

Brandeis University
Library

*As for the wise, their
body alone perishes in
this world — Rashi*

Graham Snow
1909

SCIENTIARUM FAMILIÆ
TOTI
COGNATA
SEU

ORATIONIS
ARCTISSIMUM VINCULUM

ACCEDIT

SEU
ELOQUENTIA CORPORIS
SECUNDUM

ADJUMENTA,
QUIBUS
FORMATUR, PROBATUR, IMPETRATUR:
AUCTORE

ELIQ. ET POES. P.P.O. ET SEMINARIII ILLUSTRIS EPHORO.

Sumptibus CHRISTOPH. HENR. BERGERI,
MDCCXXXV.

PRÆFATIO.

Serenioris doctrinæ lumen, & igneæ facundiæ vim, eo penes nos loco esse oportet, ut nihil iis excellentius, amabilius nihil, à supremo rerum omnium conditore, generi humano datum unquam fuisse, & intelligamus præclare, & profiteamur ultro.

Illustre eloquentium sidus, Cicero, uti orationem sæpe aliàs, sic & rationem, cui excolendæ doctrina comparata est, sequenti præconio cohonestat: de offic. L. I. c. 3. §. 4. *homo*
 ☾ *autem*

autem rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adjungit, atque annexit futuras.

Eloquentiam vero, quis majori laudum cumulo ornet, quam pereximius ille institutionum oratoriarum præceptor, Quintilianus, L. II. c. 16. p. m. 122. & hercle DEUS ille princeps parens rerum, fabricatorque mundi, nullo magis hominem separavit à cæteris, quæ quidem mortalia essent, animalibus, quàm dicendi facultate.

Rationis profecto, & orationis assiduus cultus, uti nos, à reliquorum animantium ruditate, longissimo intervallo, sejungit; sic quamobrem *studiorum humanitatis* splendidum nomen, apud Ciceronem, in orat. pro Arch. poët. c. 2. suo quodam jure gestet, ex se ipso quisque negotio non difficili cognoscit.

Quæ

Quæ cum, pro eo, ac debebam, recogitare mecum penitius cepi: eximiarum animi virtutum de indivulso nexu persuasus, & eos errare existimavi, qui venerandæ sapientiæ aurum, horrida orationis lorditie involverent: & illos fugiendos censui, qui detestandi erroris cœnum, inaniumve nugarum crepundia, comto, ac perpolito verborum habitu tegerent.

Loquendum, me iudice, est, primum sapienter, tum demum orate: si animum quidem, qui oratorem decet, studio humanitatis nitescentem comprobare, neque hinc inculto sermone sapientiam odiosam reddere, neque illinc verborum lenociniis stultitiam, præstare amabilem, placeat.

Priorem quidem eloquentiâ^{At} doctrinam fuisse, constat. Recte enim felicissimus ille puriorum latinitatis fontium scrutator, Manutius, in præfat. VI. ad orat. Cic. libr. p. m. 801. *doctrina*, inquit, *primum, serius enituit eloquentia: nec mirum: doctrinam enim sine eloquentia laudamus; eloquentem sine doctrina, recte intelligens nemo duxit.*

Potiolem præterea dicendi viribus sapientiam esse, nemo forte, qui, quantum res verbis præstent, sciat, vocaverit in dubium: sed tamen, uti, quem homini natura tribuit, formæ eximius decor, vestimentorum, quæ aliunde adsciscuntur, ornatu, mirifice augetur, & exsplendescit: ita, si sapientiæ, suâ quidem naturâ perpulcræ, orationis nitor accedat; dici vix potest, quam elegantem quam
 jucun-

jucundam virtutis imaginem, duarum venustatum concursus, figuret.

Illud jam specto, illud nunc maxime sequor, ut, quam felici connubio, veræ sapientiæ laus, cum limpidioris eloquentiæ studio, copulata sit, argumentis non contemnendis, condocefaciam. Quod quemadmodum nec à præfenti meo, nec ab illo, quod hebrææ olim, græcæ, & latinæ sermonis doctrinam à me poposcit, munere abhorret; tametsi tenuia quidem opuscula, me auctore, luci olim exposita publicæ, tum ob perpetuam, à typographorum labore, absentiam; tum ob eorum, qui autographo describendo adhibiti fuere, incuriam, non cultissima prodierint: ita nec à me alienum puto, quam arctum sit, rationis & orationis, sapien-

tia, & facundia, vinculum, pluribus, iisdemque varia, interdum singularis doctrinae, meditationibus, exponere. Duplex ad institutum, quod persequutus fui, via patet; utraque miro itineris compendio, ad praefixam metam perducens: alia veritatis non unius, quamcunque recentiorum veterumque philosophorum adparatus, singulari adtentione prosequendam tradit, ex graecae & latinae eloquentiae scriptoribus, fecunda ostendit semina, mirifico humanitatis studiorum, cum sapientiae praecipis, concentu; quod negotii propediem, si per auctoritatem publicam fieri poterit, exsequar; tertio illo tomo, cujus edendi fidem adstrinxi dudum: alia vero, nullam philosophiae partem inveniri posse, commonstrat, quae
oratori

oratori non sit perutilis, & maximo necessaria opere.

Eo autem spectat, quam præsentî libello navatam vides, pertenuis, nec forte, virorum doctissimorum gustu, satis condignæ operæ, consilium. Omnes propemodum veri classes pervagatus, pro eo ac debui, aut potui saltim, suo quodque loco ostendi, quidquid oratorem cognoscere, quidquid discernere, quidquid denique cognitum, ad proprios in eloquentia usus referre par sit. Hinc ipsarum sæpe veritatum explicatiores notiones præbui: hinc de jure gentium, quod ad legatos, oratoria mirifice adjutos, pertinet, singularia præcepi: hinc de facundia sacra, quæ auditores vario pietatis gradu internoscit, non inutilia forsan docui: hinc de de-

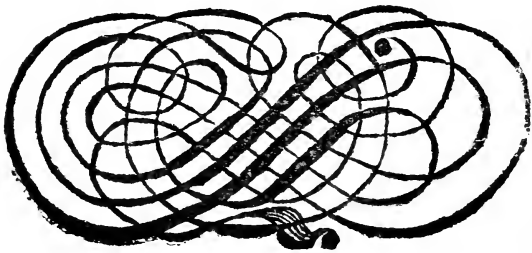
coro, & qui ei derogat, oratorum pedantismo, quædam subjunxi: hinc alia addidi, quæ ex ipsa lectione cognosci, quam hîc à me commendari, malim.

Unâ omnem oratoriam ideâ fui complexus. EST ENIM SAPIENTIA ORNATE LOQUENS. Sapientiam igitur poscit: ideoque veri & honesti scientiam, & amorem, per immensa patentem. Eadem tamen oratoria, præter sapientiam, & ornatu resplendet: quorsum omnia rhetorum artificia pertinent. Sapientia virtus est mentis, ornatus verborum: illa in veritatibus ipsis, hic in sermone ponitur. Quemadmodum verò pulcritudo omnis vel sensus delectat, vel animum, nec ulla animi sensuumque delectatio existere potest, absque intuitu ejusdam ordinis & conformi-

formitatis : ita quoque difficile non fuit, pluribus ut declararem, tropos, figurasque omnes, quotquot ornatus non nihil ac delectationis in oratione habent, ex *συμμετρία* quadam coriri, quâ inter se vel VERBA, vel RES, vel PERSONÆ (horum enim trium varietate ars hæc continetur) consentiunt, atque contemperantur.

De corporis eloquentia, quæ facundia huic mentis respondet, pluribus omnino egi, quam ante me, quod equidem nôrim, quisquam. Dedi præcepta, fundamenta scrutatus sum, monstravi adjumenta. Illa necessitatem, ista veritatem, hæc facilitatem eloquentiæ, quæ ad corpus pertinet, ob oculos ponunt. Pleraque *μελετήμασι* quibusdam varii generis, forte non injucundis lectu, præbuerunt

buerunt occasionem. Plura ab aliis, utiliora pariter ac rectiora dici potuisse, credo : atque tandem aliquando dictum iri lætus confido. Itaque tantum abest, eum, qui hæc parvi, aut nihili fecerit, stylo infesto ut sim prosequuturus, ut potius DEO, majora in alios animi dona conferenti, exquisitissimas deberi gratias profitear. His præmissis prosequimur institutum,

Σ. Θ.

ORATORIÆ NOTIO
UNIVERSÆ SCIENTIARUM FAMILIÆ
COGNATA.

§. 1.

Oratoriam artem in dicendo aliam, aliam in tacendo versari, primo quidem observandum erit, neque à nobis prætereundum silentio.

Oratoria in dicendo, tacendo.

§. 2.

In duos iterum eloquentia illa ramos abit, quæ, mirum dictu! se commendat tacendo: aliam quippe profus mutam videas potius, quàm audias; aliam vero, quæ bene dicendi facultate quidem utitur, dexteritate tamen supervacua prudenter tacendi, instructam,

quotu-plex in tacendo?

§. 3.

Illius mentionem facit Lucianus, T. I. de Oratoria saltatione, p. 809. 810. edit. Amst. 1687. τὸ δὲ ὅλον ἦθη καὶ πάθη δείξειν, καὶ ὑποκρινεῖσθαι, ἢ ὄρχησις ἐπαγγελίαι, νῦν μὲν ἐρῶντα, νῦν δὲ ὀργιζόμενον τινα εἰσάγασσα, καὶ ἄλλον μειηνότα, καὶ ἄλλον λελυπημένον --- p. 810. λεσβιάναξ γὰρ ὁ Μίθυληναῖος ἀνὴρ καλὸς, καὶ ἀγαθός, χειροσφύρας τῆς ὄρχησις ἀπεκάλει, καὶ ἦει ἐπὶ τῆς θεῆαν ἀντῶν κ. τ. λ.

Oratoria muta quæ?

A

§. 4.

§. 4.

Hoc ex versione Joannis Benedicti sic interpretandum : *in universum saltatio pollicetur, se mores & affectus demonstraturam, & simulaturationem, nunc quidem amantem, nunc irascentem aliquem introducens : mox alium insipientem, alium mœrentem - - - Quocirca Lesbonax Mityleneus, vir honestus ac bonus, saltatores MANU SAPIENTES adpellabat,ibatque spectatum ipsos, tanquam melior à Theatro reversurus.*

§. 5.

Priscis
nota.

Quam Pantomimorum artem, quæ manibus loquebatur, & gestibus omnia effingebat, imitabaturque, priscis quoque, ante Augustum, Romanis, cognitam fuisse, & Quinctiliamus docet, inslitut : orat. L. I. cap. 11. p. 72. editi Obrecht : his verbis : *Chironomia, quæ est, ut nomine ipso declaratur, lex gestus, & ab illis temporibus heroicis orta, & à summis Graciæ viris, & ab ipso etiam Socrate probata, à Platone quoque in parte civilium posita virtutum - - Neque id veteribus Romanis dedecori fuit : argumentum est sacerdotum nomine ac religione durans ad hoc tempus saltatio.*

§. 6.

probat
porro

Et Salmasius in notis ad historiam augustam p. 992. edit. Schrev. 1661. probat, tres fuisse antiquissimæ & celeberrimæ scenicæ saltationis species, TRAGICAM, COMICAM, & SATYRICAM : harum nullam non manibus & corporis gestibus, expressisse, quidquid in fabula ageretur.

§. 7.

§. 7.

Quibus accedit Josephus Scaliger in notis ad Sphær. barbaric. M. Manili p. 360. edit. Argentorat. 1655. ubi Claudianum allegat, qui & scurram & Pantomimum pulcre his verbis designavit :

aliis rursus testimonis

*Nec molles egeant nota dulcedine ludi
Qui letis risum salibus movisse facetus
Qui nutu, manibusque loquax*

Plura vide apud Morhoff dissertat : de eloquent : in tacend : p. 448. quo loco tamen, nonnulla ex Cassiodori L. II. variar. Epist. 40. verba citat, quæ in edit : Mariang. Acurfii 1533. plane non invenias.

§. 8.

Illà verò ars oratoria, quæ nonnulla prudenter tacendo, se facundissimam præbet, plenius ac doctissime descripta, repræsentatur à Morhoffio, dissertatione, quam paulo ante laudavi. Nihil quippe aliud per eam intelligit, quam prudentiam Oratoris, quâ id solum, quod in oratione ἐπισημαίνου ἐστίν, exprimit, ea vero quæ circa elocutionem περιεργα sunt, aut superflua, ab argumento, personis, loco, tempore, re aliena, aut quovis modo inepta, omittit, aut indicta esse cupit. Quod argumentum, quia factis ab eruditissimo scriptore excultum est, heic denuo tractandum ut suscipiamus, ne videamur agere actum, non magnopere à nobis requiri arbitramur.

altera eloquentia in tacendo species

à nobis non tangitur.

§. 9.

Itaque relinquitur, quod initio proposuimus, accessus Oratoriæ in DICENDO argumentum, non ad institutum.

illustrandum aut amplificandum, sed unica duntaxat notione delineandum, cujus, cum universa eruditionis omnis familia splendidissima, cognatio, nexusque arctissimus, illam materiam subvehit, cujus evolvendæ, quantum instituti ratio permittit, fidem adstrinximus nostram, nunc liberandam pro mensura virium.

§. 10.

Notio
oratoricæ
parum
sufficiens
remove-
tur.

Oratoricæ majestatem parum sufficiente idea repræsentat illa Thomasi definitio in cautelis circa oratoriam p. 163. §. 1. edit. 1713. ubi ait : *die Oratorie ist eine Kunst einen andern durch eine geschickte Rede etwas zu überreden.* Quid si falsa, quid si injusta alteri persuaderes? Te numquid Oratoris officio probe functum existimares? An magis quomodo, quam quid dicas? referre putes? Minime vero.

§. 11.

auctorita-
te Vossii.

Rectius proinde Gerh. Joh. Vossius instituit : orator. L. I. num. 1. p. 2. edit. 1643. *non tamen, inquit, existimandum est, ex Aristotelis sententia, simpliciter Oratoris finem esse persuadere; sed PERSUADERE JUSTA ET BONA. Nam etsi eodem modo affectus sit, ad persuadendum, sive justa, sive injusta. si facultatem ipsam attendamus: tamen dispar est ratio voluntatis; quia sibi tantummodo proponere debet justa & utilia.*

§. 12.

Confir-
matur.

Quanto heic rectius Vir celebris sentiat, ex sequenti discursu patebit, quo, ex Oratoris idea Viri boni notionem si tollas, vim illius ipsam

te sublaturum, idoneis confirmabimus argumen-
tis. Prius autem, quam ad id faciendum ac-
cedamus, de sequentibus Lectorem moneri, non
alienum erit.

§. 13.

Scio equidem, ab Aristotele Rhetoricam, Aristote-
lica ora-
toriae de-
finitio
ideoque & Oratoriam, (hactenus enim de utra-
que idem valet) ita definiri, ut dicat: ἡ ῥητορικὴ δύναμις περὶ ἕκαστον τῶν θεωρητῶν τὸ
ἐνδεχόμενον πιθανόν: *fit igitur Rhetorica facul-
tas perspiciendi quid in quaque re excogitari
potest idoneum ad persuadendum: illud tamen,*
cum Philosophus de eo unice loquatur, quod qua non-
nulli male
utuntur.
est IDONEUM ad PERSUADENDUM, eo
non est extendendum, ac si persuasio, quæ for-
te re impetratur ipsa, Rhetorices finis existe-
ret, ejusdemque definitioni deberet, possetque
inferi: cum sæpe & inepti sermones aliis per-
suadeant; ac vicissim orationes vel gravissimæ
hunc non consequantur effectum.

§. 14.

Quamobrem persuasionis, in quam Rhe- præpa-
ratio ad
notionem
nostram.
torica intendit suæ artis vires, mentionem, ex
definitione ejus exesse malo, quàm, eâ intru-
sa, definitionem condere, quæ characterem rei
primum, ac deinceps necessarium, nullo pacto
complectitur, idque invitis omnino bonæ de-
finitionis legibus.

§. 15.

Sit igitur per me hæc oratoriæ notio, prima, Notio
oratoriæ
princeps
completa, secundissima, ex qua, quantum
illa cum eruditione omni necessitudinem ha-

beat, cluceat clarissime : ORATORIA EST SAPIENTIA ORNATE LOQUENS. Quot verba, tot gravissimarum rerum pondera. Quot notiones vocum adhibitarum, tot rami, infinitis furculis locupletati, quibus immensæ scientiarum arbori oratoria insita cognoscitur.

§. 16.

Illustratur
ex classis

Non multum ab hac notione abludit, ille Quinctiliani, instituit : orator : L. XII. cap. 1. p. 710. edit : Obrecht : character, quem his verbis designat : *sit ergo nobis Orator, quem instituimus, is, qui à M. Catone finitur, VIR BONUS DICENDI PERITUS.* Cum vero Tullius, ex Stoicorum mente, de amicitia, cap. 5. §. 7. scribat : *negant enim quemquam Virum bonum esse, nisi sapientem;* ideoque apud plerosque Philosophos complicata fuerit bonitatis ac sapientiæ idea : sane perspicuum est, nos, qui oratoriam adpellamus sapientiam ornate loquentem, à Quinctiliano parum dissidere, aut nihil.

§. 17.

Vir bonus
& sapiens
inmem

Vir bonus utique, quem Cicero format, offic. L. III. cap. 19. §. 734. edit. Roth. non sapere non potest, de quo ita sentit : *at vero, si quis voluerit animi sui complicatam notionem evolvere, jam se ipse doceat, eum Virum bonum esse, qui profit, quibus possit; noceat nemini, nisi laceffitus injuria.* Jam vero is haud stulte sapit, qui, quid injuria sit, quomodo, salvis boni Viri laudibus, propulsari debeat, perspectum habet.

§. 18.

§. 18.

Si Leibnitianam illam in Codice diplomatico præfat : p. 6. licet numerorum characteribus non insignitâ, Viri boni notionem sequaris, quod sit is, qui amat omnes, quantum ratio permittit : tanto facilius ostendes, qui vir bonus sit, eundem & sapientem esse, recte igitur Oratorem adpellari, Virum bonum, seu sapientem, ornate loquendi facultate, instructum.

probatur
ulterius.

§. 19.

Qui enim omnes amat, quantum ratio permittit, is accurate perspectum ac exploratum habet, qui nam sint sui, quô in alios fertur, amoris, in omni oblato casu, eventus, boni an mali; ideoque novit idem, quando par sit, à nobis in alios amoris testimonia ut proficiantur : seu, quo tempore, ea cohiberi, ob indignitatem aliorum, æquum sit. In eo enim ratiocinandi facultas posita intelligitur, ut tuæ cum eventibus actionis nexum perspicias : in ea autem dexteritate etiam sapientia recondita est, ut, quid in quoque casu, verum, quid honestum sit, cognoscas, ac sequaris.

expli-
caturque

§. 20.

Firmum igitur, ex mente præstantium tum Oratorum, tum Philosophorum, fixumque manet, ORATORIAM ESSE SAPIENTIAM ORNATE LOQUENTEM. Quod cum ita sit, tribus omnino ideis, immensus hujus disciplinæ ambitus, comprehenditur : SAPIENTIA, ORNATU, & FACULTATE LOQUENDI. Singula excutienda erunt, ut no-

tres Ora-
torix no-
tiones
partiales.

tionis totius, cum eruditione universa, nexus, tanto magis cadat sub oculos.

§. 21.

Inque illis
quid sa-
pientia?

Oratoriæ igitur vim intelligit nemo, nisi idem, quid sapientia sit, animo complectatur & volvat. Sapientia autem, meo tenui iudicio, est **SCIENTIA, AMORQUE, VERI, ETHO-NESTI.**

§. 22.

conclia-
tur defi-
nitio cum
aliorum
idea

Primo quidem hæc sententia non magnopere differt ab eorum sensu, qui *sapientiam principem dicunt, rerum tum divinarum, tum humanarum scientiam, in qua continetur DEORUM & HOMINUM COMMUNITAS*: quod Cicero scribit, de offic. L. I. cap. 43. §. 7. edit. Roth. non ab eorum, qui eam cum Leibnitio in præfat. ad codic. diplom. p. 7. numeris quidem non distincta, *scientiam felicitatis* interpretantur: non denique ab illorum placito, qui sapientiam illam dexteritatem adpellant, *quæ destinationes actionum omnes ita inter se connectuntur, ut tandem communi inserviant scopo principi*: quæ definitio Wolfii est Metaph. germ. §. 914.

§. 23.

eum pri-
ma

Nam si prima quidem sententia placet, nostra sane sapientiæ idea, de qua §. 21. improbari nequit. Res enim divinæ veritatem, res autem humanæ, quæ nullæ aliæ sunt, quàm hominum actiones, honestatem, sive ex se, sive ex obliquo, & per contrarium, discendam, ei offerent, qui adtentum animum adplicare non fuerit dedignatus.

§. 24.

§. 24.

Qui deinde cum secunda sapientiæ idea fecerit, eum non poterit fugere, illi demum felicitatem cognitam esse, qui & veritatem perspicuat, & amet honestatem. Quid? quod tertio is finibus adjuncta rectius subordinare didicerit, qui, proposito felicitatis scopo, per veris scientiam, & honestatis amorem, occurrere fuerit connisus.

cum se-
cunda &
tertia
idea.

§. 25.

Neque me pœnitet, sapientiæ ideâ, amorem & praxin honesti, esse complexum. Desipit sapientia, quæ non versatur in rerum usu ac exercitatione. Bene Cicero: de offic. L. I. cap. 43.

cur in sa-
pientia
honesti
requiram
amorem?

§. 9. *Manca, inquit, quodammodo, atque incoata sit, cognitio contemplatioque natura, si nulla actio rerum consequatur. Ea autem actio in hominum commodis tuendis maxime cerxitur.*

§. 26.

Quum igitur sapientem esse deceat Oratorem, i. e. *veri ac honesti scientem, amantemque*; quis non videt, quam late, per omnem cruditionis ambitum, pateat oratoria? Nihil hinc excluditur. Quidquid cogitatur sapienter, id & ornate eloquendo proferri potest, & aliquando debet. Præclare Servator: Matth. 12. v. 34. *ἐκ γὰρ τῆ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ σῶμα λαλεῖ*, quod ex Castellionis versione hoc sonat: *ex animi redundantia loquitur os.*

inde se-
quitur
Oratoricæ
ambitus
ingens

§. 27.

Quin igitur sapientiæ notionem plus ultra

ulterior
notionis
evolutio

evolvamur, ut, quam nullis circumscripta limitibus oratoria sit, quam longe lateque diffundatur, quousque fimbrias dilatet suas, luculentius cognoscamus. Primo quidem sapientiam, quæ Oratoris propria est, scientiam esse diximus. Quid est scientia? Rerum cognitio solidis nixa rationibus. Arbitror hanc definitionem exæquare definienda, tum ea caractere certo insignire, qui primo in illis cogitari debet, quoties de illis cogitandum judicamus, denique eandem definitionem esse perspicuam: quibus bonæ definitionis leges explentur.

§. 28.

compara- Aristoteles scientiam ita definiuit, ut non æque
tur cum late pateret cum definito. Verba ejus hæc
Aristote- sunt: Anal. poster. L. I. cap. 33. organ. p. 461.
lis idea edit: Pacii à Beriga: ὅτι ἡ μὲν ἐπιστήμη, καθόλου, καὶ δι' ἀναγκάσιων, τὸ δὲ ἀναγκάσιον ἔκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν - - δῆλον ἔν περὶ μὲν ταῦτα ἐπιστήμη ἔκ ἔστιν: quia scientia est universalis & ex necessariis: necessarium autem non potest aliter se habere - - - constat igitur circa hæc non esse scientiam.

§. 29.

suppletur Rerum necessariorum igitur duntaxat scientiam esse existimat Philosophus hicce. Quæ quidem notione admissa, disciplinæ tantum Mathematicos, & si quæ aliæ forsan sunt, quas circa necessaria versari putamus, scientiam gignerent: quod sane non persuaserimus cuilibet.

§. 30.

Scientia quidem necessitatem postulat, sed & refuta-
 connexionis, quâ res cum suis rationibus co- tur
 hærere intelliguntur; non rerum ipsarum: con-
 sequentiæ, non consequentis: logicam in con-
 cludendo; non in existendo geometricam.
 Neque enim scientia res necessarias, sed tamen
 necessario cognoscit,

§. 31.

Non conceditur opinioni locus, ubi imperi- scientia
 um scientia tenet. Quamobrem, qui sapiens excludit
 Orator scientiam, non opiniones, sequitur, se- opinionones
 dulo cavet, ne nubem pro Junone, conjectu-
 ras pro maturis scientiæ robustæ fructibus,
 vendat,

§. 32.

Perdocte Cicero de offic. L. I. cap. 23. §. 8. probatur
 edit, citat: *quanquam hoc animi, illud etiam & appli-
 ingenii magni est, præcipere cogitatione futura, catur
 & aliquanto ante constituere, quid accidere
 possit in utramque partem; & quid agendum
 sit, cum quid evenerit, nec committere, ut
 aliquando dicendum sit: NON PUTARAM.*
 sane quum alios eloquentiâ movere Orator
 annititur, si nonnisi opinionibus ducitur, quas
 auditoribus persuadere studet: facile instituti
 effectû frustrari, & quidvis potius, quàm pro-
 clivem in se, suaque verba, animum experiri
 poterit, tristem conquerendi occasionem na-
 tus: NON hæc eventura PUTARAM.

§. 33.

Sua eloquentiæ crebro alea, uti bellorum usus sci-
 eventientia in

Oratoria eventibus esse solet. De Scipione Africano, simili illu- Valerius Maximus L. VII. cap. 2. p. 240. edit. stratus Gohl. memoriæ prodidit : *Scipio Africanus turpe esse ajebat, in re militari dicere : non putàram. Videlicet quia explorato & excusso consilio, quæ ferro aguntur, administrari oportere arbitrabatur.* Seneca L. II. de ira, cap. 31. p. 570. edit. Morell. scribit : *turpissimam ajebat Fabius Imperatori excusationem esse : NON PUTAVI.*

§. 34.

continu- Sæpe enim, opinionibus decepti, spem ani- atur mo ingentem præcipiunt, magna ausi expedire facinora : sed, re minus prospere gesta, sero incipiunt sapere, non sine maximo, & suo, & reliquorum, quos tuentur, detrimento.

§. 35.

pericu- Eâdem fere fortunâ Oratores utuntur, freti lum opi- suis, de quibus verba sunt facturi, opinionibus nionum Ut quisque de rebus, quas oratione persequitur, in Orato- minime certus est ; quum se certum esse putat : ria ita eum maxime etiam falli necesse est. Bene Cicero de Oratore L. I. p. 81. edit. Schrevel. 1687. *mibi etiam quique optime dicunt, quique id facillime, atque ornatissime facere possunt : tamen nisi timide ad dicendum accedunt, & in ordianda oratione turbantur, pene impudentes videntur, tametsi id accidere non potest. Ut enim quisque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem* VARIOSQUE EVENTUS ORATIONIS, expectationemque hominum pertimescit.

§. 36.

Ne igitur varii orationis eventus, forte non cui occur-
 magnopere grati, extimescendi sunt; nullum sup- res scien-
 petit salutarius consilium, quàm ut, nonnisi tia
 de certis & exploratis, quorum penes nos
 scientia est, dicere aggrediamur. Id enim, ut
 præstes, sapientis est. Oratoriam vero in sa-
 pientia ornate dictura collocatam §. 20. ob-
 servavi.

§. 37.

Sape, inquis, Oratores præstantissimi, opini- objectio
 onibus suis dicendo instillandis, plus valuerunt,
 quàm qui veritates mathematico demonstratas
 rigore proposuerunt. Numquid sine verborum
 ornatu, sine affectuum motu, id sunt consecuti?
 Non sane, puto, affirmabis. Quodsi igitur solvitur
 opiniones, verborum pigmentis imbutas, &
 oratorio decore fucatas, auditoribus persua-
 dere licuit: quanto majoris efficaciam, veritas
 exacte demonstrata, & ad solidam revocata sci-
 entiam, fuisset, si eam quidem tam eleganti ora-
 tionis habitu vestire placuisset?

§. 38.

Inde non ferit illud dubium, quod à vulgi aliud du-
 ingenio, cui opiniones, concinnis repræsentatæ bium di-
 dictionum coloribus, quàm maxime arrident, luitur
 plerumque desumitur. Quando v. g. Suidas
 in lexico, ad vocem Δόξα, T. I. p. 765. edit.
 Æmil. Port. sequentia tradit: δόξα δὲ ἐστὶν ὁ παρα
 τῶν πολλῶν ἔπαινος, εἰ δὲ τῶν πολλῶν ὅτι τῶν
 ἕκ ἐιδότων. Gloria, seu opinio, est laus, quæ à
 populo manat. Si vero à populo manat, pro-
 fecta

fecto constat, eam ab iis manare, qui rerum sunt imperiti, quibus verbis significatur, plebem plerumque opinionum torrente ultro citroque raptari.

§. 39.

responsio

Sed uti obsecundandum aliquando tempestati esse, non diffiteor; quis enim suum non addit calculum tritissimo illi, v. g. Plautino efato, in Stich. Act. I. scen. 2. vers. 63. edit. Taubm. è *malis multis malum quod minimum est, id minimum est malum*: ita nullus dubito, quin, si allegari possint casus, ubi vincant opiniones, multo proclivius iudicium sit, longeque plures existere eventus possint, ut & scientiæ, queis Oratores studere dignentur, in animis Auditorum triumphaturæ sint.

§. 40.

quid de
opinionibus
habendum?

Celeberrimi proinde oratores in opinionum, quibus populo imponitur, monstra, graviter sunt invechi. Muretus Orat. X. p. 107. edit. Lips. 1714. his verbis utitur: *reliqua est opinio, varium & multiforme monstrum: quoque non Proteus, aut Vertumnus plures induerit species. Quamquam enim in rebus incertis & fortuitis proprium illius munus est: non tamen eis se finibus continet; sed indomita quadam & effrenata licentia per omne genus rerum temere ruens, omnia permiscet atque perturbat. Interdum etiam sese pro sapientia, pro scientia, pro prudentia venditans, homines nimium fidentes sibi in gravissimos ac perniciosissimos inducit errores.*

§. 41.

Quamvis vero Oratori opinionibus, quæ quid de enuntiationes sunt, non satis probatæ, verisimi- vid. Wolff. litudine Logic. lat. §. 602. p. 447. quantum fieri potest, utendum non sit : sæpissime tamen casus incidere solent, ubi, deficiente scientiâ, verosimili cognitione nos esse contentos oportet. Verosimilis autem cognitio illis rebus nititur, quæ si non semper, certe quidem, plerumque fiunt.

§. 42.

Aristoteles Rhetor : L. I. cap. 2. §. 38. edit. quid sit? Schraderi, in hanc rem ita scribit : τὸ μὲν γὰρ εἰκὸς εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γινόμενον, ἔχ ἀπλῶς δὲ, καθάπερ ὀρίζονται τινες, ἀλλὰ τὸ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἕτως ἔχον πρὸς ἐκεῖνο, πρὸς ὃ εἰκὸς, ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὸ κατὰ μέρος. *Nam verisimile quidem est, quod plerumque fit, non simpliciter tamen, ut quidam definiunt, sed id demum, quod ita affectum est, ad id, ad quod probandum adhibetur, ut univertsum ad particulare.*

§. 43.

Alibi, nempe Topicor. L. I. cap. 1. §. 7. in alio testi- organo edit. 1598. ita sentit : ἐνδοξα δὲ, τὰ monie δοκῆντα πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείοσι, ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τῶτος ἢ τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείοσι, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις, καὶ ἐνδόξοις. *Probabilia autem sunt, quæ videntur omnibus, vel plerisque, vel sapientibus : atque his vel omnibus, vel plerisque, vel maxime notis & claris.*

§. 44.

Quod igitur, juxta Aristotelem, plerumque Verosimilis fit, fit, lia in hæc

minum
vita sepe
usui

fit, vel, quod plerique sive hominum, sive, ex illis, sapientum, credunt, id illi verosimile videtur. Cujus quidem, ubi altior ad scientiam aditus, atque adscensus non præbetur (non præbetur autem in plerisque humanæ vitæ negotiis) maximus, & scientiæ æquipollens, usus est.

§. 45.

inde & in
orationi-
bus

Mihi non displicet eorum sententia, qui *eam esse verosimilitudinem contendunt, cujus quidem sit quædam ratio, sed non sufficiens.* Ut si Oratori actio suadenda obversetur, cujus eventus, in quatuor v. g. casibus prospere succedere queat, in uno autem, qui contingere potest, vergere possit in partem deteriolem; Verosimilis tum erit oratio: Quia tamen haud exploratius quidquam obtineri potest, scientiæ æquipollebit huc usque verosimilitudo, neque Orator, probabiliorem secutus partem, non sapiens erit.

§. 46.

probatur
exemplis
veterum.

Ex hoc genere profecto sunt pleræque orationes, quas Veteres, pro concionibus, sive in publicis causis, sive privatorum, habuerunt: quibus cum eventus non responderit semper, nullâ ipsos Oratores, in persuadendis his illisve rebus, scientiâ polluisse, facillime intelligitur. Verum recte Hieronymus Wolffius in præfat: ad orationes Æschinis ac Demosthenis adversarias, p. 166. suæ editionis, scribit: *multo etiam iniquiores esse, qui consilia ex eventu spectant: nec iniquos duntaxat sed parum etiam sapientes,*

sapientes, qui cum ipsi nec privatam, nec publicam rem gerere sciant, se post tot secula Demosthenis & Ciceronis Magistros esse debere putant - - perpetuum est consilio certamen cum fortuna: neque hac ancipiti Marte conflagere desistunt prius quam arbitrium eventus litem irreconciliabilem diremerit.

§. 47.

Reprehensus Demosthenes fuit, qui arma Atheniensibus adversus Philippum capienda, persuaserat: cui ille criminationi in oratione de corona p. 340. edit. Hieron. Wolff. ita quidem occurrit: ἐν οἷς τὴν προαρεσὶν μὴ σκόπει τῆς πολιτείας, μὴ τὰ συμβαινόντα συκοφαντεῖ, τὸ μὲν γὰρ πέρας, ὡς ἀνὸς δαίμων βεβαίη, πάντων γίγνεται, ἡ δὲ προαίρεσις αὐτῆ τὴν τῶ συμβέλλει δianoian δηλοῖ, μὴ δια τῆτο, ὡς οἰδίκημα ἐμὸν θῆς, εἰ κρατῆσαι συνέβη Φίλιππον τὴν μάχην, ἐν γὰρ τῷ θεῷ τὸ τέτε τέλος ἦν, ἐκ ἐν ἐμοί.

speciatim
Demosthenis

§. 48.

Quæ latino idiomate ita exprimuntur: *In quibus institutum mearum administrationum spectare, non eventum calumniari debes. Rerum enim omnium exitus talis est, qualem DEUS voluit. Ipsum vero propositum consulentis animi declarat. Ne igitur id injurie loco mihi numeres, si ita contigit, ut Philippus praelio victor esset. EJUS enim REI FINIS IN DEI VOLUNTATE, NON PENES ME FUIT.*

§. 49.

Nempe in plerisque humanis negotiis, tot & tantæ sunt determinationes convolutæ, tot ex
additur
ratio
B improvise

improvisò enatæ mutationes, ut nulla humana prudentia, quantalibet, semper & ubique, quidquid id est notionum complicatarum, ad calculum distincte revocare, & ex præsentibus, cum futuris nexum, explorato judicio, animo præcipere queat. Multum, plus, plurimum igitur remanet verosimilitudinis, infinitis iterum gradibus, ab imo ad summum, discernendæ.

§. 50.

alia ratio à præ-
sumptioni-
bus in
foro

Maxime id in causis forensibus hodieque perspicitur, ad quas agitandas oratoria olim comparata fuit. Quem enim fugit, quanta in foro præsumptionum vis & efficacia, in arguendis sceleribus, existat? Eo enim plerumque artificiales illæ probationes, (sic enim vocantur) valent, *ut vel onus probandi rejiciatur in affirmantem contrarium, vel major probatio secure negligatur. Prius fit cum minor adest verosimilitudo. Posterius cum maxima.* Verba sunt Gundlingii in Jur. Nat. & Gent. edit. II. 1728. p. 452. 453.

§. 51.

In orato-
re &
amor veri
ac honesti
in sit

Cum igitur Orator sapiens, i. e. veri honestique sciens, aut saltem, ejus probabiliore cognitione imbutus esse debeat: porro, ex sapientiæ idea, eum veri honestique amantissimum esse oportet. Est autem amor propensio, ex alicujus sive personæ, sive rei, facilitate, aut incremento, voluptatem capiendi. Nescit verum, nescit honestum, qui non amat utrumque. *Nil est enim amabilius*

lius virtute; nihil, quod magis alliciat ad eligendum : quippe cum propter virtutem & probitatem eos etiam, quos nunquam vidimus, quodammodo diligamus. Loquor cum Tullio, de amicitia cap. 8. §. 10. 11.

§. 52.

Si vera sunt citati scriptoris verba, (sunt autem certe) epist. L. XIV. ad Attic. p. 961. edit. Schrev. *nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulcrius, nihil amabilius* : qui eam intueri, & cognoscere adcuratius cœpit, quin ardentissimo in illam feratur amore, non sibi imperet, necesse est. Tam late hæc regula patet, ut ne in sacris quidem fallere unquam possit. Præclare ob eam scribit causam, Johannes cap. 4. v. 8. *ὁ μὴ ἀγαπῶν, ἔκ ἔγνω τὸν θεὸν, qui non amat, non cognovit DEUM, i. e. supremum tum veritum honesti omnis fontem.*

probatum
ulterius

§. 53.

Qui verò veritatem cum honestate conjunctam amat, is unà in ejus propagandæ, cum aliis communicandæ, ejus deprædicandæ, studium, diligentissime incumbet. Id enim significat AMORIS, quem definivimus, notio, ipsi quoque probata Aristoteli, qui in Rhetor : L. II. cap. 4. §. 4. edit. Schrad. p. 106. his suam verbis expromit mentem :

amoris
ejus effectus

§. 54.

Τῶτων δὲ ὑποκειμένων ἀνάγκη φίλον εἶναι, τὸν συνηδέμενον τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ συναλγῆντα τοῖς λυπηροῖς, μὴ διὰ τὶ ἕτερον ἀλλὰ δι' ἐκείνον. *His autem positis necesse est amicum, (amantem)*

notio A-
moris
Aristote-
lica &
leibni-
tiana,

esse eum, qui unâ gaudet bonis, doletque adversis alterius, nullam aliam ob causam, nisi propter illum. Nova igitur non est Leibnitii idea, quâ amorem repræsentat, in præfat. Cod. diplom. p. 6. his verbis : *amare autem sive diligere, est felicitate alterius delectari.*

§. 55.

ejusdem applicatio ad Oratorem Quæ cum ita habeant; Oratorem nos intelligimus nullum, quin idem ex auditorum felicitate, quæ nonnisi veritatis virtutisque studio promovetur, summam capiat voluptatem. Hinc nonnisi ea dicendo consequi annitur, quæ audientibus salutaria, quæ certa & explorata, aut saltim probabiliora, quæ bona corporis aut animi augere posse cognoscuntur.

§. 56.

effectus amoris Id quidem optimum orationis genus est. Ex amore enim tali sermonis vigor, dicendi flumen, contentionis affectus, verborum copia (quem namque disertum non facit?) pronuntiationis suavitas, actionis lepor, & quidquid commendare eloquentem potest, prono manare alveo solet.

§. 57.

probatum Sane, quæ apud Plautum verba extant in Trinum. Act. II. scen. 4. vers. 85. seq. edit. Taubmann. p. 1334.

Id optimum esse, ut tute sis optimus

Si id nequeas, saltim ut optimis sis proximus si alibi unquam pondus habent, in formando Oratore, negligenda non sunt. Ea quippe optima oratio, quæ ab optimo proficitur.

citur. Optimus autem is est, qui veritatem honestatemque quam maxime diligit.

§. 58.

Non diffiteor vel nequissimos quandoque ^{objectis} dicendo tantum consecutos, ut, quidquid sibi impetrandum proposuerunt, felicissimo eventu attigerint. Testis est Pisistratus, de quo Valerius Maximus L. VIII. cap. 9. in extern. num. 1. *Pisistratus*, scribit, *dicendo tantum valuisse dicitur, ut ei Athenienses regium imperium oratione capti permitterent, cum praesertim ex contraria parte amantissimus Patriae Solon nitetur. Sed alterius salubriores erant conciones, alterius disertiores, quo evenit, ut alioqui prudentissima civitas libertati servitutem praeserret.*

§. 59.

Sed si tantum facundia valuit in causis non ^{solvitur} omnino optimis; quanti illam futuram existimas fuisse, si cum scientia ac amore veritatis pariter ac honestatis copulata fuisset? Quanta ab honestatis amore in eloquentiam vis, quaeso, fuisset profectura?

§. 60.

Infinita sunt, quae inter honestum ac turpe ^{confirmatur} ambigunt, communicantia cum neutro: quorum tamen momenta, ex aequilibrio prodeuntia, tum demum in certam partem inclinare ceperant, quum ab eo aguntur, qui aut Vir bonus, aut malignus est. Adeo semper munita hypocrisis non est, à Viro malo adhibita, quin exploratori cuidam, inter auditores, prudenti, ac callido rerum aestimatori, per averſas vias, nec

Oratori conspicuas, aditus præbeatur ad animi recessus interiores, obscuros, fraudulentos, & turpitudinis undique macula contaminatos: quibus orationis gratia repente extinguitur omnis. Tantum nempe refert, Oratorem & veri & honesti esse amantissimum.

§. 61.

testimo- Non male in hanc rem Terentius scribit in
nio Te- Heaut. Act. I. scen. 2. vers. 19. seq. p. 309. edit.
rentii Sincer :

*Quid reliqui est, quin habeat, qua quidem
in homine dicuntur bona*

*Parentes, patriam incolumem, amicos, ge-
nus, cognatos, divitias*

Atque hæc perinde sunt, ut illius ani-
mus qui ea possidet

Qui uti scit, ei bona, illi, qui non uti-
tur recte, mala.

si similem facundiæ dixerò causam, quòd for-
deat in homine malo, ex Viro autem bono ar-
rideat; nihil equidem dixerò, quod cum sana
ratione non commodissime consentiat.

§. 62.

quid ex amore honesti in oratore sequatur Falsa ac turpia suis persuadere velle, cum, quantum à recta abhorreat ratione, per se ipsum intelligatur, non equidem necessarium duco, pluribus probandum ut suscipiam, nihil eo detestabilius excogitari posse. Quis non illos detestatur, quorum orationes, privatae utilitatis studio, populum in partes trahere conabantur?

§. 63.

Habemus exempla eorum, qui hoc se crimine, magna apud posteros ignominiâ, coinquinârunt. *Pernitiose enim Philippus in tribunatu, cum legem agrariam ferret, quam tamen antiquari facile passus est, & in eo vehementer se moderatum præbuit: sed cum in agendo multa populariter, tum illud male: non esse in Civitate duo millia hominum, qui rem haberent. Capitalis oratio & ad æquationem bonorum pertinens.* Cicero scribit, de offic. L. II. cap. 21. §. 6. 7. edit. Roth.

exemplum à contrario

§. 64.

Nunquam igitur nervos Orator suos in id intendat, ut, quæ suis inserviunt commodis, intueatur; sed quæ vera, quæ honesta, ideoque quæ publice utilia esse, ab omnibus, certe plerisque, habentur: ea animo proposita volvat, illa dicendo sequatur, ad ea omnem meditationis, ordinis, elocutionisque vim, quanta quantæ est, perdiligenter referat.

inde re-
gula

§. 65.

Fieri id autem nequaquam posse existimandum est, nisi eodem sit orator affectu commotus, quem in aliis excitare connititur. Quis namque veri honestique studium aliis dicendo persuadeat, (in quo scopo omnes eloquentiæ lineas coire novimus) nisi eodem ipse amore flagret, ut nec de tantis verba facere rebus possit, quin, præclaro auditorum exemplo, exardescat totus?

Quod aliis suadet orator, ipse amet.

§. 66.

probatur

Recte Veteres observârunt, à frigore affectuum, quo orator alget, expectari non posse, quod auditores sive commoveat, sive ad aliquid credendum, sequendumque, inducat.

Ἰὼν θ' ὕμνοποιὸν, αὐτὸς ἀντίκλι μὲλη
χαίροντα τίκτειν. ἣν δὲ μὴ πάχη ἴσθε
ἔτοι δυναιτ' ἀν' οἴκοθεν γ' ἀταμενος
ἴρπειν ἀν' ἄλλος ἰδὲ γὰρ δικὴν ἔχει.

Poëtam dum ipse versus parit

*Gaudere, eo quod parit: nisi enim hoc modo
affectus sit,*

Haud poterit utpote laesus domi

Delectare alios: non enim iudicium habet.

Verba sunt Euripidis Act. I. in supplicibus p. 280. edit. Joann. Oporin. Hinc & Horatius:

*Non satis est pulcra esse pœmata, dulcia sunt,
Et quocunque volent, animum auditoris
agunt*

*Ut videntibus arident, ita flentibus adsunt
Humani vultus. Si vis me flere dolendum est,
Primum ipse tibi: tunc tua me infortunia
ludent.*

de arte pœtica, vers. 99-103.

§. 67.

opportu-
nitas no-
tionis de
amore

Occasione illorum, quæ definitioni amoris Aristoteles inferit §. 54. ut amemus, ob nullam causam, quam propter ipsos amatos, nostræ notionis laudes possem extollere, ejusdemque ostendere & accuratorem & fecunditatem; præsertim ubi de amore, quæ vocant, puro, agitur controversia: omnis enim amor,

amor, eô ipfô, quia est amor, suam cum amato utilitatem communem habet, quum eodem delectatur, quæ opportunitas quidem, salva amoris notione, ab ea separari non potest: quoniam tamen hæc ad Ethicam potius, quàm ad oratoriam pertinent, ideo ea suo relinquenda loco arbitror.

§. 68.

Sufficit monuisse, eo digitum intendere Leib-illustratũ
nitium, qui præfat: laudata ad Codic. diplom. testimo-
p. 6. 7. his verbis utitur: *amare autem seu di-* nio
ligere est felicitate alterius delectari, vel, quod
eodem redit, felicitatem alienam adsciscere in
suam. Unde difficilis nodus solvitur, magni
etiam in Theologia momenti: quomodo amor
non mercenarius detur, qui sit à spe metuque,
& omni utilitatis respectu separatus? scilicet
quorum felicitas delectat, eorum felicitas no-
stram ingreditur, nam quæ delectant, per se
expetuntur.

§. 69

Illam igitur abstractio, quâ quæritur, utrum, explicatur
qui cum DEO unitus est, inter poenas infer- ulterius
nales amare DEum debeat, possitque; quoni-
am in amore & unione DEI nonnisi delectatio
ac felicitas inesse potest: ex æquo absurda est,
ac isthæc: utrum, qui in cœlo est, (in amore
DEI 1. Joh. 4. v. 16.) unà possit affligi æternis
cruciatibus? sed manum de tabula.

§. 70.

Persecuti sumus duas sapientiæ notiones, sci-
entiam & amorem, quarum utraque cadere in
B 5 oratorem
tertia sa-
pientiæ
notio

Oratorem debet : reliquum est, ut cæteras sapientiaæ ideas, quæ ad veritatem, honestatemque pertinent, accuratius ponderemus mentis trutinâ. **QUID EST VERITAS ?** ardua quæstio est, à Pilato proposita Joh. 18. v. 38. nec decisa à Christo.

Veritas
quid?

§. 71.

à Scepticis
allatratur
veteribus

Quibus veritatem furoribus allatraverint Scepticorum, cum veterum, tum hodiernorum, diffusa agmina, longius hîc enarrare, nec instituti ratio permittit, nec temporis. Plenus est liber academicarum quæstionum Ciceronianus, ejusmodi sententiis : nihil quidquam sciri, aut percipi posse. v. g. L. IV. T. IV. edit. Gothofr. p. 54. has ineptias recenset : *si dies est lucet : quanta contentio est ? aliter Diodoro, aliter Philoni, Chrysippo aliter placet. Quid ? cum Cleanthe Doctore suo, quam multis rebus Chrysippus dissidet ? Quid ? duo vel Principes Dialecticorum Antipater & Archidemus opiniosissimi homines, nonne multis in rebus dissentiunt ?*

§. 72.

hodiernis

Quantopere hodierni veritatis characterem in dubium vocent, qui videre cupit illustre exemplum, Huetii libellum, *Traité philosophique de la foiblesse de l' Esprit humain*, edit. 1723. adire poterit. *Mais il faut montrer par la chose même, que l' homme ne peut connoitre la verité par la raison, avec une parfaite certitude. J' ai dit là dessus que la verité est la convenence de l' objet extérieur, avec le jugement*

ment, qu'en forme notre entendement, en vëue de l' idée de cet objet, qui est en nous.

§. 73.

Plura non addo, ne ad ea, quæ ad institutum pertinent, via præcludatur. Missis hominum graviter insensatorum, qui nimium intelligendo faciunt, ut intelligant nihil, deliris ineptiis, ad veritatis notionem, si placet, applicabimus animum. VERITAS EST CONFORMITAS RERUM, QUÆ EX SE MUTUO INTELLIGUNTUR.

Veritatis
definitio

§. 74.

Quâ definitione haud quidquam sive certius, sive fecundius, sive, ad lucem reliquis omnibus affundendam, adcommodatius. Neque equidem erravero, si me ejus in sacris vestigia animadvertisse, fatear ingenue. Certe, quod Spiritus S. de falsis adversus Christum perhibitis testimoniis judicat; ex quo præterea illa ipsa mendacii coarguere videtur: NON ERANT CONFORMIA TESTIMONIA eorum; id haud obscure significat, uti mendacia metiamur pugnâ conceptuum, verborumque ac cordis dissensu, sic veritatem ex conformitate æstimandam esse.

probatur
ex scriptura.

§. 75.

Dixeram conformitatis, quâ veritas elucet, adjuncto, res ex se mutuo intelligi. Est igitur veritas alia, ex qua intelligimus, alia, quæ intelligitur ipsa: illa principiorum, hæc nomine venit conclusionum. Sed ipsa, inquis, principia, quæ ex se, neque ex alia re intelliguntur ulla,

Veritas
principiorum,
conclusionum.

ulla, veritatis proin titulum non merebuntur.
 Minime vero ! Nam principia resolvuntur in
 notiones, subjecti pariter ac prædicati, toti-
 dem velut partes, ex quarum conformitate mu-
 tua, ipsius propositionis claritas exsplendescit.
 Principia autem prima, non ex subjecto tantum
 & prædicato invicem conformi; sed potius ex
 terminis identicis constant: v. g. gratia est gra-
 tia Rom. I I. v. 6. Conclusiones vero intelligun-
 tur ex illa, quâ cum principiis nectuntur, con-
 formitate.

§. 76.

à DEO
 oritur

Quemadmodum vero tanta ac talis rerum
 quarumlibet conformitas, neque concipi, ne-
 que existere posset, nisi per infinitam sapienti-
 am immensi Numinis, omnia ordine, men-
 sura, pondere, & destinata, & facta, & in-
 tellectus ineffabilis vi comprehensa fuissent;
 quum remota sapientia veritas tollatur omnis,
 nec quidquam amplius ex altero intelligi, ob
 difformitatem, possit: ita quoque indubium,
 & exploratum est, suam ab omni veritate, quæ-
 cunque tandem excogitari potest, originem re-
 ferri ad DEum.

§. 77.

probatur

Eò sane spectavit Plato, qui veritatem à DEO
 profectam, nec eâ hominum generi quidquam
 melius tributam fuisse, dictitavit, teste Plutar-
 cho, de adulatoris & inimici discrim. T. II.
 oper. edit. Xyland. p. 49. lit. A. ubi hæc le-
 guntur verba: *εἰ δὲ θεῖον ἡ ἀλήθεια, καὶ πάντων*
μὲν ἀγαθῶν θεοῖς, πάντων δὲ ἀνθρώποις ἀρχὴ
καὶ αἰτία

καὶ τὰ Πλάτωνα &c. si divina est veritas, omniumque bonorum & Dūs & Hominibus principium, ut Plato vult &c.

§. 78.

Cum igitur sine sapientia, quæ amorem veritatis complectitur omnis, orator intelligi nequeat; facile perspicias, quia immensus veritatis oceanus est, quam late diffundatur oratoria, quam sit ambitus infiniti, quantum absit, ut ex personis à DEO conditis, sive in cælo, sive in terra, cum nemo in omnibus sapiat, quæquam perfecti laudes oratoris conciliare ac tueri possit.

immensus
oratoris
ambitus
inde se
quitur

§. 79.

Cicero summus orator, in tam ampla oratoris idea formanda, solus ut non sim, qui tam augusto facundiam conceptu metiatur, viam monstravit, reique totius aperuit majestatem. Verba ejus cedro digna, si lectori videbitur, pleniora dabo, ex oratore L. I. edit. Schrevel. 1687. p. 78. column. A.

Ciceronis

§. 80.

Quamobrem si quis universam, & propriam oratoris vim definire, complectique vult, is orator erit mea sententia, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quæcunque res inciderit, que sit dictione explicanda, PRUDENTER (en sapientis ideam, à nobis traditam) & COMPOSITE (hæc notio ex ornatu conceptu fluit, quem nos requirimus) & ORNATE (hoc ipsissimum, quod injungimus) & MEMORITER (tantum quisque scimus, quantum memoria tenemus,

testimonium

tenemus, idque sapientiæ est) dicat, cum quadam etiam actionis dignitate, (hæc ad ornatum, quem præscribimus, pertinet.)

§. 81.

continu-
atum

Pergit deinceps Tullius: *Si cuiquam nimis infinitum videtur* (ad tendat lector animum, ad augustam eloquentiæ, quam Tullius mente concepit, ideam) *quod ita posui: QUACUNQUE DE RE, licet hinc, quantum cuique videbitur, circumcidat, atque amputet: tamen illud tenebo si, quæ cæteris artibus, aut studiis sita sunt, orator ignoret, tantumque ea teneat, quæ sint in disceptationibus, aut in usu forensi: tamen his de rebus ipsis si sit ei dicendum, cum cognoverit ab iis, qui tenent, quæ sint in quaque re, multo oratorem melius, quam illos ipsos, quorum cæ sunt artes, dicturum.*

§. 82.

ibitur per
veritatis
classes

Quoniam igitur eloquentiæ veritas subiecta omnis est, quam dicendo sive exornat, sive, pro re nata, exornare studet: ibimus per aliquot veritatis singulares classes, ut, quam sparsis, per omne eruditionis cujuslibet regnum, radiis oratoria fulgeat, tanto quisque facilius intelligat.

§. 83.

veritas
metaphy-
sica

Veritatem in conformitate posui, quâ ex se mutuo res intelliguntur. Illa igitur alicujus phænomeni, seu rei, conformitas cum *ἁπλοῦς*, ob quam phænomenon hoc insignitur nomine, appellatur **VERITAS METAPHYSICA.**

§. 84.

§. 84.

Neque aliter hîc sentiunt, etsi forte loquantur minus perspicue, hujus disciplinæ scriptores, non incelebres. Nam si veritas hujus generis, judice Weisio, in metaphys. cap. 4. §. 1. p. 76. edit. 1703. *conformitas rei est cum intellectu* (sive hominum sive DEI) ut rem pro tali agnoscat, qualis esse videtur: quid aliud id significat, quàm præsentis phænomeni conformitatem cum illa *ῥοία*, cui hoc idem nomen impositum est, exploratam perspectamque esse?

§. 85.

Illi v. g. Ancillæ, de qua Actor. 12. v. 13. Petri Apostoli persona inopinato obversata fuit, quam alii Angelum ejus esse judicarunt. v. 15. *Quæstio tum erat, sitne illud phænomenon, seu quod Ancilla obversabatur, VERUS Petrus, nec ne?* Vere hæc metaphysica fuit. Quis, quæso, quæstionis erat sensus? Nullus profecto, præter sequentem: an, quidquid de Petri *ῥοία* cognitum aliàs erat, in præsens caderet phænomenon? Quod simul omnino, atque probatum erat, VERUM unà Petrum præsto esse, condocesecit.

§. 86.

Veritas igitur hujus ordinis in conformitate phænomeni cum *ῥοία*, quæ tale nomen gestat, quale phænomenon mereri putamus, collocanda est: quâ, si nulla orator disciplina indigeret, (indiget autem omnibus) carere nullo unquam tempore potest.

§. 87.

§. 87.

probatur

Quoties de vanitate Idolorum, quam sibi operam Minucius Felix, & Cæcilius Cyprianus, expediendam sumere; de unitate ac Trinitate DEI, quod innumeri exequuti sunt; de necessitate fati, si quod est; quam litem perorandam Tullius suscepit, (recentiores, quorum numerus iniri nequit, prætereo) de divinat L.I. edit. Gothofr. T. IV. p. 377. lit. C. & alibi, de causâ & effectu, in præsentis exemplo mundi; de aliis metaphysicæ pluribus argumentis verba facienda sunt: toties illius necessitas studii, quantopere oratorem obstringat, plus, quam satis est, cognoscitur.

§. 88.

ex recentiorum instituto

Ut omittam ea, quæ recentiores hodie auctores elucubrârunt, de anima, de mundo, ejusque legibus, de miraculis, de spiritu, de DEO: quæ gravissimi ponderis argumenta omnia, uti hoc tempore ad metaphysicam revocata videas: ita non dubium est, quin in ea orator dicendo incidere, nec eorum commode notitia carere possit.

§. 89.

Veritas
phylica

Sed proferamus pedem ad reliquarum veritatum peramplos classes. Veritas phylica, quâ, an corpora extra nos reapse existant, quibusque contineantur causis, exploratum habetur, quid, amabo, aliud est, aut esse potest, quam conformitas *φαινομένων* cum facultate sentiendi, quæ affigitur?

§. 90.

§. 90.

Quæcunque enim mutatio, quicunque casus explicatur sensui reapse obversatus fuisse agnoscitur; eum nos verè existitisse, nec vano nos lusse glaucamate, judicamus.

§. 91.

Bene in hanc rem Leibnitius, in elegantissimo probatur libello, quem *novam methodum discendæ docendæque jurisprudentiæ* inscribit, ineuntis ætatis tempore, publicæ luci exposito, anno 1667. ubi p. 22. 23. *Quidquid habet qualitates sensibiles, seu quidquid sensibile, illud dicitur ens. Et hac est perfectissima entis definitio. Quoties enim probare volumus aliquid esse, probamus ex eo, quia nos, vel alii senserint, aut ipsi summe sensatione immediata, aut saltem aliud, quod sine ipso esse non potest, quæ est sensio mediata.* testimonio

§. 92.

Scio equidem, hoc argumento contra eos, qui corpora negant existere, quos idealistas vocant, pugnari non posse; aliis potius, quæ tamen parabilia sunt, armis debellandos: sufficit autem, hoc veritatem caractere ab omnibus internosci, qui nimis sapere non student vesano ausu. occurritur dubio

§. 93.

Sed, ut in physica, corpora vere existere, altera veritatis physice species judicamus ex sensu: ita ipsius sensus veritatem, ne quando eam cum somniis, queis sentire plura falso nobis videmur; confundas, novâ ideâ juvabit discernere.

§. 94.

Vere nimirum sensimus, quidquid sensimus, definitur **C** quod

quod ad motus leges adtemperatum fuisse cognoscitur. Est igitur hæc altissimæ indagati-
veritas *φανομένην* conformitas cum legibus
motus.

§. 95.

εξηκεται Qui, quæ sibi obversantur, motus confor-
ma legibus esse cognoscit, is & de veritate
sensus persuasissimus est, & obversatarum rerum
causas, quas ad leges exegit motus, illustri
cognitæ veritatis physicæ argumento, perspectas
habet.

§. 96.

προβαται Eodem *κρησίω* Lucian : in Philopseude T. II.
βεστιμο- p. 353. edit. Joh. Benedict. hujus ordinis ve-
nio ritatem discrevit. Postquam enim de vanitate
monstrorum ac dæmonum in antecedentibus
differuerat, tandem in hæc verba definit : ἀλλὰ
θαυρῶμεν ὡς φιλότης, μέγας τῶν τοιούτων ἀλεξι-
φάρμακον ἔχοντες καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν ἐπὶ
πᾶσι λόγον ὀρθόν. ὡς χωρμένους ἡμᾶς εἶδεν εἰ μὴ
ταρᾶξει τῶν κενῶν καὶ ματαίων τῶν ψευσμάτων.

§. 97.

latine Quod Johannes Benedictus ita interpretatur.
reddito *At bono animo simus, amice ! cum magnam*
adversas hujusmodi res remedium habeamus,
VERITATEM & RECTAM *in rebus omni-*
bus RATIONEM : quæ si utamur, nullis hu-
jusmodi vanis stultisque mendaciis turbabimur.

§. 98.

applicatur Ne *φανταίσμασι*, vanisque spectrorum ludi-
βεστιμο- briis perterrefieret quisquam, ut rationem ve-
mium ritatemque adhibeamus, auctor est : tum enim
quod

quod non senserimus nos agnituros existimat, quæ nobis falso sensisse, visi sumus. Quid autem est ratio, quam illa facultas, per quam quis consequentias cernit, causas rerum videt, earum progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adjungit, atque annectit futuras, ut Cicero habet de offic. L. I. c. 3. §. 4. qua facultate qui utitur, facile ex conformitate ac nexu phænomenorum, tum inter se, tum cum legibus motus, quid revera existat, quid nonnisi per somnium existere falso putetur, conjiciet.

§. 99.

Quia vero legum motus frequentem in definienda veritate physica feci mentionem, & vero leges motus jam confusè percipiuntur, id est, ut tales quas non internoscimus nisi in obvio exemplo; jam vero representantur distinctè: ut generales à *φαινομένων* ordine regulas separaveris, ad quas ordo ille omnis, pulcritudine sua omni referatur: necesse etiam est, duplicem veritatis physicae cognitionem dari, aliam, quæ cadit in homines rerum naturalium studio non occupatos; aliam, qua gaudent curiosi naturæ scrutatores.

§. 100.

Dum noctu cubitum abis, dulci sopitus somno, sæpe tibi repente in loca translatus remotissima videris, indeque iterum alio, alioque transvectus: cum tamen, excusso somno, ex præsentis corporis tui situ, non difficulter sentias, te, ob leges motus, per ista, quibus

tibi interfuisse es visus, vagari loca non potuisse : idque tu certo credes, etiamsi legum motus, uti hodie traduntur, prorsus expertus ignarusque existas.

§. 101.

Solvitur
dubium

Etiamsi enim somnia dari possint, quæ per omnem noctem, varia repræsentent ordine exactissimo : tamen ille saltus, quo ordinem eorum *φαινομένων* misere interrumpunt, quæ vigilantium esse dicimus, nempe sub initium ac finem somni ; quia in his phænomenis ex antecedentibus subinde consequentium ratio reddi potest, in somnio reddi non potest : invictum argumentum præbet, quæ ibi repræsententur re existere vera, quæ in somno obversantur, non item.

§. 102.

Physicæ
cognitio
oratori
necessaria.

Sed quid tandem de nostro oratore ? Oportet eum veritates physicas non confusâ tantum, sed & distinctâ repræsentare animo notitiâ. Dubitas ? At scrupulus facile eximi si videbitur, poterit : dummodo consideres, ab oratore sapientiam tolli non posse, quæ nostra est idea, sapientiam vero occupari, uti circa omnes, sic maxime, circa naturæ veritates.

§. 103.

probat
testimo-
nio

Præclare Tullius, de finibus bonorum & malorum, edit. Schrev. p. 1082. column. B. *Physica quoque, inquit, non sine causa tributus idem est bonos : propterea quod qui convenienter natura victurus sit, ei & proficiscendum est ab omni mundo, & ab ejus procuratione.*

Nee

Nec vero potest quisquam de bonis aut malis vere judicare, nisi omni cognita ratione naturæ, & vita etiam Deorum, & utrum conveniat nec ne natura hominis cum universa: quæque sunt vetera præcepta sapientium, quæ jubent, TEMPORI PARERE, & SEQUI DEUM, & SE NOSCERE, & NIHIL NIMIS.

§. 104.

Clarissime vero summus orator, quantopere ^{alio lucu-} eloquentibus physicæ cognitio necessaria sit, in ^{lentiori} oratore, T. I. edit. Gothofred. p. 368. lit. B. C. D. significat his verbis: *habeat, (orator) omnes philosophia notos & tractatos locos. Eundo deinceps per varias philosophiæ partes, tandem subjicit: de materia loquor orationis etiam nunc, non ipso de genere dicendi. Volo enim prius habeat orator rem, de qua dicat, dignam auribus eruditis, quàm cogitet, quibus verbis, quidque dicat, aut quomodo, quem etiam, quo grandior sit, & quodammodo excellentior, ut de Pericle dixi supra, NE PHYSICORUM QUIDEM ESSE IGNARUM VOLO.* Hactenus Cicero.

§. 105.

Verum ad reliqua progrediendum. Incidit ^{Veritas} ^{historica} nunc iusto ordine in veritatem historicam, quæ nihil aliud est, quàm CONFORMITAS NARRATIONIS CUM IDONEI TESTIS RECENSU. Testibus igitur idoneis nititur hic, quidquid vere cognoscimus: neque sine illis quidquam datur, dignum cui adsentire, præter fabulas, commenta, mendacia, fraudes, ac ludibria.

C 3

§. 106.

§. 106.

Idoneus testis *Idoneus autem testis est, quem non destituit veritas physica, quam paulo ante laudavimus. Oportet quippe illum res, quas recenset, sive sensu ipsum αὐτοπροσώπως percepisse, neque meris fuisse lusum φαντάσμασι; quo in genere plerumque tum peccatur, quum dæmones his illisve locis adparuisse, fama percrescit: sive ex illis vere rem factam cognovisse, qui modò, quem dixi, res ipsi sensu ceperunt, iisdemque actis interfuerunt αὐτόπται.*

§. 197.

Hujus veritatis utilitas Dici vix potest, quantum, hæc sequi, in omni vita, referat: ne historiarum recensio, cum fabulis permixti, stultitiæ potius quam sapientiæ, uti esse debent, per exempla demonstratæ, theatrum repræsentent. Quantum autem hæc res difficultatem habeat, illi persentiscunt, qui in historiarum campis ex officio decurrunt.

§. 108.

difficultas varia Jam enim videas testes aut adesse nullos, aut non satis graves, fideque dignos, aut non tam multos quantum satis est, aut variantes in rei factæ recensu, aut contraria, de iisdem rebus gestis, tradentes, aut seculo, quo res gesta, multo inferiores, aut perfidos, qui data opera & destinato consilio, rerum actarum memoriam interpolare conantur, aut oscitantes, nec satis adtentos, quibus imponi facile potuit,

aut

aut quibus tale quidem exprobrari nihil potest, quorum tamen voluntas, de rebus remotissimis vera perhibendi testimonia, explorari nondum potuit, aut, si nihil horum desit, tales, qui ob infinitam actionum, quibus interdum res gesta unica continetur, multitudinem, ne summo quidem studio, evolvere, ac resciscere omnia, quiverunt.

§. 109.

Herodotum sane, paucissima ut exempla tan-
gam, Theopompus fabularum scriptorem ad-
pellat, teste Strabone, L. I. p. 74. edit. Joh. Wolters, anno 1707. his verbis : Θεόπομπος δὲ ἐξομολογῆται Φήσας, ὅτι καὶ μύθους ἐν ταῖς ἱστορίαις ἐρεῖ κρείττον, ἢ ὡς Ἡρόδοτος, καὶ Κτησίαιος καὶ ἑλληνικός. *Theopompus quidem disertè proficitur, se in historia fabulas narraturum re-ctius, quam fecerint Herodotus, Ctesias, Hel-lanicus. &c.*

§. 110.

Strabo regiones Indicas narrat, quas, et si
plures obierit terras, ut ex Libro II. constat,
monente Vossio, de historicis græcis, L. II.
cap. 6. p. 186. edit. 1651. nunquam tamen
adiit. Quis autem de rebus remotissimis scri-
bentem, licet non magnopere suspectum, sæpe
tamen falli, non credat: cum ipse Strabo Libr.
XI. citat. edit. p. 774. scribit : τὸ δὴ πῶρῳ δυσ-
έλεγκτον. *Difficulter refutantur, quæ narra-
tur de longe diffitis. In die Ferne ist gut lügen.*

§. 111.

Qua non impudentia usus est, famosissimus

Annii Vi- impostor, Annius Viterbiensis, cujus laudes
 terbiensis Bayle canit, in artic: (Nannius) T. III. Dictionaire hist. & Crit. p. 453. 454. edit. III. In qua non caligine versantur res monachorum Chaldaeorum ex veteri, & res mediæ ævi, ex novo Testamento?

§. 112.

exempla à rebus hodiernis Quem fugit, ne ea quidem, quæ hodie geruntur, ob destinationum arcanos scopos, plena, nec unquam falsis interpolata cognitione, posse comprehendi? Quæ ratio Leibnitium impulit, ut in præfatione ad cod. Diplom. hæc plane egregia, nec à me præterunda silentio infereret:

§. 113.

Leibnitii testimonium Duæ autem sunt historiæ leges, sed quæ æqualiter observari ambæ in utroque historiæ genere non possunt. Nam historiæ publicæ est, **NIHIL FALSI DICERE**; Arcanæ, præterea **NIHIL VERI NON DICERE**.

§. 114.

continuat^{ur} Sed ita postulat ratio rerum: & quemadmodum in forensi controversia multa per litigantes & sollicitatores fiunt apud iudices; quæ nusquam apparent in scripturis, neque in acta referentur; cum & feminarum blanditiæ & auri splendor sæpe plus legibus ac testimoniis valeant: ita pleraque latent in potentum actis, causisque negotiorum; præsertim cum sæpe exigua, & inobservata majorem opinione vim habeant.

§. 115.

continuat^{ur} Sic forte vox falsior relata, vel ficta, Principis

pis aut rerum ministri animum pupugit, aculeumque reliquit; unde occulti stimuli, odiorum & vindictæ, quæsitis in speciem coloribus velati. Et non raro magnos rerum motus excitat generosum pectus, ideo tantum, ut nescio quid refutet, quod in sui contemptum trahebat.

§. 116.

Sæpe etiam unam noctem principis male continuat dormientis & inde consilia acerba, ex præsentis animi vel corporis habitu capta, mox multa miserorum millia suo sanguine luerunt.

§. 117.

Interdum muliebris impotentia maritum vel continuat amatorem impellit: sæpius affectus ministrorum in dominos contagio transferuntur.

§. 118.

Et fatendum est, ut in scenico opere machinas adparere indecorum esset; ita historiam aliquando nonnihil de pulcritudine amissuram, si causæ veræ semper cernerentur, adpareretque heroas subinde puerili studio, aut muliebri libidine, aut etiam servili cupiditate egisse.

§. 119.

Scilicet hominum gesta legimus, non Deorum; & sufficit ad decus ipsorum & documenta posterorum, multa graviter & fortiter & sapienter acta extare, prava exempla interdum rectius ignorantur.

§. 120.

Quibus tandem verbis extremis aperte Vir explicitus celebris significat, non esse, cur, ob tantas historicæ veritatis indagandæ difficultates, sive in-

eidamus in dubitandi de omnibus proclivitatem, five in illius studii colendi torporem ac desidiam. Sufficit quasdam à nobis historię veritates cognosci posse, omnes ut cognoscantur, humanę vitę conditio refragatur.

§. 121.

applicatur ad
oratore

Itaque & oratoribus id negotii datum esse intelligitur, ut sibi historię studium habeant longe commendatissimum. Quamobrem Cicero oratori auctor est, ut in se hac parte desiderari nihil committat, verbis sequentibus: *tenenda præterea est omnis antiquitas exemplorumque vis; neque legum aut Juris civilis sententia negligenda est.* de oratore L. I. p. 74. edit. Schrev. column. B.

§. 122.

eui histo-
ria neces-
saria

Alibi, nempe de oratore L. II. p. 97. edit. Schrev. col. B. suos reprehendit cives, qui oratoriam soli foro intulerint; cum græci, à forensi strepitu remoti, eloquentiam in scribenda exercuerint historia.

§. 123.

probatur
testimo-
nio

Verba hæc sunt: *nemo enim studet eloquentiæ nostrorum hominum, nisi ut in causis, atque in foro eluceat: apud Græcos autem eloquentissimi homines, remoti à causis forensibus, cum ad ceteras res illustres, tum ad SCRIBENDAM HISTORIAM maxime se applicaverunt.*

§. 124.

conclu-
sio

Namque Herodotum illum, qui princeps generis hoc ornavit, in causis nihil omnino versatum

fatum esse, accepimus. Atqui tanta est eloquentia, ut me quidem, quantum ego graeco scripta intelligere possum, magnopere delectet.

§. 125.

Et post eum Thucydides omnes dicendi artificio, mea sententia, facile vicit: qui ita creber est rerum frequentia, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur, ita porro verbis aptus, & pressus, ut nescias
UTRUM RES ORATIONE AN VERBA SENTENTIIS ILLUSTRANTUR.

§. 126.

Quamvis enim in rerum gestarum pertextendo recensu nimia styli eloquentioris cura, facile, delectandi lectoris causa, multa passim rebus admiscere, & ipsum narrationis filum adscitis, nec nativis, coloribus interpolare, falsisque non paucis expositionibus, historiam refingere possit; quod Herodoto evenisse, Straboni est observatum, p. 74. edit. J. Wolters: ἢ γὰρ κατ' ἀγνοίαν τῆς ἰστορίας ὑποληπτέον γενέσθαι τῆτο, ἀλλὰ τραγωδίας χάριν: non enim ignoracione historia dictum suspicari debes, sed tragica amplificationis causa: & paulo ante de prorsis scriptoribus: φαίνεται γὰρ ἐνθὺς ὅτι μύθους παραπλέκασιν ἰκόντες, ἐκ ἀγνοίας τῶν ὄντων ἀλλὰ πλάσει τῶν ἀδυνάτων τερατείας καὶ τέρψεως χάριν: statim enim adparet, eos fabulas admiscere, non ob verorum ignoracionem, sed delectacionis causa, monstra & alia, qua esse non possunt, fingentes: tamen, si polleat orator prudentia, eloquentiam in scribenda adhibebit historia,

solvitur
dubium

storia; non tam ad fingenda, quæ haud facta sunt, quàm, quæ facta sunt, vivis imaginibus effingenda.

§. 127.

dubium Falsos quoque recensus, stylo concinno elaboratos, gratiam habere nonnullam, & ad assensum lectores, vel imprudentes, allicere, cum per se verissimum sit, tum illo Plutarchi testimonio, in libro, *ne suaviter quidem vivi posse secundum Epicuri decreta*, Tom. II. op. edit. Xyl. p. 1092. lit, F. perspicue cognoscitur.

§. 128.

à loco Plutarchi Verba hæc sunt : *Δί ην εδδè τò ψευδοσ αμοιρῶ χάριτες αλλα κη πλασµασι κη ποιήµασι τῆ πιτεύεσθαι µη προσόντος. ενεσιν ὁµως τὸ πῆθον.* *quæ voluptas etiam falsis aliquam conciliat gratiam, ut cum figmentis & poematis fidem non adhibeamus, tamen insit bis quadam persuadendi vis.*

§. 129.

respon- Interim tamen non est, cur inde arguas, &
detur five oratoris nullas in historia partes esse, causeris, five hujus studio illi utilitatem afferri, neges : in contraria sane omnia abiit Cicero, qui de oratore L. II. p. 96. edit. Schrev. column. B. ita differit:

§. 130.

authorita- *Historia vero, testis temporum, lux verita-*
te Cice- *tis, vita memoria, magistra vita, nuntia ve-*
renis *tustatis, quâ voce alia, nisi oratoris, immortalitati commendatur? Nam si eloquentiæ, sicut reliqua-*

reliquarum rerum ; fundamentum sapientia ,
 ut alibi Tullius scribit , ad M. Brut. Orator.
 p. 169. edit. citat. & vero ex historia , tanquam
vite magistra , sapere plurimum liceat , quidni
 orator in hujus studium , incumbere toto pon-
 dere debeat ?

§. 131.

Quod cum ita sit , nec quidquam horum , ni-
 si à cæco , vocari in dubium possit ; tandem ,
 absque ulteriori opera , ex se intelligetur , inter
 artes ac scientias nullam existere , quin , eam
 sibi discendam esse , cui eloquentia cordi est ,
 quantum fieri poterit , agnoscat.

§. 132.

Sequitur nova veritatum , quas *πρακτικὰς* vo-
 camus , classis : de qua sane , si unquam valet , *πρακτι-*
 illud , quod in amicitia laudem Cicero scripsit , *καί.*
 maxime mihi valere videtur . Ita enim ille de
 amicitia cap. 6. §. 8. p. 903. edit. Roth.

§. 138.

Amicitia , (disciplina morum) *res plurimas perutilis*
continet : quoquo te verteris , praesto est , nullo
leco excluditur : nunquam intempestiva , nun-
quam molesta est : itaque non aqua non igni ,
ut ajunt , pluribus locis utimur , quam amicitia ,
 (disciplina morum , & , quæ illa continetur ,
 veritate practica.

§. 134.

Veritas practica duplex est : alia ethica , *veritas*
 alia moralis . Ethica quid quaeso est , quam con- *practica*
 formitas orationis cum animi sententia ? *duples*
 Illum quippe sensu ethico veracem dicimus , in
 quem

quem propensio cadit, cum animi destinationibus, cogitatisque, conformandi sermonem.

§. 135.

veritas
ethica vel
rudibus in
pretio

Maximi semper hanc fecere veritatem gentes, quas pro eximie barbaris habere solemus. Pudeat Christianos, vinci à populis obscurissimis, quorum tantus, in hujus ordinis veritatem, amor existit, ut violantes eam gravissime mulctarent.

§. 136.

probatur

Strabo de Indis L. XV. p. 1036. edit. J. Wolters, 1707. sequentia narrat: ἀληθειαν ἰσθμίου καὶ ἀρετὴν ἀποδέχονται. διόπερ ἔδδ' τῆς ἡλικίας τῶν γερόντων προνομίαν διδάσκειν ἐν μὴ καὶ τῷ φρονεῖν πλεονεκτώσει & paulo inferius: ψευδομαρτυρίας δ' ὁ αἰλὺς ἀκρωτηρίαζεται.

§. 137.

Veritatem atque virtutem in pretio habens, Itaque etati senum prerogativam nullam tribuunt, nisi prudentiâ ii excellent - - Qui falsus testis deprehenditur, extremis partibus corporis mulctatur. Hæc Strabo.

§. 138.

commentatur

Maximo hominibus ornamento est, quæ ab animo verba desciscere vetat, laudatissima veritas. Nec est quidquam ea homine dignius, nec ad fidem conciliandam, socialitatemque tuendam, adcommodatius.

§. 139.

testimonio
Pythagoræ

Bene Pythagoras apud Ælian. var. hist. L. XII. cap. 59. p. 636. edit. Joach. Kuhn: πυθαγόρας λέγει, δύο ἅυτα ἐκ τῶν θεῶν τοῖς ἀνθρώποις δεδωθαι

δοθαι κάλλιστα, τό τε ἀληθεύειν, καὶ τὸ ἐνεργε-
τῆν. καὶ προσετίθη, ὅτι καὶ ἴσικε τοῖς θεῶν ἔρ-
γοις ἰκάτερον.

§. 140.

*Pythagoras dicebat, hæc duo divinitus ho-
minibus data esse longe pulcherrima: verita-
tem amplecti, & aliis bene facere: & addebat:
utrumque cum Deorum immortalium operibus
comparari posse.*

§. 141.

Eloquentissimus officiorum præceptor, Cicc-
Cicaronis ro, L. III. cap. 20. §. 12. suam mentem ita ex-
plicat: *cadit ergo in virum bonum mentiri,
emolumentum sui causa, criminari, praripere,
fallere? Nihil profecto minus.*

§. 142.

Pulcherrimæ laudi Attico Nepos ducit, quod Attici exemplo
hujus fuerit veritatis longe studiosissimus. cap.
15. §. 1. *Mendacium neque dicebat, neque pa-
ti poterat - - - Quidquid rogabatur, religiose
promittebat: quod non liberalis, sed levis ar-
bitratur, polliceri, quod prestare non posset.*

§. 143.

Tanto igitur ornamento vacuum Oratorem Oratori necessaria
esse posse putamus? sane quanta pudoris, ho-
nestatisque vis, nos, ne nudi, per semitas, in-
cedamus, retractat, ac deterret: tanta nos quo-
que, mendacia ut fugiamus, oris cordisque dis-
sensum ut evitemus, potentia animet, necesse est.

§. 144.

Quoniam Oratorem cum Quintiliano, juxta argumentum
§. 16. *Veram esse bonum debere, jam supra tum ejus*
quod
præce- dicimus

præcepimus; & vero, si Nigidium, apud Gellium noct. attic. L. XI. cap. II. p. 373. edit. 1556. audias, *vir bonus præstare debet, ne mentiatur, prudens autem, ne mendacium dicat*: quantopere hæc oratori veritas cordi esse debeat, luculentissime cognoscitur.

§. 145.

quæ porro ex Ethica ad oratorem pertinent? Sed non exhaurit hæc cura id omne, quod circa ethicam veritatem, oratori injunctum esse, sentimus. Plus ultra nitendum est, majora præstanda, & in id ipsi maxime incumbendum esse, ratio dicitur, ut veritatem ethicam in auditoribus consequatur, i. e. ut, quæ auditoribus invito huc usque animo, quæ simulato, in speciem duntaxat externam, præ se tulerunt, maximo veritatis ethicæ detrimento: id jam, facundiæ potentiâ excitati, lubenti ac sincera mente, & amandum & agendum suscipiant.

§. 146.

ardua
ejus cura Arduum id est, fateor, negotium: sed major
ejus expediendi necessitas. Ethicam omnem, i. e. animi ad felicitatem regendi, prudentiam, non scientiâ tantum prælibatam, versatamque, sed usu quoque & exercitatione perpetua cognitam habere oportet illum: quicumque orator in hoc genere elucere constituit.

§. 147.

regatur Nec equidem, summorum Virorum testimonio ac auctoritate destitutus, ita sentio: qui rursus Ciceronem (quis enim veterum eô major?) sententiæ ducem sequor. Verba ejus in orator: T. I. edit. Gothofr. p. 368. ita habent:

§. 148.

*Habeat (orator) omnes philosophia notos & testimo-
tractatos locos. Nihil enim de religione, ni- nio Tullii
bil de morte, nihil de pietate, nihil de caritate
patriæ, nihil de bonis rebus aut malis, nihil
de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil
de dolore, nihil de voluptate, nihil de pertur-
bationibus animi, & erroribus, quæ sæpe ca-
dunt in caussas, sed jejunius aguntur : nihil,
inquam, sine ea scientia, quam dixi, graviter,
ample, copiose dici, aut explicari potest.*

§. 149.

Quis non videt, Ciceronem, quum, quæ explica-
dicendi materia oratori suppetere debeat, signi- tur, applica-
ficaturus est, pleraque omnia allegare ea, quæ catur
nonnisi ad ethicam referri solent ac debent? In
quo quidem adeo suæ certus sententiæ est, ut,
cum vivendi ad Ethicæ normam, prudentia,
secundum magnam partem, ex historia accen-
di possit, dicere paulo inferius, non dubitet :
*nescire autem, quid antea, quam natus sis, ac-
ciderit, ID EST SEMPER ESSE PUERUM.*
*Quid enim est ætas hominis, nisi quum memoria
rerum veterum, cum superiorum ætate con-
textitur ?*

§. 150.

Clarissime vero, quanti intersit, animi in au- testimo-
ditore motus, vel excitare, vel sedare orator nium
ut possit (quod munus utique sine ethicæ ad- apertius
jumento haud quisquam expleverit unquam)
in illo Tullius loco declarat, quem de oratore
L. I. p. 74. edit. Schrev. column. B. invenias.

D

§. 151.

§. 151.

eius ver-
ba

Verba hæc sunt : *est enim & scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis ac irridenda est* (advertant ad hoc, qui non tam pondere rerum quam verborum copia, & linguæ volubilitate eloquentiam metiuntur.)

§. 152.

continua-
ntur

Ipsa oratio conformanda non solum electione, sed etiam constructione verborum : & NB. omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoscenti, quod omnis vis ratioque dicendi, in eorum, qui audiunt, mentibus aut SEDANDIS aut EXCITANDIS expromenda est.

§. 153.

conclusio.

Cum affectus jam provocare, jam compescere, jam huc dirigere, jam aliò, manifestissimum ἡθικῆς πρᾶξις argumentum sit; & vero, prius præstare orator ut possit, tanti referre existimet eloquentiæ romanæ princeps : quis mecum non intelligit, etiam in ethicæ regionibus, si alibi usquam, oratoribus & meti & feri?

§. 154.

Veritas
moralis

Altera veritatis practicæ species est illa, quam vocavimus **moralis**. Est autem **veritas moralis, cogitati, verbi, facti conformitas cum lege**. Vere bona illa sunt; quæ cum lege consentiunt.

§. 155.

ratio ap-
pellati-
onis

Hæc causa est, quamobrem Spiritus S. peccata

cata mendaciorum titulo, & nominis quidem impositione justissima, discernere jubeat. Verba Apoc. 21. v. 27. hoc modo habent: καὶ ἂ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν πᾶν κοινῶν καὶ ποιῶν βδέλυγμα καὶ ψεύδος: Ἔ non ingrediatur in illam quidquid impurum est, aut abominanda designat; aut MENDACIUM.

§. 156.

Qui huic veritati non studet, illius actiones ^{rei ipsius} à lege abhorrent; is variæ turpitudinis tetro ^{necessitas} colore notatus, Numinis justam iram, bonorum quorumlibet odia, & magistratum, si quos habet, pœnas meretur.

§. 157.

Et hâc veritate orator prius nihil, nihil anti- ^{probatum} quius habere debet. Oratoris quippe est, veri honestique amorem persuadere audientibus. At vero, si alieniorem in illam rem animum falso declarat, cujus tamen auditori studium est commendaturus; si se in illo frigere significet ipso opere, cujus auditores amore ut ardeant, efficere cupit; si se ab eo dissentire, actionibus testetur, cujus persuasionem instillare aliis con- nititur: quem, quæso, consequetur effectum?

§. 158.

Sistat igitur in se ipso orator ^{monitum} moralis exem- plum ^{pro ora-} veritatis, nec quidquam designet, cujus ^{toris} exemplo fidem, verbis tantoperè necessariam, labefactet. Magna verborum vis est, exem- plorum autem maxima.

§. 159.

Perdocte Senec: epist. 6. edit. Morell. in fol. ^{probatum} ^{testimo-} ^{nio}

p. 166. Plus tamen tibi viva vox & convictus,
 QUAM ORATIO, proderit. In rem præ-
 sentem venias oportet. Primum quia HO-
 MINES AMPLIUS OCULIS QUAM AU-
 RIBUS CREDUNT, deinde quia longum
 iter est per præcepta, breve & efficax per
 exempla.

§. 160.

applica-
 tur

Si verbis efficaciora exempla sunt, qui orator
 exemplo negat, quod aliis persuadere verbo
 studet: quo successu putas vel maximam ab
 ipso eloquentiam adhibitum iri?

§. 161.

novum
 testimo-
 nium

Placuit, quod Plutarchus, de virtutibus mulie-
 rum, T. II. op. ed, Xyl. p. 243. lit. A. scribit:
 ἡ δὲ τῆς παιδείας καὶ τὸ τέχνη ἐν αὐτῇ φύσει τῆ
 παραδείγματος, ἢ φεύγει χάριν ἀποδείξεως
 συνεργῶν ὁ λόγος.

§. 162.

applica-
 tur

Si tamen exemplorum hæc est natura, ut
 persuadendo simul oblectent, oratoria non ab-
 horrebit à venustate demonstrationem adju-
 vante. Ex his enim elucet, quanto omnes
 existamus procliviores in sequenda præcepta
 viva, quàm ea, quæ ex ore prodeuntia, ni in
 adtentum ac docilem incidant, in auras eva-
 nescunt.

§. 163.

consensus
 Juvenalis

Quod de parentibus Juvenalis cecinit, à quibus
 ad optimorum præceptorum, exemplorumque
 typum, formandi liberi sunt, caveant nem-

pe,

pe, ne vitæ improbitate destruant, quod
iverint præceptis adstructum : id ora-
tori, ob similitudinem causæ, perpetuo obver-
setur necesse est. Vid. Sat. XIV. vers. 37. seqq.

*Sed reliquos fugienda patrum vestigia du-
cunt,*

Et monstrata diu veteris trahit orbita culpa.

*Abstineas igitur damnandis : hujus enim vel
Una potens ratio est, ne crimina nostra se-
quantur*

*Ex nobis geniti : quoniam dociles imitandis
Turpibus ac pravis omnes sumus, & Cati-
linam*

*Quocunque in populo videas, quocunque
sub axe.*

adde 1. Petr. 3. v. 1.

§. 164.

Sequitur nunc nova veritatum classis, ora-
tori commendanda magnopere. Logicam
vocare possis, quam qui negligit, in ipsa luce
caligat.

Logice
veritas

§. 165.

Est autem logica veritas CONFORMITAS
IDEÆ CUM REBUS, QUAS REPRÆSEN-
TAT.

definitur

§. 166.

Quidquid intellectui nostro objicitur, si cu-
ratius perspici debeat, inexhaustum rerum con-
siderandarum, cum quibus profundiora perve-
stiganti, connexum esse deprehenditur, *Βαίθος*
aperire solet, ac velut oceanum.

hujus am-
plitudo

§. 167.

ad tenda-
tur ad
hoc

Quod *βαδος* cum intellectui pateat divino, secundum maxima pariter ac minima, quibus singulis ordinatissime compositum est; emergit primo illa veritas, quam *objēcti* dixeris, immensæ amplitudinis, contradistinguenda illi, quam §. 165. finivi, quæque hominis, seu *DEI*, tanquam *subjecti*, est; deinde efficitur, ut, quia in veritate *objēcti* infinita simul intelligentiæ hominum *objiciuntur*, veritas *objēcti* à mortalibus non obtineatur, nisi in tanta rerum obversantium multitudine omnia seorsum spectantes, tandem particulares nexus ordinesque, quibus mutuo sibi res conformantur, ideoque adtemperantur ad recipiendam veritatem, alias ex aliis per partes lustrent, majoremque identidem sui conceptûs cum repræsentatis pariant conformitatem.

veritas est
vel in ob-
jecto, vel
in subje-
cto

§. 168.

logicæ
veritatis
adjumen-
tum di-
stincta
cognitio

Quo distinctior igitur nostra cognitio est in illustranda veritate *objēcti*, per varias, quousque licet, partes, eo major nascitur ideæ cum repræsentatis conformitas, eo illustrior igitur evadit Veritas *subjecti*.

§. 169.

illustratur

Animum hac occasione subit, quod pictor quispiam apud Plutarchum ingeniose dicere solitus est, de eorum discrimine, qui rudi, aut perito judicio, pictas internoſcere tabulas cupiunt, in libro de Socratis genio T. II. p. 575. litt. A. & B.

§. 170.

Ἐφη γὰρ εἰκέναι τὲς μὲν ἰδιώτας καὶ ἀλέχνης
 θιάτας ὄχλον ὁμῶς πολὺν ἀσπαζομένους τὲς δὲ loco
quodam
 κομψῶς καὶ φιλοτέχνως, καθ' ἑκαστὸν ἰδίῃ τῶν
 ἐντυγχάνοντων προσαγορεύσει. τοῖς μὲν γὰρ ἐκ
 ἀκριβῆς ἀλλὰ τύπτει ἀμύρφα μόνον ἢ τῶν ἀποτε-
 λεσμάτων σύνοψις. τὲς δὲ τῇ κρίσει κατὰ μέρος τὸ
 ἔργον διαλαμβάνοντας, ἔδεν ἀθέατον ἔδὲ ἀπροσφώ-
 νητον ἐκφύγει τῶν καλῶς ἢ ἰκανοῦντων γεγονότων.

§. 171.

Ajebat enim rudes & artes ignaros spectatores similes esse eorum, qui magnam simul turbam salutant: scitos autem & artificii studiosos eorum, qui singulatim obvios compellarent. Illos nimirum non exacte in artificum opera inspicere, sed informatam quandam eorum conspiciere imaginem: hos judicio partes operis perlustrantes, nihil inspectatum nihil non observatum relinquere eorum, quae vel bene vel male facta sunt. Plutarchi

§. 172.

Nimirum ut ille, qui maximam in foro hominum frequentiam, uno conspectu, inter transeundum, contuetur, ejusdemque nonnisi confusam animo formare ideam potest, imaginem concipit non exactissime cum illa multitudine conformatam: ita, qui res obvias tantum obiter, & vix dum, in toto suo ambitu, ab aliis internoscit; veritate logica quidem afficitur, sed gradu minore, quae conformitatis, ob quam veritas existit, parum adhuc habet. explicatur

§. 173.

à contra-
rio Contra, qui in tanta, si fieri potest, multi-
tudine, vultus omnium, familiares sibi seorsum
reddit, eorumque varios nexus, fata, chara-
cteres paulatim sibi perspectos facit : eum ne-
cesse est, plus cognosse veritatis, ideasque nan-
cisci, quæ cum rebus, quæ repræsentandæ sunt,
multo habeant majorem conformitatem, in
qua veritas sita omnis est.

§. 174.

Logica
veritas
oratori
commen-
danda Quid igitur de oratore, verasne expedit il-
li animo agitare ideas, an vero parum refert,
quibuscunque erroribus, modo verborum co-
lore amœno tinctis, auditorum animos occu-
pare studeat?

§. 175.

probatur Nescio an sint ulli, fuerintne olim quiquam,
qui ornate decipi, quam pulcre doceri
malint ? Tanti veritatem judico, ut illam nu-
dam licet, nec verborum splendore superbien-
tem, faciam majoris, quam errores phalerato
dicendi genere, & maxima verborum pompa
cohonestatos.

§. 176.

testimo-
nio Minu-
cii Felicis Summo putamus in pretio habendam esse
facundiam, tum quum veritati intervitt. Ut
primum vero illa se ad hujus inimicam, quæ erro-
ris nomine venit applicat, faciendum arbitramur
cum Minucio Felici, in Octavio, in quo, cap. 16.
§. 9. p. 48. edit. Cellar. sequentia occurrunt :

§. 177.

quod re-
citatur. *Nibil itaque indignandum vel dolendum, si
quicumque*

quicumque de divinis querat, sentiat, proferat; quum non disputantis auctoritas, sed disputationis ipsius veritas requiratur: ATQUE ETIAM QUO IMPERITIOR SERMO, HOC ILLUSTRIOR RATIO EST, quoniam non fucatur pompa facundia & gratia, sed, ut est, recti regula sustinetur.

§. 178.

Non habeo iterum hac parte locupletio^{aliud te-}rem, fide, apud lectores, digniorem, quam ^{stimonium} dicendi principem, Tullium, qui logicæ usum in oratoria, & necessarium esse præcepit, & ipse experiundo toties cognovit.

§. 179.

Ita quidem ille in orator: T. I. edit. Gothofr. Ciceronis p. 367. lit. B. C. *esse igitur perfecte eloquentis puto, non eam solum facultatem habere, quæ sit ejus propria fusa lateque dicendi, sed etiam vicinam atque finitimam, DIALECTICORUM SCIENTIAM ASSUMERE.*

§. 180.

Quanquam aliud videatur oratio esse, aliud ^{continua-} disputatio, nec idem loqui esse, quod dicere: ^{atur} attamen utrumque in differendo est. Disputandi ratio & loquendi Dialecticorum sit, oratorum autem dicendi & ornandi.

§. 181.

Qui, quæ rhetorica de inveni^{novum}endo ac dispo^{argumen-}nendo tradit, accuratiori mentis trutina ponderat, quum ex logicis desumpta cogitatis ple^{tura}raque sunt: is, si vel difficillimus sit, imperare tamen sibi non poterit, quin, hoc argumento

D s

compuls

compulfus, tandem fateatur, LOGICAM EX ORATORIA TOLLERE, PERINDE ESSE, AC EX VITA HOMINUM HOROLOGIA ET TEMPORUM RATIONES TOLLERE.

§. 182.

veritas
theologi-
ca Superest veritas religiosa, sacra, unice fa-
lutaris ad consequendam felicitatem æternam,
augusta, adoranda, maximo veneranda obse-
quio. Theologicam dicunt theologi, nec re-
fragamur : nisi quod veritas omnia, licet
pronuntiatione diversâ, sermo quispiam
DEI sit.

§. 183.

quotu-
plex? Veritas theologica alia dogmatica est, a-
scetica alia. Dogmaticam interpretamur
conformitatem propositionis cum verbo
Christi. O conformitatem terque quater-
que beatam, ex qua, quidquid prosperitatis,
post fata, expectari potest, universum pen-
det ! Joh. 17. v. 3.

§. 184.

habet
gradus Quo quid ad Christi verbum conformitate
propius accedit, eo majorem, sublimioremve
conscendit veritatis dogmaticæ, in Theologia,
gradum. Potest igitur suis hæc veritas discer-
ni gradibus.

§. 185.

probanda
definitio Uti, quidquid hucusque ex veritatis profa-
næ studio in oratorem cadere dixi (nihil autem
§. 183. non cadere dixi) ex classicis, qui ἀσθενείαν ha-
bent, probatum ivi auctoribus : sic, quæ de
hac

hac veritate, non precipiendi causa, ut magistri, sed ut existimatores, loquenda suscepimus; (verbis his Tullium sequor in orator. T. I. edit. Gothofr. p. 367. lit. A. B.) ex codice sacro, qui in sacris habet auctoritatem unus, derivabimus paucis.

§. 186.

Christi verbum veritas est: Joh. 17. v. 17. argumentum primum
nunquid mirum, si, quod ei conforme est, ejusdem esse naturæ intelligatur?

§. 187.

Ipsè Servator veritas est. Joh. 14. v. 6. secundum
enim eo, ἐν ᾧ ἔσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοί, in quo omnes thesauri sapientiæ & cognitionis reconditi sunt, Col. 2. v. 3. cum divina sapientia, ordinis omnis, ideoque & veritatis, matre, conformius? Quod si perspicuum est, ut est sane, quomodo illius verbum, & quod cum eo consentit, esse falsum possit?

§. 188.

Quod igitur cum verbo Christi consentit, corollarium
& quantum consentit, id veritate theologica perlucet, & tantundem perlucet.

§. 189.

Audiamus ecclesiæ patrem gradus designantem. Illi veritatis theologice gradum inferiorem, erroribus tamen, v. g. Idololatriæ, gradus veritatis theol.
superiorem, tenent, qui unum hujus mundi quos Eccl. Patres designant
auctorem, eundemque supra omnes colendum, & nōrunt, & prosequuntur timore.

§. 190.

§. 190.

Augustinus Ex eorum numero Augustinus fuisse Platonicos scribit, de Civitate DEI Libr. VIII. ad Marcellin. cap. 9. p. 745. edit. cui commentar. Lud. Viv. juncti sunt, anno 1651.

§. 191.

Verba ejus *Quicumque igitur Philosophi de DEO summo & vera ista senserunt, quod & rerum creaturarum sit effector, & lumen cognoscendarum, & bonum agendarum: quod ab illo nobis sit & principium natura, & veritas doctrinae, & felicitas vita, sive Platonici accommodatius nuncupentur, sive quodlibet aliud sectae suae nomen imponant - - - qui hoc viderint ac docuerint, eos omnes cateris anteponimus, eosque nobis NB. propinquiores esse fatemur.*

§. 192.

exLactantii sententia Hunc gradum majore perspicuitate internoscendum ostendit Lactantius de ira DEI, num. 2. p. 412. edit. Cantabrig. 1685. Nam cum sint, inquit, gradus multi, per quos ad domicilium veritatis adscenditur; non est facile cuilibet evehi ad summum. Caligantibus enim veritatis fulgore luminibus, qui stabilem gressum tenere non possunt, revolvuntur in planum.

§. 192.

gradus primus *Primus autem gradus est, intelligere falsas religiones, & abjicere impios cultus deorum humana manu fabricatos (fabricatorum.)*

§. 193.

secundus *Secundus vero perspicere animo, quod unus*

fit DEus summus, cujus potestas ac providentia effecerit à principio mundum, & gubernet in posterum.

§. 194.

Tertius cognoscere Ministrum ejus, ac Nuntium, quem legavit in terram: quo docente liberati ab errore, quo implicati tenebamur, formatique ad veri DEI cultum, justitiam disceremus. tertius

§. 195.

Pergit deinceps Lactantius: de primo gradu judicium eos excuti vidimus, qui, cum falsa intelligant, de primo tamen verum non inveniunt, contemptisque terrenis fragilibusque simulacris, non ad colendum se DEum conferunt.

§. 196.

De secundo verò gradu eos dicimus cadere, de secundo qui consentiunt, unum esse DEum, iidem tamen à Philosophis irretiti - aliter de illa majestate sentiunt, quam veritas habet, qui aut figuram habere putant, aut ullo affectu commoveri (nec adeo rarus hic error in ipsis Christianis est, subtiliori licet modo commissus.) do

§. 197.

De tertio autem ii precipitantur, qui cum de tertio sciunt Legatum DEI, eundemque divini & immortalis templi conditorem, tamen non accipiunt eum, aut aliter accipiunt, quam fides postulat. gradu
Hæc quidem Lactantius.

§. 198.

Tertius gradus, in quo esse collocatos, non tertii sub-
stra maxime interest, multis iterum novis divisionibus
ferentibus conspicuus, meditati objici potest.

§. 199.

§. 199.

primus
aditus

Primus offert propositiones de Christo formatas, animoque conceptas, adprobatasque, nonnisi necessarias, nec admodum distincte cognitās. Qualis est hominum simpliciorum, nec animi tamen à pietate in Christum alieni.

§. 200.

alter

Alter sistit doctrinarum de Christo ingentem multitudinem, earundemque, si singulas spectes, non admodum distincte aut profundius cognitarum : quem gradum Theologi tenent Polyhistorēs.

§. 201.

tertius

Sublimior est, qui non tam multas quidem de Servatore propositiones memoria complectitur, at distinctius tamen, ac profundius cognitās, & maximæ convictioni gignendæ per multum inservientes.

§. 202.

quartus

Supremus denique in hac vita est, ubi coniungitur antecedentium uterque; ubi & plurima, &, quantum nunc in mortalem cadit, distinctissime, cognoscuntur; ubi profundam rerum sacrarum scientiam in amplissimæ notitiæ oscula ruere, admirabili spectaculo, videre licet.

§. 203.

quintus
idemque
coelestis

His omnibus coronam imponit ac diademacelissimus ille gradus, ad quem nonnisi, post fata, aditus præbetur atque adscensus, QUANDO FIDEI ÆNIGMA CUM COELESTIUM SCIENTIARUM FULGORE COMMUTABITUR. 1. Cor. 13. v. 12.

§. 204.

Hujus in vitæ curriculo fides mixta scientiæ, Hic ut ex-
enigmatis obscuritas offusa lumini, auroram, plicari
in qua tenebrarum lucisque pugnam dulcem, possit, sic
non sine animi voluptate videas, per totum ec- præpara-
clesiæ horizontem spargit. tio.

§. 205.

Est in fide, est in divino verbo lumen, in fide lux
& caligo
est & unà caligo : quod, quomodo sine idea-
rum repugnantia fieri possit, ne quisquam sive
sinistrorsum, sive dextrorsum limites migret,
&, sive fidei sine scientia, sive scientiæ sine fide,
omnia tribuat : id nobis negotii esse datum ar-
bitramur, ut explicemus paucis.

§. 206.

Fides est assensus propositioni præbitus, ex probatur
eius subjecto, prædicati natura determinari ex natura
vel plane non potest, vel non nisi tantum, quan- fidei.
tum subjecti conditio auctoritate Dei patefacta
est. Illius generis est sacrum Trinitatis myste-
rium : hujus vero aliæ veritates theologicæ
complures.

§. 207.

Ex natura DEI, Trinitatis prædicatum non exemplo
determinaveris, si ex eo judicandum sit, quan- Trinitatis
tum hucusque ex scriptura Theologi profece-
runt : neque tamen Trinitatis prædicatum in
DEI natura inesse non credis, ob auctoritatem
summa cum ratione conjunctam, quæ te fallere
non potest.

§. 208.

JESUM vero Nazarenum Messiam esse, quæ personæ
doctrina- Christi.

doctrinarum apostolicarum summa fuit Actor. 9. v. 20. c. 8. v. 37. c. 17. v. 3. c. 18. v. 28. &c. nonnisi tantundem cognovimus, quantum nobis subiecti natura, tot criteriorum adparatu Actor. 10. v. 38. 43. illustris, à DEO revelata fuit, ut exinde prædicati veritatem possimus intelligere.

§. 209.

quid in fi-
de cali-
get, quid
luceat?

Quatenus Trinitatis cum natura divina nexum, ex hac ostendere non possum, eatenus me veneranda obfuscat caligo. Quatenus vero auctoritas accedit, quæ partim falli nescia cognoscitur, partim hoc ipsum profiteri intelligitur, de quo quæritur: *utrum in DEI natura personarum insit trinitas?* eatenus lux coorta est, quæ frui, quæ delectari, quæ niti tuto licet. Eorum, qui Christi vixerunt temporibus, fides, radiabat luce maxima: Servatoris enim gloriam coram contuiti sunt Joh. 1. v. 14. at non sine intermixta caligine, quæ, formâ Christi tam humili, tam contemptâ Esaj. 53. v. 4. ut offenderentur, Matth. 11. v. 6. facile inducere potuit. Nostris temporibus, cognitio Christi, quanta non resplendet lucis mensura? at offundit absentia ejus tenebras: cum difficile sit, moveri semper & ubique, majestate, quam non videas. 1. Petr. 1. v. 8.

§. 210.

fides non
est cæca
& sine ra-
tione

Non igitur sine ratione & scientia fides est: nititur enim auctoritate, quæ summa ratione pollet: intelligit etiam auctoritatem loquentem, quod non est cæcæ fidei. Duo fidei fulcra sunt,

duæ

duæ ejusdem rationes : hypostasim Paulus vocat Hebr. 11. v. 1. *primum* scripturæ divina origo locum obtinet, *solidissimis probanda argumentis* : alterum, *recta interpretatio.*

§. 211.

Falluntur ergo ii turpissime, qui simpliciter corollarium credendum esse caussantur & crepant, quoties propter ignorantiam illis occurrere nequeunt, quos argumentorum pro scripturæ *authenticæ*, aut certarum interpretationum quædam classis adhuc anxios dubiosque tenet. Non rimari mysteria conantur, sed eorum roborare cognitionem, substitutis, pro sua sententia, melioribus. *Non contra fidem, sed pro illa omnino agunt.*

§. 212.

Contra, qui omnia ad scientiam revocare, fides tamen non completur rationem omnem fidei & auctoritati nihil tribuere, ex rerum naturis omnia, vel ubi summa auctoritas nequam prævit monendo, ac docendo, maeste proprio intelligere conantur : iis ego, simplici animo credendum esse, i. e. cum **GENERALES FIDEI RATIONES HABEANTUR, SPECIALES NON INVESTIGANDAS ESSE,** auctor tuasorque equidem esse.

§. 213.

Tandem ergo intelligitur, quis veritatis theologicæ supremus, idemque cælestis gradus, ipsa quid sit gradus supremus notetur fide superior, existat. Is nimirum, qui, fide post tergum relicta, specialissimas doctrinarum sacrarum rationes detectas *invenit,*

nit, quas hoc tempore credendo, non scientia comprehensas, veneramur: *qui novo sentiendi typo percipit, quibus mortale hoc, quod in corpore circumgestamus, sentiendi schema, repræsentandis menti, minime suffecit, secundum DEI exod. 33. v. 20. Pauli 1. Cor. 15. v. 50. sententiam: qui denique occasione novorum sensuum infinito distinctius plurima intelligendi ansam prensabit, quæ in nostros præsentis sensus cadere, ideoque hoc debili intellectus lumine dijudicari, nequaquam possunt, teste Paulo, qui, utrum hoc sentiendi mortale schema tantis percipiendis par fuerit rebus, nec ne, se scire negat, his usus verbis: ἢ ἴσθι ἐν σώματι, ἢ κ' οἶδα ἔτε ἐκτὸς τῆ σώματος, ἢ κ' οἶδα. ὁ θεὸς οἶδεν. fueritne in corpore nescio, fueritne extra corpus, nescio, DEUS cognovit.*

§. 214.

Veritas theol ascetica Pervenio nunc ad alteram theologiarum veritatum classem, quæ ponitur in asceticis. VERITAS ASCETICA EST CONFORMITAS VITÆ CUM EXEMPLO CHRISTI.

§. 215.

Paulina est hæc loquendi ratio. Ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ esse jubemur, Ephes. 4. v. 15. i. e. *veritatem in amoris studio sequentes; quod qui facit, vitam ad Christi, similiter nos amantis, Joh. 13. v. 1. exemplum componit suam.*

§. 216.

Quo vita igitur plus, minus cum Christi consentit

sentit exemplo, eo' propiores aut remotiores ^{menta} ab hac, quæ tanto est opere necessaria, veri- ^{graduam} tate existimus.

§. 217.

Regiones illas, in quibus versati, alii alios ^{gradus} præcurrentes, à tanto *σκοπῶ* Phil. 3. v. 14. lon- ^{designan-} gius aut propius absunt, quum sacri oratoris, ^{di} ad auditores internoscendos, sermonesque eorum affectui accommodandos, permultum inter- sit, certis iterum gradibus, si placet, dimetiamur.

§. 218.

Exordiendum, ordinis, & lucis majoris caus- ^{unde} sa, ab illis gradibus, qui longissime infra hanc ^{exordie-} veritatem subsistunt, à quibus deinde, sensim ⁿⁱ⁻ assurgenti, omnes adscensus, in queis Christi- ^{dum?} anos collocatos novimus, eo distinctius licebit perlustrare.

• §. 219.

Jurati primo veritatis asceticæ hostes sunt, ^{primus} quos ad doctrinam cœlestem amplectendam & ^{gradus} plumbea indoles obstupescit, & animi malitia pervicax obstinatissimos reddit.

§. 220.

Hos lepide & breviter depingit Comicus, ^{illustratur} apud quem Simo, Terent. Andr. Act. i. scen. i. ^{vers. 137.}

MALAMENS, MALUS ANIMUS, *quem*
ego si sensero

Er ist mit Haut und Haar nichts nutz. Mens enim cogitandi, animus volendi, facultatem nota-
tat : quâ utrâque malâ quid potest deprehendi
pestilentius ?

§. 221.

secundus
gradus Tolerabilius mali sunt, ideoque secundo gra-
dui insistant, qui, quamvis animo sint impro-
bissimo, non tamen ad intelligenda ea, quæ
Christi dogmata sunt, stupidissimi, aut plane
insensati existunt.

§. 222.

illustratur Puto hos Caji Curionis describi exemplo,
de quo Vellejus Paterculus Libr. II. cap. 48.
p. 55. edit. Lugd. Batav. 1639. *vir nobilis,
eloquens, audax, suæ alienæque & fortune, &
pudicitie prodigus, HOMO INGENSOSISSI-
ME NEQUAM, & facundus malo publico.*

§. 223.

tertius
gradus Tertio loco consistunt, ideoque excusatius
peccant, quàm paulo ante reprehensi, qui de-
bilitate quidem facultatis intelligentis laborant;
at non adeo obstreperi, non morosi, non diffi-
ciles se iis præbent, à quibus ad veritatis ob-
sequium revocari cœptant.

§. 224.

illustratur Ex eo forte hominum genere fuit Darius
exemplo Persarum Rex, si, quæ de eo Curtius L. III.
cap. 2. §. 17. narrat, vera sunt. Erat Dario
mite ac tractabile ingenium, *nisi suam
naturam plerumque fortuna corrumpere.*

§. 225.

alio
exemplo Per me etiam ejusdem fuisse indolis existime-
tur licet Vitellius, Imperator, de quo Tacitus
Histor. L. III. cap. 86. p. 429. edit. Amstel.
1672. scribit : *inerat tamen simplicitas ac
liberali-*

liberalitas, qua, ni adsit modus, in exitium vertuntur.

§. 226.

Reliqui propius à veritate theol. ascetica, seu pietate verè christiana, absunt, licet eam nondum consecuti. Magna enim est hominum varietas, etiam eorum, quos gratiæ divinæ efficacia in veritatis decurrendo tramite nondum collocavit.

reliqui
propio-
res

§. 227.

Sunt nimirum, qui, tametsi per honores, quos gerunt, per voluptatis, quâ tam blande afficiuntur, dulcedinem, per divitiarum non amittendarum, metum, Matth. 19. v. 21. 22. quo minus se Christo dedant totos, omnino impediuntur: pietatis tamen christianæ præstantiam, necessitatem, dignitatemque contemplati, neque se illi iniquos præbent, neque eam suo defraudant patrocínio.

quartus
gradus

§. 228.

Exemplum si vis, in Herodis, de quo Marc. 6. v. 20. vita, illud reperire poteris: cui spiritus S. hoc testimonium ferre non dedignatus est:

exem-
plum ejus

§. 229.

Ὁ γάρ ἡρώδης ἐφοβῆτο τὸν ἰωάννην, εἰδὼς αὐτὸν ἄνδρα δίκαιον, καὶ ἅγιον. Καὶ συνετήρει αὐτὸν, καὶ ἀκίσεας αὐτῷ πολλὰ ἐποίησεν, καὶ ἡδέως αὐτῷ ἤχεε.

citatur

§. 230.

Quod ex interpretatione Castellionis hoc sonat: *Herodes Johannem verebatur, sciens, virum esse justum atque sanctum, eumque ob-*

*servabat, eique multis in rebus auscultabat,
& eum libenter audiebat.*

§. 231.

exempla hodierna Hoc numero plerumque sunt & hodie, qui divitiis abundant, opibus florent, quos munerum splendor evexit supra cæteros, quos dignitatis auctoritatisque gradus altiore loco posuit, quam ut cum Christo humi rependum sibi esse putent.

§. 232.

gradus quintus Aliquanto propiores existunt, quos non tantum patrocini, ad hanc veritatem asceticam applicandi, cura occupat; sed & desiderii, sive ex gratia DEI prævia orti, sive aliunde nati, non contemnendus nisus; ferium, sed languens, votum, ut à DEO viribus in eo veritatis stadio decurrendi, animentur.

§. 233.

plenius describitur Mille, qui ita affectus est, brevi consilia tempore concipit, in lucem enititur nullum, ex sanctis in prima herba piis animi motibus. Rapitur per varios negotiorum strepitus; in quo quidem tumultu serio ad exsequenda consilia nunquam animum applicat, ni in opinatæ tranquillitatis interventu, interdum ad se redire jubeatur.

§. 234.

illustratur Quod quidam nonnullis Nili accolis accidere fixerunt, ut eos, præ sonitus magnitudine audire quidquam negarent: id his evenire solet in tanto vicissitudinum, laborum, fatorumque veluti marino murmure.

§. 235.

§. 235.

Tullius in somnio Scipionis cap. 5. §. 8. *se-* Ciceronis
quentia memoriæ prodidit : hoc sonitu opplere quodam
aurēs hominum obsurduerunt : nec est ullus he- loco
betior sensus in nobis ; (verissima hæc in Chri-
 stianis, sed pestilentissima sunt ἡ πίσις γὰρ ἐξ
 ἀκοῆς Rom. 10. v. 17.) *sicut ubi Nilus ad illa,*
quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex al-
tissimis montibus, ea gens, quæ illum locum
accolit, propter magnitudinem sonitus, sensu
audiendi caret.

§. 236.

Judææ Præfecto, Felici, id evenisse, per *exemplo*
 apostolorum acta, cap. 24. v. 25. accepimus. *Felicis*
Postquam Paulus officiorum maxime necessari-
orum doctrinâ animum ejus pupugit ; abi nunc,
ajebat, te, si commodum fuerit, arcessam.
 Item Agrippæ. Actor. 26. v. 28.

§. 237.

Excipit hos aliud hominum genus, paulo ec- *sextus*
 clesiæ utilius, ideoque sublimiori in gradu col- *gradus*
 locatum, quod non tam votis, quam ipso ope-
 re, multa exsequitur, quæ veritas ascetica
 deposcit.

§. 238.

Illos innuo, qui in explendis quibuslibet of- *plenius*
 ficiis, ad cultum DEI externum, ad amorem *describi-*
 in alios significandum, pertinentibus, se præ- *tur*
 bent admodum laboriosos : qui cætus sacros
 frequenter obeunt, eleemosynas larga manu ero-
 gant, verbum DEI, privatim sæpe lectitatum,
 in pretio habent, tristem, rigidam, ad leges

omnes exactam vivunt vitam, sed sine spiritali virium divinarum, quæ animus formaretur, efficacia.

§. 239.

Illustratur Horologia, machinas, automata, artificis manu affabre constructa, non Christianos, vitæ vitali, ac divina afflutos, dixeris: qui quod faciunt, πρὸς τὸ θεαθῆναι, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, faciunt, Matth. 6. v. 1. quibus sive privata gloriæ studium, sive naturæ conatus fictioris, maximam ex se ipsa in omni munere assiduitatem gignentis, sive educationis consuetudo, quam ab ineunte ætate contraxerunt, necessitatem multa præclare faciendi, sed sine animi, ad rectiora formati, sincera destinatione, & pio affectu, imponit.

§. 240.

**gradus sequentes
piorum** Hactenus subsistunt, qui veritatis asceticæ, per vires divinas ingenerandæ, sunt adhuc expertes. Nunc variæ eorum differentiæ enumerandæ sunt, qui istam quidem veritatem revera sunt consecuti.

§. 241.

**septimus
gradus** Sunt, qui animum gerunt, divina efficacia, ad christianam frugem, revocatum; quos adeo divinitus concessa vita animat: quam illi tamen non satis curant, paulo negligentiores facti, quàm, pro mensura virium, æquum erat.

§. 242.

**probatur
ex sacris** Hos, ni fallor, excitat, & reprehendit Paulus, quum, εἰ ζῶμεν, inquit, πνεύματι, πνεύματι καὶ σοιζῶμεν. *Si vitam spiritûs vivimus,*

in spiritu quoque ambulandum est. Adde
Matth. 25. v. 5.

§. 243.

Quid hoc est aliud, quam significare, divi- explica-
tur
nas, queis pollemus vires, exercendas quoque
esse: *nec degendum dormientiū more, qui
sine notabili actione vivunt*, uti, quos in an-
tecedenti collocavimus gradu, *sine vita
agunt mechanice.*

§. 244.

Illi sublimiorem & hōc, quem modo dixi, octavus
gradus
ipso, conscenderunt gradum, qui & animum
gerunt pie affectum, & operibus elucescunt præ-
claris, multo studio & labore perfectis.

§. 245.

Heic internis externa consentiunt; heic, liceat
ita loqui, **Enthusiasmus cum Papismo
conjunctus**, quousque uterque laudabilis est,
plenam christiani imaginem format.

§. 246.

Sed cum semper varia sint variorum hominum varianti-
um præ-
terea
graduum
funda-
menta
dona, etiam ubi internis externa conformantur,
diversitas oriatur necesse est. *Διαίρεσις γὰρ
χαρισμάτων ἐστίν: divisiones donorum quippe
sunt.* 1. Cor. 12. v. 4.

§. 247.

Itaque, qui & animo & vita, quatenus in quibus
rebus sita
sint.
sub sensum cadit exteriorem, ad virtutem Chri-
stianam formati cognoscuntur, si vel lumen
illud cœleste, *in rebus sacris intelligendis*,
vel ardorem sanctum, *in exsequendo eo*, quod

cognitum est, spectes, pro vario tum *luminis* tum *ardoris* mensura, quam dari, μέτρον πίστεως indicat, de quo Rom. 12. v. 3. diversissimis modis variare possunt.

§. 248.

inde ex- Primo observes, qui, cum gratiæ viribus ad-
furgit no- juti, piam DEO animam, vitamque omnem
nus gra- sacram esse jubent; erroribus tamen quibusdam
dus impediti, à multis purioris doctrinæ locis, ali-
eniores adhuc existunt.

§. 249.

quid de Quibus uti, qui rectius in iisdem rebus fa-
eo ha- piunt, prudenter inservire debent; quos uti nec
bendum rigido tractare zelo convenit, nec multo mi-
nus damnare, cœtu ejicere, ni sua sponte re-
cedant, aut vexare licet: ita ex adverso facile
conjicitur, eos in pietate christiana mereri gra-
dum, sed non supremum, sed non præstan-
tissimum.

§. 250.

exem- Eorum ex numero, ni fallor, illi fuere, quo-
plum rum Act. 21. v. 20. mentio fuisse facta legi-
tur: Θεωρεῖς, ἀδελφεῖ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων
πεπισευκότων, καὶ πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου ὑπάρ-
χουσι. Vides frater, quot millia sint Judæorum,
qui crediderunt, & omnes studiosi sunt sectato-
res legis. Quæ Erasmi interpretatio est.

§. 251.

aliud Forte patrum ecclesiæ à Christo primum fun-
exem- datae complures, jure quodam suo huic adscrip-
plum feris classi, quorum, quin errorum quibusdam
laqueis implicati fuerint, paucos invenias.

§. 252.

§. 252.

De Clemente Alexandrino v. g. Barbeyrac ex Barbeyraco
 in præfat. ad vers. Pufendorf. gallicamp. XLII. num. IX. scribit. *Il justifie aussi impudemment l'Idololatrie des Paiens lors qu'il dit, que Dieu leur avoit donné le soleil la lune, & les autres astres, afin qu'ils les adorassent, & que par ce culte ils s'élevassent jusqu'à Dieu.*

§. 253.

Sub initium autem numeri IX. pluribus ver- quod la-
 bis, & graviter ostendit, quantopere doctri- tissime
 na patrum, præsertim moralis, contaminata patet.
 fuerit, & quibus illa sententiarum monstris hor-
 rida adparuerit. Nec illi tamen non pii, nec
 DEO non grati, nec, maximam partem, ho-
 diernis non meliores fuerunt.

§. 254.

Alii his superiores, excelso sapientiæ, quæ gradus
 errorum nebulas solis ad instar dispulsas fugat, decimus
 dono conspicui, plus cognitionis fulgore lucent,
 quam ut vim quandam divinam, excitandis à
 sopore impiis, in extimulandis ad ulteriora piis,
 plane singularem ac fecundam, comprobarent.

§. 255.

Qui cum, ne contra prudentiam justorum describi-
 ullo casu peccent, summo ubique studio cavere tur pluribus
 instituunt; fieri non potest, quin tandem
 circumspectissimi evadant, sed in pro-
 movenda multorum salute non admo-
 dum

dum potentes, quin in paucis quidem impingant, sed & pauca agant, quin possideant sapientiae plurimum, sed parum affectûs.

§. 256.

illustratur
oraculo Non equidem refragabor, si cui in mentem veniat, illa Pauli verba, 1. Cor. 12. v. 8. ὡ μὲν γὰρ διὰ τῆ πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας: nam huic quidem per spiritum datur sermo sapientiae, in hanc sententiam interpretanda esse.

§. 257.

quod huc
pertinet Nam si, qui h. l. sapientiae ornamentis condecoratus esse dicitur, reliquis, quæ in pios cadere possunt, donis, ex æquo resplenderet: non posset sane idem aliis à Paulo opponi, quorum in cæterorum possessione donorum sit singularis, ideoque in sapientem non cadens, prærogativa. Præpono autem hunc gradum illi antecedenti, de quo 248. seqq. quia confusa cognitio pluris facienda non est, quam sapientia.

§. 258.

undecimus gra-
dus Hos excipiunt, in quibus ardor, quô in omnium feruntur ἀκοδομήν, & salutem, ipsâ sapientiâ, non quidem nullâ, major existit. Hi in aliorum animis ad frugem sive reducendis, sive in ea confirmandis, in commovendo omnium, à quibuscunque audiuntur, affectu, in convincendis efficaciter contraria sentientibus, potentissimi existunt.

§. 259.

applicat Sed, quod in omni gravissimorum laborum, quos

quos exantlandos suscepimus, concursu, even-
nire solet, ut in tanta, quæ in omnes animum ^{pluri-}
partes distrahit, cura, sæpe quædam minus ex ^{bis}
sententia, minus commode, minus è re & uti-
litate publica, præter opinionem, gerantur: id
etiam his accidere solet, ut passim impruden-
ter hoc aut illud actum fuisse non prius cognos-
cant, quam id quidem ipso eventu animad-
verterunt. §. 260.

Cum tamen fatius sit, pro animarum salute ^{cur priorã}
& gloria Christi, multa agere, tametsi non sine ^{antepo-}
erroribus; quam errores summa animi sapientia ^{nenduse}
caventem, quoniam exitus sæpe incertus est,
ab agendo vires abstinere: hunc gradum illo
§. 254. celsiorem esse judico.

§. 261.

Utroque tamen sublimiorem mox recensebo. ^{exemplum}
si prius hujus exemplum, meo quidem arbi-
trio, esse Apollinis Acter. 18. v. 25. 26. dixero.
Quidquid enim in hujus classis homines cade-
re potest, eò mihi Apollinem floruisse, videtur.
Testantur id sequentia verba.

§. 262.

Οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ κυρίου, καὶ ^{verba}
ζέων τῷ πνεύματι ἐλάλει καὶ ἐδίδασκεν ἀκριβῶς ^{scripturæ}
τὰ περὶ τοῦ κυρίου, ἐπιστάμενος μόνον τὸ βάπτισμα
Ἰωάννη. Οὗτός τε ἤρξατο παρρησίαζεσθαι ἐν τῇ
συναγωγῇ, ἀκούσαντες δὲ αὐτῷ Ἀκύλας καὶ Πρίσ-
κιλλα προσελάβοντο αὐτὸν καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ
ἐξέθεοντο τὴν τῷ θεῷ ὁδόν.

§. 263.

Hic erat institutus in via Domini: Et fer- ^{lacinæ}
uens ^{vens}

vens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea, quæ sunt Domini : sciens tantum baptisma Johannis. Et hic cœpit libere loqui in synagoga. Quem quum audiissent Priscilla & Aquila, assumsērunt eum, atque exactius exposuerunt viam DEI. Versio est Erasmi.

§. 264.

corollari-
um. Ex quibus intelligitur, ardentissimos homines, qui in commovendis aliis quam plurimum possunt, sæpe tamen ulteriori indigere notitiâ, ut iis perficiendis idonei fiant, quæ causâ DEI deprecere sibi videtur.

§. 265.

gradus
duodeci-
mus. Utrumque, & sapientiæ singularis ad ponderanda omnia, & spiritus ardentis, ad expedienda plurima salutaria, donum qui conjunxerit, eum ego his omnibus majorem judicandum esse non diffiteor.

§. 266.

Quod etsi rarissimum, obiter consideranti, videri possit; non tamen prorsus à ratione & & experientia alienum est. Dona enim DEI naturis pariter atque mensuris diversa sunt.

§. 267.

exem-
plum
conjicitur. Forte quidam inter Thessalonicenses hunc gradum occupârunt, de quibus 1. Epist. cap. 1. v. 5. ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν ἢ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει, καὶ ἐν πνεύματι αἰγίῳ, καὶ ἐν πληροφῳρίᾳ πολλῇ. &c. *Evangeli-um nostrum fuit erga vos non per sermonem solum, verum etiam per virtutem & per spiritum sanctum, perque certitudinem multam &c.*

§. 268.

§. 268.

Dixi : FORTE : quod si enim per λόγον, qui si tamen δύναμει opponitur, intelligi à quoquam velit, oraculi non tam sapientia & ratio cœlestis, quàm ver- interpretatio per- tum nudum, sine efficacia, in auditorum ani- mittit- mis, patefactum : fateor, oraculum huc non pertinere. Suo quisque tamen abundet sensu.

§. 269.

Modo id exploratum sit, non deesse tales, aliud in quibus rarissimo connubiô, utrumque donum exem- copuletur. Nemo quippe mihi illam senten- plum in- tiam extorqueat, coivisse utramque cœlestem dubium facultatem in Stephano, à quo Actor. 6. v. 10. & sapientiam, & efficaciam in agendo, pro- fectam fuisse, disertis verbis legimus.

§. 270.

Quod si ad augustam harum, quas modo gradus dixi, virtutum copulam, accesserit animi invi- decimus- tum robur, ad sùbeunda quævis, si Christi tertius gloria poposcerit, vitæ discrimina; quod si mortem, servatoris causa, infligendam, non solum, quod facere omnes debent, qui Libera- toris sunt initiati sacramento, tolerare, verum & summa lætitia, atque constantia oppetere, quidam non dubitant, juxta triumphum, qui Rom. 8. v. 38. 39. canitur : tum demum, qui hoc affectus animo est, in excelsum emicuit ve- ritatis asceticæ locum.

§. 271.

De quo sane, non alienum videtur, judica- judicium- re, quod de ministerii sacri gravitate Paulus de eo pronun-

pronuntiavit : καὶ πρὸς τὰυτὰ τίς ἰκανὸς ; & ad
hac quis idoneus, 2. Cor. 2. v. 16?

§. 272.

gradus
decimus
quartus

Celsissimo deinceps gradui, & ipsi, ut ita loquar, cœlesti & alterius vitæ, cognitioni, finitimo, insistenti Apostoli : de quorum excellentia, satis habeo, indicare paucis : quidquid liberalitas in hominem divina conferre possit, & sapientiæ fulgentissimum lumen, 2. Cor. 3. v. 18. & actionum boni fecundissimarum vim, Rom. 15. v. 19. & mortis, pro Christi causâ oppetendæ, promptissimam alacritatem, Act. 21. v. 13. & præter hæc dona, summam miraculorum auctoritatem, & muneris per omnes orbis oras gerendi supremam dignitatem, & Servatoris in carne spectati consuetudinem: (his enim tribus Apostoli continetur prærogativa, primò quidem ob testimonium Act. 1. v. 8. alterò ob Marc. 16. v. 15. tertio autem propter Act. 1. v. 21.) id omne in hæc primæ magnitudinis sidera à DEO largissima manu collatum esse.

§. 273.

sequitur
ex his
oratoris
sacri
officium.

Quæ cum ita sint, quantopere referat, ut orator, pro concione sacra, has veritates omnes, *δογματικὰς* pariter ac *ἀσκητικὰς*, sibi habeat longe commendatissimas, sive ad veritatem in docendo consequendam, sive ad prudentiam in discernendis auditoribus excolendam, sive ad suum ipsius animum, perpetua cura, emendandum ; ita quidem luculenter intelligitur, ut vel solis radii majori fulgore coruscare non possint.

§. 274.

§. 274.

Meum igitur non esse arbitror, pluribus ut hic tamen
 ostendam, quam necessarium oratoria sacra non ex-
 cum omni theologia eruditione nexum habeat: ponen-
 (quamvis id instituti mei generatim sit) neque dum ple-
 enim ego alios docendos suscipiam, à quibus nus
 potius me doceri expediet.

§. 275.

Norunt omnes, oratorem ex scriptis tan- nævi ora-
 tum declamationibus aliorum sapientem, nec ratorum
 veritates, quas dixi, theologicas doctum; aut sacrorum
 propria Minerva, sed mediocriter sapientem; breviter
 aut veritatum eximie gnarum, sed dicendo fri- indicati
 gidum; aut verbis calentem exardescentemque,
 sed non satis prudenter, saltim non admodum
 ad auditores adcommodate; aut prudenter qui-
 lem, & docte, & adcommodate, aut non sine
 hypocriseos fuce; aut sine hypocriseos fuce,
 sed non satis meditate, verum methodo, quam
 vocant, spiritus heroica, i. e. me iudice, tu-
 multuaria, loquentem, satis significare, quod
 eruditionis theologiæ campos vel leviter trans-
 urrerit, non lustraverit; vel saltim omnes in
 his plagas non satis, quantum homines possunt,
 averit emensus.

§. 275.

Tanti scilicet interest, oratoriam & sacram conclusio
 eruditionis theologiæ adparatu conjungi.

§. 276.

Si tamen, quem oratorem esse optimum, ju- Auctoris
 dicem, ex me quæras; paucissimis meam ex- sententiâ
 romo sententiam. Plura non requirat à me
 quis

quisquam, cui profanæ eloquentiæ, non sacræ, profitendæ sparta commissa est.

§. 277.

de orato- Is tandem in ecclesia optimus existit orator,
re sacro qui VERITATES SACRAS SOLIDE IN-
optimo TELLIGIT, INTELLECTAS SPIRITUALI
SENSU PERCIPIT, HOC SENSU PER-
CEPTAS, ARDENTE PROSEQUITUR
AMORE.

§. 278.

quantum Primum operabitur, ut orator nonnisi pru-
possit? denter & vera dicat, eademque accommodata:
alterum, ut in oratione vita quædam insit, i. e.
efficacia ineffabilis, quam ex sensu profectam,
non, nisi simili sensu, pii auditores discernent,
& summo in pretio ponent; uti sensum auditus
magis afficit vox cantantium viva, quam re-
rum sonus in animarum, v. g. organorum mu-
sicorum, simili tono, vivam vocem imitanti-
um: Joh. 10. v. 14. reliqui, si hoc non possunt,
certe quidem singularem esse profitebuntur, ut
manifestissime ex Joh. 7. v. 46. elucet, ubi mili-
tes ὑδέποσε, inquirunt, ἔτιως ἐλάλησεν ἄνθρωπος,
ὡς ἔτιως ὁ ἄνθρωπος, nunquam quisquam sic lo-
cutus est, quemadmodum hic.

§. 279.

quantum Tertium vero efficiet, ut lubenti animo, non
præterea? mercenario, dicat, (ut autem quisque in qua-
que re expedienda lubentissime, ita etiam dex-
terime agit, cum à tædio agentis nescio quis
torpor & fœcordia in actionem irreat) ut cum
maximo Christi doctrinam propagandi zelo
verba

verba faciat, ut diu noctuque rimetur, (sic enim amantes solent) quod ad veritatis tam caræ majorem subinde intelligentiam, applicationem, vim & efficaciam, facere quidquam possit.

§. 280.

Cujus mentem & animum, quæ summa est, divina sapientia, & oratio (λόγος) Joh. I. V. I. occupatum tenet: eumne tu oratorem futurum non existimabis? Atqui, qui veritates divinas, quas ante exposui, solide intelligit, intellectas spiritali percipit sensu, tali autem sensu perceptas, vehementer, quod fieri necessum est, amat: ejus animum suprema sapientia & oratio incolit: qui igitur ita affectus cognoscitur, idem orator sit oportet præstantissimus.

demonstratur definitio paragraphi 277.

§. 281.

Si quis voluerit animi sui complicatam notionem evolvere, (Ciceronis verba sunt de offic. L. III. c. 19. §. 1.) se ipse docebit, tum demum mentem humanam à quoquam possideri, & in domicilium adaptari posse, quum quid ipsa & intelligit, & sentit, & amat: ab eodemque vicissim intelligitur, sentitur, amatur.

continuaturnatur demonstratio

§. 282.

In hoc sanctissima illa unionis mysticæ vicinia servatoris & christiani mutua ponitur. Illis rebus animâ præsto sumus, quas jam intelligimus, expendimusque distinctius, juxta Paulum I. Cor. 5. v. 3. ἐγὼ μὲν γὰρ ἄπὼν σώματι, παρὼν δὲ ἐν πνεύματι, equidem corpore absens, præsens spiritu, i. e. rerum Corinthi actarum & jam agendarum distincta repræsentatione:

continuaturnatur

quasque præterea amamus : ὅπερ γὰρ ἐστὶν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ἡ καρδία ὑμῶν : nam ubi fuerit thesaurus vester, (quo quidque loco positum amatis) ibi & erit cor vestrum.

§. 283.

continu-
atur

Illis rebus autem corpore hoc præsto sumus, quæ in sensum auditûs, oculorum &c cadunt. Nec quisquam se cuiquam præsentem esse, nisi ex hoc caractere, novit.

§. 284.

continu-
atur

Cum igitur λόγος, seu suprema sapientia & oratio, ab illis, qui sacra pollere facundia cupiunt, intelligi, sentiri, & amari (quantum præsentis vitæ modulus permittit) debeat, ex §. 277. posita hypothese: quis adeo obesæ naris est, quin subodoretur, illorum, qui hoc faciunt, animas, Christi domicilia, supremæque eloquentiæ officinas esse?

§. 285.

λόγος
oratori
sacro
præfens
secundum
naturam
utramque

Uti autem suprema sapientia & oratio non mentem duntaxat humanam, sed & corpus incolit; 1. Cor. 6. v. 19. quam ob causam & veritas cœlestis per aures Rom. 10. v. 17. oculosque in baptismo & cœna S. animum subire solet, & vicissim ex animo in externos sensus re-
percuti Psal. 84. v. 3.

לְבִי וּבִשְׂרִי יִרְנְנִי

corpus & anima mea gaudebunt: ita aut sensus carnis Christi, gloria jam cœlesti vestitæ, ideoque infinitò nostris his sagaciores, repræsentant hanc propinquitatem, aut non repræsentant. Non repræsentare, cave dixeris: cum, quous-

quousque sensus non percipiunt, quod λόγος agit, eousque illi cum hoc non intelliguntur conjuncti : ut exemplo corporis constat nostri; cujus si motus non respondent animæ notionibus ; nulla cogitari utriusque unio debet. Itaque sensus carnis Christi, λόγος, seu supremæ in nobis domicilium figentis sapientiæ, & orationis, præsentiam non minus se patientur affici, quam corporis nostri sensus eadem percelluntur unione.

Christum juxta utramque naturam mediatorum esse, vel illi concedunt, qui à nobis in hoc dogmate dissentiunt. Jam vero, si & caro Christi eo fungitur officio, tum operatur in terra : operatio autem sine præsentia reali cogitari nequit. Nisi forsan moralem duntaxat præsentiam affingas carni Servatoris, qualis est regum in suis ditionibus, quibus per subordinatos præsto sunt. Vid. Turretin. de offic. Christ. Mediat. quest. 2. p. 411. P. II. edit. Genev. 1688.

Præterea Christi carnem à nobis adorandam docent, non quidem ut fundamentum adorationis, quod per se in solo DEO sit ; sed ut objectum adorationis, quæ est θεάνθρωπος, & ut adjunctum adorationis, quod caro est, respectu divinitatis. Turret. cit. loc. Q. 18, p. 540. seq. Jam caro, si, utpote Divinitatis adjunctum, plus adoranda, quam fideles, quos incolit S. S. Trinitas Joh. 14. v. 23. tum aut novit quæ orant homines, aut ignorat. Si ignorat, non est adoranda, exemplo Abrahami :

Eſaj. 63. v. 16. ſi novit , infinita nôrit neceſſe eſt, ob infinitas vel ſingulis momentis fuſas preces, quas DEus nemini revelare poteſt, niſi prævia tali unione, & idiomatum communicatione, quam defendimus. Nam revelare, quæ omnes in terra homines, hoſtes eccleſiæ, & ci- ves cogitant, moliuntur, eſt transfundere actum ſcientiæ infinitæ; infinitæ vero ſcientiæ actus, idemque communicatus, præſtruit & vim, & vis facultatem collatam infinitam.

§. 286.

illuſtratur Quodſi juſtos ſolis fulgore radiaturos (ſe- cundum corpus) vere Chriſtus dixit: Matth. 13. v. 43. quô non ſplendore, qua non majeſtate, & amplitudine Chriſti erit conſpicuum corpus?

§. 287.

illuſtratur Atqui, quin ſolis radii per univerſum hunc vorticem, cujus noſtra tellus planeta eſt, ſpar- gantur, dubium nobis id quotidie experi- entibus eſſe non poteſt: cur igitur ejusmodi quid in Chriſti corpore fieri poſſe negamus?

§. 282.

illuſtratur Solem, ſi radiis ſenſu præditis, eſſe animatum voluiſſet is, qui vitam inſpiravit primo parenti: quis eum, quæ apud nos geruntur, percipere potuiſſe omnia & ſingula, negaret? Cur vero negamus id à natura corporis in ſe alienum eſſe, præfertim Chriſti?

§. 289.

**Auctoris
Augli**

Perplacuerunt in hanc rem verba cujuſdam Angli præclara, in libro, *von dem glückſeeligen Zuſtand der auſerwählten in dem ewigen Le- ben*

ben - - in Englischer Sprach beschrieben nunmehr in das Hochdeutsch übersetzt &c. mit einer Vorred Joh. G. Pritii 1729.

§. 290.

Postquam Auctor passim multa, quæ huc facere possunt : tum inter alia p. 72. his verbis utitur : verba

§. 291.

Jesus Christus ist, wann man ihn als Mensch und als Mittler betrachtet, der grosse und allgemeine Richter aller Sachen, und Geschäfte in der Welt. Alles thut er was darinnen geschieht dann es ist ihm (quæ homini : intelligit Auctor, ut ex antecedentibus patet) alle Gewalt im Himmel und auff Erden gegeben. Alle Ding seynd ihm unterworffen, und er ist das Haupt aller Dinge, welche die Kirche angehen. citata

§. 292.

Dieses und viel anderes eben so wichtiges von Jesu Christo versichert uns die H. Schrift. Jedoch kan man sich nicht einbilden, noch begreifen, daß er diejenige Gewalt, welche ihm gegeben worden ist, ausüben könne, wann er nicht die Sachen und Geschäfte der Welt vermittelst derjenigen Erkenntnuß, so in die Augen fällt, erfahren und wissen solte, noch daß er diese Erkenntnuß ohne grosse Ausbreitung und Ausdehnung seiner Gegenwart haben könne. continua-
angur

§. 293.

Sensuum igitur, queis caro Christi, cœlesti Præsentia
F 4 majesta- carnis

Christi in majestate resplendens, Phil. 3. v. 21. gaudet, terris non tam late patere perceptio potest, ut lucis animatae, ejusdemque solaris, ad instar, rerum in mundo hoc geri nihil possit, quod ejus in lumine collocatum, & in aprico positum non sit. Hinc humanam Christi naturam conspiciari potuit, dextram DEI claudentem, Stephanus, Actor. 7. v. 55. eandemque gloriae caelestis radios ad martyris hujus oculos usque spargentem.

§. 294.

solvitur
dubium

Nec obstant vulnera, quibus Servator se post recuperatam, pulsa morte, vitam, suis praebeuit spectandum palpandumque: neque enim exterrenis caelestia metienda sunt; nec pro angusto ingenii, sensuumque, quibus nunc circumscripti sumus, modulo, aeterna capienda aut aestimanda sunt; neque, quod imprimis considerandum est, tota Christi carnis majestas, & splendor discipulis tum ostendi potuit, quum vulnera ipsis monstrata sunt: aliter nec quidquam videre potuissent, praefulgore: ut exemplo Pauli, constat, quem corusca adparentis in via species prostravit, & oculorum aliquandiu orbavit usu. Adde oraculum Dan. 10. v. 6. 7. Nam si vel angeli majestas tanta est, suo ut possit perterrefactum projicere Daniele fulgore: quanto minus tum Christus suae carnis gloriam, angelis superiorem & adorandam, Hebr. 1. v. 6. apostolis ostentare potuit universam?

§. 295.

αὐτῶν-
καὶ φωνῶν
εὐσεβῶν
Paucis, quae dixi, complectar. In eo se habitaturum Servator pollicitus est, à quo amandus,

dus, & quem vicissim Pater cœlestis amaturus quorum-
 sit Joh. 14. v. 23. quid hoc est aliud, quàm di- dam supe-
 fertis verbis finire, **QUID SIT INCOLERE** riorum.
ANIMAM? scil. & *amare DEUM*, & *ab eo*
vicissim cognosci, ut amandum, 1. Cor. 8. v. 3.

§. 296.

Quod si ita est, & oratorem, in sacris opti- oratori
 mum, summa sapientia ac facundia, i. e. λόγος, sacro esse
 non incolere nequit; nec ille summam sapienti- docto ex-
 am non intelligere, non sentire, non demum pedit
 amare, quantum capit vita mortalis, potest:
 quanti sit, animum DEI gratia suffultum, per
 omnes eruditionis theologicæ campos, circum-
 gestare pascendum, vel, me tacente, nunc tan-
 dem intelligitur.

§. 297.

Sed ad reliqua nos vocat, his breviter propo- transitus
 fitis, ordo, institutique consilium. Superest ad reliqua
 quarta sapientiæ, quâ oratoria primum conti-
 netur, notio, quæ ad **honesti** explicationem
 pertinet.

§. 298.

Nimirum oratoria adpellata à nobis sapientia ratio
 fuit. Sapientia est veritatis, de qua hætenus, transitus
 nec non honesti, scientia & amor. Cum igitur
 præter veritatis ideam, & scientiæ & amo-
 ris notiones explicatiores reddiderimus; restat
 ut de honesto nonnulla dicamus.

§. 299.

Honestatem philosophi accuratius determi- Honestas
 nare si voluissent: de juris naturæ principio for- quid?
 san non disputassent. Qui enim honestum ge-

neratim definitione accurata explicare, ideoque ejusdem characterem primum, & necessarium assignare potest: is eâdem operâ omnes conclusiones, quæ sub idea generali comprehenduntur, elicere ac demonstrare docet.

§. 300.

definitio
honesti

HONESTUM EST, me iudice, QUID-
QUID NATURAM EORUM, QUI RA-
TIONE PRÆDITI SUNT, AUGET ET
PERFICIT, aut vero PERFECTISSIMAM
DECLARAT.

§. 301.

honestum
DEI &
hominis

Prius illud personarum est, quæ creatæ sunt, decus ac ornamentum; posterius ipsius creatoris.

§. 302.

explican-
tur defi-
nitionis
verba

Vocabulum (*augere*) cujus in definitione fe-
ci mentionem, priscae latinitatis significatu de-
notet, adjuvare, provehere &c. Sic enim
Plautus in *Menæchm.* Act. III. scen. 3. vers. 27.

*Di me equidem omnes adjuvant, augent,
amant.*

§. 303.

explicatur
alia ejus
vox

Memini præterea NATURÆ illius, in quam
cedit ratio: non hujus aut illius, individuae,
aut saltem particularis: sed generatim omnis.

§. 304.

in quem
finem?

Memini, inquam, ejus rei, nequis in eo
duntaxat honestatem collocatam putet, ut suæ
uni naturæ privatim prospiciat, rejectâ utilitatis,
ad omnem naturam λογικὴν pertinentis, & ejus
quidem publicæ, curâ.

§. 305.

§. 305.

Neque enim naturam λογικὴν auget aut per- confirmatur
 icit, qui se sibi tantum natum esse putat, bo-
 numque privatum publico anteponit.

§. 306.

Bonum minus majori antepositum mali rati- probatur
 onem induit. Qui decem lucrari potest, cum alio me-
 quatuor aureorum quæstum non dubitat præ- do
 ferre: ille sex eorum damnum facit. Detri-
 mentum igitur reportasse censendus est.

§. 307.

Itaque, qui suæ tantum naturæ curam gerit, continua-
 parvi pendens, sive aliorum naturæ derogat, atur
 sive minus, etiamsi illam præstantissimis exco-
 ere virtutibus studeret: is ab honestate recess-
 sisse judicari debet.

§. 308.

Quamobrem? Quia privatum bonum, quod privata
 procul omni dubio, minus est, majori, quo honestas
 publicum loco habetur, anteponit. & publica
collisa.

§. 309.

At enim vero stultus est, inquis, qui, quod objectio
bonum suum est, etsi duntaxat privatum, pub-
lico quidem, sed alieno, postponit.

§. 310.

Carneadis ea fuit cavillatio facillime retun- Carneadis
 denda: de qua quidem Lactantius L. V. de ju-
 stitia cap. 14. p. 263. edit. Cantabrig. 1685.

§. 311.

Quæ verò causa sit, ait, ut eos qui sapien- recense-
tes sunt stultos putent, magna ratio est nec tur
enim frustra falluntur. Quæ nobis diligenter
est

est explicanda, ut errores suos tandem si fieri possit, agnoscant.

§. 312.

continu-
atur *Justitia suapte natura, speciem quandam stultitiae habet; quod ego & divinis & humanis testimoniis confirmare possum. Sed nihil fortasse apud istos agemus, nisi eos de suis doceamus auctoribus, non posse quemquam justum esse, quod est conjunctum cum vera sapientia, nisi idem stultus esse videatur.*

§. 313.

continu-
atur *Carneades, academica sectae philosophus, cujus in disserendo quae vis fuerit, quae eloquentia, quod acumen, qui nescit, is ex predicatione Ciceronis intelliget, aut Lucilii, apud quem differens Neptunus de re difficillima, ostendit non posse explicari, nec si Carneadem ipsum orcus remittat.*

§. 314.

continu-
atur *Is cum ab Atheniensibus Romam missus esset, disputavit de justitia copiose, audiente Galba, & Catone censorio, maximis tunc oratoribus (oratoria enim tum sola propemodum in litteris versata fuit, manifestissimo illius cum his penes antiquos nexu) sed idem disputationem suam postridie, contraria disputatione subvertit.*

§. 315.

argumen-
ta Car-
neadis *Quibus vero argumentis Carneades usus est, ut suam de honestate aut justitia (haecenus enim perinde est illamne, an hanc adpelles) sententiam postero die confutaret? Praeter ceteros illorum mentionem Lactantius, modo laudatus, facit, cap. 16. p. 267.*

§. 316.

§. 316.

Carneades ergo, inquit, quoniam erant infirma, quæ à philosophis afferebantur, sumsit audaciam refellendi, quia refelli intellexit. Ejus disputationis summa hæc fuit:

recensentur

§. 317.

Jura sibi homines pro utilitate sanxisse, scilicet varia pro moribus; & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata; jus autem naturale esse nullum, omnes & homines & alias animantes AD UTILITATES SUAS NATURA DUCENTE FERRI, proinde, aut nullam esse justitiam; aut, si sit aliqua, summam esse stultitiam, QUONIAM SIBI NOCERET ALIENIS COMMODIS CONSULENS.

continuatur

§. 318.

Verum enim vero hæc non magnopere curanda sunt. Qui enim naturæ λογικῆς, quantum potest, omnis, in omni destinatione & externo opere, ante oculos præfixam habet culturam & conservationem; seu, quod eodem spectat: qui bonum publicum, aliquando cum privato collisum, huic anteponit, idem in ipso bono publico suam ipsius privatam utilitatem pleniorē invenit.

refutatur

§. 319.

Quod sinistra manu dedisse sibi & amisisse vitus est, id dextra recuperat duplici fœnore, nisi forte fuerit, ut mentis contempta paupertas, & res angusta domi, i. e. parva in rebus perspicacia, eum impediatur, quo minus publicæ salutis

refutationis argumentum

luti utiles actiones , mox majori lucro pensandas , credere , & velut mutuò dare audeat.

§. 320.

aliud Tam vera hæc sunt, quam quæ verissima, cum universorum , i. e. plurium quæ sociati sunt, utilitas, ad singulos non pertinere sociatos non possit.

§. 321.

quid sint universi? Universos autem, quorum utilitas publica dicitur, non esse nisi, singulos, quæ sociatos cum ex innumeris, tum, ne plurà, & remotiora allegem, ex illo tritissimo Nepotis loco cognoscitur. Imperator. II. cap. 4. §. 2.

§. 322.

ex loco Nepotis Verba hæc sunt : *cujus fama perterriti classarii cum manere non auderent, & plurim hortarentur, ut domos suas discederent, mœnibusque se defenderent; Themistocles unus restitit, & UNIVERSOS ESSE PARES agebat dispersos testabatur perituros.*

§. 323.

inde sequitur universorum utilitas proponenda i. e. honestati studendum esse, ob rationem quam §. 308. allegatam vidimus. Ex quo loco non vocabuli tantum significatus elucet, sed & tanquam illustri exemplo cognoscitur, SALUTEM UNIVERSORUM esse SINGULORUM ; illorum igitur utilitati

§. 324.

excipitur casus in atheisimi hypothesi Sed ab uno casu discedendum est, si DEUM exsistere neges, si animas privas immortalitate Tum enim publicæ utilitati studendum quidem etiam ex impia hypothesi erit, sed eousque, dum vita non ponenda sit.

§. 325

§. 325.

Quæ enim in illum utilitas redundare potest, probatur ob quam tamen salutis publicæ opera navatur exceptio §. 318. 319. cui vitam, i. e. utilitatis perfructuandæ fundamentum evertisti?

§. 226.

Itaque sine DEI notione, sine animæ immortalis fide explorata, mortem pro bono publico appetendam esse, nullo confeceris argumento.

huic occurritur
DEI & immortalitatis doctrinâ.

§. 327.

Quis non eos falli videat, qui eadem officia atheo necessaria demonstrari posse affirmant, quæ, quibus DEum existere persuadetur, devinciunt.

confectarium

§. 328.

Hoc sensu sine dubio illa illustr. Wolffii verba capienda, quæ in libro: *vernünfftige Gedancken von der Menschen Thun und lassen* p. 15. 16. §. 21. seq. occurrunt.

sententia col. Viri

§. 329.

Atheum per impias opiniones vitæ solutioris pe lactari negat, cum vel ignorato DEO, in ipsa actionum natura recte agendi argumenta ita sint.

breviter indicatur

§. 330.

Uti vero recte agendi motiva, quæ vocantur, ex eo semper desumuntur, quod omnis publica utilitas, tandem & singulorum evadit: i. e. quod omne honestum utile: ita, quoniam hæc ratio apud eum, qui DEum existere sive negat, sive ignorat (quamvis id fieri diutius non possit) esse occipit in eo casu, ubi mors pro publico

fundamentum ejus explicandæ

lico oppetenda est ; sane nulla ratio ejus adeundæ relinquitur.

§. 331.

continuat^{ur} Deum autem si existere, ideoque boni omnis remuneratorem esse, habeas exploratum Hebr. 11. v. 6. tum & ipsam mortem, honestatis causa, aditam, condigno pro justitia afficiet præmio : & omne honestum reddet utile.

§. 332.

explicatio ipsa. Itaque & atheus recte agendi argumenta, negato quamvis DEO, intelligit, sed non in omnibus, gravissimisque, mortem pro universorum adeundi utilitate, officiis. Quæ tamen & ipsius illustris viri sententia est.

§. 333.

Leibnitii testimonium Cedro digna Leibnitii verba, si hoc loco præterirem, meum mihi institutum, quod ad antecedentia testimonio roboranda pertinet, non satis viderer exsequutus. Verba ejus in laudat. præfat. ad cod. diplom. p. 6. ita habent :

§. 334.

idem continuatur. *Æquitas sive caritas ad majus aliquid contendit, ut dum quisque alteri prodest, quantum potest, felicitatem suam augeat in aliena.*

§. 335.

continuat^{ur} *Quod vero ipsam vitam, & quidquid hanc vitam expetendam facit, magno commodo alieno posthabere debeamus, ita ut maximos etiam dolores in aliorum gratiam perferre oporteat ; magis pulcre præcipitur à philosophis, quam solide demonstratur.*

§. 336.

Ut vero universali demonstratione conficiatur, *omne honestum esse utile, & omne turpe damnosum, assumenda est immortalitas animæ, & rector universi DEUS.* contin-
atur

§. 337.

Huic igitur qui animam impendit, Christo *docente, eam lucratur. Hujus potentiâ providentiæque efficitur, ut omne jus in factum transeat, ut NEMO LÆDATUR NISI A SE IPSO, ut nihil recte gestum sine premio sit, nullum peccatum sine pœna.* clauditer Hactenus ille.

§. 338.

Idoneis tandem argumentis vicimus, utilitatis publicæ i. e. honestati studendum propterea, *quod omnis universorum opportunitas tandem fiat singulorum: idque contineri diximus illa definitione, quâ id honestum esse declaratur, quod naturam λογικὴν auget & perficit omnium & singulorum.* quid inde
sequatur?

§. 339.

Sane & veteres huc respexerunt, quoties consensus naturæ convenienter vivendum esse, *pronuntiârunt. Quid enim est naturæ tam consentaneum, quam ut natura minime per malitiam destructa, aut labefactata saltim, subinde excolatur, augeatur, perficiatur?* veterum

§. 340.

Tullius id significat de finibus bon. & mal. Ciceronis L. IV. & Tom. IV. edit. Gothofr. p. 131. lit. A. *Atque ipsa institutio hominis, inquit, si loqueretur, hæc diceret: primos suos quasi captus adpeten-*

*adpetendi fuisse, ut se conservaret in cana-
tura, in qua ortus esset.*

§. 341.

reliqua
Ciceronis
verba

Probaturus deinde, non unius tantum; in na-
tura λογικῆ partis rationem habendam, non so-
lius rationis; verum & corporis, ita pergit:
*nondum autem explanatum satis erat, quod
maxime natura vellet: explanetur igitur, quid
ergo aliud intelligitur nisi ut equa pars natu-
ra negligatur? In qua si nihil est præter rati-
onem, sit in una virtute finis bonorum; sin est
etiam corpus ista explanatio natura nempe hoc
fecerit, ut ea, qua ante explicationem tene-
bamus, relinquamus.*

§. 341.

Senecæ
auctori-
tas

Clarius in hanc rem Seneca scribit, de vitâ
beata, cap. 8. p. 654. edit. Fr. Morell. Paris.
*Idem est ergo, ait, beate vivere & secundum
naturam.*

§. 343.

*Hoc quid sit jam aperiam. Si corporis do-
tes & apta natura conservabimus diligenter &
impavide, tanquam in diem data & fugacia:
si non servierimus eorum servitutem, nec nos
aliena possederint, si corpori grata & adventicia
eo nobis loco fuerint, quo sunt in castris auxilia,
aut armaturæ leves, serviant ista, non imperent:
ita demum utilia sunt menti, Incorruptus
vir sit externis, & insuperabilis miratorque
tandem sui, fidens animi & in utramque pa-
ratus, artifex vitæ.*

§. 344.

§. 344.

In quo quidem falluntur omnes Ethnici. judicium de hac sententiâ
 Nam si nulla ratio naturæ convenienter vivendi, seu nostrâ linguâ , naturam universorum λογικὴν excolendi, augendi, perficiendi, datur, præter illum sensum admirationis & voluptatis, qua vir honestus se ipsum contemplatus afficitur; si nulla alia cum honesto utilitas conjuncta quam hæc est: vereor ut in illius amorem plures propendeant. At rectiora paulo ante sumus edocti. OMNE HONESTUM UTILE vel in se est, vel singulari redditur divinâ providentiâ.

§. 345.

Contra omne turpe damnosum, quia naturâ omne turpe λογικὴν, non auget, sed labefacit, non pe dam- excolit, sed dejicit. Et licet turpitudinis actio nosum per se non dejiceret, divinâ tamen providentiâ futurum est, ut, OMNI & UNA turpitudine, sibi maxime detractum esse, natura λογικὴ tandem persensura sit.

§. 346.

Habeo iterum consentientem Tullium, in offic. testimonium Ciceronis
 L. III. cap. 5. §. 5. *destrahere igitur aliquid alteri, & hominem hominis incommodò suum augere commodum, magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera, quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis.*

§. 347.

Addit continuo rationem: *nam principio reliqua tollit convictum humanum & societatem. Si ejus verba*
 enim

enim sic erimus affecti, ut propter suum quisque commodum spoliaret, aut violet alterum, dirumpi necesse est eam, qua maxime est secundum naturam, humani generis societatem. Ut, si unumquodque membrum sensum hunc haberet, ut posse putaret se valere, si proximi membri valetudinem ad se traxisset: debilitari & interire totum corpus necesse est.

§. 348.

nova ratio fe-
quendæ
utilitatis
publicæ. Ex his nova ratio gliscit, studio ut flagremus, naturam excolendi λογικήν omnem, universorum pariter ac singulorum, & in utrorumque pugna, illam anteponendi: quia quod quisque juris fecerit sibi sumit, non habita ratione naturæ universorum: id reliquis competit omnibus.

§. 384.

ceaffirma-
tur Si quis ergo hac se facultate morali pollere putat, ut se suaque tantum, neglectis cæteris, curet: reliquis idem faciendi jus exsistit: quo semel admisso, ut Ciceronis simili, §. 347. proposito, patet, bellum omnium orietur in omnes, *labefacta naturâ* non universorum duataxat, i. e. quâ sociatorum, sed & ut fit, singulorum omnium.

§. 349.

utilitas
publica &
honestas
eadem Honestum igitur, quia in studio naturam λογικήν excolendi & augendi collocatur, tandem, quousque patet, ad utilitatem publicam referri, clarissime intelligitur.

§. 350.

confecta-
rium. Nemini igitur vere quidquam prodest, nisi amor

amor honestatis, nemini quidquam nocet, nisi turpitudinis cupiditas. Nemo læditur nisi à se ipso,

§. 351.

Gravissimarum visus honestis incum- objectis
bentium calamitatum opera, patienti solvitur
fortique perlata animo, sumptibus mer-
catorum similia sunt, quos hæc lege &
spe impendunt, ut firtem universam ma-
jori cum lucro persatam recipiant. Amit-
tit centum, qui mille recuperat. Quæ igitur
novissime tantum quæstum inferunt, calami-
ta-tes viris oppositæ honestis, qui quæso nocere
unquam possint?

§. 352.

Illam animi convictio, quâ omne honestum Fides ge-
utile futurum *explorato credit*, seu, stylo neralis
scripturæ Hebr. 11. v. 6. DEum se colentibus quid?
i. e. honestum sequentibus, (qui enim hoc co-
lit, DEum colit, teste Christo Joh. 15. v. 8.
& alibi) remuneratorem futurum esse, certa
præcipit *πληροφροσύνη*, jure suo dicitur FIDES-

§. 353.

Hæc fides generalis est, ipsi, ut ex hæctenus est ratio
dictis patet, non ignota rationi, quam cum ani- cognita,
mo concipere non possis, nisi præteritorum sed non
omnium honeste & præclare factorum memoriâ impetra-
suffultus, nisi & adjunctus maxima tum vi, tum bilis
mentis firmitate, in futurum eadem premendi
honestatis vestigia, ne, obliquam turpitudinis

viam calcando, DEum haud remuneratorem, sed judicem, sentias: necesse est tam de PRÆTERITO quam de FUTURO tibi cautum sit.

§. 354.

cur primo? Sed cautum tibi esse non potest de PRÆTERITO, in quo multa turpiter fecisti, ad provocandas DEI pœnas infausto fidere nata, nisi cum offenso in gratiam DEO redeas.

§. 355.

cur secundo? Nec de FUTURO tibi esse prospectum poterit, propullulantibus, ex animo, in immensum pravaram cupiditatum torrentibus, nisi nova vis & animi firmitas ingeneretur, sequendi posthac honestum omne.

§. 356.

quomodo impetretur ergo? Utrumque tibi à Christo confertur: qui & suo sanguine PRÆTERITAS CULPAS expiat, & suo spiritu, novas vires, novam animi indolem addituro, FUTURA, quæ essent, PECCATA CAVET.

§. 357.

observacionis usus Quid his nervosius, ad totius theologiae medullam pertinentibus, dici posset? sed id eo spectat, ut, quantum philosophiam Theologia suppleat, cognoscas. Patet ex hoc etiam, fidem hanc generalem obtineri non posse, nisi adjumento specialis, quæ Christi munere duplici, ad præterita pariter, ac ad futura relato, nititur. Quod intelligendo oraculo Heb. 11. v. 6. inter vit.

§. 358.

probatur Duplex id Christi munus à Christo partum disertis

disertis scriptura verbis testatur. Primo quidem 2 Cor. 3. v. 9. τὴν διακονίαν τῆς δικαιοσύνης, *ministerium justitiæ*, quæ propter PRÆTERITA DEO placat, Rom. 3. v. 25. laudavit Paulus. ex scriptura primū.

§. 359.

Post vero deprædicat 2. Cor. 3. v. 8. τὴν διακονίαν τῷ πνεύματι, *ministerium spiritus*, quod ad extinguendos mali FUTUROS adpetitus pertinet, uti, quid per spiritum futurum sit, manifestissime ex Gal. 5. v. 16. intelligitur. probatum secundum.

§. 360.

Hæc divina duplici methodo aboletur turpitude omnis : quarum altera, æstimatione forensi, Servatoris meritum tanti esse declarat, ut per illud, quod per peccata nostra publicæ rei illatum detrimentum fuit, jamjam pensatum esse cognoscatur; primi muneris necessitas

§. 361.

Alteram vero methodum, operatione efficaci, quod in posterum detrahi per peccata posset naturæ λογικῆς, in contrarium nitendo, & animum ad honestatis studia retrahendo, assidue avertit, & amolitur. secundæ

§. 362.

Si posteriorem methodum solam esse putes necessariam, tum præteritarum culparum ratio habebitur nulla. Indigni autem sunt, quibus spiritum, ad honesta quævis formantem, imperiatur DEUS, qui nondum ei conciliati sunt : aliter sapientia ejus, quæ lacunas explere omnes solet, & à peccatoribus invecitas, immensoque rerum ordini turbando, coortas, de primi iterum necessitas

præteritis criminibus extinguendis sollicita non esset.

§. 364.

secundi Si posteriorem methodum DEus unam adhibere, & de de futuris peccatis cavendis prospicere nollet; nova subinde, destinato consilio, commissa crimina, reditum in gratiam, de præteritis culpis initum, refricarent, & pristinis vulneribus recrudescentibus, pacem cum DEO factam, denuo juberent esse irritam. Per necessaria igitur est methodus utraque.

§. 364.

primi necessitas aliter probata. Nam neque præterita peccata aliter deleri possunt, quam quidem adhuc sunt (sunt autem non nisi hodie iudicio forensi, quo pœnis æstimari digna possunt,) physicis non amplius existunt, quia præterita sunt; facta autem præterita, infecta *Quæritur* fieri non possunt:

§. 365.

secundi Neque futura aliter caveri possunt, quam operatione physica; ea enim, quæ olim mala commissurus es, ante peccaturo condonare, iudicio forensi, quo pœnarum nexus decernitur, aut aufertur: quid aliud, quæso esset, quam te, futura impunitate proposita, ad peccandum instigare, ideoque promovere, non cavere peccata?

§. 366.

confecta-riura. Vides igitur, & eos errare, qui cum Socinianis, plurimos hodie asseclas, sub summa pietatis specie, habentibus, forensi peccata iudicio, absque compensatione publicæ utilitatis, quâ

quâ huic fieri, quod satis est, debet, tollenda esse negant: & illos insanire, qui Epicureorum more, de futuris parum solliciti, conciliati Deo esse volunt, nec tamen non in posterum peccata, fomenta continuandæ adversus DEum inimicitia, profequi & continuare.

§. 367.

Quorsum hæc omnia, quæso, tam copiose disseruntur? Ut intelligamus, quæ genuina sit honestatis notio? tum quod collocetur in una utilitate naturæ λογικῆς publica; præterea quod illius quidem studium suscipi, ideoque honestatis amor à peccatore utilis reddi nequeat sine Christi opera bipartita; denique, quod oratoria, quæ naturam λογικὴν & ῥητορικὴν auget & perficit, ab honestatis studio sejuncta esse nequeat.

scopus
eorum
quæ ad hæc
exposui

§. 368.

Et quomodo ab honestatis amore separata esse ars oratoris possit? Cum, quidquid naturam auget humanam, quod facit oratoria, mentem scientiarum ornamentis excolendo, fermocinandi facultatem eximio lepore & gratiis perpoliando, justum, honestum, & naturæ consentaneum sit.

oratoris
honestatis
studium
convenit

§. 369.

Quot in humana vita ordinum variantes species, quarum alia ingenii viribus, alia multo rerum usu, indeque pendula consultandi dexteritate, alia rerum gestarum tenaci memoria, alia manuum assiduorum operibus, alia auctoritate imperii, alia denique armorum vi & effi-

ejus ars
omni ho-
minum
generi
aliquo-
modo ne-
cessaria

cacia, naturam λογικὴν augere, beatio-remque reddere studet: tot quoque sunt honestatis diversæ classes: solâ autem eloquentiâ omnes continentur; quâ si non universâ excoli omnibus licet: nulla tamen humanæ vitæ pars est, cui non expediat, si ornate & excellenter nequeat, saltim perspicue, comiter, & accommodate loqui: quibus, quantopere per omnia honestatis studia eloquentiæ splendor diffundatur, nemo est quin, me tacente, sentiat.

§. 370.

probatum Sejungitur præterea ab honestatis amore oratoriam non posse, illud arguit, quod Plutarchus in septem sapientum convivio pereleganter condocuit. Sic enim pronuntiat. T. II. edit. Xyl. p. 153. lit. D.

§. 371.

testimonio Plutarchi Τί ὠφελιμώτατον; ἀρετή. καὶ γὰρ τὰ ἄλλα τῶν χρησθῶν καλῶς ὠφέλιμα ποιεῖ. Τί βλαβερότατον; κακία. καὶ γὰρ τὰ πλεῖστα βλάπτει παραγενομένη. *Quid utilissimum? virtus: hac enim reliqua etiam recte utendo utilia facit. Quid damnosissimum? animi vitium: hujus enim præsentia plurima bona corrumpuntur.*

§. 372.

applicatur Si virtutis studio fiunt utiliora omnia; quid non eloquentiæ honestatis amor addet? si vitio depravantur omnia; quomodo orator eo contaminatus artis suæ quandam præstantiam consequi possit?

§. 373.

transitus Sed à generali honestatis idea, ad ejus quasdam

dam species descendendum est. Illas classes ad honestitatis species constitutas videbimus, tum illorum bonorum notione, quibus natura λογική augenda est; tum vero etiam ex consideratione partium quibus natura ratione prædita contineri solet.

§. 374.

Bona illa, quibus augeri naturam ratione gaudentem oportet, aut extremam miseriam propulsant, inde nascitur infimus juris naturæ gradus, aut ulteriorem felicitatem, seu opportunitatem addunt, pro cuius deinde mensura reliqui juris naturæ adscensus exsurgunt, varie designandi.

fundamentum
illarum
specierum

§. 375.

Summa existeret miseria, si cuique quidvis in quemvis liceret: tum enim non solum orientur, similitates, orirentur rixæ, orirentur funestæ pugnæ, quas ne sic quidem legis sanctissima auctoritas, sufflamina subinde potest; sed & hæ sæpius, prætextu majori, minoribus, quin imo nullis impedimentis, non tolerabili, non acerbo, sed atrocissimo modo, existerent.

infimus
gradus
honesti,
avertenda
miseria

§. 376.

Quis tum securus, quis non calamitosus, quis non longe infelicissimus esset? Nulla heic quies, nulla securitas, nec vitæ ipsius, ne ad momentum quidem temporis.

probat

§. 377.

Exemplo illa sunt loca, in queis animo & manu hostili gentibus gentes arma funesta inferunt. Omnia belligerantibus in omnes, etiam miseros, inermes, supplices, frumenta & comæatum subye-

exemplo

subye-

subvehentes, vacuata re familiari tuguria argento redimentes, ab incendiorum furoribus, licere putant; quo jure, non equidem heic deciderim.

§. 378.

uberius
explicatō

Quæ tum turbæ, quæ mala, qui clamores, qui gemitus non coarcentur? Quanto atrocior eventus expectandus foret, si non populi duntaxat singuli singulos, sed cuncti cunctos, non uno tempore, sed omni, non certo loco, sed undique, lacessèrent, impugnarent, everterent, atque destructum irent penitus,

§. 379.

testimo-
nio Pauli

Nervose hanc miseriam Paulus describit, Gal. 5. v. 15. *εἰ δὲ ἀλλήλους δαίκετε καὶ κατεοδίετε, βλάπτετε, μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε.*

§. 380.

Quod si alius alium vicissim mordetis & arroditis, ne alius ab alio consumamini, quaeso, cavete.

§. 381.

applicatō

Quibus verbis, quantum mutuæ injuriæ maiorum inferant, quoque res tandem vergat, satis luculenter innuitur.

§. 282.

inde duo
decantata
præcepta

Ex his igitur duo illa decantatissima juris naturæ præcepta: *neminem ledendum, suum cuique tribuendum*, avertendæ extremæ miserix pernecessaria esse, evidenter perspicitur.

§. 383.

sed infimi
gradus

Sed cum tamen summam duntaxat miseriam avertant, nec quidquam naturæ rationali addant alterioris felicitatis: juris naturæ gradum inferiorem fundant.

§. 385.

§. 384.

Quem non ignotum Ethnicis fuisse, præter-Ethnicis
quam quod nemo, qui neget, quod sciam, ex- non
sistat, clarissime ex illis verbis, quæ mille testi-
moniorum esse loco poterunt, perspicitur, apud
Cic. offic. L. I. cap. 6. §. 3.

§. 385.

*Sed justitia primum munus est, ut ne cui Ciceronis
quis noceat, nisi laceffitus injuria, deinde ut testimo
communibus utatur pro communibus, privatis nio
ut suis.*

§. 386.

Addit §. 5. ex quo, quia suum cujusque fit; alteri
eorum, quæ natura fuerant communia, quod
cuique obtigit, id quisque teneat. Ex quo si
quis sibi appetit; violavit jus humane societatis.

§. 387.

De justitia hac autem, quæ suum cuique tri- Oratori
buit, non diceremus, nisi eandem ad oratoriæ justitia
etiam studium imprimis pertinere, existiman- convenit
dum esset.

§. 388.

Quis non detestetur Demagogos omnia ci- cur?
vilitatis instituta pervertere facundia conatos,
ideoque ab eloquentia, infausto divortio, ju-
stitiam separantes?

§. 389.

Gracchorum eloquentia in Romanorum scrip- Gracchi
tis multum celebrata est: de qua Quintil. L. I. eloquen-
cap. 1. edit. Obr. p. 7. *Gracchorum eloquentia tes*
*multum contulisse accepimus Corneliam ma-
trem, cujus doctissimus sermo in posteros quoque
est epistolis traditus.*

§. 391.

§. 391.

à quo
formati?

A tam docta & chara magistra formari non potuit, nisi discipulus facundia valens. Quamobrem idem auctor: L. XI. cap. 3. p. 671. edit. cit stupendum efficacissimæ eloquentiæ exemplum prodit:

§. 392.

specimen
facundiæ

Eâdem, inquit, actione scil. oratoria, *C. Gracchum in deflenda fratris necæ, totius populi romani lacrymas concitasse.* Quid tali & tantæ potest majus cogitari facundia?

§. 393.

sed perni-
ciosæ.

Sed ut facundissimi fuerit oris, certe etiâ ingenii turbulenti, & ad facem tubamque, rebus jam per se exulceratis, addendam, aptissimi fuit.

§. 394.

probatur

Valerius Maximus eam in rem ita scribit: *seu ut propositi fides in personis illustribus exhibeatur, C. Gracchus eloquentia, quam propositi, felicioris adolescens (animadvertite præconium oratoris, qui à justitia alienior existit) quoniam flagrantissimo ingenio, cum optime rempublicam tueri posset, perturbare impiè maluit.*

§. 395.

aliis testi-
monis

Sordet apud Romanos Gracchorum nomen, non aliam ob causam, quam quod eloquentia ad res injustissimas exsequendas perperam usi fuerint.

§. 396.

iterum
Tullii

Cicero de amicitia cap. 11. §. 3. scribit, *Tiberium quidem Gracchum, rempublicam vexan-*
tem

tem, à Q. Tuberone equalibusque amicis derelictum videbamus.

§. 396.

Gravius alibi, de offic. L. II. c. 12. §. 11. aliud
Tiberius enim Gracchus, P. filius, tamdiu laudabitur, dum memoria rerum humanarum manebit: at ejus filii nec vivi probabantur bonis, & mortui numerum obtinent jure casorum.

§. 397.

Contra à nemine, quod equidem sciam, Demosthenes reprehenditur, qui Græciam omnem, Demosthenis alia ratio
adversus Macedones, facundiæ suæ buccinà, evocare non desistit. De quâ re Plutarch. in Demosth. T. I. p. 853. litt. D.

§. 398.

Ἐπιπῶτα πρεσβέυων καὶ διαλεγόμενος τοῖς ἑλλησι, καὶ παροξύνων, συνέησε, πλὴν ὀλίγων, verba plutarchi
ἀπανταὶς ἐπὶ τὸν Φίλιππον. ὡς ἐ σύνταξιν γενέσθαι, περὶ μὲν μυρίων καὶ πεντακισχιλίων, ἰππέων δὲ διχιλίων κ. τ. λ.

§. 399.

Mox in legationem profectus, convenit civitates græcas, sollicitavitque, atque omnes in latina
Philippum, demtis paucis, concivit, ut præter urbanas copias, conscriberent XV. millia pedum, & duo equitum. &c.

§. 400.

Cum enim pro libertate totius Græciæ, quæ cur Demosthenes justus
bonum erat, respectu Macedonum habito, magis publicum, tantum laboris susciperet & vero honestas omnis, majus, ideoque publicum, aut magis publicum preferat privato, seu minus publico:

publico : profecto necesse est, Demosthenem non magnopere objurges.

§. 402.

Cæsaris eloquentia, quis est, quem fugiat? facundia Certe Suetonius cap. 55. p. 27. edit. Amstel. 1658. eam his laudat verbis :

§. 403.

testimo- Eloquentia militarique re aut equavit præ-
nio pro- stantissimorum gloriam, aut excessit. Post accu-
bata sationem Dolabellæ haud dubie principibus pa-
tronis adnumeratus est.

§. 404.

continua- Certe Cicero ad Brutum, oratores enu-
tio merans, negat se videre, cui Cæsar debeat cedere, aitque eum elegantem, splendidam quoque, ac etiam magnificam ac generosam quodammodo rationem dicendi tenere.

§. 405.

continua- Et ad Cornelium Nepotem de eodem ita scri-
tio pfit : quid ? oratorem, quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt ? Quis sententis aut acutior, aut crebrior, quis verbis aut ornatio, aut elegantior ?

§. 406.

facundia Sed hic tantus orator, quem sua in finem fa-
injura cundia usus sit, Cicero idem alibi testis est, de offic. L. I. cap. 8. §. 8.

§. 407.

probatur Declaravit id modo temeritas C. Cæsaris, qui omnia jura divina atque humana pervertit, propter eum, quem sibi ipse opinionis errore sinxerat, principatum:

§. 408.

§. 408.

Et Libr. III. cap. 21. §. 13. *quanto plures, inquit, infideles, ei regi putas, qui exercitum populi populum ipsum romanum oppressisset, civitatemque non modo liberam, sed etiam gentibus imperantem servire sibi cœgisset.*

§. 409.

Quo animo tantus orator in colenda justitia ^{aliud te-} fuerit affectus, summus orator, Tullius declarat, ^{stimonis-} de offic. L. III. cap. 21. §. 3. ^{um}

§. 410.

Ipse autem socer, ajens, in ore semper gra- ^{ex Cice-} *cos versus de Phœnissis habebat, quos dicam ut* ^{rona} *potero, incondite fortassis, sed tamen ut res possit intelligi:*

Nam si violandum est jus, regnandi gratia violandum est: aliis rebus pietatem colas.

§. 411.

Quæ in ipso Euripide, Phœniss. Act. II. p. 100, ^{ex Euripide} edit. Stiblin. Basil. sic habent:

Ἐπειρ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ τυραννίδος περὶ
Καλλίσειον ἀδικεῖν τ' ἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεώων.

§. 412.

Absit igitur ab oratore illa popularitas, seu ^{consecra-} ^{riam} tale plebis in partes trahendæ studium, quod formare sectas, excitare turbas possit. Nisi forte ex eo genere sit, de quo in Stat. sylv. L. II. num. 6. vers. 66-69.

*Et pharsalica bella detonabis
Et fulmen ducis inter arma divi
Libertate gravem pia Catonem
Et gratum popularitate magnum.*

aut Valerii apud Livium L. VII. cap. 33. p. 648. T. I. edit. Gronov. laudem mereatur: *Et quo nihil popularius est, quibus artibus petierat magistratus, iisdem gerebat.* Quibus verbis non tam ambitione, quam modestia ductum, imperatorem popularem fuisse, innuitur.

§. 413.

secundus
juris na-
ture gra-
dus
Quando à rationali natura, summa non tantum calamitas avertitur, propositis præceptis, de nemine laedendo, & suo cuique tribuendo; sed & arxior ei affertur opportunitas, felicitasque: tum quidem secundus juris naturæ gradus existit.

§. 414.

Ciceronis
contentus
Dilectis id verbis Tullius docet, de offic. L. I. cap. 6. §. 9. *In hoc naturam debemus ducem sequi. Et communes utilitates in medium afferre, mutatione officiorum, dando, accipiendo, tum artibus, tum opera, tum facultatibus advincere hominum inter homines societatem.*

§. 415.

Leibnitii
contenti-
entis
Non possum plenius hanc juris exponere gradum, quam verbis Leibnitii, præfat: laudata, loc. cit.

§. 316.

verba
Superiorem, inquit, gradum voco equitatem, vel si magis caritatem (angustiore sc. sensu) quam ultra rigorem juris meri, ad eas quoque obligationes porrigo, ex quibus actio iis, quorum interest, non datur, qui nos cogant, veluti ad gratitudinem, ad eleemosynam; ad
qua

que aptitudinem, non facultatem habere Grotio dicuntur. §. 417.

Et quemadmodum infimi gradus erat, neminem lædere, ita medii est, cunctis prodesse; sed quantum cuique convenit, aut quantum quisque meretur, quando omnibus aequè favere non licet.

§. 418.

Ita hujus loci est distributiva justitia, & preceptum juris, quod suum cuique (imperfecto jure debitum) tribui jubet. Atque huc in republica politicae leges referantur, quae felicitatem subditorum procurant, efficiuntque passim, ut, qui aptitudinem tantum habebant, acquirant facultatem, ut petere possint, quod alios æquum est prestare.

§. 419.

Et cum in gradu juris infimo non attendentur discrimina hominum, nisi quæ ex ipso negotio nascuntur; sed omnes homines censeantur æquales: nunc tamen in hoc superiore gradu merita ponderantur, unde privilegia, præmia, pœnæ, locum habent.

§. 420.

Quam graduum differentiam eleganter Xenophon adumbravit, Cyri pueri, qui inter duos pueros, quorum fortior cum altero vestem per vim commutaverat, quod sus statura togam alienam aptiorem reperisset, iudex lectus, pro prædone pronunciârat: sed à rectore admonitus est, non queri hoc loco cui toga conveniret, sed cujus esset, nisi quando ipse distribueret.

§. 421.

eadem Nempe ipsa aequitas nobis in negotiis ius strictum, i. e. hominum aequalitatem commendat, nisi cum gravis ratio boni majoris ab ea recedi jubet. Personarum autem, quæ vocatur, acceptio suam non in alienis bonis commutandis, sed in nostris vel publicis distribuendis, sedem habet.

§. 422.

Tria honestatis secundæ munera Tria autem sunt, quibus aliis utilitatem afferentes secundum conscendimus honestatis gradum. Hominum generi opportuna detegere ac invenire; illud præclaris institutis legibusque augere; aut saltem, cum hæc in quemque non cadant, justitiæ & liberalitatis exemplo, quam fieri potest, plurimis prodesse.

§. 423.

agricultura Agriculturam primo, deinde litteras, post geometriam, denique leges & civitatum instituta, qui ex veteribus primi invenerunt, de humano genere sunt immortaliter meriti, & honestatis non infimum consecuti gradum.

§. 424.

ex mente scriptorum profanorum Omitto, quæ de his scriptura tradit, illos tantum, prout se memoriæ offerunt, laudaturus, qui à profanis scriptoribus hac laude digni censentur, idque nonnisi obiter.

§. 425.

Diodori Agriculturam, si Diodoro fides est, Osiris primus reperit. Hist. Bibliothec. L. I. edit. Rhodom. 1604. p. 13. lit. B.

§. 426.

Τῆ δὲ Οσίριδος ἐπινοησαμένους τὴν τῶν κατεργασίαν τῶν καρπῶν. ἡδέως δὲ μεταθέσθαι πάντας τὴν τροφήν, διὰ δὲ τὴν ἡδονὴν τῆς φύσεως τῶν ἐυρεθέντων, καὶ διὰ τὸ φαίνεσθαι συμφέραν ὑπάρχειν τῆς κατ' ἀλλήλων ὠμότητος. μαρτύριον δὲ φέρουσι τῆς εὐρέσεως τῶν ἐρημέτων τὸ τηρέμενον παρ' αὐτοῖς ἐξ ἀρχαίων νόμιμον.

§. 427.

Osiris frugum culturam solerter excogitavit, gratamque hanc alimonia mutationem accidisse (dicunt) quod ἔσ' natura inventorum voluptatem secum afferret, ἔσ' à mutua tandem laniena sibi temperare utile videretur. Pro testimonio inventarum frugum afferunt, ritum qui ab antiquo apud eos servatur.

verba latina

§. 428.

Litteras à Cadmo Græciæ illatas, Veteres crediderunt. Testem adpello Herodotum, scriptorem antiquissimum, qui L.V. cap. 58. p. 309. edit. Godofr. Jungerm. 1618. sequentia tradit.

litterarum in Græciam adpulsus

§. 429.

Οἱ δὲ Φοίνικες ἦτοί καὶ σὺν κάδμῳ ἀπικόμενοι τῶν ἔσαν καὶ γεφυραῖσι, ἀλλὰ τε πολλὰ, οἰκίσαντες αὐτὴν τὴν χώραν, ἐσήγαγον διδασκαλίαν ἐς τὴν ἑλληνικὴν, καὶ δὴ καὶ γραμμάτας, ἐκ ἐόντων πρὶν ἑλλησι.

verba Herodoti

§. 403.

Phœnices isti, qui cum Cadmo advenerunt, quorum Gephyraei fuere, dum hanc regionem incolunt, cum alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum vero litteras, quæ apud Græcos, ut mihi videtur, antea non fuerunt.

latina

H 3

§. 431.

si à Cad-
mo, ergo
ab he-
brais

§. 431.

Hæc autem instituta humano tam utilia ge-
neri, ab Hebrais profecta esse, præter alios
multos, docet Eusebius, præparat: Evangel
L. X. cap. 6. p. 474. edit. Francisci Viger.
Parif. 1628.

testimo-
nio Euse-
bii

§. 432.

Ὦν, inquit, καὶ μάλιστα ἐκ ἀλλοθρία φαίνεται
ἡ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων φωνή. ἕκαστον γὰρ
τῶν στοιχείων παρ' αὐτοῖς, κατάτινος σημαντικῆς
διανοίας τὴν προσηγορίαν φέρει, ὅπερ ἐκ ἐστὶν
εὐρεῖν παρὰ τοῖς ἑλλήσι, διὸ καὶ μάλιστα μὴ ὄντα
ἴδια ἑλλήνων ὠκολόγηται.

latine
reddito

§. 433.

*Et vero proxime sane ad Hebraeorum nomi-
na, græcarum litterarum accedit adpellatio.
Cum enim suum cuique apud Hebræos elemen-
to nomen singulari quadam & propria signifi-
catione attributum fuerit, quod apud Græcos
profecto locum nullum habet, sequitur omnino,
ut minime Græcorum propria esse fateamur.*

divinâ id
provi-
dentiâ
factum

§. 434.

Nempe DEI populo hæc tam salutaria ge-
neri hominum instituta originaem debent, ut re-
liqui agnoscant, quantum illi sint obstricti, qui
Judæam gentem tot præclare inventis dotavit.
Plura habet Bochartus in Phaleg, seu Geogr.
p. 491. seq.

inventio
geome-
tricæ

§. 435.

Divina geometriæ scientia, si Straboni fides
est, Geograph, L. XVI. p. 1098. edit. Wolters:
anno 1707. litt. C. ab Ægyptiis primum inven-
ta fuit.

§. 436.

§. 436.

De qua re citatus auctoritas scribit : καθάπερ Strabonis
καὶ τῶν Ἀγυπτίων εὐρημα γεωμετρίαν Θάστιν, ἀπὸ judicio
τῆς χωρομετρίας, ἣν Νεῖλος ἀπεργάζεται, συγ-
χέων τὰς ὄρας κατὰ τὰς ἀναβάσεις.

§. 437.

Sicut & Egyptiorum inventum geometriam verba
ejus lati-
na
ajunt, ab agrorum dimensione, qua opus est,
cum Nilus auctus terminos confudit. Latius
& de ea re disserit Herodotus L. II. cap. 109.
p. 129. edit. citat.

§. 438.

Legum de origine Tacitus perhibet illustre legum
origo
testimonium, in Annal. L. III. cap. 26. edit.
Gronov. anno 1672. Ea res admonet, ut de
principiis juris, & quibus modis ad hanc mul-
titudinem infinitam ac varietatem legum per-
ventum sit, altius disseram.

§. 439.

Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala li- apud ve-
teres non
necessari-
arum
bidine, sine probro, scelere, eoque sine poena,
aut cöercitionibus agebant : neque premiis opus
erat : cum honesta suo pte ingenio peterentur ;
(hæc magis in vitam paradisiacam, quam præ-
sentem cadunt) & ubi nihil contra morem cu-
perent, nihil per metum vetabantur.

§. 440.

At postquam exui æqualitas, & pro mode- quando
cœperint
esse?
stia ac pudore, ambitio & vis incedebat; pro-
venere dominationes : multosque apud popu-
los æternum mansere. Quidam statim, aut
postquam legum pertæsum, leges maluerunt.

§. 441.

quales
primæ
leges

Hæ primo rudibus hominum animis simplices erant : maximeque fama celebravit Cretenſiam, quas Minos, Spartanorum, quas Lycurgus, ac mox Athenienſium quæſitiores ; jam & plures Solon perſcripſit.

§. 442.

ortus le-
gum rom:

Nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus, & divino jure populum devinxit, repertaque quædam à Tullo & Anco : ſed præcipuus Servius Tullius ſanctorum legum fuit, quis etiam reges obtemperarent.

§. 443.

duodecim
tabulæ

Pulſo Tarquinio, adverſum patrum factiones multa populus paravit, tuendæ libertatis, & firmandæ concordiæ : creatique decemviri, & accitis, quæ uſquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, ſuis æqui juris.

§. 444.

judicium

Quibus verbis perſpicua & brevis initiorum, quæ leges pleræque ceperunt, hiſtoria traditur.

§. 445.

de probi-
tate pri-
morum
hominum

Quamvis autem illam, Tacito viſam, primorum mortalium probitatem, ob ſcripturæ, Adami à DEO defectionem, docentis auctoritatem, credere prohibeamur : tamen ex hoc loco id certe quidem intelligitur, quomodo primi legum ſanctores, tum ad propulſandam extremam, tot propullulantibus hominum vitiis, miſeriam, tum ad majorem ſocietatum commoditatem promovendam, ex præſentis naturæ homi-

hominum conditione, talia ferendi instituta ;
prensaverint occasionem.

§. 446.

Similis fere caussa fuit constituendarum civi-
tatum : quæ partim metu , partim majoris op-
portunitatis intuitu coaluerunt. Utrumque Ci-
cero scribit , de offic. L. II. cap. 21. §. 9.

§. 447.

*Nam etsi duce natura congregabantur homi-
nes, i. e. naturali majoris felicitatis instinctu
obtinendæ, tamen spe custodia rerum suarum,
arbitrium præsidia querebant.*

§. 448.

Quid de recentioribus præstantissimarum re-
rum inventoribus dicam, qui præsens hoc ævum,
laudis immortalem consecuti memoriam, multis
utilissimis reddidere instructius ?

§. 447.

Sanguinem, qui in venis salit nostris, redire
in orbem, protrusum à cordis palpitatione per
arterias, rediturum per venas, affabre in eum
finem constructas, utilissima medicinæ filiis
scientia est, à Guil. Harvæo primum inventa,
cui quidem palmam dubiam faciunt Paulus Sar-
pius, & Cæsalpinus.

§. 448.

Venas lacteas Caspar Asellius detexit primus.
Microscopiis uti docuerunt, Corn. Drebellius,
Anton Leuwenhock, celeberrimum in physica
nomen, Rob. Hockius, Petr. Borellus, quibus
alii Ludovicum Septalium anteponunt.

§. 449.

Tubi optici fatellites saturni In tubos opticos & secundarios Jovis planetas primus incidit Galilæus à Galilæis, alii quidem Simonem Marium substituunt. Saturni fatellites, Cassinus & Huygenius viderunt primi.

§. 450.

maculæ solares Maculas solares, an tanti sit, invenisse, neque negaverim ego, neque adfirmaverim; certum est, eas Christophoro Scheinero, seu ut aliis placet, Leoni Allatio, primum visas.

§. 451.

Barometra Antlia pneumatica Barometrorum, quantus usus sit, dici vix potest, quæ sive Toricello, sive Valerio Magno suam originem debent. Quis non admiratur Antliæ pneumaticæ laudes, quas Otto de Guericke consul Magdenburgensis sibi vendicavit?

§. 452.

Thermometra plantarum anatomia Thermometra Cornelii Drebbelii, sive Capucini, ut aliis placet, inventa sunt. Anatomia plantarum, divinum propagandi physicæ fimbrias institutum, Joh. Rajo, & Marcello Malpighio debetur.

§. 453.

calculus infinitesimalis Calculus infinitesimalis, scientiarum hujus temporis, miraculum, sive Newtoni, Angli, sive Leibnitii partus.

§. 454.

specula caustica Specula caustica expolire singulari modo docuit Tschirnhausius: quamvis ea ars jam Archimedi frequentata fuerit. Vid. summe rev. Dn. Bülfingeri dissert. *de speculo Archimedis*.

§. 455.

§. 455.

Tacebo alios complures inventores, qui re- omittō
rum præstantissimarum inventione genus huma- alia
num sibi mirifice obstrinxerunt.

§. 456.

Itaque id agere, eo sua conferre consilia, his inventi-
occupari exercitationibus, ut, quæ aliis inservi- onibus
re, quæ feliciorē reddere vitam, quæ majore prodesse
afferre opportunitates possunt, anquiras, honestatis
secteris, pervelliges, non infimi gradus hone- mæ
stas est,

§. 457.

Erat tamen sumtuosissimum, quo Corinthus sed per-
olim petebatur iter, ob incolarum & multitu- difficile
dinem divitiasque, & nauclerorum prodigali-
tatem: unde adagio factum fuisse locum, Strabo
meminit, L. VIII. p. 581. edit. Wolters, anno. 1707.

ὁ παντὸς ἀνδρῶν ἐς κόρινθον ἔοθ' ὁ πλῆς

Navigare omnes Corinthum non possunt.

Adde quod πάντες ὀφρυόεντα κόρινθον εἰρήκασσι.
παροιμιάζονται γὰρ.

Κόρινθος ὀφρυῶ τε, καὶ κοιλαίνελα

quod vulgo *superciliosa Corinthus dicta fuerit, ac
proverbium natum:*

Colles Corinthus atque cavitates habet.

juxta eundem auctorem p. 586. edit. cit. quin
juxta Pausaniam L. II. cap. 1. p. 110. edit. Joach.
Kuhn. ἀπὸ τοῦ κόρινθου ὄνομα ἐλήθη, ἐν Διὸς εἶναι
κόρινθοιοῖ ἐπὶ ἂν Κορίνθου ὄνομα ἀπέλαβεν, quem
illi Jovis filium dicunt: quæ, aliqua ex parte
Horatius L. I. epist. 17. vers. 34-36. ita exprimit

Attingit solum Jovis & caelestia tentat:

princi-

*Principibus placuisse viris non ultima laus est.
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.*

§. 458.

eur?

Ut igitur Corinthum adire, sic præstantissima invenire, haud cuique licuit, licet, & licebit. Ingenio maximo, subsidiis litterariis instructo, nec externis quibusdam impedimentis, laborum concatenata ferie, valetudinis imbecillitate, & fortunæ iniquioris insolentia, retardato, opus est.

§. 459.

inde pau-
ci inven-
tores

Quæ cum non omnibus divina soleat tribuere providentia; mirum non est, inventores omni ævo paucissimos, admiratores multos, sectatores unius viri maximi, longe plurimos extitisse.

§. 460.

nec ta-
men, qui
non sunt,
contem-
nendi

Sed nec ab omnibus idem requiri potest aut debet. Humani generis interest, non inveniri tantum veritates novas, sed easdem jam inventas, ab aliis, perspicua methodo, & ad imbecilliores accommodata, quâ non semper polent heroes, propagari, uberius exponi, & quod maximum est, applicari, inque succum converti & sanguinem.

§. 461.

ratio ma-
nifesta

Uti non solum, qui serant, existere necesse est; sed & qui jam sata curent, terræ gremium molliendo, subigendo, rigando, 1. Cor. 3. v. 6. *ut illa occatum semen cohibeat, deinde tepesfactum, vapore & compressu suo diffundat, eliciatque herbescentem ex eo viriditatem: que nixa*
fbris

fibris stirpium sensim adolescat, culmoque erecta geniculato, vaginisque jam quasi pubescens inclusa sit, è quibus cum emerferit, frugem fundat, uti Cicero scribit de senectut: cap. 15. ita, præter illos, qui novarum veritatum semina spargunt, oportet existant, qui illas aliis instillent, & vario labore, ut se, quemadmodum sunt viribus, sic & effectu *fecundas*, exhibeant, præstare contentur.

§. 462.

Multæ veritates præstantissimæ perierunt, vel hanc unam ob causam, quod, qui illas propagarent, applicarentque, justo diutius defuerunt.

alia

§. 463.

Tandem, quum nova invenire, humano generis commodo, non possint omnes; saltem id agere omnes & possunt & debent, justitiæ ac liberalitatis exemplo omnibus, tempore omni, ut præluceant, pariter ac inserviant.

quid illis
conveniat
qui in-
ventores
esse non
possunt?

§. 464.

Intelligo justitiam secundi ordinis, quæ non solum nemini nocet, sed & prodest, quantum homini datum intelligitur, quam plurimis. Quæ sine justitia, nec eloquentiæ quidem suus splendor constare poterit.

hæc justitia eloquenti
necessaria

§. 465.

Recte de Aristide Nepos, cap. 1. §. 1. 2. *in probatur bis*, inquit, (Themistocle & Aristide) *cognitum est, quanto antistaret eloquentia innocentia.* Nempe id ægro ferendum animo innuit, quod, pro illorum temporum injuria, innocentiam eloquentiæ vicerit.

§. 466.

§. 466.

alio ejusdem loco Nec tamen sine triumpho novissime hujus justitia fuit, *cujus aequitate factum, cum in communi esset classe Græciæ simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summæ imperii maritimi transferretur ad Athenienses. Namque ante id tempus, & mari & terra duces erant Lacedæmonii.* Verba ejusdem Nepotis sunt in Aristid. c. 2. §. 2.

§. 467.

de liberalitate secundo honesti gradu De liberalitate vero, quis non intelligit eam humani generis societatem multo beatiorē reddere. Dignum est, Ciceronis de offic. L. II. caput. 15. quod in hujus virtutis laude deprædicanda totum est.

§. 468.

Ciceronis testimonium *Liberalitatis, inquit, est duplex ratio. Nam aut opera benigne fit indigentibus aut pecuniâ. Facilior est hæc posterior, locupleti præsertim: sed illa lautior, & splendidior, & viro fortiori, claroque dignior.*

§. 469.

continuatum *Qui opera, i. e. virtute & industria benefici, & liberales erunt, primum, quo pluribus profuerint, eò plures ad benigne faciendum adiutores habebunt. Deinde consuetudine beneficentiae paratiores erunt, & tanquam exercitatiores, ad bene de multis promerendum.*

§. 470.

naturæ est consentanea Addatur caput 14. Libr. I. quod, quibus cautionibus in ea colenda, utendum sit, pereximie declarat. *Liberalitate nihil, inquit, est*

naturæ hominis accommodatius. Quidquid autem naturæ rationali tanto consentaneum opere est, id, quin honestum, quin præclarum, quin laudabile sit, si rem, ut fas est, ex nostra metiamur definitione, §. 300. nemini dubium esse potest aut debet.

§. 471.

Oratorem nunc spectemus, à quo, utrum hic honestatis gradus, remotus esse possit, accuratioris mentis librâ æstimandum erit.

utrum oratori necessaria ars inveniendi? invenire utilia est & oratoris

§. 472.

Primo quidem orator inveniendi solertia carere non debet: non quidem semper ea illustri, qua vix unus alterve seculi phœnix coruscet, quod pronuntiare possis Senecæ Epist. 42. p. 247. edit. Morell. verba.

§. 473.

Jam tibi iste persuasit se Virum bonum esse. per agrin
Atqui vir bonus tam cito nec fieri potest nec intelligi, scis, quem nunc virum bonum dicam? hujus secundæ notæ, nam ille alter fortasse tanquam phœnix semel anno quingentesimo nascitur: nec est mirum, EX INTERVALLO MAGNA GENERARI. Mediocria, & in turbam nascentia sæpe fortuna producit: eximia vero ipsa raritate commendat.

§. 474.

Neque vero etiam heic in oratore illam inveniendi artem, qua de rhetorica præcipit, requiro: quam, cum jam tyrones sibi commendatam habeant, multis præscribere, nimis vile & ab instituto alienum esset.

per agrin

§. 475.

§. 475.

per *§. 475* Illam potius inveniendi artem necessariam
puto, quæ CLAVES ANIMORUM reperire
docet, quæ, dicendi potentiâ, obstructum
ειρασιθησιαι aditum, recludere, reclusum, i. e.
auditoris attentione perpetua stratum, calcare,
seu adtentione uti, & calcatum ad intimos us-
que recessus, terere queat, ut flectere, quoquo
libeat, possit.

§. 476.

orator ex
effectu
estiman-
dus Qui animis audientium imperare, mira di-
cendi dignitate, non potest, nec optimus ora-
tor est. Qui frigidos relinquit nullus est. Qui
aliquam suorum, sed absque affectu, attentio-
nem consequitur mediocris existit. Qui po-
tetur utroque, eum hominibus divina munifi-
centia concessum esse dico.

§. 477.

effectus
tamen
arduus Sed illud quidem invenire, eo excelsitatis
eniti, tam ardua ad loca assurgere posse, non
minoris est ingenii iudicii que, quam quadratu-
ram invenire circuli, quam perpetuum exco-
gitare mobile, quam maris, tam diu desidera-
tam, totque præmiis provocatam, naviganti-
bus monstrare longitudinem.

§. 477.

non au-
tem fieri
nescius Stupet animus, &, vix ut credat, à se impe-
trare potest, quum, quæ de Hegesia Valerius
Maximus prodidit, L. VIII. cap. 9. in externi-
um. 3. legere instituit:

§. 479.

probatur
exemplo

*Quantum eloquentia valuisse Hegesiam Cy-
renaicam*

renaicum Philosophum, arbitramur? qui sic mala vite representabat, ut eorum miseranda imagine, audientium pectoribus inserta, multis voluntaria mortis appetenda cupiditatem ingeneraret.

§. 480.

Diu noctuque in hac arena desudandum est; quibus dum, quod propositum habes, consequare. quibus modis obtineatur? re- spectu ipsius Naturam tuam primo expende omnem, excute ingenii vires, quid valeant humeri, quid ferre recusent, considera corporis motus, manuum gestus, oculorum, frontis, oris, reliquorumque membrorum figuram, cogita exteriorum opportunitatum facultatem, litteraria subsidia, doctentium dexteritatem, & fidem, temporis rationem, commilitonum naturam, & his omnibus, quid possis, quid præstiturus sis, explora.

§. 481.

Nec auditorum ratio negligentius habenda est: qui, quo animo affecti sint, quibus rebus commoveri queant, soleantque, quibus delectentur, quas spernant, & rejiciant, quibus artibus sint innutriti, quibus studiis flagrent, quibusque aliis discernantur, cogniti oratoribus esse debent. respectu Auditorum

§. 482.

Unum illis omnibus efficiendis adjumentum suppetit, ut, quæ dicendo suis persuadere conatur orator, *si in deterio- rem ea partem pron- o- uno com- plecteris.* omnia tamen adjumenta *pendeant, detestabilia, sin in bonam pron- a* sint, multo jucundissima reddat.

§. 483.

probatur
testimo-
nio

Præclarissimam vero artem, quâ una vis omnis corda flectendi conclusa est ! Quæ de pœtis Leibnitius scribit, in otio Hannov. seu miscellaneis &c anno 1718. editis p. 171. eadem & oratori, cujus cum pœsi arctum est vinculum necessitudinis, convenire, recta dicitur ratio.

§. 484.

verbate-
stimonii
cum epi-
cristi

Unde statuo, inquit, poetas non posse melius de republica mereri, quam si omnibus viribus in aeterna felicitate omni colorum genere pingenda, atque animis imprimenda, occupentur. Hæc enim repræsentando jucunda virtus efficitur.

§. 485.

eadem
cum epi-
cristi con-
tinuata

Paulo inferius pergit : *Quod si comœdia a vita aeternæ pulcritudinem adumbrandam, & horribiles scelerum pœnas depingendas, adhiberentur, melius cum genere humano ageretur. His iterum qualibuscunque adjumentis virtutis colendæ conciliaretur quædam suavitas.*

§. 486.

continua-
ta, ut autem

Si jam cantiones in animis summum gaudium excitare possunt ; si militaribus tubis ad contemnendam mortem animantur milites ; si denique omnes affectus arte musica moveri possunt poterit memoria, quantum fieri potest, viva & expressa musica, sibi quisque quoscunque affectus imprimere & affectuum nonnullorum voluptatem. Exemplo igitur musices constat aures demulcere posse, tantundem valere, a animorum claves possidere, quod oratori imprimis observandum est.

§. 487.

Sybaritæ præmia ei decernebant, qui nova genera voluptatis reperisset: EGO REM PUBLICAM CHRISTIANAM PLURIMUM DEBITURAM EI ARBITROR, QUI EFFECERIT, UT SUMMA SIT JUCUNDITAS IN PIETATE.

maxima
in rem-
publicam
merita,
quæ?

§. 488.

Magnifica vero vox, & magno Viro & sapiente digna! quæ declarat, ut quisque jucundissima ratione, quæ honesta, quæ pia sunt, reliquis persuadere possit: ita etiam optimum sive poetam, sive oratorem esse.

judicium

§. 489.

Quod enim oblectat homines, id sequuntur, quod jucundum est, in ejus ruunt amplexum, sua quemque trahit voluptas: cui si orator gratificandi artem calleat, si placere, si allicere, si suavitatis quendam sensum excitare possit: tum demum de animis triumphat, tum eos flectere, tum eos conciliare potest.

explicatur
uberioribus

§. 490.

Nec est, cur dicas, *oratoris esse, affectus ut cieat, & molestissimos, dolorem, tristitiam, luctum: in quibus cum nulla voluptas sit, non omne artificium illius eo valere, ut, quæ jucunda, quæ grata sunt, illis admixta representet, quæ erat persuasurus.*

objectio

§. 491.

Etiam in tristitia, etiam in ipso luctu, in omni affectu, quædam voluptas inest. Si para-

solutio

doxum id videtur, si præter rationem excogitatum; cur homines etiam doloribus indulgent, cur ab eis ægre revocentur, paulo attentius tecum recogita.

§. 492.

Aristotelis Quin sis in Aristotelis sententiam iturus, quillum affectum à sensu voluptatis separari posse negat, non sane est, cur dubitem. Ita vero ille Rhetoric. L. I. cap. 11. §. 22. p. 67. edit. Schrader.

§. 493.

eiusdem-que verba Διὸ καὶ ὅταν λυπηρὸς γένηται τῷ μὴ παρῆναι, καὶ ἐντοῖς πένθεσι καὶ θρήνοις ἐγγίνεταί τις ἡδονή. ἢ μὲν γὰρ λύπη ἐπὶ τῷ μὴ ὑπάρχειν, ἡδονὴ δὲ ἐπὶ τῷ μεμνηθῆαι, καὶ ὄραν πῶς ἐκείνον κ. τ. λ.

§. 494.

latina *Itaque cum etiam absentiam anguntur plane amant. Lucubris quoque & lamentationibus adjuncta est naturalis quaedam voluptas. Nam cum molestum sit, non esse amplius cum, qui lugetur; jucundum est ejus recordari, eumque quodammodo intueri &c,*

§. 495.

reditus ad propositum Hæc igitur oratoris est optima inveniendi ratio quâ sibi reddit exploratum, quarum five notionum, five verborum repræsentatione, quo five affectu, five gestu, five omnibus, ad animos auditorum sibi parare aditum debeat?

§. 496.

officium oratoris Talem si se gesserit, non minimam, ad societatis humanæ commoda, partem conferet dignus,

dignus, de quo honestatis studium, & ob honestatem, sapientiæ, & ob sapientiam, genuinæ eloquentiæ, secundum ideas supra traditas, nullo non prædicetur tempore.

§. 497.

Possunt jam superiores honestatis gradus ^{ulteriores} designari, pro magnitudine utilitatis, quæ ^{gradus} naturalis rationali affertur; vel & pro causæ ^{non de-} impellentis præstantia, cujus instinctu illius ^{signamus,} commoda augentur: cum partim illam ipsam ^{& cur!} opportunitatem in promovendis commodis publicis respicere queas, quæ largo fœnore in te redundat ipsum: OMNE ENIM PUBLICUM BONUM NOSTRUM QUOQUE EVADIT: partim pietate in DEum ductus, hujus remunerationem, rationi notam, intueri: quoniam amen hæc facile meditantibus occurrent, quia & alibi à me uberius exposita sunt: transibo ad reliqua,

§. 498.

Honestatem varie divisam esse, secundum ^{hactenus} gradus, si vel miseriam propulsandam, vel utilitatem, naturæ rationali afferendam, eandem ^{de hone-}que rursus plus minus, pro re nata, talem, ^{sti gradi-}speciem, in antecedentibus dixi: nunc in eo est, ut ^{bus, nunc}eandem honestatem contemplemur secundum ^{speciebus} varias classes,

§. 499.

Classes autem ut definias, *consideratione* & ^{unde spe-}partium, & *statuum* ^{cies æsti-}opus est, quibus natura ^{mentur?}rationalis continetur. Partes anima & cor-

pus iunt. Statuum nomine intelligimus varias societates,

§. 500.

Ethicæ definitio Honestum esse, quidquid naturam rationalem augeat, & conservet, destinato præmonui consilio. *Itaque quod animam & corpus excolit & auget, id Ethicæ honestatis specimen est.*

§. 501.

de qua primo præcipiendum Homo nisi animi pariter corporisque dotibus quotidie augeatur, naturæ rationali in universum, non multum commodi afferre poterit. Primum igitur est de ethica præcipere, tum de jurisprudentia.

§. 502.

quid sit vi vocis? Ethica autem, ipso vocabuli significatu, philosophiam illam denotare debet, *quæ est de vita & moribus, & constitutione finis.* Verba Ciceronis sunt, de finibus bonor. & malor. L. I. T. IV. edit. Gothofr. p. 62. litt. A.

§. 503.

ejus Auctor primus Hanc primum Socratem esse professum, famâ traditum est. Sic enim Diogenes Laërtius in præm. p. 5. edit. Henr. Steph. ὁ Σωκράτης, ὁ τὴν ἠθικὴν εἰσαγαγών. *Huic successit Socrates, qui introduxit Ethicam.*

§. 504.

judicium de Aristotelis ethicis. Ethicorum Aristotelis ad Nicomachum libri, qui quidem passim bonorum quoque animæ corporisque meminit: v. g. L. I. cap. 8. §. 58. cum versio. Riccobon. 1610. τῶν δὲ, περὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, τὰ περὶ ψυχὴν κυριώτατα λέγομεν,

γομεν, alia in animo, alia in corpore; ea quae in animo praestantissima dicimus: maximam tamen partem ceteras philosophiae practicae regiones pervadunt.

§. 505.

Duplici igitur praeepto absolvitur ethica omnis: altero ANIMUM INTELLIGENTEM & VIRTUTIS AMANTEM PRAESTA: altero: VALETUDINEM TUERE CORPORIS.

Ethices
praeeptum du-
plex.

§. 506.

Ethica igitur nihil aliud est, quam sapientiae studium ac doctrina, QUA QUISQUE UTI-
TUR ERGA SEIPSUM.

Corollarium

§. 507.

Qua quidem haud scio an quidquam oratori possit esse magis necessarium? Falluntur, qui se sapientiae praeepta, ea enim oratoris propria sunt, i. e. veri ac honesti scientiam & amorem, aliis persuaderi posse credunt, quum ipsi de iis nondum persuasi sunt.

Ethica
oratori
necessaria

§. 508.

Quid potest esse repugnantius, quam eloquentiam honestatem, vita & moribus autem, turpitudinem ipsam audientibus repraesentare: negare facto, quod ore confirmatur?

Argumentum rei

§. 509.

Quod de verbi divini quibusdem doctoribus, levioris animi, me quondam legere memini, quum de poenarum DEI imminentium gravitate verba facere instituunt: *Sie predigen von der bösen Zeit, und stellen die Gute vor*: id

illustratur

ob similem, qui verba à factis dirumpit, hiatum, in oratores, ethicam vitâ parum colentes, cadere potest.

§. 510.

aliud argu-
mentum Finis eloquentiæ est, de animis audientium triumphare, sibi que eorum subijcere affectus. Sed cui veritas non imperat, num per eum veritas imperare aliis potest?

§. 511.

aliud Scopus facundiæ persuasio est. Eos autem optime persuadere, qui persuasi sint, confirmata perpetuo usu sententia est.

§. 512.

aliud Consilium oratoris est citare audientium affectus. Sed, in quo animi motus frigent, num eos in aliis accendere potest? Non maxime sapit, qui ridendo aliorum excitare luctum, & lacrymas cupit. Citata est in eam rem Horatii sententia.

§. 513.

solvitur
dubium Unum heic in simulatione perfugium erit. *Forte simulandi sunt affectus, orator quos non habet. Forte persona virtutis, sin minus ipsa vis, induenda est.* Id quidem ita faciunt: sed quo in nostris animis effectu; sentimus; quo suæ existimationis detrimento, viderint ipsi.

§. 514.

Non sapit
qui sibi
non sapit. Ego rationes ita subduco meas, **PESSIME SAPERE QUI SIBI NON SAPIAT.** Quæ cum dico, animum illa subeunt, quæ apud Demosthenem legi, in exordiis Concion. p. 136. edit. Hieronym. Wolf. litt. B.

§. 515.

§. 515.

Νυνὶ δὲ ἀμύνετε ἐς ἐτὰ τῶν ἄλλων δεινὰ ἐπα- probat
 νορθῆν ἢ τῶν ὑμῶν αὐτοῖς συμβαινόντων φρονίσειν. testimo-
Nunc major est vestra dexteritas, in malis nio
aliorum corrigendis, quam in iis, quæ vobis-
met ipsis eveniunt, providendis.

§. 516.

Atqui non sapiunt sibi, qui, quæ vera & ho- applica-
 nestra aliis persuadere cupiunt, suo ipsorum ani- tur
 mo non amant & complectuntur.

§. 517.

Si vera sunt, (sunt autem sane) illa Euripidis ex quo
 verba, in Rhed. Act. I. p. 392. edit. Gasspar. discenda
 Stiblin. lit. C. sapientia

σοφῆ παρ' ἀνδρὸς χρὴ σοφόντι μαρθάνειν

Sapiente è Viro descendum est quid sapientia.

hi sane oratores audiendi non sunt. Illi quip-
 pe non sapiunt, qui sibi non sapiunt; à desipi-
 entibus vero sapientiam petere, minime con-
 sentaneum est.

§. 518.

Ethicæ & munus, corporis esse curam, dixi. Ethicæ
 §. 505. *orandum est, ut sit mens sana in cor-* alterum
pore sano. Juvenal. sat. X. vers. 336. munus

§. 519.

Prospera valetudo, Aristotelem si audias, in valetudo
 duobus maxime ponitur: quorum alterum ma- quid?
 la cavet, alterum affert opportunitatem agendi.
 Verba ejus in Rhetor. L. I. cap. 5. §. 29. edit.
 citat. hæc sunt.

§. 520.

Σώματος δὲ ἀρετὴ, υἰγίεια, αὐτὴ δὲ ἔτιωσ ὡσε testimo-

nium Ari- ἀνόσως εἶναι χρωμένους τοῖς σώμασι. *Corporis*
 stotelis *autem virtus est sanitas, quæ ita accipienda*
est, ut & morbo quis caveat, & corpore utatur.

§. 521.

aliud Addit in sequentibus rationem: πολλοὶ γὰρ
 ὑγιαίνουσι ὡς περ ἡρόδικος λέγεται, ἐς ἄδεις ἂν ἐν-
 δαμνησθε τῆς ὑγείας, διὰ τῶν πάντων ἀπέχεσθαι
 τῶν ἀνθρώπων, ἢ τῶν πλείων.

§. 522.

latinum. *Multi enim ita valent, ut Herodicus dicitur,*
quos propter talem sanitatem nemo beatos di-
xerit: cum aut omnibus, aut plerisque eorum,
quæ hominum vita fert, abstinere cogantur.

§. 523.

declara- Nimirum illos intelligit, quorum valetudo,
 tur nisi exactissimæ diætæ subjiatur, continuo in
 periculum incurrit. Qui in ipsa sanitate pro-
 pemodum ægrotant: quos eadem causâ per-
 petuo ab expediendis negotiis suspensos tenet.

§. 524.

valetudo in duobus Valetudinem non in immunitate tantum
 morbis, sed & in perpetuarum exercitationum
 facultate collocari, curatius, more suo, obser-
 vavit Cornelius Celsus de medicina L. I. cap. I.
 p. 20. edit. Wolters:

§. 525.

testimo- *Sanus homo, inquit, qui & bene valet, &*
 nio Celli *sua spontis est, nullis obligare se legibus debet,*
 - *ac neque medico, neque iatrolipta egere. Hinc*
oportet varium habere vitæ genus: modo ruri
esse, modo in urbe, sæpiusque in agro: navi-
gare, venari, quiescere interdum, sed frequen-
ter se exercere.

§. 526.

§. 526.

Si quidem ignavia corpus hebetat, labor firmat: illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit. Prodest etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti &c.

continuato

§. 527.

Maxime ad tuendam valetudinem conducit, vehementiores compescere affectus, tumultuantes iras, & effrenes libidines,

alia remedia tuendae valetudinis

§. 528.

Quantopere naturam rationalem ira labefaciat, i. e. ex notione honestatis, quanto turpis sit opere, Seneca docet, L. III. de ira, cap. 16. p. 593. edit. Morell.

irae devotio

§. 529.

Quamdiu nihil tam intolerabile nobis videtur, ut nos expellat à vita, iram, in quocunque erimus statu, removeamus. Perniciosa est fervientibus.

necessaria

§. 530.

Omnis enim indignatio in tormentum suum proficit, & imperia graviora sentit, quo contumacius patitur. Sic laqueos fera dum jactat, adstringit, sic aves viscum, dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt.

necessaria

§. 531.

Libidinum autem intemperies, si quidquam valetudini in orbe infestum est, certe eadem quam maxime derogat. Nec id veteres non pridem agnovere. Ita Tullius de senectute, cap. 9. §. 12.

libidinum declinatio

§. 532.

§. 532.

necessaria *Etsi ista ipsa defectio virium adolescentia vitiis efficitur sæpius, quam senectutis. Libidinosa enim & intemperans adolescentia effœtum corpus irradit senectuti.*

§. 533.

lætitiæ
vehemen-
tioris pe-
riculum
Quin & lætitia vehemens, innocentem ob causam subito coorta, funesta sæpe fuit: manifeste vehementium affectuum, valetudini noxiorum, argumento. Sic enim Valerius Maximus, L. IX. cap. 12, p. 343. edit. Ern. Gohl.

§. 534.

testimo-
nio pro-
batum
Vix verisimile est in cripiendo spiritu idem gaudium potuisse, quod fulmen: & tamen potuit. Nuntiata enim clade, quæ ad locum Trasymenum inciderat, altera mater sospiti filio ad ipsam portam obviam facta, in complexu ejus expiravit:

§. 535.

alio
quodam
Altera cum falso mortis filii nuntio domi mœsta sederet, ad primum conspectum redeuntis exanimata est. Genus casus inusitatum: quas dolor non exstinxerat, lætitia consumpsit.

§. 536.

cura vale-
tudinis
oratori
necessaria
Quum igitur in afflictâ valetudine ipsam eloquentiam languere videas: quum in corpore viribus exhausto, vix suis ipsis ossibus nixo, pallido vultu, trementibus artubus, anhelato spiritu, fatifcente machina, nec mens ullo fungi facundiæ officio possit: corporis orator non potestremam habeat curam necesse est,

§. 537.

ne quid
Sed nec nimis valens, nimis firmus, nimis ferreus

ferreus esto : cum ille quidem valetudinis plus & hîc nimis
 iusto prosper status , nescio quam affectuum
 vacuitatem, ut cum Cicerone loquar, cum facun-
 diæ genuinis viribus non conciliabilem, infer-
 re soleat.

§. 538.

Id, quidquid est, in summa corporis pro- in quo il-
 speritate, incommodi, dudum notavit Tullius, lud nimi-
 de claris oratoribus, seu in Bruto, T. I. ope- um?
 rum, edit. Godofr. p. 337. litt. A. B. C.

§. 539.

Quin etiam memini, inquit, cum in accu- verbis
 satione sua, Q. Gallio crimini dedisset, sibi Tullii.
 eum venenum paravisse, iaque à se esse depre- corpus
 hensum, seseque chirographa, testificationes, nimis ro-
 indicia, questiones, manifestam rem, deserre bustum
 diceret, deque eo crimine accurate & exquisite affectuum
 disputavisset : me in respondendo, cum essem frigus in-
 argumentatus, quantum res ferebat : hoc ip- decorum
 sum etiam posuisse pro argumento, quod ille, habet
 cum pestem capitis sui, cum indicia mortis, se
 comperisse manifestum, & manu tenere dice-
 ret : TAM SOLUTE EGISSET, TAM LE-
 NITER, TAM OSCITANTER.

§. 540.

Tu istuc, pergit, M. Callidi, nisi fingeres, byffina
 sic ageres ? præsertim cum ista eloquentia, ali- verba li-
 enorum hominum pericula defendere, acerrime gneus
 soleas, tuum negligeres ? ubi dolor ? ubi ardor orator
 animi ? qui etiam ex infantium ingeniis eli-
 cere voces & querelas solet ? nulla perturbatio
 animi, nulla corporis, frons non percussa, non
 femur :

*femur : pedis , quod minimum est , nulla sup-
 plosio (du strampffest nicht einmal mit den
 Füßen :) itaque tantum abfuit , ut inflamma-
 res nostros animos : somnum isto loco vix te-
 nebamus .*

§. 541.

præ nimia
 sanitate
 orta. Claudit denique verbis , quæ maxime huc
 pertinent , quibus tamen , ob connexionem ,
 antecedentia præmitti debuerunt : *sic nos sum-
 mi oratoris vel SANITATE vel VITIIO , pro
 argumento , ad diluendum crimen usi sumus .*

§. 542.

declaran-
 tur verba
 Tullii Quibus verbis Tullius declarat , illam ora-
 toris in optima causâ , ad vitæ periculum pro-
 bandum , affectûs vacuitatem , ut à nimia for-
 sitan sanitate profecta fuerit ; sic causâ justâ
 non parum nocuisse .

§. 543.

ubi ethica
 locum ha-
 bet , an &
 in extra
 societa-
 tem ? Hæc est illa honestas , quam adpellare sole-
 mus ethicam , quæ maxime officia erga se ip-
 sum dirigit . Hæc locum haberet , si vel unus
 tantum in toto orbe existeret mortalis .

§. 544.

necessitas
 societa-
 tum Cum vero homines existant innumeri , ne-
 que iidem sine societate vivere vitam possint ;
 probante id Pufendorfio , de offic. Hom. &
 Civ. L. I. cap. 3. §. 4 - 7. idcirco honestas etiam
 socialis & datur , & consideranda est .

§. 545.

honestas
 socialis Quemadmodum enim ethica honestas illa
 est , quæ animæ & corporis naturâ inditas fa-
 cultates excolit & auget : §. 500. sic & soci-
 alem

alem adpellamus, quâ subinde societatibus humanis rectius consultum est, aut quaecunque affertur utilitas.

§. 546.

Sed uti societates ipsæ variant, sic &, pro variantur illarum diversitate, alia atque alia existunt honestatis genera.

§. 547.

Societas universalis est illa, quâ omnes, quot- societas universalis quæ? quot natura rationali gaudent, ad communem quandam omnium pacem, i. e. extremæ miseriæ fugam, & majorem præterea opportunitatem contendunt.

§. 548.

Quando ex his omnibus numerus hominum societas particularis ingens, denuo certioris, firmiorisque utilitatis causa, in unum coire solet, ut sibi mutuo consulant: particularis societas emergat oportet.

§. 549.

Cumque hæ societales, non obstante scopi illius partes sunt particularis destinatione, à necessitate perfectendi finis illius universalis, de quo §. 547. ex solutæ nequaquam sint; uti nec membra nostri corporis, particularium functionum prætextu, à communi totius corporis salute, recedere fas est: 1. Cor. 12. v. 12. maxime vero Rom. 12. v. 4. profecto intelligitur, res publicas in hac terra omnes, universalis societatis, quâ totum continetur genus humanum, partes & membra esse.

§. 550.

Neque hodie demum generis humani uni- sententia versalis

non no- versalis societas credita, aut detecta est. Sane
vaturiens & veteres hanc in sententiam iverunt. Stoi-
corum ea doctrina fuit, quam alii fecerunt suam.

§. 551.

testimoni- Cicero de offic. L. I. cap. 16. §. 3. ita in hanc
um Tullii rem differit : *Est enim primum, quod cernitur
in universi generis humani societate. Ejus
autem vinculum, est ratio & oratio, qua do-
cendo, discendo, communicando, disceptando,
judicando conciliat inter se homines, conjun-
gitque naturali quadam societate.*

§. 552.

continua- Pergit paulo inferius : *at latissime quidem
tum patens hominibus inter ipsos, omnibus inter
omnes, societas hæc est : in qua omnium rerum,
quas ad communem hominum usum natura ge-
nuit, est servanda communitas.*

§. 553.

founda- Quibus verbis fundamentum societatis uni-
mentum versalis peropportune aperitur, **RATIO &**
societatis **ORATIO.**

§. 554.

cur sit ra- Cum enim ratio *perspicientia quadam sit
tio? rerum inter se nexûs*, ut ex Tullio supra pro-
bavimus, de offic. L. I. cap. 3. §. 4. & *societas
omnis nihil aliud sit, quam conjunctio, quâ
plurium studia referuntur ad communem quem-
piam finem ; ita ut inter illa & hunc existat
perpetuus nexus* : consequitur, illos societati
salthim aptos, sin minus eidem aggregandos
esse, quicumque recta ratiocinandi facultate præ-
diti sunt.

§. 555.

§. 555.

Orationis vero, quæ cum aliis animi sensa cur ora-communicat, pro ineunda societate, argumen-^{ti}o? tum, multo firmissimum esse, ostenderunt dudum alii. Vid. Pufend. de off. Hom. & Civ. cap. 10. §. 1.

§. 556.

Sane Aristoteles de republica L. I. cap. 2. ^{testimo-} p. 6. 7. edit. Theod. Zwing. Basil. 1582. meo ^{nio Ari-} quidem iudicio, verè & solide iudicat: ^{stotelis}

§. 557.

Διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἀνθρώπος ζῶν, πάσης ^{ejus verba} μελίττης, καὶ παντὸς ἀγελαίας ζῶς μᾶλλον, δῆλον. Οὐδὲν γὰρ, ὡς φαίμεν μάτην ἢ φύσις ποιῆι. λόγον δὲ μόνον ἀνθρώπος ἔχει τῶν ζῶων.

§. 558.

Hominem autem esse animal civile magis, latina quam quamvis apem, & quodvis animal congregabile, apertum est. Nihil enim, ut censemus, natura facit frustra. Orationis enim tantum homo ex omni genere animantium particeps est.

§. 559.

Eandem veritatem pereleganter poeta de- ^{aliud Eu-} pingit tragicus: qui cum Theseum loquentem ^{ripidis} fecerit, de eo, *plurane in mundo mala existant, an vero bona*; sic tandem ejus orationem in supplic. Act. I. p. 281. edit. Stiblin. claudit:

§. 560.

αἰνῶ δ' ὅς ἡμῖν βίωτον ἐκπεφυρμένον ^{ejus verba}
καὶ θυριώδες θεῶν, διεσαθρήσατο
Κ πρῶτα

πρῶτα μὲν εὐθεὶς σύνεσιν εἶτα δ' ἀγγελὸν
γλῶσσαν λόγων δέξ, ὥστε γιγνώσκειν ὅσα.

§. 561.

latina *Laudo vero quisquis deorum nostram vitam
à belluino & confuso ritu suis descripsit finibus.
Primum quidem mentem indulgendo, deinde
nuntiam*

*verborum, sensorumque, linguarum, ut voces
cognoscere &c.*

§. 562.

corollari- Ratio igitur & oratio, ut ad homines om-
am nes pertinet, eosdemque à pecudum ferino
ritu discernit; sic omnium quoque universalis
quædam societas intelligatur necesse est.

§. 563.

objectio Nec obstat linguarum mira varietas, que
minus omnibus omnes societate communi co-
pulos fatearis: cum illa quidem difformita-
ea officia non impedire possit aut debeat, qui-
bus universalis societas coaluit.

§. 564.

solvitur Populi populis, peregrina lingua utentibus
pacem debent pactorumque fidem. Quæ ne-
cessitas, quia, quo quisque alteri magis vici-
nus est, eo magis quoque, ob quotidianas oc-
casiones, in alterutram partem agendi, crescit
idcirco propter ipsam illam viciniam, facile, qu-
in confiniis vivunt, alii aliorum linguas discunt

§. 565.

remotissim- Quod si populum à populo remotissimum
mi remo- esse contingat, ut sunt à Germanis Chineses
tissimis præterquam quod commercia per omnem or-
societate juncti
ben

bem floreat: vel maxime diffitis populis, universalis ex officio societatis, hoctribuendum est, ne quis populus vicinos offendendo, remotioribus similes excitandi turbas ansam præbeat, vagato late, ut nec exempla desunt, per orbem, tristissimo malo.

§. 566.

Persiæ, verbi gratia, regionis longinquioris, probatur exemplo arma Turciæ illata, quô nostro non commo-
dô, hos barbaros, ab injuriis Imperatori infe-
rendis, retractant? Si vero Indiæ regem, vulgo
nagnum Mogolem, Persis esse infestum bello
contingeret: nullus equidem dubito, quin re-
notissimæ gentis perfidia suæ malignitatis fru-
ctus ad nos usque propagare posset.

§. 567.

Ut exempli vim, haud difficulter toto orbe alio argu-
mento. crebrescentem, de qua & scriptura passim
igit, v. g. Rom. 2. v. 24. & ex adverso Rom. 1.
v. 8. hac vice omittam.

§. 568.

Si populo vel uni liceat turbare vicinos, pã- uberius
expositò
tem evertere, adstrictam verborum sanctitate
fidem violare turpiter: cur idem non conveniat
omnibus, quotquot illius rei fama attingit? at-
tingit autem omnes facile.

§. 569.

Toti igitur humano generi, omnium univer- confecta-
rius
sæ societati, id quidem debetur, ut offenda-
mus neminem, ut pacta serverimus, ut,
quæ communia sunt, in omnes confe-
ramus.

*Homo qui erranti comiter monstrat viam
quasi lumen de suo lumine accendat, facit
nihilominus ipsi lucet, cum illi accenderit*

§. 570.

inter re- Ex his cognoscitur, remotissimos remotissi-
motiffi- mis, non pacis tantum servandæ vinculo, fe-
mos quo- derumque præstanda fide; sed amicitiaæ cujus
que ami- dam quoque nexu obnoxios esse: si vel maxim
citia ab omni alio pacto discedas.

§. 571.

probatur. Amicitia vero hæc ad officia innoxia utilita-
tis, uti vocant, exporrigitur. Consilia dar
cespitantibus; prælucere artium prudenter ren
publicam administrandi fama, quod Salomo fi-
cit, ab ipsa Arabia longinquioris reginamax
mi factus; nova, si fieri potest, quoquo in
venire modo, toti humano generi profutura
quæ res Germanorum laude, toti orbi type
graphiaæ invento infervientium, illustratur: ha
& alia longe plura, remotissimi debent remo-
tissimis.

§. 572.

ergo da- Est igitur societas quædam omnium, qua p
tur socie- tet orbis, hominum, eademque universalis, cu
tas uni- jus scopo, latissime patenti, particulares respubl
versalis cas detrahere, tamdiu nefas, quam certum est
majus bonum anteponendum minori, corpor
totius salutem, commodo partis; reipublic
universæ opportunitatem, utilitati singuloru
ante habendam,

§. 573.

omnibus *Præferre patriam liberis regem decet*

Senec

Senecæ Trag. Troas habet, vers. 330. ergo & patriæ præferre genus humanum, ob ejusdem utrobique rationis nexum. præferenda

§. 574.

Sed quousque hæc extendenda sint, numquid rerumpublicarum in mundo, si cum societate generis humani universa contenduntur, eadem in cunctis ratio sit, quæ privatorum est civium erga rempublicam conditio? quæstio est, ex cujus decisione juris gentium difficillimi di facile solvendi, si sequentia præ oculis habeas, pendent, quos, in tanta librorum, ad philosophiam moralem pertinentium, farragine, nemo quidem, quod sciam, hucusque extricavit. hæc reli-
quas so-
cietates
obstrin-
gat, nemo
hactenus
ostendit

§. 575.

Quod antequam facio, in quos ramos, jus naturæ, ad varios varie applicatum, abeat, dici à me debere videtur. faciemus
pericu-
lura

§. 576.

Honestum sociale, quod §. 545. explicavi, seu jus naturæ, stricto sensu, quatenus ethicam excludit, ad integras gentes accommodatum unà cum consuetudinibus, in quas humanitatis causa consentiunt, sive omnes, sive, quando illud raro, aut nunquam contingit, pleræque, **JUS GENTIUM** adpellatur. interim
præmit-
tenda de-
finitio ju-
ris genti-
um

§. 577.

Si præter juris naturæ ad gentes applica- nem, & præter quasdam à plerisque seu mul- tis receptas consuetudines, tertium quiddam datur, quod ad antecedentium possit referri utrum de-
finitio
adequate
sit?

neutrum : hæc definitio jus gentium non exhaust.

§. 578.

ratio dubitandi

Memini me ex viro, juris publici, historiæ que recentioris, longe peritissimo, cognovisse tabulis quibusdam publicis Gallos à Germano Imperatore, violati juris gentium accusatos propterea fuisse, quod illorum arma Palatinum Rheni igne ferroque devastârunt : quod cum jure naturali, in statu belli liceat, nec ulli antecedens consuetudo, in quam rex Gallia consenserit, aut consentire debuerit, mitiorem ipsi rationem agendi potuerit imponere, aut præscribere ; argumento sit, juris gentium idear hucusque eruditis completam non fuisse.

§. 579.

à me decidendi nequit

Quæ res à me judicari non potuit, cui nulli documenti inspiciendi copia facta est. Manebo igitur in illius definitionis amplexu, & ita tamen manebo, ut rectiora documentis præstanti, suo tempore lubens assurgam.

§. 580.

difficultates juris gentium

His præmissis illas primo difficultates, quæ juris gentium considerantibus occurrere possunt, ut à me dictum §. 574. paucis lectori ob oculos ponam,

§. 581.

circa colendam pacem, & servanda pacta

Estne rerum publicarum, v. g. monarchiæ aristocratix, democratiæ cujusvis, semper ubique pacta servare, pacem, etiam ubi necesse fuit, colere, propter illud vinculum quo toti humano generi, universalis societate circumpulato, obstrictæ sunt?

§. 582.

§. 582.

Forte in affirmantem sententiam, more sena- an semper
torum Romæ, inferioris ordinis, pedibus eun- colenda
dum existimas. Quem fugit pacta servanda pax, ser-
esse: quis nescit, rerumpublicarum, si cum so- vanda
cietate universali comparentur, eandem esse pacta?
conditionem, quæ est civium, respectu patriæ,
cujus membra sunt, & cui omnia debent, opes,
liberos, vitam, & quid non?

§. 583.

At vero difficiles incidunt casus, ubi mitius, non vide-
& cum aliqua æquitate pronuntiandum est. tur

§. 584.

*Qui nam sunt illi, inquis, potestne ingruere probari
tempus, quo federa violanda essent? ubi à pa- videtur
ce, sancte firmata, refragantibus societatis ho- exemplis
minum universalis legibus, foret recedendum?*
Tu quidem interim videris, ego difficiles agno-
sco casus sequentes:

§. 585.

Quid? si crescentis vicinæ reipublicæ, & ejus hinc enu-
quidem ambitioso spiritu animatæ, potentia, meratis
omnium prudentiorum judicio, adjacentibus
periculum minetur? Quid? si potentia crescat
hucusque legitimis modis, hæreditate, matri-
moniiis, armis justis? Quid? si aut nunc frangi
illa majestas possit, aut nunquam?

§. 586.

Quid porro? si, solemnibus federe percusso, aiiisque
respublica se ad auxilia alteri, ubi necesse est, nonnullis
ferenda, sanctissime obstrinxerit; post vero, ut
sunt res humanæ vicibus obnoxia, fides libe-

rari, sine præsentissima reipublicæ ruina, non possit? An pereundum reipublicæ, pro fidei necessitate obfignanda?

§. 587.

dubium
quoddam

Civi moriendum est pro patria: quis id nescit? Gloriosam hujusmodi mortem veteres judicarunt. Ciceroni Plancus, epist. Cic. fam. L. X. 23. scribit: *nunquam mehercule, mi Cicerone, me pænitebit, maxima pericula pro patria subire.*

§. 588.

exagge-
ratur

Numquid pro tuendis, queis universi generis humani societas utitur, præceptis officiisque, etiam particularibus rebus publicis potius pereundum, quam à data semel fide resiliendum? Nam ut reipublicæ membrum civis est, sic humani generis, quæ sociati, membrum est quævis respublica.

§. 589.

anceps
utrinque
conjectu-
ra

Num pacta hoc casu genti servanda? Ergo pereundum. Dura profecto lex! nec prudentibus commendanda! Numquid pacta violanda? Pendet igitur ab arbitrio paciscentium, velintne promissa tueri nec ne? Facile quisque ob quodvis incommodum, quod metuit, se, si fidem præstet, interituum existimabit.

§. 590.

quid igitur
alii
sentiunt?

Audiamus scriptores, & ex recentioribus quidem, non ultimi ordinis, *queis de meliore luto finxit præcordia Titan*, qui, quum philosophiæ moralis præcepta jamjam exculta erant, animum ad scribendum appulere. Celeberrimus

Gund-

Gundlingius, in jure Nat. & gent. edit. 1728.
p. 154. §. 28. 29. sequentia tradit:

§. 591.

*Non est revocatio (pacti) si ex post facto si-
ne culpa mea moraliter impossibile reddatur
pactionis implementum (quid quæso vir celebris
vocat moraliter impossibile?) Si me fortunisque
meis salvus effectum dari nequeat. Quod igitur
sine maximo meo damno præstare non pos-
sum, illius promissi fides, si scriptorem cele-
brem audias, impossibilis est.*

Gundlin-
gii verba,
interper-
sis notis

§. 592.

*Sic nemo ab altero auxilia promissa jure
expetet, qui ipse rebus & militibus suis ad
propriam defensionem indiget. Qua excusa-
tione usi sunt Hispani, cum promissum militem
urgeret Imperator cum statibus, è tabulis Ca-
roli V. ratione Belgicarum provinciarum, item-
que Burgundia. Nec desunt hac in re aliorum
principum ac Regum exempla.*

continu-
ata

§. 593.

*Multo minus, pergit, perfidia crimen illis
attribui poterit, qui extrema expectantes sese
tandem dedunt, aut à federe resiliunt. No-
tentur jam sequentia.*

continu-
ata

§. 594.

*Inest enim omnibus ejusmodi pactionibus ta-
cita conditio, si id sine malo extremo
meo, fieri queat. Sed providendum est, ne
quis extrema se dicat expectasse, ubi utiliores
conditiones sibi, quam alteri federato, offeruntur.*

continu-
ata

§. 595.

continu-
ata

Quod contra Anglos & Batavos, qui à symmachia sine caussa recesserunt, tenendum est, quos defendere cum Hubero de jure Civitatis satagunt nonnulli à violati federis culpa.

§. 596.

sententiæ
hypothe-
sis

Teneamus igitur tantisper hanc sententiam: existimemus, quidquid salvis meis fortunis fieri nequeat, ejus fidem, etsi adstrinxerim, sanctissimo vinculo, jure naturali servandam non esse.

§. 597.

sed lubri-
ca visa

Atqui, quod jus naturæ integris gentibus indulget, id & singulis hominibus, eodem necessitatis telo ad incitas redactis, integrum erit. Neque igitur civis reipublicæ fidem & obsequium debet cum extrema suarum fortunarum jactura.

§. 598.

non ob-
stante du-
bio

Atqui, forsan inquis, non competit civi judicium de casu necessitatis, competit autem rectori reipublicæ. Memineris vero civitatis rectorem eodem jure moderatori universalis societatis, i. e. DEO, subesse, quo privatus subjicitur civitati.

§. 599.

confirma-
tur lubri-
citas.

Singulæ reipublicæ, quibus applicari jus naturæ debet, mutuo se respiciunt, ut homines singuli, de quorum ex jure naturæ officiis finiendis, quæstio est. Quidquid igitur de his valet, verum & de illis erit.

§. 600.

quid igit-

Quid ergo tandem? suntne scriptores, qui nobis

nobis heic distinctioribus notionibus præluxetur *confi-*
 rint? Nullos equidem scio. Dabimus idcirco *lii?*
 operam, ut hos nodos extricemus.

§. 601.

Jus gentium, quod nihil aliud est, quàm ap-
 plicatum ad gentes jus naturale, vid. *Heinecc.* *jus genti-*
element. jur. civ. secund. ordin. institut. Ju- *um est ju-*
stinian. edit. Amstel. 1728. p. 13. §. 41. est ju- *ris natu-*
ris naturalis nonnisi gradus infimus. *ræ infi-*
mus gra-
du

§. 602.

In juris naturæ infimo gradu constituti, pa-
 cem quidem colendam, & pacta servanda, pro
 utilitate publica, novimus: sed mortem oppe-
 tendam, aliaque morti æqualia, graviora mala,
 subeunda esse, homines non magnopere per-
 suasi sunt. Quod jam monui supra §. 326. seqq.

§. 603.

In infimo juris naturæ gradu nulla habetur
 remunerationis æternæ ratio, nec, quoniam ibi
 DEUS adhuc ignoratur, & nulla immortalita-
 tis animæ tenetur cognitio, haberi tantisper
 potest.

§. 604.

Quamobrem, cum hoc loco, nondum ex-
 ploratum sit, omne honestum, i. e. quod pro
 natura rationali perficienda, etiam cum gravissi-
 mo rerum carissimarum, & ipsius vitæ, detri-
 mento, suscipitur, DEI liberalitate, sive nunc,
 sive post fata, utile privatim cuique futurum
 esse: idcirco hanc adhuc juris naturæ humilem
 ingredientem semitam, bonum naturæ rationa-
 lis publicum, i. e. honestum, EOUSQUE
 TAN-

TANTUM PERSEQUUNTUR, QUOUS-
QUE IN HAC ETIAM VITA PROFUTU-
RUM EST.

§. 605.

*ab hoc honesta-
tis gradu,
cur sæpe
recedant:* Sed cum innumeri existant casus, quibus honesti remunerationem mortalis hæc vita afferre non solet; teste experientia: consequitur, ut qui infimo duntaxat juris naturæ gradui insistant, toties ab honestate, i. e. boni publici cura, recedant, quoties id non è re sua privata esse sentiunt.

§. 606.

*expectamus qui-
dem semper hone-
sti præ-
mia* In omni omnino actione honesta, ipsa fert humanæ naturæ conditio, ut præmiorum & utilitatis, etiam privatæ, respectus, ne à pietissimo quidem homine deponi queat, id, quod de amore puro locutus, supra probavi, §. 67. seqq.

§. 607.

cur? Mirum id nemini videbitur, qui consideraverit, à natura rationali, eademque creata, non posse amari, nisi quod bonum est. Omne bonum vero, quatenus amatur, aliquo modo refertur ad amantem, qui eo quippe afficitur, delectatur, exultat, & in eo se felicem esse, vel futurum, sperat.

§. 608.

cur? Bonum amari nullum potest, nisi quod mihi saltim polliceatur felicitatem. Ut quisque sui finem animi curatissime excutiet. sic & de hac veritate se sentiet maxime convictum.

§. 609.

sed in quo Itaque id quidem hominibus, inferiorem
dun-

duntaxat honestatis gradum persequentibus, commit-
 vitio dari non debet, quod suam in publico tur-
 bono persequendo, utilitatem, seu felicitatem pitudo?
 intueantur : quin id potius reprehendi mere-
 tur, **QUOD TAM VACUI FIDE SINT, nec**
tanquam, si ita loqui fas est, *creditores, DE-*
 um post fata debitorem habere, ejus-
 demque futura remuneratione confide-
 re velint.

§. 610.

Insuperabilis enim & inconcussa veritas est : argumen-
OMNE HONESTUM FUTURUM TAN- rum ejus ,
DEM ALIQUANDO UTILE : &, quo quis quod
 majora, quo atrociora mala, pro bono naturæ assertum
 socialis publico, subit, eo majorem inde re-
 portaturum utilitatem, dummodo cum animi
 candore prudentiam conjunxerit, i. e. caverit,
 ne, evitabili errore plus noceat, quam boni
 publici intentione destinatum fuit.

§. 611.

Jam dispiciendum est, quo in juris natu- cui hone-
turæ gradu, rerum publicarum in terra statis gra-
omnium, ultimus finis subsistat? Quodsi dui res-
illæ ulterius non assurgunt, nec pergunt ad ju- publicæ
ris naturæ adscensus ultiores : nemini mirum insistunt?
esto, SI PACTORUM FIDEM EX OPPOR-
TUNITATIBUS METIANTUR IN HAC
VITA MORTALI EXPECTANDIS.

§. 612.

Atqui prius quidem & experienciâ, & rati- infir-
 one confirmatur ; non igitur magnopere com-
 movebimur altero.

§. 613.

§. 613.

probatur
ab expe-
rientia

Experientia illa sane argumentó, seu allegando rem experiundi casu, quod illis injungitur, qui ad experientiam provocant, vid. Wolff. Logic. lat. §. 666. p. 482. edit. 1728. opus hac vice non habet: quum toto die occurrat.

§. 614.

quæ caus-
sa rei?

Illud fortasse notari meretur, quæ causa rei, quam ita experimur, impellens existat? Existimo eam esse in promptu.

§. 615.

assignatur

Homo in universum omnis animal est, pravis cupiditatibus scatens: ex his mala oriuntur innumera, ex malis id existit, ut non omne honestum in hac vita afficiatur præmio: qui eventus tandem efficit, ut sibi quisque, quantum potest, in hac vita prospiciat.

§. 617.

Platonis
respubli-
ca quid
inferret?

Platonis respublica si, per hominum pravitatem, habere locum posset: omne honestum foret & in hac vita utile: ideoque omnia pacta servarentur, pax nulla turbaretur, nec denegaretur ullum humanitatis officium, paratis subinde præmiis. Sed aliter comparatam hominum naturam, nimis, proh dolor! persectissimus.

§. 618.

probatur
a ratione.

Sed & ratio docet, ad experientiam accedens, nullam in orbe rempublicam, ultra primum juris naturæ gradum, ne prima quidem sui destinatione, esse evectam.

§. 619.

§. 619.

Omniū civitatum finis ultimus, duplex, à fine ci-
 uterque hujus vitæ ambitu (alia ratio est juris ^{vitatum.}
 naturæ) clausus est. Alter ponitur in securita-
 te, in majori assequenda commoditate alter.

§. 620.

Illa extremam hujus vitæ miseriam depellit, explica-
 latrocinia, cædes, perjuria, turbas &c. cavet: tur du-
 hæc commerciorum, artium scientiarumque, ^{plex finis}
 opificiorum, maxime bonarum legum adjumen-
 to, vitam hanc mortalem instructiorem reddere
 instituit.

§. 622.

Utrumque ad hanc vitam pertinet. Nec ^{uterque}
 veteres aliter senserunt unquam. Sane Aristo- ^{hujus vi-}
 oteles, qui ex instituto de republica scripsit, Libr. ^{tæ ambi-}
 VIII. cap. 1. p. 570. edit. Theodor. Zwinger. ^{tu claudi-}
 Basil, in eandem sententiam pronuntiat. ^{tur}

§. 622.

Τὸ γὰρ ἦθος τῆς πολιτείας ἐκείνης, τὸ οἰκῆον, ^{testimo-}
 καὶ φυλάττειν ἔιωθε τὴν πολιτείαν. ^{nium Ari-}
namque uniuscujusque republica, sua & pro- ^{stotelis}
pria & tueri singula solet.

§. 623.

Quamvis enim Aristoteles, naturæ instinctu, ^{auxilium}
 in civitatem homines coivisse sentiat; metum ^{civitati-}
 tamen & indigentiam auxilii, impellentem unà ^{bis pro-}
 causam esse affirmat. ^{positum}
 contra in- ^{jurias,}
 distantis. ^{didantis.}

§. 624.

Dilucidius Aristoteles id nūpiam scribit, ^{verba}
 quam L. I. cap. 2. p. 7. edit. cit. ὡς περ γὰρ τε ^{ejus}
 λωθὲν βελτίστον τῶν ζώων ἀνθρώπος ἔστιν ἅττα καὶ
 χωριθὲν

χωρισθὲν νόμῳ καὶ δίκῃς, χεῖρισον πάντων - - - ἢ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν.

§. 625.

latina

Sicut enim homo perfectissimum & optimum est omnium. - - - Jam vero justitia maxime cum civitatibus convenit.

§. 626.

declaran-
tur

Hoc, ni fallor, significat: cum homo maxime nocere possit, quod justitia vetat fieri, quæ omnium optime in civitatibus obtineri potest; finem civitatum esse injuriarum depulsionem, & justitiæ administrandæ spem.

§. 627.

testimo-
nium
Tullii

Ejusdem argumenti est, quod Cicero docet, de offic. L. II. cap. 21. §. 6. *nam etsi duce natura congregabantur homines, tamen, spe custodiæ rerum suarum, urbium præsidia querebant, & paulo ante: hanc enim ob causam maxime, ut sua tenerentur, respublicæ, civitatesque constitutæ sunt.*

§. 628.

cur igitur
civitates à
pactis in-
terdum
recedant:

Quoniam igitur civitates non eo fine coaluerunt, ut honestatis studium sectarentur summa contentione, etiam cum suo ipsarum interituum dummodo præmia tandem condigna manerent saltim in altera vita: sane mirum non est, easdem à pactis justissime percussis, resilire, cum primum præstita fides allatura magnum est in commodum.

§. 629.

neque id
faciant

Alia ratio civium est, privatorumque alicuius rei publicæ obnoxiorum: qui cum in tuendum civitati

civitatis bonum publicum, ita consentiant, ut ^{privati} vel, pro re nata, vitam posituros, pro reliquis; eadem societate conjunctis; polliceantur: non idem ^{pure?} rebus publicis respectu societatis hominum universalis, quod privatis, erga particularem, cui subsunt, rem publicam; officii datum esse intelligitur. Quæ est solutio ænigmatis, §. 588: seq:

§: 630.

Sed ne id malignius, quam par est, quisquam cautela interpretetur; sciendum est, non eo casu licere, in hoc infimo juris naturæ gradu constitutis; à pactorum fide desciscere; ubi vel mediocris, vel magna in contrariam partem utilitatis spes affulget: sed ubi tantum sive interitus, sive extremæ miseriæ metus evitandus est:

§: 631:

Forte nonnemo dicat: qui in societates cœant, dubium homines utique esse; ut vero singulorum hominum sit; virtutem; id est rationalis naturæ publicum bonum omne, pro viribus; sectari; tametsi in eo conatu mors oppetenda esset; quum & post fata DEus renumerator futurus sit: sic eodem vinculo adstringi universas civitates humani generis particulares.

§: 632:

At enim vero; non dicam, civitates non mo- solvitur: ti, privatos autem ex hac vita emigrantes; tandem præmiorum capaces post hæc futuros esse: hoc tantum meditato expendendum relinquam:

§: 633.

Quod si societatis universalis leges, naturâ continu- notæ, eo modo darentur exsequutioni; quo atur solutio

L

particu-

particularium rerumpublicarum instituta, ab una quadam summa potestate, civibus observanda, injunguntur: dubium non esset, quin, ne in extremo quidem casu, adstrictæ fidei, violandæ causam, respública particularis haberet unquam. Sed quis est, cui non contrarium in hoc orbe obversetur quotidie?

§. 634.

fundamentum
solutionis

Ut enim particulares civitates in aliquod imperium summum consentiunt, à quo exsequutio & legum naturalium, & reliquarum, si quæ arbitrariæ feruntur, dependet: ita deest societatis universalis suprema quædam potestas, in oculos cadens, cujus arbitrio, & particularibus de securitate cautum, & foedifragis pœnarum metus propositus esset.

§. 635.

in hypo-
thesis

Si, quod nunquam, nisi in Platonis idea continget, omnes terræ reges in quoddam commune arbitrium consentirent, cujus auctoritate & coortæ inter respúblicas pugnæ componerentur, & punitis, communi manu armata, foedifragis, injiceretur frenum, etiam si justo concussæ metu essent, eodemque grandi: uti nec propter eundem singulis civibus vindicta competit, si moræ periculum excipias: profecto reipublicæ particulari, hoc casu potior interitus, pro communi totius generis humani pace susceptus, esse deberet, (ut & militibus pro respública est) quam pacis universalis turbatio.

§. 636.

confectarium

Jam vero, etsi illa societas universalis, firmata sanctis

sanctis præceptis sit , tamen cum ea nemo executioni mandet : mirum non est , singulas respublicas non aliter se respicere mutuo , quam cives regni , anarchiâ soluti , in quo nulli securitas , nisi ex se ipso speranda.

§. 637:

Polonum , si Polono fidem adstrinxerit ^{illustratur} sanctissime , tamdiu obligari dicemus , dum extrema miseria , complemento pacti , homini non ipsi impendat.

§. 638.

Hæc sane causa esse videtur , quamobrem ^{votum vâ-} nonnulli societatem illam universalem , de jure ^{rorum} in factum quoque ut transeat , existimaverint ^{docto-} esse formandam. ^{rum.}

§. 639.

Aliquid ejusmodi , sed umbræ instar , quod ^{umbra} societatem universalem , saltem inter respublicas ^{societatis} christianas , repræsentaverit , obtinuisse olim ^{universa-} Leibnitius in præfat. Cod. dipl. p. 9. innuit. ^{lis}

§. 640:

Et in uniuersum , inquit , *nec sane præter ra-* ^{verbis} *tionem ; ante superioris seculi Schisma , placu-* ^{Leibnitii} *isse diu video , ut quadam gentium christiana-* *rum respublica communis intelligeretur , cujus* *capita essent ; in sacris ; Pontifex maximus , in* *temporalibus , Imperator Romanorum :*

§. 641:

Qui & de veteris romane monarchiæ jure ^{continua-} *retinuisse visus est , quantum ad commune chri-* ^{atis} *stianitatis bonum opus esset : salvo jure Regum* *& Principum libertate.*

§. 642.

fundamentum
rationis
statûs &
des coups
d'etat

Utut hoc est : cum interim societatis universalis leges effectu careant, suam quæque res publica curam in id intendit, ut omne imminens periculum, quoad fieri potest, avertat : quod si ingens, si nec imaginarium, si certum sit, etsi nulla adhuc alterius culpa, quæ probari possit, aut in externum eruperit opus, quod, ut Cicero loquitur, manu teneri possit, intentatum : occasionem tamen præbet rei, non omnibus, qui obiter judicant, probatæ, quæ dicitur RATIO STATUS.

§. 643.

quæ sit
ratio statu
eius stricto
sensu

Possis tamen per me rationem status & illam vocare, quæ non tam ad alias gentes, quam ad subditos pertinet, juxta illud Taciti : in annal. L.I. cap. 6. p. 18. 19. edit. Gronov.

§. 644.

testimonio
Taciti

Ne arcana domus, ne consilia amicorum, ne ministeria militum vulgarentur : neve Tiberius vim principatus resolveret, cuncta ad senatum vocando, eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.

§. 645.

coup d'
etat

Quare illud, cujus §. 642. memini, adpellare solent *un coup d'etat* : quo licet fallere, quo licet fidem violare, quo licet resilire à federibus, dummodo securitas præstanda obtentui sit.

§. 646.

res diffi-

Diffitendum tamen non est, privatos homines

nes

nes, ne perspicacissimos quidem, dijudicare ^{cilis judi-}
semper posse, sitne ejusmodi statûs artificium, ^{catu.}
(liceat ita vocare) ab extremæ necessitatis metu
provocatum, nec ne?

§. 647.

Quod Cicero ad Atticum, sive vere, sive fal-Tullii
sô scribit, Libr.II. epist.1. T.III. edit. Gothofr. ^{sententiâ}
p. 312. litt. C.D. id sane pronuntiari de pluri-
bus civitatum moliminibus debet, quamvis ubi-
que excusatius peccari negem.

§. 648.

Nam Catonem nostrum non tu amas plus, fides sæpe
quàm ego: sed tamen ille optimo animo utens, nocet

§ SUMMA FIDE NOCET INTERDUM
REIPUBLICÆ.

§. 649.

Quæso, cur negotiorum Romæ publicorum ^{cur?}
peritissimus, Cato Civitati quandoque nocuit?
Addit Tullius rationem. Dicit enim tan-
quam in Platonis πολιτεία non tanquam
in Romuli fece sententiam.

§. 650.

Hoc iis evenire solet, qui optima quæque in ^{judiciu}
omni genere spectant, non animadvertentes, præ-
clare sapius tum cum genere humano actum esse,
si inter duo mala eligere minus liceat, nec malum,
pene positum, movendum esse loco, sentiunt.

§. 651.

Necessitas durum telum est, civitatum quo- ^{necessitas}
que rectores, ne tanquam in Platonis πολιτεία ^{sola fun-}
gant, sæpe numero jubens, à federibus rece- ^{damen-}
lere, temporum injuria coactos. ^{tum illius}
^{artificii}

L 3

§. 652.

§. 652.

Pufendor-
dortius

Animum hîc fubit exemplum minime obscu-
rum, quod Pufendorfius, de *rebus gestis Fri-
derici Wilhelmi* Libr. XI. §. 103. p. 859. edit,
Berol. 1695. recenset,

§. 653.

exem-
plum re-
censet

Postquam p. 860. pluribus exposuerat, *Chri-
stianum Ludovicum Kalksteinium*, Tribunum
dimacharum, qui in isthoc munere multa im-
manitatis exempla ediderit, meruisse tandem,
ut iis officiis privaretur &c. tum in gratiam re-
ceptum, qua denuo exciderit, proripuisse se
Warsoviam: tandem impia hominis facta recen-
set, quæ in electorem Warsoviæ commiserit,
patrocínio Polonorum usus.

§. 654.

prolixius

Subjungit autem, artificium quod electoris
ad Polonos legatus adhibuerit, non obstante
juris gentium dictamine, quô à vi inferenda civi
sive perpetuo, sive temporario, legatus pro-
hibetur.

§. 655.

verba
ejus

Verba Pufendorfi ipsa p. 861. ita habent:
*tantorum igitur malorum materiam & discor-
dia auctorem vel cum aliquo suo periculo è me-
dio amovere fas piumque Brandius (Legatus)
judicabat.*

§. 656.

historia
Kalckstei-
nii ex Pu-
fendorfio

*Latebat in ipsius adibus Mongommerius cum
aliquot equitibus, è Borussia missis ad Kalksteinium
à Rege deditum, uti spes erat, abducendum. In
eas ades Kalksteinii semel atque iterum accesser-
rat aliquot armatis stipatus. Sed cum pridie lit-
teras*

teras protectorias accepisset, his fidentior ultro, nec invitatus, uno comitante, in Brandii conclave introiit.

§. 657.

Ubi cum multa digna indigna blateraret, is continuo evocato Mongommerio, & equitibus, subito absque tumultu comprehensum, inde manibus pedibusque ligatum, ac ore obturato, ne clamorem tollere posset, tapetibus involutum, in clausum currum conjici, ac equitibus istis comitantibus, in Borussiam abduci curavit. Qui tamen, cum ad tertium à Warsavia milliare pervenissent, curru extractum equo imposuere.

§. 658.

Postea p. 863. nunquid hæc Electoris auctoritate facta sint, sequentibus exponit: itaque placuit dissimulare Kalksteinii abductionem electoris jussu factam; sicuti & revera elector, ut ea tali modo & loco fieret, non præscripsit, etsi ut iste in potestatem redigeretur, in universum jussisset, tali modo, qui nihil tumultus excitaret. Prout Brandius, (Legatus) ut ejus facti invidia in ipsum solum derivari posset, postea sparserat, electoris injussu istum abs sese abductum. Quæ & tutissima via erat, regi, qui hoc facto offensum se judicabat, satisfaciendi, ejusque existimationi consulendi.

§. 659.

Ne igitur majores inter Poloniam, Borussiamque electoris, turbæ orirentur, factum hinc esse cognoscimus, quod an cum jure gentium ordinario conciliari queat, haud equidem scio.

Sed sæpe sublimior caussa in ordinario jure exceptiones fundat.

§. 660.

quæ jura Imo sæpe jus naturæ, jure gentium, jus gen-
mire mu- tium, jure militari, seu armorum, jus armo-
tare solet rum, jure legatorum, jus legatorum jure regio-
mutari videas, jus regium, necessitate: hinc il-
lud ortum: in omnibus magnis negotiis
est aliquid iniqui.

§. 661.

ejus fun- Illa ipsa necessitas, uti ab externa vi duplici
damen- ratione imponi posse videtur, & nimium
tum, ne- crescentis vicinæ potentix metu, & fe-
cessitas, deris alicujus implendi maximo periculo:
metus ex- ita aliam quoque necessitatem bellorum civilium
ternus, imminens atrocitas reipublicæ sæpius minatur,
internus

§. 662.

probatur Primum illud omni ævo frequentatum fuisse
exemplo videas. Utrumque autem docet Georg. Hor-
Elisabe- nius, orb. imper. fol. 338. *Principia Elisabe-
thæ* the regina duo fuerunt: nimirum perpetuo
defendere partem Protestantium contra Ponti-
ficios, & Hispanorum potentiam, quibuscun-
que posset modis, debilitare ac frangere: hinc
Francis, Belgis, Lusitanis, contra Hispanos
perpetua tulit auxilia.

§. 663.

quod Ja- Hæc duo principia statim funditus evertit
cobus I. pace facta, cum Hispano, & Prote-
non se- stantibus calamo quidem, quod etiam privati
cutus possunt; non gladio defensis. Hinc paulatim

corruptio in aula, & ipsa Anglorum gens per se bellicosa, desuetudine armorum res novas capere & affectare cœpit, ac deinceps fumare Anglia, sub hoc rege, sub filio erumpere flamma.

§. 664.

Summus vir, & inter maximos familiam ducens, Franc. Baco Verulamius de augment : & dignit. scient. L. VIII. cap. 3. fol. 240. *ex pace, inquit, deside ac torpente, & emolliuntur animi & corrumpuntur mores,*

§. 665.

Non tamen assurgo auctori de l' histoire ^{citantur} du Ministere du cardin. de Richelieu fol. 39. b. nisi quatenus cum his nostris consentit.

§. 666.

Il n'y a point de maxime plus assurée de la ^{verba} decadence d'un Etat, que de voir, qu'un Mini- ^{ejusdem}stre n'aye point d'autre soin, que de le faire ^{Politici} subsister dans un paix oisive : car comme les Etats se minent par les guerres, qui sont entreprises temerairement : aussi s' affoiblissent par l'oisivité, & les laissent par ce moyen exposez en proye aux Etrangers.

§. 667.

Ex his tandem omnibus intelligitur, si per ^{confestarium} præsentem vitæ humanæ conditionem, societatis illius universalis præcepta, curatius executioni mandari possent : nunquam futurum, ut jus gentium, tam multas à jure naturæ abeundi, occasiones, sive justas, i. e. in vera necessitate fundatas, sive injustas, quæ tantum necessitatis prætextu utuntur, sibi oblatas cerneret.

L 5

§. 668.

§. 668.

de societibus
particularibus

Sed de his satis. Nunc à societate universali omnium, ad particulares descendendum est. Jus gentium, sicuti applicatione, juris naturæ ad gentes facta, oriri diximus: §. 576. sic jure naturali, ad particularium civitatum formam regiminis, applicato, jus publicum universale existat necesse est.

§. 669.

jus publicum
quid?

Quid enim est jus publicum omne, *quam prudentia* nexûs illius, quo cum Imperatoribus colligantur subditi, *ejusdemque conservandi, excolendi, ex legis naturæ præceptis*, quæ omnia, non per se damnosa, augeri, & in meliorem, i. e. utiliore hō vini conditionem, vocari, leges naturæ jubent. vide §. 300.

§. 670.

ejus lex
fundamentalis

Summa igitur, ac fundamentalis, Jurisprudentiæ publicæ omnis, lex hæc est: **SUA CUIQUE CIVITATI CONSERVETUR FORMA REGIMINIS**, nexusque ille, quo Imperans ac subditi mutuo sibi devincti sunt,

§. 671.

Aristotelis
consensus

Non descendit, inter veteres, ab hac sententia, Aristoteles, qui L. VIII. cap. 1. p. 570. de Republica, edit, sæpe citat. his verbis utitur:

§. 972.

verba
ejus

Τὸ γὰρ ἦθος τῆς πολιτείας ἐκάσῃς τὸ ὀικεῖον, καὶ φυλάττειν εἰσθε τὴν πολιτείαν, καὶ καθίστησιν ἐξ ἀρχῆς. οἶον, τὸ μὲν δημοκρατικὸν, δημοκρασίαν, τὸ δὲ ὀλιγαρχικὸν, ὀλιγαρχίαν. αἰεὶ δὲ τὸ βέλτιστον ἦθος βελτίονος αἰτίον πολιτείας.

§. 173.

§. 673.

*Nam uniuscujusque reipublicæ administranda, latina
forma, propria indoles, atque ut ita dicam in-
genium proprium, & reipublicæ administrandæ
FORMAM TUETUR, & ab initio constituit :
v. g. indoles Democratia conveniens, Demo-
cratiam tuetur, Oligarchia, Oligarchiam,*

§. 674.

Suam cuique igitur civitati formam, & in-
quomodo dolem relinqui, æquum est. Ut tamen jus
gentium, necessitatis sive veræ, sive fictæ ac si-
mulatæ prætextu, vel mutatur, vel violatur: ^{licum}
sic iisdem de causis eadem fata jus publicum ^{quando-}
rerum publicarum experiatur necesse est. ^{que mu-}
^{tetur?}

§. 675.

Inde pendet, quidquid novarum rerum, quas ^{consecta-}
quidam moliti sunt, ullo unquam tempore civi- ^{rium}
tatibus illatam est. Sæpe ex aristocratia seu
democratia monarchiam, hominum turbulen-
torum tumultu enatam videas: sæpe vicissim,
ex monarchia prodeuntem aristocratiam seu
democratiam.

§. 676.

Romanæ reipublicæ conversio, quâ in unius ^{exem-}
tandem principatum abiit, hoc ipso prætextu ^{plum à}
palliatam fuit, sive excusata: sic enim Tacitus ^{romanis}
Annal. L. I. cap. 9. p. 30. edit. Gronov:

§. 677.

*Hi (Augustum) pietate erga parentem, & Augusti
necessitudine reipublicæ, in qua nullus tunc le-
gibus locus, ad arma civilia actum, quæ NB.
neque parari possent, neque haberi per bonas
artes.*

artes. Multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse. Postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit NON ALIUD DISCORDANTIS PATRIÆ REMEDIUM FUISSE, QUAM UT UNO REGERETUR.

§. 678.

Tarquini Sed eadem respublica romanorum, exemplo est, abolito principatu, quo forte perperam Princeps utitur, civitatis formam in aristocratiam discedere posse. Satisne tamen Bruto & collegæ caussarum fuerit, Tarquinio abrogandi imperium, principatumque cum consulatu commutandi? equidem nescio.

§. 677.

ob hanc rationem folio dejecti Id autem me Livius docet L.I. cap. 59. p. 114. edit. Gron. factum id fuisse ob causam sequentem: *Brutus illis luctu occupatis, cultrum ex vulnere Lucretia extractum manantem cruore præ se tenens:*

§. 678.

uberius exponitur

Per hunc, inquit, castissimum ante regiam injuriam sanguinem juro, vosque Dii, testes facio, me L. Tarquinium superbum, cum scelerata conjuge, & omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacunque dehinc vi possim, exsequuturum, nec illos nec alium quemquam regnare Roma passurum.

§. 679.

necessitas lege superior & jure.

Quantacunque igitur juris publici firmitas sit, tamen esse casus quidam necessitatis esse excepti intelliguntur, quorum eventu illud mutari possit.

possit. Quod generatim de omni jure verum est, cujus nulla species existit, quam non necessitatis ferreo pariete circumscriptam esse cerneremus.

§. 680.

Nec tamen necessitas non habere legem dicenda est, cum **IPSA SUPREMA LEX SIT.** quo sensu necessitas non habet legem? Quid enim est lex, quam regula sequendi boni publici? Quid est necessitas, quam majus malum, metuendum, si hoc casu, hanc sequeretur utilitatem, quæ videtur publica?

§. 681.

Neque igitur necessitatem legi infestam, sed non comprehenditur sub lege, quæ major est amicam esse cognoscimus: cum hunc necessitatis casum suo ambitu lex nunquam comprehenderit, quem à necessitate præceptum, sublimior hujus lex pridem sibi vendicaverat.

§. 682.

Jus ad casum, ob necessitatem, exceptum, summum jus, summa injuria, quem modo? applicare, id ipsum est, quod veteres significaverunt proverbio: **SUMMUM JUS SUMMA INJURIA.** Vid. Terent. Heavtont. Act. IV. scen. 4. vers. 48. p. m. 371.

§. 683.

Sic, quum Cæsaris interfecti amicos, ulciscendorum cædis auctorum, plus justo cupidus, sentiret Cicero: hoc maxime dicto ad sedandos animos usus est: multa quidem crimina exprobrari & Cæsari, & interfecto- exemplo illustratur Cæsaris ribus: sed jam reipublicæ necessitatem non permittere, ut de iis omnibus vindicandis cogitetur: summum quippe jus incommodaturum urbi, non igitur

igitur esse jus ulciscendi, ob temporum præsentium difficultatem summam, ad casus hos, eosdemque nunc exceptos, extendendum.

§. 684.

verbis
Dionis
Cassii

Verba Dionis Cassii in hanc rem, Libr. XLIV. in Jul. Cæs. p. 256. edit. Joh. Leunclav. 1606. ita habent: πολλά μὲν ἀντίς καὶ αὐτῷ τῷ καίσαρι ἐγκαλέσειεν, ὥς καὶ δικαίως αὐτὸν πεφονεύουσαν δοῦσαι. πολλά δὲ καὶ τὰς ἀποκτείναντας αὐτὸν αἰτιάσασθαι, ὥς καὶ τιμωρίας αὐτὰς ἀξίως εἶναι.

§. 685.

continu-
atis

Ἄλλα τῆτο μὲν ἀνδρῶν ἔργον ἐστὶ σασιάζσαι αὐθις ἐπιθυμῶντων. Δεῖ δὲ τὰς ἐρῶας βελευσομένους μὴ τὸ πάντη δίκαιον ἐξακριβῶντας βλάπτεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῶ ἐπισηκῇ προσχρωμένους σώζεσθαι.

§. 686.

Latinis

Multa quidem sunt, quæ Cesarivittio verti possunt, ita ut jure casus videri possit: multa etiam crimina objici ejus interfecto-ribus possunt, ut pœna digni existimari queant. Verum hoc agere est hominum novas seditio-nes expetenti-um: qui autem recte consultum rebus volunt, NON SUMMUM JUS PERSEQUENDO incommodare urbi, sed eam equitate adhibita conservare.

§. 687.

malum
aliquan-
do per-
mitten-
dum

Multa hîc latent altioris indaginis. Nam si gravis necessitas, legem ordinariam quandoque ut suspendere liceat, non immerito efficit: qui ex singularibus, generales veritates animo se- parare didicerunt, facile subodorabuntur, latere hîc rationem, cur, & quando LICEAT MA-
LUM

LUM PERMITTERE ? Id quod in theologia suo non destituitur usu.

§. 688.

Plura his non addam, ut ad institutum de oratoris officio redeundi via mihi expeditior pateat. Honesti socialis, præter jus gentium, quod societate universali utitur, & jus publicum universale, quod singulis civitatibus, in suo cum inferioribus nexu, consulit, gradus dari, Cicero dudum professus est.

§. 689.

Verba ejus de offic. L.I. cap. 17. §. 1. p. 191. edit. Roth. hæc potissimum sunt : *gradus autem plures sunt societatis hominum. Ut enim ab illa infinita discedatur, propior est ejusdem gentis, nationis, lingua, quâ maxime homines conjunguntur : interius etiam est ejusdem esse civitatis.*

§. 690.

Multa enim civitatibus sunt inter se communia, forum, fana, porticus, via, leges, jura, judicia, suffragia, consuetudines præterea, & familiaritates, rationesque contracta.

§. 691.

Arctior vero colligatio est societatis propinquorum : ab illa enim immensa societate humani generis in exiguum, augustumque concluditur. Hæc Cicero.

§. 692.

Nimirum societates aliæ aliis uti arctiores, & magis particulares sunt ; ita quoque honestum, quod eis convenit, seu earum utilitas communis, varie affici solet.

§. 693.

§. 693.

cur, &
quomo-
do?

Nulla quidem societas particularis, inde à maxima republica ad tenuissimæ casæ familiam, ea sequi debet, quæ societatis hominum omnium universalis legibus derogarent, i. e. quæ pro sua commoditate pacem reliquorum quorumvis turbarent: licet tamen omnibus, pro locorum, quæ incolunt, pro temporum in quæis vivunt, pro indolis, qua cives nati sunt, pro vicinorum, quos confiniis attingunt, pro eventuum cœli & natura totius, qui præter spem accidunt varietate, studio, casu, generales juris naturæ regulas determinare, non tollere.

§. 694.

individua
honestas
simili il-
lustrata

Nam sicuti una omnium hominum naturâ est, quæ, in corpore organico, mentem intelligendi facultate præditam, gerit; neque tamen non pro cœli, soli, parentum, temporis, educationis, mira diversitate, homines infinitis modis variant, quæ eorum individua in dolo existit: ita, quamvis præcepta juris naturæ, quæ utilitatem totius humani generis, pace & amicitia præscriptâ, injungunt, omnium sint hominum eadem; tamen individua conditiones, TEMPUS & LOCUS, illani omnibus propositam, aut saltim propositu necessariam, utilitatem generis humani totius, infinitis modis variant, honestatisque hujus & illius maximum parient discrimen.

§. 695.

§. 695.

Nam qui hoc loco generi humano hâc via confir-
 prodesse potest, altero loco non potest : nec marur
 locis sejuncti ex æquo ubique prodesse possunt.
 Quod hoc tempore naturæ rationali inservit,
 alio non inservit, nec idem omni tempore ho-
 nestum ex jure naturæ est.

§. 696.

Quod observasse summas difficultates diffi- tilitas
 pabit, passim in scientiis obvias, de polyga summa
 mia patrum, de jure regum, 1. Samuel. 8. v. observa-
 11. 12. seqq. de evangelio, omnibus quidem tionis
 destinato ; non ubique tamen, & semper
 docendo, vid. exemplum in hypothesis Actor.
 16. v. 6. 7. de non impedito peccato, &c.

§. 697.

Injustitiam igitur, i. e. quod particulari so- quid sit
 cietati, vel minimæ detrahit, nec compensatur injustitia ?
 majori commo- societatis amplioris subordi-
 nantis, in omni omnino societate, & homine
 privato, detestabilem esse, nemo jam est, quin
 pervideat.

§. 698.

Latrocinatio, non societas est, ubicunque injusta
 hominum conjunctorum multitudo, non habi- societas
 ta universalis hominum commo- ratione, omnia latroci-
 ex suis privatis metitur emolumentis. natio

§. 699.

Ex hac ipsa ratione Augustinus de civitate DEI, Augustini
 L. XIX. cap. 21. p. 823. edit. Francof. & Hamb. testimo-
 1661. negat fuisse unquam rempublicam roma- niuna
 nam.

§. 700.

agitatam *Breviter, inquit, rempublicam (Scipio) definit esse rem populi. Quae definitio si vera est, nunquam fuit romana respublica: quia nunquam fuit res populi. Populum enim definivit cœtum multitudinis, juris consensu, & utilitatis communione sociatum.*

§. 701.

continuatur *Paucis interjectis, pergit: falsum esse, quod à quibusdam non recte sentientibus dici solet: id esse jus, quod ei, qui plus potest, utile est. Quocirca, ubi non est vera justitia, juris consensu sociatus cœtus hominum non potest esse.*

§. 702.

judicium de his verbis *Probat deinceps, sed argumento longius ex theologia petito, justitiam romanis non cultam, quia dæmonibus homines, nec DEO subjecerint, nec suum cuique tribuerint: ex quo nullam eorum rempublicam fuisse affirmat. Quamvis ego aliter philosopharer, romanorum si publica facinora demonstrare cuperem: tamen ex his intelligitur, justitiæ studium quanto sit rebus publicis necessarium opere.*

§. 703.

judicium de eo: an justum non sit nisi utile potenti-ori? *Cæterum illud axioma: id juris esse, quod ei, qui plus potest, utile sit, verissimum est, si de DEO intelligatur. Utile autem DEO nihil est, nisi quod idem sit ei gloriosum: gloriosum vero ipsi judicatur: societatem humani generis omnem, immo vero, universum mundum, cum suis, qui ratione præditi sunt, incolis,*

incolis, quotidie magis augeri, & perfici: quæ nostra est honesti definitio. vid. §. 300.

§. 704.

Tanto detestabilior est Spinozæ sententia, qui ^{Spinozæ} justitiæ omnia fundamenta evertit, & qui ^{NB. sententia} fons est illius erroris, easdem causas, quæ DE-um mala permittentem justissimum declarant, etiam in homines, mala perpetrantes, cadere posse putat. Verba ejus, ut rectius judicari possint, pro angustia spatii, allegabo, ex Tractat. Theol. polit. cap. XVI. p. 176. 177. edit. Hamburg. apud Heintic. Kuhnrrath. 1670.

§. 705.

*Ex quibus sequitur jus & institutum natura, conceptis
sub quo omnes nascuntur, & maxima ex parte verbis
vivunt, nihil, nisi quod nemo cupit, & quod proposi-
ta.
nemo potest, prohibere: non contentiones, non
odia, non iram, non dolos, nec absolute ali-
quid, quod appetitus suadet aversari: nec mi-
rum, nam natura non legibus humana rati-
onis, quæ nonnisi hominum verum utile, &
conservationem intendunt, sed infinitis aliis,
quæ totius nature, cujus homo particula est,
æternum ordinem respiciunt: EX CUJUS SO-
LA NECESSITATE omnia individua certo
modo determinantur ad existendum, &
operandum.*

§. 706.

*Quidquid ergo nobis in natura ridiculum, continas
absurdum, aut malum videtur, id inde venit, ata
quod res tantum ex parte novimus, totiusque
natura ordinem & coherentiam maxima ex*

*parte ignoramus, ET QUOD OMNIA EX
 USU NOSTRÆ RATIONIS DIRIGI VO-
 LUMUS, cum tamen id, quod ratio malum
 esse dicat, non malum sit respectu ordinis, &
 legum universæ naturæ, sed tantum respectu
 solius nostræ naturæ legum respectu.*

§. 707.

refutatio
 ejus.

ostendi-
 tur dubii
 vis

Appetitus malos omnes, si non legibus no-
 stræ rationis, si non humano generi, utiles sint,
 certe tamen consentaneos & utiles esse univer-
 sæ naturæ, auctor ob hanc rationem contem-
 dit: quia nos totius cum illis pravis cupiditati-
 bus naturæ universalis nexum ignoremus, ideo-
 que de eorum convenientia, cum toto mundo
 ferre nequeamus judicium.

§. 708.

respon-
 detur

Primum mendacium, reliquis omnibus sub-
 stratum, est, omnia, ideoque & actiones ho-
 minum, ex naturæ universæ legibus, tam neces-
 sario fieri, quam necesse est lineas curvas, a
 una sui extremitate ad alteram, proximam no-
 emetiri viam.

§. 709.

falsam
 subterni
 hypothe-
 sis

Jam si hoc verum est: actiones hominum ve-
 indignissimæ naturæ universi non minus con-
 veniant, si quidem fiunt, oportet, neque magi-
 eidem noceant, quam quidem naturæ curvarum
 detrahit, aut ab eadem abhorret, non prox-
 mam, ab una sui extremitate ad alteram, eme-
 tiri viam.

§. 710.

vanitas

Sed cum ejusmodi geometrica necessitas, r

in leges quidem motûs, quibus corpora reguntur, cadat; id quod Leibniti-
us, invictis modis demonstratum
demonstratum ivit, ex testimonio Theodic. §. 345. itemque Wolffius, in Cosinolog. lat. §. 527. p. 409. edit. 1731. nec vero etiam illa necessitas geometrica conveniat facultati animæ, quatenus cum ratione & intelligenter agit: id quod illi demonstrarunt, qui libertatem menti asseruerunt nostræ: corruat totum hoc systema necesse est.

§. 711.

Qui enim tum hōc, tum illō agere modo & inde potest, in ipsissimo HOC EODEM rerum systemate, illi sunt diversa, quæ mundo non æquo utilia, (cum semper diversorum aliud, alio, pro uno scopo, convenientius,) ad eligendum proposita. Itaque si minus congruum quod est, præponit, non ita mundo universo consentaneam suscepit actionem, quàm si sibi contrarium habuisset commendatum.

§. 712.

Habemus igitur honestatis, in omni casu, possibilis, inconcussum fundamentum, humanæ libertatem.

§. 713.

Sed ex tam longo discursus, forte non inutilis, anfractu, tandem redibimus ad oratorem: quem si dixerimus, & juris gentium, & juris publici, & in universum, honestatis socialis cujuslibet, notiçiâ, maxime ornari, nihil sane dixerimus, cujus assensum ab æquo lectore nos non consecutores speramus.

§. 714.

probatur

Antiquissimis temporibus, legatorum, quorum negotia utique juris gentium sunt, munere, oratores functos, tritissimum est. Livius, Libr. I. cap. 15. p. 35. edit Gronov. sequentia habet:

§. 715.

verbis
Livii

Eaque clade haud minus, quam adversa pugna subacti (Veientes) pacem petunt ORATORES ROMAM MITTUNT. Fuerunt igitur Legati oratores.

§. 716.

versibus
Virgilit

Eodem pertinent versus Virgiliti *Æneid. L. XI. vers. 330. seqq.*

*Præterea qui dicta serunt, & fœdera firmant
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, pacisque manu pretendere ramos
Munera portantes eborisque aurique talenta.*

§. 717.

testimo-
nio Ma-
nutii

Eandem consuetudinem, ducentis abhinc annis, adhuc viguisse, atque idcirco oratores legationibus, quæ juris gentium, & summo loco semper habitæ sunt, functos docet facundissimus Manutius in præfat: ad Cic. orat. libr. epistolarum ejus volumini inserta, pag. 801. edit. Krause, 1720.

adhibi-
tos,

§. 718.

verba
Manutii

Nunc oratorum nomine, inquit, quod eximium semper fuit, nibilo minor, atque haud scio, an etiam major, quam priscis illis temporibus, dignitas & amplitudo est.

§. 719.

continua-
ta

Mittuntur à regibus ad reges, aut ad liberas civita-

civitates, qui non de stillicidiis agant, non de jure fundi: quarum rerum controversias, qui scite & copiose disceptarunt, scimus olim habitos fuisse eloquentes: sed ea tractent, quæ prudenter disputata, otium gentibus constituere, dignitatem imperii conservare, terminos proferre possunt.

§. 720.

Hoc qui præstant, eos ego veteribus oratoribus non comparo solum, sed etiam antepono. ^{continuata}
Illi causas agebant primum apud judices sorte ductos, deinde apud eos judices, quibus de re aliena, non de sua judicantibus persuadere orator, sive hoc sive illud haud magno negotio posset. Nunc agitur in consilio lectissimorum virorum: agitur iis de rebus, unde ad eos ipsos, qui judicant, maximum potest sive emolumentum sive damnum redundare, cum & de publica re judicent, & in publica, extra quam nihil est, privata cujusque contineatur.

§. 721.

Sed hoc ipso tempore etiam, quantum va- ^{probatur}
leat facundia, eorum, qui publicas, coram re- ^{exemplis}
gibus, seu liberarum civitatum rectoribus, caus- ^{præsentibus}
as agunt, exemplo confirmatur.

§. 722.

Gallis plurimum semper profuit, quod nacti Gallorum
sint oratores, & morum concinnitate, & verbo-
rum lenociniis, deliciisque, longe præstantissi-
mos. In omnium Germanorum recenti adhuc
memoria hæret, Tallardi, summi Gallorum in
militia præfecti, captivi apud Anglos, eloquentia

tia ac liberalitas felix, qua ad animos, summorum illius gentis administratorum, negotia publica tractantium, in suas partes trahendos, usus est. Vid. Struv. corpus histor. germ. period. X. p. 4071. edit. 1730.

§. 723.

Lunigii
scriptis

Prostant & in hanc rem Lunigii, scriptorum immentia fere copia celebrati, *orationes magnatum, variis habita occasionebus*: quibus certe, vel obiter adspēctis, oratoriæ, etiam in gerundis publicis negotiis, profuturæ, dignitas, facile à quovis æquo rerum æstimatore, cognoscetur.

§. 724.

& ex ne-
cessitate
polyma-
thiæ, quæ
oratori
imposita

Quod si ea fidem inveniunt, ut invenire debent, quæ habet dialogus de oratoribus, Quintiliani scriptis subjunctus, in edit. Obrecht. 1698. & quidem p. 837. num. 30. sane non solum honesti scientia & amor cujuslibet, sed, quod & hæcenus persecuti sumus, omnium scientiarum, quantum in hominem cadere potest, campus, oratori ad peccurrendum, propositus est.

§. 725.

probatur
verò illa

Verba, quæ huc pertinent, hujus potissimum argumenti sunt: *itaque hercle in libris Ciceronis deprehendere licet, NON GEOMETRIÆ, non musicæ, non grammaticæ, non denique ullius ingenue artis scientiam ei defuisse.*

§. 726.

continu-
atis ver-
bis

*Ille dialectica subtilitatem; ille moralis par-
tis utilitatem; ille rerum motus causasque co-
gnovit.*

gnovit. Ita enim est, optimi viri, ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum scientia, exundat, & exuberat illa admirabilis eloquentia.

§. 727.

Neque oratoris vis & facultas, sicut cate-continuarum rerum, angustis & brevibus terminis atis clauditur: sed is est orator, qui DE OMNI QUÆSTIONE PULCRE ET ORNATE, AD PERSUADENDUM APTE DICERE, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium possit.

§. 728.

Hæc sibi illi veteres persuadebant, ad hæc continuae efficienda intelligebant opus esse, non ut rhe-atoris scholis declamarent, nec ut fictis, nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis, linguam modo & vocem exercerent; sed ut his artibus pectus implerent, in quibus DE BONIS ac MALIS, de JUSTO & INJUSTO disputatur. Hæc enim oratori est sub-jecta ad dicendum materia.

§. 729.

Unam artem ab oratore velim ignorari, con-uaam artemni, execrandam judicari. Quenam, in-tem ora-quis, illa, quaeso est? Quidquid honestum, quid-ator igno- quid verum ab homine sive amari, sive cognos- ret ci potest, cum ad ejus notitiam & amorem auditoris animus flectendus sit, oratori intelle-ctu est necessarium.

§. 730.

Artem dubitandi innuo: quâ nihil pestilen-tem artem-
M § tius, dubitandi

tius, nulla capitalior pernicies, hominum generi unquam inferebatur. Mureti verba digna sunt, quæ, quia huc pertinent, à me non prætereantur silentio, in volum. Orat. II. & quidem Orat. V. p. 287. edit. 1714.

§. 731.

testimo-
nium Mu-
reti

Nihil tam certum, tamque exploratum esse, quod non in dubium vocari, nihil tam absurdum tamque perversum, quod non eloquentia viribus obtineri ac persuaderi queat: voces sunt hominum, istam facultatem non calumniari, & in odium vocare, sed ornare, & hominibus commendare cupientium.

§. 732.

continu-
atum

Hoc autem quid aliud est, quam noctem & caliginem rebus inducere, & quasi Circeo quodam poculo, ad eam dementiam homines adigere, ut certi ac firmi, in qua consistant, nihil habeant, sed modo huc, modo illuc, incertis opinionibus fluctibusque, vagentur?

§. 733.

de hone-
sto divino

Possem jam hinc ad alia discedere, nisi animo proposuisssem, hanc, de honesti natura, disputationem, consideratione illius honestatis, quæ solius DEI est, finire.

§. 734.

quid sit?

Ex §. 300. benevolus lector meminerit, id, quod DEUM perfectissimum declarat, esse honestatem Creatoris, qua ipse unus refulgeat.

§. 735.

quomodo
se exte-
rat?

Tum autem DEUS perfectissimus declaratur, quum per ineffabilia specimen adparet, eum, quoad

quoad sapienter, i. e. sine majoris incommodi eventu, fieri potest, rationalem naturam OMNEM, OMNI LOCO, OMNI TEMPORE, OMNIBUS AUGMENTIS, ut perficeret bearetque, ab æterno decrevisse.

§. 736.

Hic mali origo obstare videtur tantæ existimati-^{dubium} mationi, quam de DEO animus concipit. Quomodo omnibus prodesse vult, aut se profuturum declarat, is, qui innumera mala permittit?

§. 737.

Dudum soluta quæstio, sua me decisione ad ^{pridem} alia quædam, non obvia, ducet. ^{solutum}

§. 738.

Licet malum permittere, quoties, eô impedim-^{hinc mo-} ditô, majus ingrueret, & nobis incommodaret. ^{do brevi-} ter

§. 739.

Sed an fas est à perfectissimo malum tolerari ^{quæstio} semper, quod & odit revera, & eliminare potest?

§. 740.

Num semper, & in æviterno spatio gravius ^{continu-} obstabit malum, ne præsens, quod existit, de-^{ata} leri, & extinguï possit?

§. 741.

Id quidem testantur, scripturæ oracula, quæ ^{responsio} pœnas inferorum semper duraturas affirmant.

§. 742.

At vero illa qui opponit, respondententi oppo-^{objectio} nit: cujus, ut nosti, jus est, adhibendi limitationes oraculorum ex sua hypothesis, quam ut ipse probet, ne existat officiorum, respondentis

dentis & opponentis, confusio, non magno-
pere obstringitur.

§. 743.

differtur
quæstio-
ne solutio
Qua igitur ex hypothefi, illa quidem ora-
cula, quæ poenarum æternam perfeverantiam
significant, pervertere illi conantur?

§. 744.

objectio
potiffima
Veritas, non hypothefis est, quâ hanc in rem
utuntur: DEUM esse ipsum amorem, 1. Joh.
4. v. 16. æterno, hominum quorumvis utilita-
tem promovendi, desiderio æftuantem. Peccati
radicem temporariam, natam aliquando, ideo-
que & intermorituram.

§. 745.

refponfio
At vero DEUS amoris fui specimina nolen-
tibus, feu resistantibus, obtrudere non vult,
nec id eum decet.

§. 746.

urgetur
illa
Cur igitur fe offert peccatoribus, vel resi-
stentibus, Rom. 10. v. 21.

§. 747.

infiftitur
huic
Sed nullo effectu: quamdiu in ea quidem
contumacia perfeverant.

§. 748.

nova ob-
jectio
Gutta tamen cavat lapidem, non vi, fed sæ-
pe cadendo. Cur gratia non vel tandem per-
rumpat obftaculum?

§. 749.

refponfio
An illos mitiores tempus redditurum effet,
nescio. Mors interim imparatos abripit.

§. 750.

objectio
Atqui, nec post mortem, DEUS amor in OM-
NES esse definit.

§. 751.

§. 751.

Sententia ultima tum est pronuntiata irrevocabilis.

§. 752.

Irrevocabilis ad destinatum peccatis tempus, obiectis ut DEUS tamen amor in æternum erga OMNES maneat.

§. 753.

Irrevocabilis sane in æternum, cum semper responsis peccent, semper culpas addant culpis.

§. 754.

DEUM, per amorem, quo fertur in omnes, obiectis ipsam peccandi in perpetuum voluntatem, ab inferis sejungere posse, cogites.

§. 755.

An &, quo magis amorem averfabuntur, eo responsis magis eos persequetur amor DEI?

§. 756.

Faciet amor sensim, ut amorem non sine obiectis averfaturi.

§. 757.

Id fieri non potest. Habent vires malapa- responsis tiendi, certam mensuram: quam si plagarum vis excedat, summa impatientia, i. e. peccati omnis mater, sequatur necesse est. 1. Cor. 10. v. 13.

§. 758.

Forfan plagæ mensuram patientiæ non ex- obiectis cedent.

§. 759.

Contrarium legitur Jesai. 33. v. 14. typus re- responsis clamat, Hebr. 12. v. 20. res ipsa contradicit Apoc. 6. v. 17.

§. 760.

objectio Mitigabit forte DEus pœnas, ut interim respiscendi locus fiat.

§. 761.

responsio Itaque eo ipso momento, seu temporis articulo, mitigabit, quo identidem gravius peccando, pœnæ ut non emolliantur, illi commeriti sunt. Si DEus, quia amor ipse est, respiscenciam, sine qua nulla liberationis spes, ingenerabit contumacissimis inferis: cur eam non instillat improbis in hac vita adhuc tractabilioribus? Nam & his amor est. Turpius ejicitur quam non admittitur hospes (demnatio.)

§. 762.

cur DEus prodesse omnibus semper non possit? Omnibus dubiorum exhaustis fontibus, intelligis tandem, quod DEus quidem amor sit, sed sapiens, qui, uti in hac vita suo amori obluçantem amare non potest: sic nec in altera.

§. 763.

probatur determinatius Fac, amare DEum suo amori nullâ viâ audientem: ad finem igitur amandi contendet, sine via audientiæ, quæ ab amato præeunda est.

§. 764.

ab absurdo Ad finem vero niti, sine via, est desipere. Non ergo amor sapiens est, qui fertur in non audientes dicto. Loquor de amore, gratiam applicante, non destinante, qui & inscius, nedum inobedientibus, destinavit Servatorem.

§. 765.

quoniam? Uti parum sapit, qui in humiles superbit; sic nec prudentior princeps, qui in superbos misus est.

§. 766.

Hinc Appius Claudius, apud Dionys. Halicarnass. Libr. VI. p. 391. edit Sylburg. num. 2. illustratur testimonio
 seq. εἰδότες, inquit, ὅτι πᾶν τὸ ἀνόητον ἄλλως
 τε καὶ ὄχλος ἢ πρὸς μὲν τὰς ταπεινὰς ἀνθρώπους
 γενέσθαι φιλεῖ, πρὸς δὲ τὰς ἀνθρώπων ταπεινῶσαι.

§. 767.

Quando scitis, omnes stultos, praesertim vulgus, in humiles superbire, erga superbos se demisse gerere. latinus

§. 768.

Hoc igitur honestum, quod DEUS sequitur gloria DEI & oratori sit proposita
 perpetuo, qui omnibus factis se nobis perfectissimum probare, ut est, ita vult : cuique non solum oratori, sed & homini ; non solum homini, sed & naturæ rationali cuilibet, omni tempore, omni loco, in omni negotio, propositum esse debet : refertur quippe totum AD GLORIAM DEI.

§. 769.

Hactenus persecuti sumus HONESTATIS, transitus à fundamento honestatis
 quæ oratori commendata esse debet, FUNDAMENTUM : quod ponitur in publica naturæ rationalis cujuslibet utilitate, secundum omnes & partes, & status, quibus ipsa continetur :

§. 770.

Jam vero nos ordo ducit ad contemplandum ad ornamentum ejus
 HONESTATIS ORNAMENTUM, quod in externis potissimum collocatur quibusdam actionibus atque DECORI quidem nomen pridem commeruit.

§. 771.

DECORUM EST, QUOCUNQUE quid sit decorum?
 STU-

STUDIUM ALIIS PLACENDI SIGNIFICATUR.

§. 772.

latius patet honestas
 virtus decora non sola.
 Omnis quidem honestas placere omnibus debet, placetque revera nonnullis: sed non omne quicquid placet, aliisque probatur, aut eos conciliat, honestum est.

§. 773.

virtus decora non sola.
 Decora igitur est virtus omnis: sed non omne decorum virtutis præstantia elucet.

§. 774.

rejiçitur Cicero- nis sententia
 Non facimus ob eam causam cum Tullio, qui de offic. L. I. cap. 27. §. 3. 4. ita sentit: *decori vis ea est, ut ab honesto non queat separari. Nam & quod decet, honestum est, & quod honestum est, decet.*

§. 775.

simili licet illustrata
 Idem citato capite, §. 13. hoc utitur simili: *ut venustas & pulchritudo corporis, secerni non potest à valetudine: sic hoc, de quo loquimur, decorum, totum illud quidem cum virtute est confusum, sed mente & cogitatione distinguitur.*

§. 776.

nec enim ipsum simile, quo utitur, ubique verum
 Si tamen vera sunt, quæ de Alexandro M. Curtius L. X. cap. 10. p. 12. memoriæ prodidit: *ut tandem curare corpus exanimam amicis vacavit; nulla tæbe, ne minimo quidem livore corruptum; videre, qui intraverant. Vigor quoque, qui constat ex spiritu NON DESTITUERAT VULTUM:*

§. 777.

quibilibi-
 Sane intelligitur, venustatem corporis à valetudine

tudine fecerni posse, ideoque, si res hoc Ciceronis simili judicanda sit, separatam quandoque ab honesto decorum existere posse.

tur probat, aut illustrat

§. 778.

Non equidem refragabor illis, qui Alexandri cadaver ita incorruptum mansisse negant, fabulamque sparsam affirmant, ad eximendam plebi opinionem, de allato Regi veneno:

Alexandri cadaver an pulcrum manserit?

§. 779.

Interim Plutarchus, in Sympos. L. I. quæst. 6. p. 623. T. II. edit. Xyl. scribit: λέγεται δὲ καὶ τῆ χρωτὸς ἦδισεν ἀποπνεῖν, ὡσε καταπιμπλάνου τῆς χιτωνίσκας ἐνωδίας ἀρωματισζέσης,

Plutarchi verba

§. 780.

Dicitur corpus (Alexandri M.) suavissime oluisse, ita ut tunicula fragrantia replerentur aromatum odorem amulante: ut itaque, quæ de corpore ejus exanimato traduntur, saltim non adeo absurda videri possent.

latina

§. 781.

Utut autem hoc est: etiam hominum non optime valentium vultus venustissimi nonnunquam sunt, & amæno suffusi rubore: similiterque decori splendor externus, animum turpitudine morbidum, rem obiter intuentibus, sæpe numero commendat.

responsio ad Ciceronis dubium

§. 782.

Sunt, qui morum externâ concinnitate mirifice aliis placeant, etsi non magnopere sint honestatis genuinæ studiosi: & vicissim honestissimos videas, quorum tamen mores stivam redolent, nec admodum inire gratiam possunt.

honestas non semper extrinsecus decora, & vicissim

Exemplo sint, qui pietatem colunt, homines ordinis infimi.

§. 783.

Decor
gradus
extremi
duo

Quando honestas placet huic aut illi, ut placere semper debet: **decorum primi ordinis** existit, cum virtute, ut Cicero loquitur, confusum. Quoties autem id, quod honestati derogat, blandam mentitur speciem, ac, placere ut possit, consequitur: **decorum illicitum**, ideoque infimi, aut **nullius ordinis**, glaucoma objecit.

§. 784.

gradus
medius

Quum autem innumera sunt, quæ per se naturæ rationali nec obesse, nec prodesse possunt, ideoque honestatis naturam aut turpitudinis nullo adhuc pacto habent: *ut honoris significationem, nudato capite, edere, in toga; cum ex adverso in sagomiles ex acie salutationem præ se monstratis armis faciat*: consequens est, ut, qui hujus generis actiones ita componit, quò aliis placeant, decori, prout mediū generis est, studiosus existat.

§. 785.

ultima
actionum
determinatio
omni moda à
singulis de-
mum oritur
inde de-
corum
medii
gradus

Sæpe dixi, & maxime §. 693. quædam esse ex se honesta, alia autem determinari per individuas demum hominum conditiones. Id etiam huc pertinere intelligitur.

§. 786.

Decorum mediū generis, de quo dixi §. 784. ejusmodi est, ut pro individuorum, seu, quod idem sonat, singulorum vel hominum, vel populorum natura, varie determinari possit, salva
semper,

semper, in quamcunque partem definitum sit, honestate ipsa, *quæ tantum præcipit, quidquid præcipit, quia publicè utile est, non quia tantum populo, in quo vivitur, placet.*

§. 787.

Quidquid igitur ex seipso publicè nec dam-
nosum, nec utile, plerisque tamen placet, id
decorum est, quod ab honestate seorsum ex-
sistit. Plura ejus generis dari, experientia
loquitur.

quod sub
hoc re-
spectu
definitur,
vid. etiam
§. 800.

§. 788.

Atqui placere plerisque, inter quos vivitur,
non potest, quod illis, sive propriæ naturalis
infirmi-^{fundamenta} tatis sensum affert, sive nausæam creat,^{classium}
sive sui tacitum contemptum significat, i. e. ani-
mum, *de que dira ton?* minime sollicitum, pro-
dit: ejusmodi igitur actiones à decoro discedunt.

fundamenta
classium
ejus

§. 789.

Existunt complures populi, quibus horro-
rem inquit, *naturæ infirmitates non tegere,*
ejusdem necessitati parere in publico, in semi-
ris, in viis, inspectante aliorum turba: qui
igitur talia committunt, populis istis displice-
re, ideoque decorum illius gentis negligere,
necesse est.

§. 790.

Cynicorum ille mos fuisse dicitur. Hinc Cynici in
Plutarchus de repugnantiis Stoicorum T. II. edit. prima
Xyl. p. 1044. litt. β. Διογενὴν τὸ αἰδοῖον ἀπο-
κριβόμενον ἐν Φανεραῖς narrat, quod ut verum, indecori
opus non est.

prima
classe eo-
rum qui

§. 791

De omnibus tamen illius sectæ discipulis id
affirmare non omnes ta-
men

affirmare non ausim. Zeno ipse, qui familiam ducit, alia mente affectus fuisse dicitur: de quo DiogenesLærtius, Libr. VII. p.239. edit.Henr. Steph. 1570. testatur: αἰδήμων δὲ ὡς πρὸς τὴν Κυρικὴν ἀναισθησίαν verecundior erat, quàm ut se ad impudentiam Cynicam conferre posset.

§. 792.

quæ præ- Huc pertinent omnes illæ actiones, quas
terea a- publice fieri, naturalis pudor prohibet. Inest
ctiones enim in plerisque populis instinctus, naturâ in-
pertine- ditus, cavendi, ne ea agant, quæ infirmitatum
ant ad naturalium quandam significationem apertam,
hanc classem? ideoque contemptum, pariant.

§. 793.

altera de- Neque vero etiam illi plerisque hominibus,
cori clas- inter quos vitam degunt, placebunt unquam,
sis, quâ qui ea designant, quæ aliis creare nauseam so-
cavetur lent. Placere enim nequit, quem non fastidi-
nausea. re non potes.

§. 794.

exem- Omnis igitur sordities, in cibo, potuque, in
plum ratione vestitus, in oratione & sermone quo-
tidiano, in reliquis actionibus, quæ à vultu,
oculis, fronte, manibus, pedibusque &c pro-
ficiscuntur, indecora est.

§. 795.

ratio de- Quæcunque harum actionum non ad judi-
cori in cium populi, quem penes vita nobis degenda
hac classe est, conformantur; & quidem non ad populi
tantum universi mores, sed & ad illius in ipso
ordinis homines, cui nos adscribimur: illæ
profecto parum decoræ habentur.

§. 796.

§. 796.

Uti vero hæc omnia aliis displicent, sic & actiones suscipi videas complures, quæ non solum non displicent, sed maxime potius commendantur illis, inter quos vivimus. Has igitur decoras haberi convenit.

tertia de
cori clas-
sis

§. 797.

Si tui ordinis homines præstantissimos, sive prudentiores habitos, sive, cum id sæpe ambiguum sit, opulentiores, & in majori versatos celebritate, imiteris, vultu, motu, voce, statu, oratione, supellectile, vestitu, conversatione, reliquis; quantum primo honestatis, tum vero donorum & naturæ, & fortunæ ratio permittit: decorum sane feliciter es affectus.

exemplis
delectatur.

§. 798.

Qui enim displicere poterit, quem, imitandis tuis actionibus, quanti te, tuique similes faciat, ipso obsequio significantem, intelligas?

ratio hu-
jus com-
placentiæ
ut ita lo-
quar.

§. 799.

Quisquis salvò honestatis primò, deinde vero etiam, donorum naturæ, & fortunæ modulo, præstat, aut præstare potest, quæ Terentius in Andr. Act. I. scen. 1. vers. 35 - 40. habet, eum ego decori non expertem esse judicaverim.

Comici
verbis il-
lustrata

*Sic vita erat : facile omnes perferre ac pati,
Cum quibus erat cunque unà, his sese dedere,
Eorum obsequi studiis adversus nemini
Nunquam preponens se aliis, ita facillime
Sine invidia invenias laudem, & animos*

pares

Sapienter vitam instituit namque hoc tempore
Oblequium amicos veritas odium pa-
rit.

§. 800.

accura-
 tior de-
 cori defi-
 nitio, vid.
 §. 787.

Hoc igitur placendi studium, hoc decorum, maxime in actionum nostrarum, ad aliorum, nostri ordinis præstantissimorum, mores, conformatione, positum est,

§. 801.

explican-
 tur defi-
 nitionis
 verba,
 eorum-
 que ratio.

Dixi : in aliorum nostri ordinis imitatione. Stultum quippe & odiosum est : v. g. si principem nobiles, si nobilem, ignobiles, si politicum ecclesiæ Minister, externis illis decori actionibus æmuletur,

§. 802.

ratio ali-
 orum in
 definiti-
 one

Addidi : *esse illud decorum quandam actionum conformationem, placendi consilio factam.* Hæc enim decori species, ab altera, quæ verbis placere studet, vulgo *complimens*, nonnihil distingui potest. Erit autem de his mox dicendi locus,

§. 803.

ratio re-
 liquorum

Adjeci etiam : *actiones oportere esse ad placendum compositas, i. e. totidem significaciones, quanti faciamus alios, præsertim ubi per honestatis regulas id fieri non impie potest.* Nam illæ externæ actiones animi, placere cupientis, significaciones sunt, quæ aliorum in memoriam revocare debent, quanto eos studio prosequamur.

§. 804.

§. 804.

Qua ex norma sane, tota de ceremoniis omnibus tum sacris, tum profanis, scientia judicari potest & debet. Quicumque enim ritus, quæcunque actio externa, sive mihi, sive aliis recordandi eorum occasionem præbet, quorum nunc recordari maxime interest, ille ritus rationi consentaneus est.

unde decori ceremoniæ, & omnes in universum judicandæ?

§. 805.

Debeo hoc verbis Wolffii in moral. §. 177. Und hieraus enkennet man, wie man von ceremonien zu urtheilen hat, ob sie vernünfftig seynd oder nicht. Wir müssen nehmlich untersuchen, was sie vor eine Bedeutung haben uns etwas in das Gedächtnus zu bringen, und ob durch diese Bedeutung uns etwas in das Gedächtnus gebracht wird, daran wir zur Zeit gedencken sollen, sonst aber nicht so leicht darauß kommen könnten. Wann sich dieses so befindet, so ist die Ceremonie vernünfftig.

testimonium viri docti.

§. 806.

De scientia ceremoniarum, maxime in aulis summorum Principum in Germania, solennium, edidit librum lectu dignissimum, Einleitung zur ceremonial Wissenschaft grosser Herrn. Julius Bernhard von Rohr, 1729. in quo decorum aulicum pluribus exponitur.

ceremoniel Wissenschaft v. Rohr

§. 807.

Sed non minima decori pars in verbis sita est: quæ cum sint honoris, existimationisque, quâ alios prosequimur, significationes: idcirco quoque hic merentur locum.

decori pars in verbis

§. 808.

jam male audit jam bene. Hæc pro diverso animi, iis usi, affectu, jam male jam bene audiunt. Male cur non audiunt, si mellitis in ore verbis, cordis occulta amaritudo, quod sapere deberet, auferat?

§. 809.

eo perperam usus Polydamas Exemplum detestabile edidit Polydamas in Parmenionem, Libr. VII. cap. 2. §. 24. 27. Curt. *procul veniens Polydamas, ut à Parmenione conspectus, vultu latitiæ speciem præferente, ad complectendum eum cucurrit, mutuaque gratulatione (complimens) functi, Polydamas epistolam à Rege scriptam ei tradidit.*

§. 810.

necato Parmenione. Sed quò hæc honoris significatio spectaverit, quo consilio fuerit suscepta, sequentia docent: *alteram deinde epistolam, Philotæ nomine scriptam latus, quod ex vultu notari poterat, legebat. Tum ejus latus gladio haurit Cleander.*

§. 811.

& Cicero illi diffusus Cicero Epist. I. ad Attic. L. I. edit. Schrev. p. 813. col: *afucum & fallacias* ejusmodi verba adpellat, ob eandem nimirum, oris cordisque dissentientis causam: quæ jam tum Romanos corruerat. Hinc addit, *Galbæ more majorum, sine fuce egisse.*

§. 812.

Senecæ verba Et Seneca, ego vero, inquit, *sapientem non imaginario honore verborum exornare constitui: Ich will ihn nicht mit blossen Wortgepräg ebren: ut haud dubio argumento intelligas, quantopere dissentientem à verbis animum detestatus fuerit.*

§. 813.

§. 813.

Contra aliis non ingrati fuisse ejusmodi ^{Augusto} verborum pompam, Augusti docet ^{contra} indoles, ^{placuit.} de qua Suetonius capit. 66. p. 78. edit. Boxhorn. *amicorum tamen suprema judicia morosissime pensitavit : neque dolore dissimulato, si parcius, AUT CITRA HONOREM VERBORUM; neque gaudio, si grate pieque quis se profecutus fuisset.*

§. 814.

Neque tamen hoc decori genere, etiam si ^{an prorsus elimi-} sint, qui eo ad reliquos fallendos utantur, ^{mandum?} plane carendum est. Titulorum, quibus varias dignitates distingui fas est, verborum, quibus oratori captanda in sermone benevolentia, & colloqui in universum omnis, quò aliorum ineunda gratia est, necessitatem, utilitatemque, si quis est, qui aversetur nimium, ille se nec in Platonis πολιτεία, nec in Quakerorum, quos vocant, confusa turba, agere vitam, haud gravate meminerit.

§. 815.

Ut sine corpore anima non existit, sic nec ^{decori} sine externarum actionum decoro honestas. ^{necessitatis} Animam quidem si tollas, cadaver non corpus ^{illustrata} vivum relinquitur : licet magnatum defunctorum corpora splendido ornatu civibus spectanda exponantur : quod quidem spectaculum cum decoro ab honestate sejuncto comparari potest.

§. 816.

At vero, si corpus etiam ab anima auferas : ^{continua-} quid quæso in oculos incurrit tuos, quod ^{atur}

fus afficiat? Sane vis animæ, non conspicua oculis, uti percellere sensus non potest tuos; (percellere autem sensus debet tuos, quidquid ab externis productum rebus menti objicitur) ita & virtutis præstantia non cognoscitur, nisi externis quibusdam significationibus, quas utique satius est, cæteris paribus, conformari aliorum judicio, quàm, nescio cujus morositatis instinctu, hominem sibi soli sapientem, exponi ludibrio.

§. 817.

Cura de- Oratoris num & sit, decori gerere curam? cori an ad nunc paucis videndum. Si datur quædam cor- oratorem poris eloquentia, actionis oratoris concinnitas, pertineat? omniumque corporis motuum, ad placendum attemperata, conformatio; cujus, quam necessaria ratio sit, singulari opusculo condocesci: necesse profecto est, decori oratorem longe studiosissimum esse.

§. 818.

probatur affirmans Actio enim oratoria, quid aliud est, quam decorum eloquentiæ? Quid aliud significat, quam gestuum verba facientis ad placendum factam compositionem?

§. 819.

alio argu- Quisquis eruditus, ideoque & quicumque mento orator decori nullam curam gerit, eum pedantissimi, ut vulgo vocant, macula contaminari, certum est.

§. 820.

de pedan- Instituti non est mei, quæ de pedantismo di- tismo ci possent huic loco inferere: adeantur illi auctores,

tores, quos magnific. Dn. D. Pfaffius Hist. litt. T. I. p. 5. not. (a) turmatim prodire jussit.

§. 821.

Id agimus, ut suppeditata pedantismi notione distincta ac brevi, quæ alii prolixissime scripserunt, ea & uno conspectu representata, & multo pluribus rebus, illustrandi ergo, aucta, objiciamus menti.

§. 822.

Omne eruditi hominis vitium, generali significatu, pedantismi voce notari potest.

pedantismus quid generatum?

§. 823.

Sed cum tamen tria maxime hominum eruditorum vitia alios offendant, & omnium maxime displiceant, quia decorum in placendi studio versatur: illa tria vehementer quoque indecora, & pedantismum redolentia, esse oportet.

tria illius vitia

§. 824.

Primum vitium pedantismi intellectus potissimum functiones odiosas reddit: alterum voluntatis pervicaciam arguit: extremum denique externo habitu offendit.

quæ illa?

§. 825.

A pædagogis appellationis ratio profecta est: quorum mens, seu intelligendi facultas, ex officio, eodemque laudabili, in minutioribus extricandis versatur: quorum animus, seu volendi facultas auctoritatem cui pueros refragari nefas est, jure sibi vendicat: ac denique, qui ob fortunarum tenuitatem, & stipendii parvitatem, (cum tamen reipublicæ interesset, eos & lautissime & honorificentissime ideo haberi, ut optima

quæ ratio adpellationis?

quia hos æmulantur docti

optima quæque ingenia ad id muneris, profecto tam gravis, adspirarent) sæpe vix habeant, quod ad amictum non fordidissimum parandum facit.

§. 826.

non
omnia
omnibus
conveni-
unt

Quoniam vero diversas actiones diversi ordines deprecant, nec idem omnibus in tanta officiorum varietate convenit: nulla ratio est, quamobrem eruditi cæteri illos pædagogos imitentur.

§. 827.

probatur
restimo-
nio

Non prætereundum est, quod scite Terentius in Adelph. Act. V. scen. 3. vers. 35 - 39.

- - - *Multa in homine Demæa,*

Signa insunt, ex quibus conjectura facile fit

Duo cum idem faciunt, sæpe ut possis dicere,

Hoc licet impune facere huic, illi non licet:

Non quod dissimilis res sit, sed quod is qui facit.

§. 828.

eruditi
aliena ad-
sciscunt:
inde pe-
dantif-
mus.

Sed, quæ hominum quorumlibet pravitas est, altiori, nec nisi per sacras tabulas cognitæ, origini debita: fit sane, ut & ea in doctorum hominum grege grassetur.

§. 829.

Lucianus
describit
pedan-
tam.

Omnia quippe pedantismi vitia, Lucianus jam suo tempore prudentioribus incommodantia, lepide depinxit. Digna sunt verba in dialog. mort. Tom. I. p. 280. edit. Amst. 1687. quæ hoc loco pleniora recenscam:

§. 830.

verba ex-
pressa

Ὁ δὲ σεμνὸς ἕτος ἀπίως τῷ σχήματι καὶ βρεν-
δυόμενος, ὁ ταῖς ὀφθαλμοῖς ἐπιηκῶς, ὁ ἐπιτῶν φροντι-
δων, τίς ἐστίν; ὁ βαδύν πάγυρα καθείμενος, Με.

§. 831.

§. 831.

Φιλοσοφός τις ὦ ἐριμῆ, μᾶλλον δὲ γόης, καὶ verba Lu-
 τερατείας μεσός, ἄσε ἀπόδυσον καὶ τῶτον. ὄψει ciani de
 γὰρ πολλὰ μὴ γελοῖα ὑπὸ τῷ ἱματίῳ κρυ- pedanta.
 τόμενα.

§. 832.

Κατάθρα εὐ τὸσχίμα πρῶτον, εἶτα καὶ ταῦτα verba Lu-
 πάντα. Ω Ζεῦ, ὅτην μὲν τὴν ἀλαζονείαν κο ciani de
 μίζεις, ὅσην δὲ ἀμαθίαν, καὶ ἔριν, καὶ κενοδοξίαν, pedanta.
 καὶ ἐρωτήσεις ἀπόρως, καὶ λόγους ἀκανθώδεις, καὶ
 ἐννοίας πολυπλόκους, ἀλλὰ καὶ ματαιοποιίαν μα-
 λα πολλήν.

§. 833.

Verum quis ille est, ipso habitu gravitatem latina
quandam præ se ferens (hæc tertii vitii soboles) cum no-
elatus, contractis superciliis, meditabundus, tulis
promissa barba? ejusdem ordinis nævi, ad ha-
bitum spectantes-

§. 834.

Philosophus aliquis, Mercuri! imo præstigi- latina
ator & prodigiorum plenus (primi vitii in pe- cum no-
danta proles;) Itaque hunc exue, videbis e- tulis
nim multa, eaque ridicula sub pallio abscondita.

§. 835.

Hunc tu habitum deponere primum: deinde latina
hac quoque omnia: O Jupiter! quantam ille cum no-
arrogantiam, quantam inscitiam, quantum tulis
contentionum, inanis gloriæ, (secundi vitii in-
faustos pullos vides) questionum dubiarum,
spinofarum disputationum, & cogitationum per-
plexarum circumfert? (primi iterum nævi ve-
nenata ova) imò quam multos vanos labores?

§. 836.

§. 836.

vitia in-
decori
in pedan-
ta speci-
atim.

Percurramus mente, majoris detestationi ergo, singula vitia. Primum in quadam intel lectus corruptione collocavimus. Ne quis au tem miretur, eruditos, qui intelligendi faculta tatem excolunt, eandem tamen sæpius depra vare: animum, si volupe est, advertat ad ver ba excellent: Dn. Professoris Bülfingeri Dilu cid. §. 287. p. 272.

§. 837.

verba Dn.
Bülfing.

Alterum, quod hic monere constitui, hoc est. posse & solere intellectum cultura studiorum corrumpi. Plurimi casus sunt, accipe aliquos:

§. 838.

continua-
ta

Qui omnem ætatem linguis addiscendis, aut condendis carminibus, aut legendis veterum declamationibus transigunt: illi facultatem distincte res concipiendi successive imminuunt. Priores quidem assuescunt emphasibus vocabu lorum: posteriores ex similitudine per phanta siam representata judicare solent.

§. 839.

continua-
ta

Qui infinitam rerum multitudinem legunt, audiunt, scribunt, & sibi persuadent, se tene re illa, cum forte animo idea obversatur, ut cunque clara, vel plane obscura: an illi ma gno labore se impediunt, quo minus nunc di stincte res illas percipiant, & olim possint alias percipere?

§. 840.

continua-
ta

Qui in rebus practicis nonnisi cum perpetuo affectu discendum esse arbitrantur; adeoque id, quod

quod in se optimum & laudatissimum est, sibi
in periculum convertunt.

§. 841.

Non igitur à ratione & experientia alienum confecta-
est, corrumpi intellectum, eo ipso labore, quo ^{riam}
ipsum excolere nonnulli student.

§. 842.

Sed cum illa corruptio inde nascatur, quia illa cor-
ruptio ^{ruptio}
ruditi sæpiuscule, & vel imprudentes quidem, ^{æmulati-}
a studiorum ratione utuntur, quæ in pædago- ^{onem stu-}
is laudanda, in ipsis autem vituperanda est: ^{dii pæda-}
t ex §. 825. cognoscitur: non alienum erit, ^{gogorum}
quid à Præceptoribus olim Romani requisive- ^{matrem}
int, paucis exponere. ^{habet.}

§. 843.

Equidem puto, pædagogi officium, prout ^{quod igi-}
Romæ olim cognitum fuit, non inepte à juve- ^{tur officii-}
nali describi, Satyr. VII. vers. 229 - 235. qui ^{um pæda-}
amen in eo durius fuisse habitos innuit, quo- ^{gogi Ro-}
iam in rebus minutissimis summam ab eis Ro- ^{mæ?}
nani exegerint notitiam, diligentiamque.

§. 844.

versus ipsi, lectu non ingrati, hi sunt:

--- Sed vos sævas imponite leges

Ut præceptori verborum regula constet

Ut legat historias, auctores noverit omnes,

tanquam ungues, digitosque suos, ut forte
rogatus

Dum petit aut thermas, aut Phæbi balnea,
dicat

Nutricem Anchisæ, nomen, patriamque
noverca

Archemeri: dicat quot Acestes vixerit annos

declara-
tur versi-
bus Juve-
nalis

§. 845.

inde patet, quid pedantismus ratione primi vitii.

Nempe in rebus parvi, aut momenti nullius, esse sollicitum, ex quo genere est; *quæ sit Anchisa noverca? quæ patria Archemori? quos annos vixerit Aestes?* indagare: seu nimiam in omnibus rebus crisin adhibere, rerum pondera ipsarum interim dimittere: id quidem, si ab alio, quam cui ea demandatur provincia, morosius investigatur, nullo pacto à pedantismi culpa liberari potest.

§. 846.

alia primi vitii soboles

Item nimia extricandorum sophismatum cura, scholasticis olim crebro tractata usu, ejusdem criminis rea est: in quam sane graviter invehitur Seneca Epist. 48. p. 163. edit. 1672. cum integris Lipsii Gronovii &c commentar:

§. 147.

verbis Senecæ demonstrata

Pudet me, in re tam seria senes ludimus. Mus syllaba est: mus autem caseum rodit: syllaba ergo caseum rodit. Puta nunc me istud non posse solvere: quod mihi ex ista sententia periculum imminet? quod incommodum?

§. 848.

continuatio

Sine dubio verendum est, ne quando in muscipula syllabas capiam, aut ne quando, si negligentior fuero, caseum liber comedat. Nisi forte acutior est illa collectio: Mus syllaba est: syllaba autem caseum non rodit: mus ergo caseum non rodit: ô pueriles ineptias! in hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demissimus? hoc est, quod tristes docemus & pallidi?

§. 849.

§. 849.

Non solum vero pedantismi ignominiam subeant, criticae, quae justo exilior est, morosi labores, logices vulpinæ argutiæ : sed & gravissimis litibus adpersæ logomachia, & exinde nata *ειρητικοποιήσεις* ; vocabulorum in alienos sensus detorquendi studia ; cavillationes methodi ab antiqua parumper recedentis ; illique hominum conatus, qui interpretibus, nimio partium studio deditis, utuntur, SIVE ODIO, SIVE AMORE : ut enim illud qui consulit, omnia objurgat ; sic hunc quidem qui sequitur, gravissimos negligit errores.

§. 850.

Breviter expediam plura : **vitæ non scholæ** regula **discendum est.** Ut cujusque labores aliorum vitæ hominum maxime accommodati sunt : ita dem, si eruditus est, maxime à pedantismi vitio recessit.

§. 851.

Alterum pedantismi vitium, in quod quam altera pe- **corona existat hominis natura, dici vix potest,** dantismi **maxime ponitur in fastu quodam inepto, qui** classis **adversantes sibi sententias, more pædagogorum, in refragantes pueros acriter, & merito invectorum, iniquissimo ferre animo solet.**

§. 852.

Philavtiâ pravâ, ut primum à DEO proto- funda- **blastus descivit, occupata omnium natura est** mentum **hominum, merito docere ut potuerit Plutar-** hujus vi- **tii late** **hus, seu potius apud eum Galaxidorus, T. II. patet** **dit. Xyl. p. 574. litt. E.**

§. 853.

§. 853.

testimo-
nium

Ὁ Ἡρακλῆς ὡς ἔργον ἐστὶν εὖρειν ἄνδρα καθαρ-
εῦνonta τύφῳ, καὶ δεσιδαιμονίας, *Dii boni,*
quam difficile est hominem invenire, fastus
vacuum & superstitionis!

§. 854.

effectus

Inde perpetua, etiam in orbe erudito, prin-
cipatūs studia : inde homines adversantis senten-
tiæ impatientissimi : inde nihil jucundius, quam
allegari frequenter : inde ratio docendi Pytha-
gorica, quæ αὐτὸς ἔφα fundamenti loco sub-
sternit : inde papismus, cui refragari sumnum
scelus est. Et quis omnia pravæ philavtiæ in
eruditis mala recenset?

§. 855.

alius alio
deterior

Sed tamen alius alio, non quidem melior,
sed peior est. Et quemadmodum ille demum
sapit, qui se stultum esse intelligit; 1. Cor.
3. v. 18. ita illum minime superbum judices,
qui se superbum esse sentit, *non maxime*
dicit.

§. 856.

exam-
plum
Diogenis

Placuit mihi semper Platonis responsum,
quod Diogeni tulit, fastum, forte non immeri-
to, exprobranti : vid Diog. Laërt. Libr. VI.
p. 208. edit. Heinr. Steph. 1570.

§. 857.

exLaertio
citatum :

φασὶν τὸν Διογένην εἰπεῖν πατῶ τὸν πλάτωνος
τύφον. τὸν δὲ φάναι ἐτέρωγε τύφῳ. *Diogenem*
dixisse ajunt : calco Platonis fastum : at hunc
regeffisse : scd, fastu, alio. Superbior nempe
fuit,

fuit, qui aliis factum exprobrando non sensit suum.

§. 858.

Est & alia pedantissimi ratio huic adscribenda secunda classi. Quum ambitionis oestro perciti alii alios disputando tentant, ut se illis majores litteris, & potentiores esse, commonstrent. Cujus rei exemplum præbent Pythagoræi, de quibus Diog. Laërtius, p. 321. edit. citat;

§. 859.

Ἐθὺς ἐστὶν αὐτοῖς ἀντινα ἰδιώτην πόθεν λάβωσι εἰσελθόντα διαπειρώμενον τῆς τῶν λόγων ῥώμης ταράττειν καὶ κυκᾶν τοῖς ἀντιθέτοις τοῖς πέρασι, τοῖς παρισώμασι τοῖς ἀποπλάνοις τοῖς μεγέθεσιν ἢ βυσικῶς.

§. 860.

Eis consuetudo est, si quem simplicem undecunque nacti fuerint, ingressum, experimentum facturum, quantum illi dicendi viribus præstent, perturbare illum, objectionibusque versare, conclusionibus, inequalitatibus, fallaciis, magnitudinibus, non inde emergere.

§. 861.

Tertia denique pedantissimi classis varia ridiculæ sorditiei genera, in gestu, vestitu, oratione, vultu, nutu, incessu & reliquis complectitur.

§. 862.

Animum hic subit tota fere Cynicorum secta, quorum inepti mores passim ab historicis perstringuntur. Diogenes Laërtius de Menedemo,

demo, pag. 235. Libr. VI. edit. citat. sequentia posteritati mandavit :

§. 863.

Menedemi

Μενέδημος εἰς τῆτον τερατείας ἤλασεν ὡς ἐρίνης ἀναλαβῶν χῆμα περιήει, λέγων ἐπίσκοπος ἀφ' ἰχθύου ἐξ ἄδε τῶν αἰμαρτανομένων &c.

§. 864.

latine redditum

Menedemus in tantum prodigiosa superstitionis venerat fastigium, ut sumto habitu furie circumiret, dicens speculatorem se ex inferno venisse, iis qui peccarent.

§. 865.

orator pedantifimum fugiat.

Fugiat igitur, quantum in hominem cadere potest, ejusmodi vitia orator, ne, quos verbis persuadendos in suas pertrahere partes, instituit, iidem morum externorum sorditie offensi in alia omnia abeant.

§. 866.

Antonini pii verba.

Claudam hæc verbis Antonini pii in libri ad se ipsum, L. I. num. X. p. 3. edit. Gatak παρά Αλεξάνδρου τῷ γραμματικῷ τὸ ἀνεπιπληκτον καὶ τὸ μὴ δυναδισικῶς ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν βαρβαρον, ἢ σολοικόν τι, ἢ ἀπηχῆς προενεγκαμένων ἀλλ' ἐπιδεξίως αὐτὸ μόνον ἐκείνο, ὃ ἔδει εἰρησθαι προφέρεσθαι ἐν τρόπῳ ἀποκρίσεως, ἢ συνεπιμαρτυρήσεως, ἢ συνδιαλήψεως περὶ αὐτῆ τῆ πράγματος, ἐχὶ περὶ τῆ ρήματος ἢ δὲ ἐτέρας τινὸς τοιαύτης ἐμελῆς παρυπομνήσεως.

§. 867.

latina

Ab Alexandro grammatico (didici) in crepationibus abstinere; nec probrose excipere, quis barbarum quid, vel soloecum, vel abso-

num protulerit, sed illud tantum, quod dici debuerat, dextre proponere, idque subspecie vel respondendi, vel calculum dictis contribuendi, vel de re ipsa non autem de dictione unà dispiciendi, vel per aliam aliquam istiusmodi scitam, quæ oblique facta sit, commonesactionem.

§. 868.

Omnia enim reprehendere sive scriptis, sive Pædagogicis colloquiis, se judicem, se censores eorum, quæ parum dextre aut ore aut litteris prolata, obtrudere, cum hominum animos non offendere non possit, ideoque plurimum, quod displicere reliquis necesse sit, inferat: lane ex nomine pedantismi, quam formavimus §. 823. ac decori ipsius, quod in placendi studio, salva honestate, suscepto ponitur §. 771. facillime intelligas, ea omnia pedantismi in crimen incurrere.

§. 869.

Neque vero sub finem prætereunda mihi silentio videntur, Besoldi, Juris periti nostratissimi, quamvis deinceps apostata, verba, quæ habentur dissertat. I. de educatione, studiis litterar. num. 3. p. 23. edit. in 4ta form. 1626.

§. 870.

Ego etiam precipue hoc moneo, affectationem doctrinarum, litterarumque esse vitandam; eo magis doctum prudentemque censerem, qui artem occultat, ita ut in naturam transisse videatur.

§. 871.

Aliter qui faciunt ab eruditione ad pedantismum

tismum declinant, vite genus omnibus odiosum, atque invisum. Cunaus in fol. m. 42. de quo apud Arrianum Epictetus est intelligendus cum ait libr. 1. cap. 11. sub fin : SCHOLASTICUM ESSE ANIMAL, quod ab omnibus deridetur.

§. 872.

continu-
ata

Sapienter itaque suadet Antoninus Imp. L.I. fol. 166. præceptorem eligentem circumspicere de homine debere, qui palam experientiam, & in tradendis scientiis facultatem, minimum suorum bonorum putaret.

§. 873.

continu-
ata

Idem fol. 176. felicem se prædicat, quod cum animum ad philosophiam adjunxisset, non incidit in sophistam aliquem : qui aut in scriptoribus desederit, vel in syllogismis dissolvendis doceret.

§. 874.

Transitus

Diximus tandem de sapientia, quantum satis est. Quid sit scientia, quid amor, quid veritas, honestas quid sit ? quibus rebus sapientia absolvitur.

§. 875.

ad ornz-
tûs noti-
onem

Cum autem oratoriam, seu, si mavis, generatim eloquentiam adpellaverimus non solum sapientiam, sed maximè talem, quæ ORNATE loquatur : nunc de ORNATU quoquè præcipiendum est.

§. 876.

definitio
ornatus
nominalis

Definitione nominali, uti vocant, seu ea, quæ rei characterem primum, quo ab omnibus aliis inter-

internoscitur, exhibet, ORNATUM dicere possis, QUIDQUID SIVE ANIMUM SIVE SENSUS OBLECTAT. Novi, quid Morhoffiis sentiat, de Patavinitate Livii cap. 5. p. m. 509. *quæ itaque pulcra dicuntur, non semper cum jucunditate conjuncta sunt. Jucunditas enim orationis procedit plerumque ab indole, & ingenio hominis, sed pulcritudo ab artis præceptis dependet.* Quia vero vocabulum jucunditatis hîc arctiori sensu capit pro suavitate ex ingenii bonitate orta; cum nos sub eadem voce intelligamus quamlibet delectabilem orationem undecunque natam: nobis nullo pacto vir eruditissimus contrariatur.

§. 877.

Nondum adjicio unde illa oblectatio oriatur: à nemine satis esto, in eo consentire omnes, quotquot ad se ipsos animum advertere volunt, dum ex quadam re voluptatem capiunt: illam rem à se ornatam ac pulcram judicari, propterea quod delectat.

§. 878.

Habeo omnes, ni fallor, ideoque & antiquos philosophos, consentientes. Unus prodeat ex multis. Aristoteles de Rhetor. Libr. III. cap. 2. §. 3. & 5. locuples ejus rei esse testis potest.

§. 879.

Postquam enim §. 3. inter alia dixerat, ornatam dictionem effici vocibus peregrinis, erga quas homines non aliter affecti sint, quam in homines peregrinos, qui sui admirationem pariunt:

riant : tandem subjicit, quidquid gignit admirationem suave est.

§. 880.

verba
ipsa

Expendamus verba ipsa. μή ταπεινήνδὲ, ἀλλὰ κεκοσμημένην τὰλλα ὀνόματα ποιῆι. ὡς περὶ γὰρ πρὸς τὰς ξένους οἱ ἀνθρώποι, καὶ πρὸς τὰς πολίτας, τὸ αὐτὸ πάσχει πρὸς τὴν λέξιν. Διὸ δεῖ ποιεῖν ξένῃν τὴν διαλεκτὸν. Θαυμασὰ γὰρ τῶν ἀπόντων ἐσὶν. ἡδὺ δὲ τὸ θαυμασόν.

§. 881.

latina

Non humilem autem, sed exultam & ornatum (orationem) alia reddunt & c - - quemadmodum enim erga peregrinos & erga cives affecti sunt homines, ita etiam erga orationem. Itaque dictionem reddere peregrinam oportet. Res enim externas homines admirantur, QUOD autem GIGNIT ADMIRATIONEM SUAVE EST.

§. 882.

series ra-
tiocinati-
onum
ejus.

Aristoteles igitur hac ratiocinationum serie, si ordinatius evolvatur, usus est : dictione peregrina orationem ornatam reddat : cur ? omne peregrinum admirationem excitat : omne quod excitat admirationem, suave est : omne quod suave est, ornatum esse judicatur : ergo qui ornatam dictionem desiderat, adhibeat peregrinam.

§. 883.

notioni
confor-
mis no-
stræ

Quis non intelligit eandem ornatûs notionem Aristotelis menti esse obversatam, quam & nos §. 876. formavimus ?

§. 884.

etiam vir-

Equidem novi, etiam virtutem oblectamento, eidemque

eidemque genuino & exquisitissimo esse : sed ob-
 tus pul-
 cam ipsam caussam à veris rerum æstimatori-
 cra ex de-
 bus , pulcra & amabilis judicatur. Sic enim
 finitione
 Cicero ad Dolabell. L. XIV. ad Attic. p. 961.
 edit. Schrevel.

§. 885.

Nam cum te semper dilexerim , quantum tu verba ci-
intelligere potuisti , tum his tuis factis sic in- ceronis
ensus sum , ut nihil unquam in amore fuerit
ardentius. Nihil enim est , mihi crede , vir-
tute formosius , nihil pulcrius , nihil amabilius.
 Sed non omne tamen , quod ornatum est , ho-
 nestum est : cum possit esse honestæ artis ef-
 fectus ; licet omne honestum sit ornatum.

§. 886.

Quod si vero originem oblectationis , quâ investi-
 homines affici possunt , omnis , indagare pla-
 ganda de-
 ceat : res altius repetenda erit , ut ORNA-
 finitio
 TUS exhibere definitionem geneticam liceat. *genetica*

§. 887.

Vidit aliquid Plutarchus in quæstion. plato-
 nic. T. II. op. p. 1004. litt. D. τὸ δὲ κάλλος
 ὁμοιότητι τῇ πρὸς τὰ θεῖα κινῆ καὶ ἀναμιμνήσκει
 τὴν ψυχὴν. *plutarchi*
verba

§. 888.

Pulcritudo autem similitudine rerum divi- latina
narum animum movet , eidemque res in me- cum ju-
moriam revocat. Quid autem est divinum , dicio
 nisi singulare , eximium , præstantissimum , ex-
 cellentissimum ?

§. 889.

Recte igitur res præstantes ac divinæ nos ob-
 lectare , & ornatum habere dicuntur : interim
 cur res
 præstan-
 tes dele-
 tent ?
 nondum

nondum liquet, quid in se habeant, quod oblectet, & cur voluptatem sive intelligenti, sive sentienti, creare possint?

§. 890.

Suidas aliquid vidit

Longius vidit, & aliquanto plura detexit Suidas in voce κάλλος, T. I. p. 1362. edit. Colon. 1619. verba ejus hæc sunt:

§. 891.

verba eius

Κάλλος συμμετρία τῶν ἀνομοιομερῶν ἐν ἡμῖν μερῶν. προσώπε, τραχήλῃ, χειρῶν τῶν ἄλλων μερῶν.

§. 892.

latina

Pulcritudo est convenientia (commensuratio) dissimilarium in nobis partium, faciei, colli, manuum, cæterarum partium.

§. 893.

eiusdem verba alius dicitur

Sed iterum quid symmetria, seu commensuratio sit, ulterius scrutari juvabit. Explicat suam Auctor citatus mentem alibi, in voce συμμετρία. p. 827. Tom. II. edit. citat:

§. 894.

græca

Συμμετρία. ὁμώνυμον. ὡς περ καὶ τὸ σύμμετρον. σύμμετρα γὰρ τὰ τῷ αὐτῷ μέτρῳ μετρήμενα. καὶ τὰ οἰκεία ἐκάστῳ, καὶ ἀρκούντα, ἢ κατὰ τὸ πλῆθος, ἢ κατὰ τὸ μέγεθος, ἢ κατὰ ποιότητα, καὶ κατὰ τὰς δυνάμεις ἀνάλογον ἔχοντα.

§. 895.

latina

Symmetria, q. d. commensuratio, vocabulum est æquivocum. - - Symmetra enim sunt, quæ eâdem mensura metimur, & quæ cuique conveniunt, & sufficiunt, vel multitudine, vel magnitudine, vel qualitate, & quæ secundum facultates proportionem habent. §. 896.

§. 896.

Symmetria igitur est, quum diversæ rei totius ^{judicium} partes ita mutuo contemperatæ nexu sunt, ut nec magnitudine, nec multitudine, nec qualitate, nec facultate agendi quæquam excedat illam mensuram, quæ ad rei totius finem, quam brevissime, sed & optime consequendum, **re-**lata est.

§. 879.

In omni igitur symmetria plura referuntur ad ^{quid inferat sym-} unum. Quandoque plura sunt, ad quæ cæte- ^{metria?} ra respiciunt: tum partes necesse est ordinari ita, ut, si uni scopo inserviunt, altero, æque proposito, ne excidant. Quæ sane summa in compositis ornatûs generibus difficultas est, ne uni tantum tribuas, quod alteri nimium detrahat.

§. 898.

Exprimam hæc Viri politissimi Joh. Christoph. Gottsche- ^{dii} *Gottsched* verbis, in *den ersten Gründen der gesamtem Weltweisheit*, edit. Lips. 1733. p. 132. §. 249. seq. qui hæc perspicue & nervose proponit:

§. 899.

Wann vieles an einem Ding wol übereinstim- ^{verba} met, so daß es nach einerley allgemeinen Regeln eingerichtet worden: so nennet man solch ein Ding vollkommen.

§. 900.

*Die Vollkommenheit ist also die übereinstim- ^{continu-} mung des manigfaltigen. z. E. eine Uhr hat ^{ata} viele Räder und andre Theil: aber diese stim-
 men*

men darinn überein , daß sie durch die Umdrehung des Zeigers und den Glockenschlag die Zeit abtheilen und andeuten , daher hat die Uhr eine Vollkommenheit.

§. 901.

continu-
ata

Wann eine solche Vollkommenheit in die Sinnen fällt, und ohne deutlich eingesehen zu werden, klar empfunden wird: so heißt sie Schönheit.

§. 902.

continu-
ata

Wann nur eine einzige allgemeine Haupt-Regul beobachtet worden; so ist die Vollkommenheit nur einfach: wann aber mehrere beobachtet werden; so ist sie zusammengesetzt. z.E. wer einen Garten nur zur Lust anlegt, der hat nur eine Haupt-Regul: wer ihn aber zur Lust und zum Nutzen zugleich anlegen will, der hat zwey Haupt-Reglen in acht zu nehmen. Eben dieses hat auch in der Schönheit statt.

§. 903.

ornatus
tum intel-
ligendi,
tum sen-
tiendi ea-
dem ra-
tio.

Cum igitur perfectionis, cujus symmetria nonnisi capitur intellectu, & pulcritudinis, quæ in sensus cadit, eadem ratio sit: perspicuum est, unam eandemque causam esse quæ animam oblectat, ac sensus.

§. 904.

quid ergo
in genere
fit defini-
tione ge-
netica?

ORNATUS igitur sive intellectui admirabilis sive sensui, est SYMMETRIA REI TOTIUS, CUJUS PARTES, multitudine, magnitudine, qualitate &c AUT UNAM AUT PLURES REGULAS, EX TOTIUS REI SCOPO FORMANDAS, APTE SEQUUNTUR.

§. 905.

§. 905.

De illis rebus, quæ per sensus oblectant, du-possent
bium cuiquam videri possent, num & ipsæ tan-oriri du-
ta sint symmetria contemperatæ, ut ex ea nasci-bium
voluptas queat, quæ existit, quoties res pul-
cras sive audimus, sive oculis subijcimus.

§. 906.

An ille ornatus, illa suavitas, quæ ex ama-plenius
bili gestuum, in oratore, forma oritur; quæ propofi-
nascitur ex picturæ egregiæ adpectu; quam fo-tum
norum concentus, idemque perjucundus, pa-
rit, etiam cuidam symmetriæ originem debet?
Atqui, quis est, qui eam adesse animadvertat?

§. 907.

Respondebo verbis Leibnitii, *in dem ver-respon-
theydigten Systemate harmoniæ præstabilitæ*, dedetur
übersetzt von Heinrich Köhler Phil. & Jur.
U. C. 1720. ubi p. 93, & 94. hæc occurrunt:

§. 908.

*Ich habe anderswo gezeigt, daß die undeut-verbis vi-
liche Empfindungen vor die Lieblichkeit, oder-ri docti.
Unannehmlichkeit, die sich in dem wol-oder
Ubelklang befindet in einer verborgenen Arith-
metic bestehe.*

§. 909.

*Die Seele zehlet die Schläge der klingenden contin-
Cörper, welche in vibration seynd, und wann-atis
diese Schläge ordentlich und nach kleinen in-
tervallis mit einander zusammen treffen: so
fühlet sie ein Vergnügen.*

§. 910.

*Also verrichtet sie diese Rechnung ohne daß contin-
sie-atis*

sie es weißt. Daher geschiehet es auch, daß die Seele unendlich andere kleine, aber anbey sehr wol zusammen stimmende Würckungen ausübet, ob sie gleich nicht von ihrem Willen herrühren, noch anders erkannt werden, als sofern sie einen sehr mercklichen effect, worauff sie endlich abzielen, und zusammen lauffen, gewinnen.

§. 911.

continu-
atis

Es muß also der Verstand sich bemühen, durch gehörige Schlüsse zu ersetzen, was wir à posteriori wahrzunehmen nicht vermögen, wie man dann dieses bereits in der Music bewerkstelliget hat, allwo man die proportion, woraus eine Anmuth erwächst, entdeckt hat.

§. 912.

confecta-
rium

Nihil igitur ornatum esse potest, ideoque nec placere quidquam, quod non sit certa proportione sic contemperatum, tali ordinatum symmetria, ut in magna rerum quæ circumstant, aut partium varietate, omnia referantur aut ad unam, aut ad plures regulas: quibus varietas in unitate, & unitas in varietate existat.

§. 913.

officium
ornate
dicturi

Quicumque igitur ornate loqui vult, qui eloquentiæ finis est: is eandem orationis symmetriam, i. e. in maxima verborum ubertate, summam omnium, ad eundem commovendorum animorum finem, tendentem harmoniam, sibi consequendam esse, perpetuo meminerit.

§. 914.

quomodo
explen-
dum?

*In finita varietate eloquenti proposita intelliguntur. VERBA, ARGUMENTA RERUM,
UTRO-*

UTRORUMQUE MODUS & RATIO, AUDITORUM AFFECTUS, OCULI, AURES, LOCUS, TEMPUS, quo quæque horum magis aptiusque, quo & plura eorum, eloquentis dexteritas, in unum consentire jubet, occupandi audientium animi, scopum: **COORNATIOR** existit oratio.

§. 915.

Si verba consentiant loquendi scopo, quem **fundamentum** æstimamus ex intelligentia audientis; existit **mentum** perspicuitas, prima & nunquam non summi **perspicuitatis** facienda orationis virtus;

§. 916.

Si verba æquent res, ideoque maximæ **ma-decori in** dignificis, mediocres mediocribus, tenues tenui-**oratione** bus exprimantur: orationis oritur decorum, oblectationis habens quam plurimum:

§. 917.

Si & verba & argumentorum pondera **mo-prudentiæ in** dum habeant, tempori ac loco adaptatum: **oratione** oratoris elucet prudentia:

§. 918.

Si utraque habeant, quæ cum audientis **af-fundamentum** fectu concinere possint: sermonis enascitur **effi-mentum** cacia, tantopere eloquenti commendanda: **efficaciæ**

§. 919.

Si motus corporis omnes consentiant cum **orationis** verbis rerumque argumentis: splendor **splendor** orationis emicet necesse est: **qui?**

§. 920.

Sin eloquentis vox, sive natura sive arte, ad suavitatem aures demulcendas accommodata sit: suavissimam **quæ?**

mam fieri orationem, aliâs vel mediocrem, oportet.

§. 921.

hæc omnia inter se varie combinata infinite differunt perspicuitas prima virtus

Ex ipsa combinationis regula innumeris hæc modis ulterius variari, ideoque subdividi posse, cum per se obiter advertenti occurat, pluribus ut exponam, necessarium non esse videtur.

§. 922.

Prima igitur orationis virtus, ex qua ornatus, i. e. placendi ratio, cooritur, cum sermocinandi fine, quem, hac ingeneranda facultate, creator intendit, convenire maxime debet.

§. 923.

simile.

Perspicuitatem innuo styli limpidissimam, quæ præcipua ejus virtus est. Serenum cœlum, quis non anteponat turbulento: pellucidam vero quoque orationis proprietatem, quis non præferat inanium verborum turbæ?

§. 924.

testimonium Quintilianiani

Digna est Quintilianiani admonitio, quæ huic loco inferatur. L. VIII. institut. orat. cap. 2. p. 452. edit. Obrecht. *Est etiam in quibusdam turba inanium verborum, qui dum communem loquendi morem reformidant, ducti specie nitoris, circumeunt omnia copiosa loquacitate, quæ dicere volunt; ipsam deinde illam seriem, cum alia simili jungentes, miscentesque.*

§. 925.

continuatum lepidio exemplo

In hoc malum etiam à quibusdam laboratur: neque id novum vitium est, cum jam apud Titum Livium inveniam; fuisse præceptorem

torem aliquem, qui discipulos obscurare, que dicerent, juberet, græco, verbo utens; εὐχριστός. Unde illa scilicet egregia laudatio: tanto melior, ne ego quidem intellexi.

§. 926.

Alii brevitatis æmuli necessaria quoque orationi subtrahunt verba, & velut satis sit, scire ipsos, que dicere velint, quantum ad alios pertineat, nihil putant.

§. 927.

Quod in poetis Horatius reprehendit: id sane & oratoribus vitio dari meretur: Horatiæ testimonium

*Decipimur specie rectori: brevis esse laboro
Obscurus fio, sectantem lævia, nervi,
Deficiunt animique: professus grandia turget*
de arte poetic. vers. 25. seq.

§. 928.

Limpidæ aquæ, cujus ad fundum usque oculis prospectus patet, non lutulentæ, imaginem referre oratio debet.

*Ora fremunt undæ, longusque è fontibus
amnis*

*Diripitur, modo lenè virens & gurgite puro
Perspicuus: nunc sordet aquis egestus ab imo
Alveus: indetoros riparum & proruta turbant
gramina.*

Judicent oratores ipsi, cujusnam faciei, examine diversis temporibus relucentis, similiorem esse suam orationem præoptent? vid. Stat. L. IV. vers. 816. Sylv.

§. 929.

Scite profecto Aristoteles scribit, testimonium Aristotelis
P. L. III.

L. III. cap. 2. §. 1. edit. Schrad. ἔσω ἢ ἐκείνα
 τεθεωρημένα καὶ ὠρίσθω λέξεως ἀρετὴ σαφῆ εἶναι.

§. 930.

verba
 ejus. Σημεῖον γὰρ, ὅτι ὁ λόγος ἐὰν μὴ δηλοῖ ποιήσει
 τὸ ἑαυτῆ ἔργον. quæ ratio omnium præstantissi-
 ma est.

§. 931.

latina *Maneant igitur illa firma. Hic autem elo-
 cutionis virtus esse statuatur, ut aperta sit,
 atque dilucida.*

§. 932.

finis fer-
 monis
 omnis
 idem
 probat *Cujus rei signum est, quod nisi oratio ren-
 declaret, finem suum non assequetur. Finis
 quippe est, ut animi sensa cum altero commu-
 nices: communicari autem ægre possunt, si
 quid verba significant, ne adtendenti, & lingua-
 gnaro quidem, magnopere apertum sit.*

§. 933.

hinc mo-
 nita Tullii
 sequenda: *Id ergo officii orator sibi datum esse intelli-
 git, ut monita sequatur Ciceronis L. III. d
 oratore, T. I. edit. Godofr. litt. A. B. C. ut
 fere omnes obicuritatis fontes detegit, & vi-
 tandos esse, declarat.*

§. 934.

verba
 ejus *Neque vero in illo altero diutius commore-
 mur, ut disputemus, quibus rebus assequi possi-
 mus, ut ea, quæ dicamus, intelligantur: la-
 tine scilicet dicendo, verbis usitatis, ac pro-
 prie demonstrantibus ea, quæ significari, ac de-
 clarari volumus, sine ambiguo verbo; aut ser-
 mone, non nimis longa continuatione verbo-
 rum, non valde productis iis, quæ similitud.*

nis caussa ex aliis rebus transferuntur, non disceptis sententiis, non præposteris temporibus, non confusis personis, non perturbato ordine.

§. 935.

*Quid multa? tam facilis est tota res, ut continu-
mibi permirum sæpe videatur, cum difficilius ^{ata}
intelligatur, quid patronus velit dicere, quam
si ipse ille, qui patronum adhibet, de re sua
diceret. Isti enim qui ad nos causas deferunt,
ita nos plerumque ipsi docent, ut non desideres
planius dici.*

§. 936.

*Easdem res autem simul ac Fufius, aut ve-
ster equalis Pomponius, agere cepit, non æque, <sup>fœuri effe-
ctus</sup>
quid dicat, nisi admodum adtendi, intelligo,
ita confusa est oratio, ita perturbata, nihil
ut sit primum, nihil ut secundum: tantaque
insolentia ac turba verborum, ut oratio, quæ
lumen adhibere rebus debet, ea **OBSCURI-
TATEM ET TENEBRAS** afferat, atque ut
quodammodo ipsi sibi in dicendo obstrepere vi-
deantur.*

§. 937.

*Cum igitur obscuritates verborum ac tene-
itaque
bræ nemini placeant, cum tanta orationis tur-
obscuri-
ba ac insolentia oblectare nullo pacto possit: <sup>tas ityli
ornatui
obstat.</sup>
fateamur necesse est, ea omnia ab ornato ser-
monis abhorreere quam plurimum: nec, nisi
illum ornate loquendi facultate, i. e. eloquen-
tia, condecoratum esse, qui perspicue, qui ver-
bis dilucidis, qui oratione adtendenti facile in-
telligenda, effari, quæ constituit, queat.*

§. 938.

perspi- Hujus enim verba omnia, cum omni uber-
cuitas cur- tate, abundantia, & copia, ad unam tamen ean-
ornatûs demque regulam referuntur, quæ est dilucida
filia sensuorum animi cum aliis communicatio : quo
amico consensu fieri solet, ut perfectio, 899.
ex perfectione delectatio §. 876. ex delectati-
one, ornatûs idea tandem cooriatur : quam cum
sapientia conjunctam, omnem eloquentiæ vim
continere, dixi.

§. 939.

oratio Prudentiam oratoris dixi, quâ verba, & ar-
prudens gumentorum pondera TEMPORI & LOCO
adaptat, Quæ olim in foro moverunt audito-
res, hodie non percellunt tantopere quem-
quam : quæque Asiæ populis facundia placet
Europæis non placet.

§. 940.

tempore Illud experientia confirmat, hoc Ciceronis
& loco evincitur testimonio, in Brut. seu de clar. ora-
eloquen- tor. T. I. edit. Godofr. p. 345. litt. G. ubi in
tia variat hanc sententiam pronuntiat :

§. 941.

probatur Aliud autem genus est, non tam sententiis
verbis frequentatum, quam verbis volucre atque inci-
Tullii tatum : quali est nunc Asia tota, nec flumine
solum orationis; sed etiam exornato & faceto
genere verborum, in quo fuit Æschylus &c &c.

§. 942.

flumen In iis erat admirabilis orationis cursus, or-
sine or- nata sententiarum concinnitas non erat. Hec
mata autem, ut dixi, genera dicendi aptiora sunt
adoles-

adoleſcentibus. Vid. plura in inſtitut. orator.
Gerh. Joh. Voſſii L. VI. cap.6. num.2. p.467.
edit. Lugd. dat. 1643.

§. 943.

Illis locis, quæ citavit Voſſius, intelligitur,
atticæ dictionis genus, quod in Europa flo-
ruit, multum ab Aſiatico diſceſſiſſe.

alius Eu-
ropæo-
rum gu-
ſtus

§. 944.

Etiam hodiernorum temporum ratio idem
commonſtrat. Gallorum in dicendo lepor at-
que concinnitas; ſententiarum, quibus Hiſpani
utuntur, gravitas; Germanorum inter utroſque
ambigentium mediocritas; per pulcræ Italorum
in verbis veneres, & argumenta ingenioſa;
Anglorum oratio perpetuis philoſophiæ ratio-
ciniis ſecunda, nec injucundiffima lectu: non
omnem eloquentiam omnibus familiarem, ideo-
que jucundam, demonſtrant.

eloquen-
tia in va-
riis popu-
lis varia.

§. 945.

Oratoris igitur eſt, ſuſcepta prudenti & lo-
corum, & temporum, quibus arte inſervit ſua,
aſtimatione, ſecum conſtituere, quid cuique,
quo quidvis loco, quo quidvis tempore con-
veniat.

itaque
oratoris
eſt loco &
tempori
inſervire.

§. 946.

Quod quidem ſi facit, juſta orationis cum
loci ac temporis conditionibus individuis, ſym-
metria obtinetur, per ſymmetriam, perfectio,
in perfectione ſermonis, audientium voluptas,
in voluptate ornatus, §. 876. in ornatu eloquen-
tia: quæ ex notionibus harum virtutum, ſupra
traditis, ſua quisque ſponte, non difficulter
cognoscet.

ratio, cur
id elo-
quentiæ
munus ſit?

§. 947.

oratoris
prudentia
quid?

Hæc enim est prudentiæ genuina idea, ut in rebus maxime experiundis versetur, & ad individuas earum conditiones usque exporrecta agat: cum ex altera parte sapientia rerum pervagetur genera, veritatem honestatemque in se contemplans, & justa omnium æstimatione, prudentiæ ulterius progressuræ ad singula negotia, leges præscribat, mox per prudentiam, ipso usu, confirmandas, & varia locupletandas applicatione.

§. 948.

sine hi-
storiæ
notitia
non im-
petratur

Applicari autem prudenter ad singulos auditorum cœtus eloquentia cum fructu non potest, nisi singulas res complures, in vario individuum eventuum concursu, orator vocaverit ad animum, individuos vero eventus considerare non potest, sine exemplis, neque hoc facere, sine historia. Quid enim est HISTORIA, quàm sive PRUDENTIA, SIVE IMPRUDENTIA, REPRÆSENTATA IN EXEMPLIS?

§. 949.

probatur
ex noti-
one pru-
dentia
ciceroni-
ana

Egregie, more suo, Tullius L. II. de inventionione, T. I. edit. Godofr. p. 147. litt. D. E. *Prudentia est rerum bonarum, & malarum, & utrarumque scientia.*

§. 950.

partes
pruden-
tia me-
moriam.

Partes ejus memoria, intelligentia, & providentia. Memoria est, per quam animus repetit, illa qua fuerunt.

§. 951.

§. 951.

Intelligentia est, per quam ea perspicit quæ intelligentia
sunt.

§. 952.

Providentia est, per quam futurum aliquid providentia
videtur, antequam factum sit.

§. 953.

Orator igitur, prudenter verba factururus, primo præterita respicit : ex quibus certior fiat, orator præterita respicit
 quid apud hos auditores, hoc loco, hoc tempore, in his caussarum eventibus, audientium animos commoverit, aut non?

§. 954.

Prospicit futura, ne quid verborum, quæ ad prospicit futura
 hibet, ne quid rerum, de quibus agit, ne qua ratio dicendi, qua utitur, effectum scopo, quem præfixum habet, contrarium pariat. Sæpe, qui suam sibi rem pulcre curasse videntur, præter opinionem, spe sua excidunt, & se parum in animis auditorum consecutos, tandem aliquando indignantes sentiunt. Demosthenis exemplum, in primis eloquentiæ nascentis tyrociniis, citabimus infra. §. 106. 107. *de eloquentia corporis.*

§. 955.

Perspicere etiam præsentia orator annititur: perspicit præsentia
 loci, temporisque habita non mediocri cura.

§. 956.

Expendendum est, quæ terra, quæ urbs, ratione loci.
 quod ἀκροατήριον? qui mores loci in universum, qui affectus incolarum speciatim hujus urbis, qui denique oratorii, pro figuranda voce situs, quæ opportunitas?

§. 957.

ratione
temperis

Ponderandum est: in quo vivas seculo, quo anno, quo die? qui seculi mores, quæ anni fata, quæ diei singularia.

§. 958.

quæ varia
ad com-
munem
scopum
relata
perfecti-
onem pa-
riunt.

Quibus omnibus, ad communem finem, auditores commovendi, accommodatis, varietas quædam, ad eandem legem relata, existit, in qua est perfectio, §. 900. ex perfectione emicat auditorum voluptas, ex voluptate ornatus, §. 876. ex ornatu intelligitur, ut primum sermonem condecorat, eloquentia.

§. 959.

nova ora-
tionis
virtus,
ornatum
gignens

Quando verba rebus æquantur: iterum plura in eodem, i. e. in exprimendo rerum caractere, consentiunt: ex quo nova oritur perfectio, voluptas audientis, ideoque distincta eloquentiæ virtus.

§. 960.

appella-
tur orati-
onis di-
gnitas seu
potius
decorum.

Illam quidem virtutem, styli decorum rhetores vocant. Nec enim lata tristi, nec tristia lato, nec grandia tenui, nec tenuia grandi, nec, quibus omnes commoventur, frigido, nec quotidiana, ardentissimo dicendi genere, exprimenda sunt.

§. 961.

testimo-
nium Lu-
cretii

De ornatissimis ornatissime, de tenuibus tenuiter dicendam: inde Lucretius de rer. nat. L. VI. vers. 81. seq.

*Multa tamen restant, & sunt ornanda politis
Versibus, & ratio superùm cælique tenenda
Sunt tempestates, & fulmina clara cavenda.*

§. 962.

§. 962.

Idem poscit Horatius, de arte pœtica; vers. Horatii 89. seq. quod autem pœtis, multo magis oratoribus, observandum est:

*Versibus exponi tragicis res comica non vult.
Indignatur item privatis, ac prope socco
Dignis carminibus narrari cœna Thyeste
Singula quaque locum teneant, sortita decenter.*

§. 963.

Duplex autem potissimum orationis decorum constitui potest. Ad qualitatem rerum aliud sermonem attemperat, aliud vero ad quantitatem. Illud momenta rerum ponderat: hoc temporis, quo dicendo exornari merentur, curam gerit.

duplex
orationis
dignitas

§. 964.

Illius exempla Dionysius Longinus de sublimitate Sect. III. num. 6. seq. p. 17. edit. 1694. citat.

Dionysius
Longinus

§. 965.

Ταύτη καὶ τὰ τῷ λεοντίνῃ Γοργίῃ γελαῖται γραφόντος, ξέρξης ὁ τῶν περσῶν ζεὺς, καὶ γύπερ ἔμψυχοι τάφοι. Καί τινα τῷ καλλιθέῳ, ὄντα ἔχ' ὑψηλὰ ἀλλὰ μετέωρα.

prioris
exem-
plum
præbeti

§. 966.

Καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ κλειτέρχῃ, Φλοιῶδης γὰρ ἀνῆρ, καὶ Φυσῶν κατα τὸν Σοφουκλέα.
ἔσμικροῖς μὲν αὐλίσκοις, Φορβείας δ' ἄτερ

continu-
atum

§. 967.

Itaque Ἔ illa Leontini Gorgia risum movent, verba laqueum Xerxem Persarum Jovem vocat, Ἔ vul-

tina

tures animata sepulcra. Item Callisthenis nonnulla, quæ non tam grandia sunt, quam inaniter turgentia, & sufflata.

§. 968.

continuata His autem multo putidior est Clitarchus, vere hordeaceus scriptor: de quo merito illud Sophoclis usurpaveris:

*Parvis quidem non ille spirat tibiis
Tumidum sed os nunquam capistro continet.*

§. 969.

judicium Quomodo enim Xerxes cum Jove comparari possit, quem Græcia pulsum turpi se fugæ dedisse scriptores tradunt. Corn. Nep. II. cap. 5. §. 2.

§. 970.

posterior orationis dignitas seudecorum. Datur vero quoque orationis decorum quod in dicendo temporis rationem habet, nec, de paucis, multas horas loquacitate extrahit.

§. 971.

exemplum Plutarchus in Laconica instituta mentionem facit cujusdam Cephisophontis, qui in vitium huic virtuti contrarium incurrerit. T. II. ed. Xyl. p. 239. litt. -

§. 972.

Plutarchi verba Κηφισοφῶντα, ἐπιόντα περὶ τῷ τυχόντος δυνάσται ὅλην τὴν ἡμέραν λέγων, ἐξέβαλον, φάμενοι τὸν ἀγαθὸν μυθητῶν δὲν τοῖς πράγμασιν ἴσεν τὸν λόγον ἔχεν.

§. 973.

latina Cephisophontem professum, de quavis re per integrum diem se dicere posse, urbe ejecrunt, dicentes, boni oratoris esse orationem rebus æqualem habere.

§. 974.

§. 974.

Notari hoc loco illi merentur, qui, nulla oratores temporis ratione habita, frigidam, lentamque lenti, & orationem, quam somni magis pulvinar, quam prolixita- affectuum excitandorum palæstram dixeris, mul- tis studi- tas per horas producunt: dicendi facultatem non tam præstantiâ, quam temporis diuturnitate, metientes.

§. 975.

Qui, quemadmodum suæ orationi dignita- quid effi- tem conciliare nullam possunt, cum nulla adhi- ciunt? beatur temporis cum dicendi scopo, symmetria, eamque ipsam ob causam nec ornatus, nec delectatio: ita quoque alienum videri non debet, aut nullos, aut paucos ab iisdem animo commoveri auditores.

§. 976.

Cui quidem oratoris lenitati, ne quid gra- de diffi- vius dicam, verborum, sermonisque efficacia cultate opponitur: de qua antequam pluribus, ut fas harum est, dicam: præmittenda quædam sunt, de ha- virtutum rum virtutum, unâ consequendarum, unam difficultate. conten-

§. 977.

Quod in omni perfectione composita evenire difficultas solet, ut aliæ regulæ aliis nonnihil detrahant: ea perfe- id & in eloquentiæ studio maximam oratori ctionis curam injicit. compositæ filia.

§. 978.

Videamus, quænam illæ difficultates sint, & quomodo quomodo nascantur? scite in hanc rem iterum nascatur? differit, laudatus scriptor Gottschedius T. I. p. 133. *iu den ersten Gründen der gesammten Weltweisheit.*

§. 979.

§. 979.

ex diver- In zusammen gesetzten Vollkommenheiten fließ-
fitate re- sen die Reglen aus verschiednen Gründen, und
gularum können daher leicht zuweilen wider einander
 lauffen. z. E. die Schönheit des Gebäuds kan
 leicht etwas erfordern, was der Nutzbarkeit
 desselben zuwider ist, und umgekehrt.

§. 980.

imperfe- Es ist also eine Ausnahm alsdann unentbehr-
ctionem lich, und man muß daher an einem Ding, umb
partis in- der Vollkommenheit des gantzen Willen, zu-
ferenti- weilen etwas unvollkommenes in den Theilen
um dulden: wann nur die Ausnahm da gemacht
 worden, wo es am wenigsten zu bedeuten bat.

§. 981.

quæ nam Dieses in besondern Fällen richtig zu beur-
regula theilen, muß man auff den Haupt-Zweck des
potior. Urhebers eines solchen Werckes sehen. Diese
 gibt die wichtigste Regul, und von dieser muß
 am wenigsten gewichen, oder eine Ausnahm
 gemacht werden. Die geringe Reglen herge-
 gen, die in andern Neben-Absichten ihren
 Grund haben, müssen auff bedörffenden Fall
 weichen.

§. 982.

Eloquen- Eadem regularum collisiones in excolenda
tia perfe- quoque eloquentia se offerunt. *Unus quidem.*
ctio com- *facundia omnis in toto, qua patet, orbe flo-*
posita, *rentis, scopus, propositum unum est, ut ani-*
quia plu- *mos auditorum commoveas, ut com-*
ribus *motis persuadeas:*
æstima-
tur.

§. 983.

§. 983.

Sed cum homines modis infinitis variant, & alii nonnullis rebus commoveantur, quibus alii cum affectuum quodam frigore adtendunt: facile secum quisque constituet, quam ancipites sint orationum eventus, quantas oriri oporteat regularum sibi mutuo detrahentium, præsertim coram diversæ indolis auditoribus, pugnas, & veluti dimicationes.

§. 984.

Jam enim, in uno eodemque cœtu, hos videas ab oratore, nixam solidissimis rationibus convictionem, quietò, sed perspicaci animo, expectantes: quibus, quicumque verosimilibus duntaxat, & ad affectus modo ciendos, accommodatis verbis, persuadere conatur, non magnopere probari solet.

§. 985.

Jam verò inter eosdem auditores existere sentias, qui veritates non nisi ex affectu æstimant: eaque omnia, quæ sine limpida & serena animi, profundiora spectantis, tranquillitate, cognosci non possunt, vanissimarum subtilitatum in numero ponunt.

§. 986.

Quidquid his placet, id animum percellere, rerum vivaciori sensu afficere, & quodam motuum interiorum vento, menti eorum efficacius adspirare debet. Plus enim affectu & sensu, quam accuratiori rerum obviarum intelligentia, metiantur, quod ipsis objectum est.

denuo
novum

§. 987.

Alii ut paucis, maxima sententiarum gravitate, & argumentorum velocissime perstringentium fulgure, animum concutias, inprimis præoptant: reliqua ipsis languida, frigida, nec judicioso homine, qui ponderat verba, non numerat, digna videntur:

præcedenti ad-
versum

§. 988.

Ex adversa parte autem sunt, qui id dicendi genus dialecticis, non rhetoribus, commendandum esse arbitrantur, qui ob eam causam diffuso verborum flumine, in quo multum facilitatis, acrimoniæ parum existit, mirifice delectantur.

describi-
sur pluri-
bus

§. 989.

Neque enim rem ullam, pro dignitate, fatis ornata verbis esse existimant, nisi, abundante sermonis copia, plenis velut cyathis, audientibus, sive meri, sive potius aquæ ad instar, propinata sit.

aliud ho-
minum
genus

§. 990.

Alios circumscripto, asiatico, & ventoso dicendi genere, quod fimbrias in longum latumque dilatat suas, alios medio, alios denique succincto videas occupatos: quibus nec placet orator quisquam, nisi eadem chorda oberret.

homines
iterum
varii

§. 991.

Hos tristes, hos lætos, hos motuum hac vice vacuos; hos summis rebus quotidie pastos, & principum dignitate radiantes cognovimus, hos mediis ordinis, illos infimi.

§. 992.

§. 993.

In tristitiam qui proni existunt, quorum ex^{melan-} atra sanguis bile permultum traxit, non nisi tra^{cholici}gica amant, divinæ Nemeseos spirantes iras, infausta futurarum calamitatum præfagia, & maximas rerum conversiones declamari cupiunt, comica detestantur.

§. 993.

Quos animus hilaris regit, illi comata, splen^{hila-} dida, amabili, ingeniosa delectantur oratione, quæ plus salis habeat, quam fellis, plures foccos quam cothurnos.

§. 994.

Philosophicæ autem mentes, quæ ambigunt^{Stoico-} inter genus utrumque, denudatam oratorio ha^{rum fere}bitu, & exutam veritatem, verbis repræsentatam simplicibus, malie se caussantur, quam tanto colorum & phalerarum fuce depictam: quorum si stes iudicio, omne decorum, quod sensus oblectat, eliminandum esset.

§. 995.

Summis præfecti reipublicæ negotiis, non nisi^{principes} summa amant, quæ ad prudentiam status, sic enim vocatur, ad illustrandam gentis gloriam, ad augendam architectonicam militarem &c, verbis non vulgaribus, sed in aula frequentatis, i. e. delicatis, circumspèctissimis, blandis, & ab omni idea, quæ vel tantillum offendere posset, gignenda, alienissimis, proponuntur.

§. 996.

Medii ordinis homines pro fortunarum va^{medii &}rietate, jam altiorem dicendi vim desiderant,^{infimi or-} jam^{dis}

jani in mediocri conquiescunt : reliquis infimæ fortis , nonnisi ea verba , illos sermones curantibus , qui à re familiari , ab œconomia negotiis , à quotidiani laboris nominibus desumpti sunt.

§. 997.

ambitiosi

Neque vero etiam desiderantur illi , quibus orator placet nullus , nisi in ipsorum sententias iverit , nisi se & verborum & argumentorum usu , & reliquis omnibus illorum præbuerit imitatore.

§. 998.

quibus
pauci
oratores
proban-
tur

Inde oratorem raro laudari ab illis audias , qui diversis sacris adstipulantur , quos orator refutavit , quibuscum ipsi intercedit similtas , aut inimicitia gravis apertior.

§. 999.

styli puri
amatores

Res nobis vel mille objectas conspicamur , quarum vel notitia , vel usu Romani caruerunt. Videas igitur homines , nimio & superstizioso humanitatis studio fascinosos , fastidire orationem quamvis , quæ non summa styli puritate , perscripta est , quam vox vel una Ciceroni , & ætati ejus , ignota interpolat.

§. 1000.

contrari-
um senti-
entes

Alii curam latinæ tam anxiam pedantissimi loco ponentes , quum res novas , barbarissimos , seu solœcismos vitaturi , varie circumscribimus veterum verbis , affectatum id , & à libero , efficaci , nec non jucundo dicendi genere , ad præsens seculum accommodato , longe alienissimum esse putant.

§. 1001.

§. 1001.

In tanta studiorum diversitate, quis unâ eademque opera ac oratione faciet, quod satis est, omnibus? Tanta quandoque mentium sive varietas, sive pugna est, ut huic placere non possis, nisi displiceas alteri.

*d. afficit
ergo plâs
cete omâ
nibus*

§. 1002.

Non igitur, quod uni ornatum videtur, vi- debitur & alteri; nec adeo omnes ex una fa- cundiam regula metiuntur.

*variâ
gustus*

§. 1003.

Quod vero in omni perfectione composita faciendum est, uti §. 981. dictum, idem & orator ob oculos ponere debet. Dispiciendum nempe, quisnam sit princeps omnium eloquentiæ scopus?

*quid fa-
ciendum?*

§. 1004.

Princeps autem eloquentiæ finis est, UT PLACEAS OMNIBUS, si omnibus non potes, SALTIM NE DISPLICEAS ULLI.

*intere
princi-
pem scô
pam aut
pricipi
proxi-*

§. 1005.

Si non displicere aliquibus non potes; FAC SALTIM DISPLICEAS PAUCISSIMIS, RELIQUIS TANTO MAGIS ADPROBERE.

*mita
aut pro-
ximo vi-
cinna*

§. 1006.

Si multis displicendum sit; FAC NE SAPIENTIBUS INTER EOS. SI & quibusdam sapientibus; FAC ILLI INTELLIGANT, QUAM ID INVITO EGERIS ANIMO.

*aut vici-
no confi-
nem
aut huic
conti-
nentem*

§. 1007.

Si ne hoc quidem à te fieri aut præstari possit; ad oratoriam te non natum existimato.

*aut absti-
ne,*

Q

§. 1008.

§. 1008.

**excepti-
ones re-
gularum
faciendæ
quando,
ubi?** Intelligis, semper ita agendum, ut, quam proxime potes, scopo principi, qui ad universos oblectandos contendit, accedas; reliquos autem subordinatos fines, qui singulis destinantur, urgente quidem necessitate, cedere jubeas, sed, quam fieri potest, parcissime. ex §. 981.

§. 1009.

**quomo-
do?** Quæ vero, quis præstabit, nisi auditorum animos, studia, inclinationesque cognoverit accuratius?

§. 1010.

**casus ex-
ceptionis
primus** Videndum: omnes an eodem dicendi genere delectentur; tum res salva erit: an plerique tum exceptio admittenda, & pauciores prætereundi, non ut displiceas, sed quia placere non potes.

§. 1011.

**casus se-
cundus** Si magna in auditoribus sit ingeniorum diversitas; illos maxime in dicendo oblectare facit, qui sapientiores, qui eruditi, aut reliquis meliores existunt.

§. 1012.

**casus ter-
tius** Pro cœtu sacro contra, rudes, simplices, peccatis obnoxii, quorum pars semper maxima docendi & excitandi sunt.

§. 1013.

**regula
generalis** Semper, omnibus pensitatis, quid factu optimum, Philipp. I. v. 10. nempe quid ad summum scopum, quam fieri potest, paucissimis anfractibus (regularum exceptionibus) ducat, cogitandam est.

§. 1014.

Hâc viâ in eloquentiæ ornatu, qui perfecti-^{exceptionis} onem valde compositam, i. e. ad plures quan-^{fundamen-} doque, easdemque variantes, imò & pugnan-^{tum per-} tes regulas, adaptandam, repræsentat, semperfectio quam paucissimis potest, locus relinquitur ex-^{compositi-} ceptionibus.^{ta}

§. 1015.

Quæ quidem collisarum regularum tempe-^{excepti-} ramenta, quia non locum habent, nisi respectu ^{one re-} mirifice variantis auditorum indolis: dicendum ^{fectu} tunc quoque erit, quid in conflictu circa illas ^{vitarum,} virtutes styli ipsius faciendum sit, quarum quan-^{styli,} loque alia aliam excludit, & inde natas regu-
as infestis committit cornibus?

§. 1016.

Prima, me iudice, perspicuitatis habenda ^{perspi-} ratio est, ut neque gravissima, neque efficacissi-^{uitas} ma, neque elegantissima oratio magni facien-^{excepti-} a sit, si constructionis perplexitate, verborum ^{oni non} ambiguitate, periodorum nimis productarum, ^{obnoxia,} quibus prima cum ultimis conferre mens pro-
hibetur, longiore tractu, obscurior fiat.

§. 1017.

Post hanc virtutem, duæ potissimum de loci ^{post hanc} secundi prærogativa contendunt. Efficacia, ^{gravitas} & efficacia ^{& efficacia} in excitandis affectibus, gravitas, loquacitati ^{cia cer-} opposita, in suppeditandis rerum ponderibus tant ^{argumentisque.}

§. 1018.

Utramque si adhibere possis, nulla existit ^{non ubi} collisio, ideoque nec consilio opus est. Quid ^{utriusque} utraque simul adhiberi nequeat? ^{locus}

§. 1019.

quid decidat? Auditorum in dolens tum decidat. Cum sexu sequiore, si verbis agendum sit, seu cum hominibus, animi teneri, mollis, flexilis non diffuculter in omnem partem : omnem vim in commovendis affectibus effundi necesse est. Non opus erit *demonstrationibus* sed excitandi *artificiis* : non *gravitate* sententiarum, sed *verbis volucris* & incitatis : non *acumine*, sed *coloribus*.

§. 1020.

sive gravis & constantis Verum enim vero ad virorum, matura prudentia conspicuorum, animos, longe alia via patet. Ponderant illi res ipsas, non superficiem extimam, verborum picturis superbientem : aguntur iudicio deliberato mentis, non motu animi subitaneo : innituntur argumentorum inconcussis fulcris, non lubrico troporum, figurarumque tantum lumina, reperiuntur speculo.

§. 1021.

elegantia orationis in verbis. Orationis efficaciam & gravitatem ponit sequitur dictionis nitor ac elegantia. Sæpe enim oratio affectuum plena, sed non admodum tersa ac nitida est. Præstat tamen affectibus cingendis fecundam, quam tantum verborum ac dictionis venustate exultam esse.

§. 1022.

quæ virtus in collisione alteri præponenda? Reliqua omnia, quæ parumper fieri difficilia diximus, §. 990. 991. seqq. expedite iudicabit, qui auditorum potissimam habebit rationem, ut cum tristibus, oratione serena, cum lætis, comata & suavi, cum principibus, dignitatis, prudentiæ

dentia & majestatis plena, cum hominibus medi ordinis, varia & multiplici, cum ambitiosis, modesta, cum humanitatis amatoribus, purissima, cum liberis seculi praesentis imitatoribus, propria & non affectata, &, si in uno coetu hujus generis omnes sunt, ad plerorumque seu praecipuorum indolem accommodata, sibi agendum censeat.

§. 1023.

Ita existit dicendi generis, cum auditorum & quo effectu & studio, symmetria, in symmetria perfecta? perfectio, in perfectione, voluptas, in voluptate ornatus, in ornatu denique eloquentia: quam utique sapientiam ornate loquentem esse, frequentius monui.

§. 1024.

Explicatis igitur plerisque ornatibus in loquendo virtutibus, perspicuitate §. 922. seqq. prudentiam §. 939. dignitate §. 960. seu potius decoro, nitore vel elegantia §. 1021. nec non harum virtutum non ubique conciliandarum difficultate §. 976. seqq. superest, ut de orationis efficacia, cui eloquentia imprimis deservire volet, non nihil adjiciamus.

§. 1025.

Efficacia eloquentiae in arte excitandorum affectuum posita esse intelligitur: quam, si dubites, rectene an secus, à communi ornatus virtute derivaverimus; sequentia velim ad animum revoces.

§. 1026.

Ornatibus nomine id appellatur omne, quod affectus five

posse, ad five animum, five sensus oblectat §. 875 : jam
ornatum vero, qui artem movendi affectus possidet, &
pertinet. exercet, animos imprimis voluptate permulcere
potest : quis eum ergo neget dicere ornatius ?

§. 1027.

quia affe- Delectare illum, qui affectus in auditore ci-
ctus de- eat, five lætos, five tristes, præterquam quod
lectant supra suo loco diximus, jam vero quoque ex
sequentibus ibimus probatum.

§. 1028.

affectus Cartesius de passion. part. secund. p. 34.
omnes num. 44. edit. 1692. in hanc rem ita differit :
delectare, eadem ferè ratio est, propter quam naturali-
probatur. ter volupe est sentire, se commoveri ad omnes
Cartesii species passionum IMO AD TRISTITIAM, &
testimo- odium, quando non aliunde orti sunt illi affe-
nio ctus, quàm à variis eventibus, qui in thea-
tris exhibentur, aut ab aliis similibus subjectis,
quæ cum nobis nullo modo nocere possint, vi-
dentur titillare nostram animam eam tangendo.

§. 1029.

explica- In omni igitur affectu, cùm anima titillatione
tur pluri- quadam afficiatur, etiamsi eam tristitia percel-
bus li contingat ; in ipso enim mœrore quoddam rei
amissæ solatium quæritur : consequitur, ut nul-
lus oriri motus animi possit, quin aliquid ha-
beat oblectationis.

§. 1030.

oratori Cui igitur oratori hoc divinitus datum est,
hic orna- ut in animos influere, eosdemque sermonis sui
tus pro- vento, undarum ad instar, excitare possit : eum
positus quoque voluptatem auditoribus afferre, ideo-
esto que vim ornate loquentis consequi, necesse est.

§. 1031.

§. 1031.

Excitandi autem affectus sunt TROPORUM tropi & AC FIGURARUM SPIRAMENTIS : quæ figuræ quo menti accommodatius afflare solent, eo cient affectus & dulciior etiam animi cooritur motus. oblectant,

§. 1032.

Quoniam vero affectus à tropis & figuris, ergo ha- non sine quadam delectatione gignuntur : oportet tropos & figuras quandam symmetriam habere, cui illa, quam pariunt, animi voluptas, symmetriam originem debeat suam.

§. 1033.

Ad naturam troporum ac figurarum qui ad- non diffi- cendere cupit curatius ; facile sentiet, in illis cilibus probatio. atere quandam symmetriam.

§. 1034.

Tria maxime in oratoria arte concurrunt: symme- PERSONÆ, RES, VERBA : quorum inter tria lateet è mutua harmonia, tropi & figuræ, affectibus in his tri- bus excitandis capaces, existunt.

§. 1035.

Quando tria nobis obversantur, tum ea, per tria sex ombinationis regulam, sexies transponi pos- modis unt, ita tamen ut in eodem occurrant ordine transponi possunt. non nisi termini bini.

§. 1036.

Cogitentur ergo tria hæc, verba, res, idem eve- nit his personæ, quæ in omni occurrere eloquentia tribus. debent : tum ea, sex variantibus modis, com- binari posse sentiemus.

§. 1037.

Habeant primo verba symmetriam cum re. prima combi- bus,

natio unde styli decorum
bus, ponanturque in eodem ordine, ut alterum alteri conveniat; tum illa styli virtus existet, quam supra *decori nomine insignivimus* §. 916. 963. seqq.

§. 1038.

secunda combinatio unde oratoris prudentia
Jubeantur secundo res personis in hoc tempore & loco respondere; (nulla enim persona finita existit, nisi loco & tempore certo) tum prudentia orationis elucebit, de qua dixi §. 917. & plenius §. 939. sequentibusque.

§. 1039.

tertia combinatio unde in oratorem favor
Tertio personas personis aggrega, ut in illis sit quaedam animorum harmonia, tum favor audientium *in oratorem* animo observabitur tuo, de quo præcipere nihil attinet: cum captatione potissimum benevolentiae concineatur, aut impetretur, quæ aliis regulis non absolvitur, ac reliqua omnia.

§. 1040.

favor optimus interpretis
Si tamen audientium favor oratori adspiret, antequam verba faciat; certum est, eum optimo interprete uti: non enim interpretis melior est alter, quam favor. *Es ligt nicht am schön geigen, sondern am gern hören.*

§. 1041.

tres priores combinationes aliarum virtutum sermonis fundamenta,
Tribus igitur transpositionibus ad aliarum orationis virtutum fundamenta pertinentibus: tres adhuc possibles combinandi rationes relinquuntur, quibus tropi ac figuræ, indeque citandi affectus, ideoque sermonis efficacia, gigni solet.

§. 1042.

§. 1042.

Respondeant certo ordine verba verbis, tunc figuræ dictionis coorientur, de quibus mox plura.

quarta combinatio, unde figuræ dictionis

§. 1043.

Convenient verba personæ dicentis, tum nascuntur figuræ sententiæ, quas & ipsas paulo uberius explicabimus.

quinta combinatio, unde figuræ sententiæ

§. 1044.

Ostendatur verbis symmetria quædam *inter rem & rem*, tum tropos *videre licebit* prodeuntes.

sexta, unde tropi

§. 1045.

A quibus quidem enarrandis faciemus *initium à* am. Quatuor esse tropos, vel tyronibus in *tropis* trivio inculcari solet.

§. 1046.

Id autem præcipue commemorari meretur, etiamsi tropi definiantur per *venustam vocis, à propria significatione ad alienam, translationem*: tamen vim ejus omnem in eo positam, ut uno vocabulo plurium rerum mutuae affectiones & symmetriæ significantur.

tropi rerum
quandam
lymmem-
triam de-
notant

§. 1047.

Testem adpello summum virum, Gerh. Joh. Vossium in institut: orator. L. VI. cap. 10. p. 163. edit. Lugd. Bat. 1643. ubi in hanc sententiam pronuntiat:

testis est
Vossius

§. 1048.

Tot sunt primarii tropi, quot sunt rerum mutue affectiones. At res vel conjuncta sunt

tropi &
rerum
mutue affe-

fectione oriundi *vel disjunctæ. Conjunctæ vel essentialiter coherent, vel accidentaliter.*

§. 1049.

quomodo? *Essentialiter : ut totum & pars : accidentaliter : ut causa externa, effectum, subjectum & adjunctum,*

§. 1050.

quomodo? *Disjunctæ vel amice conspirant, ut similia; vel repugnant ut contraria.*

§. 1051.

quinam tropi? *A primo genere §. 1049. est synecdoche, ab altero §. citat. metonymia, à tertio 1050. §. similia, fundamentum metaphora, à quarto ironia.*

§. 1052.

probatur per metonymiæ *Metonymia nexum rerum inter se denotat, quo se mutuo respiciunt, ut causa & effectus, ut subjectum & adjunctum. Atqui si uno vocabulo ejusmodi rerum plurium symmetria menti offeratur, id habet aliquid jucunditatis, per ea, quæ §. 904. annotata sunt.*

§. 1053.

exempla *Terra erat unius labii Genes. 2. v. 1. vox labii & partem oris extimam, plerumque rubentem, & ejusdem cum sermone formando nexum indigitat. Itaque vox audita hoc sensu delectat.*

§. 1054.

exempla *Sylvestrem tenui Musam meditaris avena, Virgilio versus est, in quo avena vocabulum & tibiā notat, qua ille cecinit, & materiam, ex qua fabrefactam fuisse novimus. Est igitur in*

una

una voce plurium rerum significata mutua schesis : ideoque delectat.

§. 1055.

Proximus ardet Ucalegon, nomen hoc proprium & domum & possessorem notat, & jus quod huic in illam competiit. Est igitur una voce rerum binio, earundemque nexus moralis indicatus : quod non esse jucundum non potest. Sic de cæteris omnibus Metonymiæ speciebus sentiendum est.

exempla

§. 1056.

Synecdoche partium & totius symmetriam exprimit. *Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet*; verba Virgilii sunt, in quibus vox *parietis*, terminos ædificiorum, seu conclavium in illis, igne corripere non posse indigitat, nisi toti structuræ immineat periculum. Partis igitur ac totius nexu indicato, mentem jucunde affici intelligimus.

per exempl.
synecdoches

§. 1057.

De metaphora vero, quid dicam, quæ tota in eo est, ut rerum diversi generis, hinc conspicuarum, seu in oculos auresque incurrentium, illinc non conspicuarum, nec nisi animo intelligendarum; hinc regni naturæ, illinc regni gratiæ, convenientiam, proportionem, & harmoniam, menti repræsentet?

de metaphora

§. 1058.

Ita dicendi flumen si audias: duo rerum genera
nera

exempla

ejus omnia
symmetriam
ostendunt.

nera inter se vides comparata, hinc regnum literarum, illinc regnum naturæ: simulque intelligis, quæ aquarum in amne manantium natura sit, eandem & esse orationis, quæ & rerum verborumque ubertate, & facilitate cursus minime pronuntiando impediti, singularis existat

§. 1059.

inde delectatio

Rerum ergo plurium venusta convenientia, ac velut symmetria, quum uno menti vocabulo sistitur; cogitatione illius harmoniæ animus non oblectari non potest.

§. 1060.

exemplum.

Orationis aculeos qui adpellat, quid aliud habet propositum, quam ut inter res diversi generis, alteras sensui tantum, alteras intellectui duntaxat obvias, symmetriam quandam invenire, declaret?

§. 1061.

declatur

Ut enim aculeos v. g. ferreos, corpori animalium adhibitos, dolorem parere novimus, pro mensura temporis ac motûs, quo aculei admoventur, majorem minoremve: sic, eadem proportione, quæ in oratione audienti molesta sunt, pro magnitudine aut duratione offensionis, animum velut pungunt, ideoque rerum pariter conspicuarum & non conspicuarum indicant symmetriam, quæ adtendentibus non potest non esse voluptati.

§. 1062.

idem obinet in
omni allegoria
&c.

Similis omnium metaphorarum, allegorarum, troporumque ejusdem generis, ratio est, atque natura. RES REBUS VELUT COM-

MENSU

MENSURAMUS, & in utrarumque symmetria animum jucunde sentimus affici.

§. 1063.

Non est, cur hic ironiam excipias, quæ est *tropus à contrario ad contrarium*, ex quo nullam symmetriæ rerum plurium, speciem elucens, prima fonte suspiceris: nam & ea quàm maxime juvat nosse, quæ communem mensuram non habent, & ea scire, delectat, quæ infelicitatis cornibus pugnant.

an & ironia symmetriam indicet?

§. 1064.

Quid? quod contrarium ejus, quod verba sonant, significaturi, malitiam, seu stultitiam velut ulciscamur. Verbis enim contrariis illi rei, quam exprimere volumus, efficitur, ut auditor sentiat, se non habere, nec esse, quem se esse, aut quæ habere putat.

probatur sententia affirmans

§. 1065.

In eo autem esse voluptatis non minimam causam, tota natura rationalis, clamat magis quam loquitur.

uberius

§. 1066.

Per malitiam & stultitiam, cui castigandæ ironia inventa est, omnium rerum, quæ est perfectissima, symmetria, paulisper turbatur: cujus autem facta per ultionem restitutio non minus jucunda esse debet: quàm in musica dissonantium aliquamdiu vocum concursus, substituto repente dulci sonorum concentu, velut exprimitur: quod animos & aures plus demulcet, quam ullis exprimi verbis potest.

& corroboratur

§. 1067.

§. 1067.

argumen-
to latius
patente

Hæc caussa adeo late patet, ut gravissimæ doctrinæ in theologia, satisfactionis videlicet, inconcussum fundamentum sit. Restituendus est, inflictis pœnis, incomparabilis rerum ordo, qui per peccata turbatus est : eademque restitutio omni in cœlo terraque rationali naturæ exquisitissimam voluptatem affert Apocal. 18. v. 20.

§. 1068.

ad doctri-
nam de
satisfac-
tione

Quemadmodum vero per peccata, non homines tantum, sed & cœli incolæ offenduntur; ut ex simili patet, Matth. 18. v. 31. & ex contrario Luc. 15. v. 10. & exemplo singulari 1. Cor. 11. v. 10. ita peccata sine satisfactione condonare, esset remittere MALORUM injurias, sed una jura BONORUM, quibus ex pœna, tristitiæ expiatio, & voluptas debetur, VIOLARE.

§. 1069.

breviter
notatam

Paucis plurima sic fui complexus, pro iis, qui meditari sive poterunt, sive non dedignabuntur.

§. 1070.

Figuræ
dictionis
in verbo-
rum lo-
catione

Sed ad propositum redeundum est. Figuræ, quas vocant, dictionis, in ipsa verborum collocatione, ordinem, ideoque delectationis materiam, ostendunt.

§. 1071.

probatur

Figura dictionis certo ordine *repetunt* aut voces easdem, aut similes. Similes voces vel ponuntur ordine continuo, vel intervallis interpositis, distincto.

§. 1072.

§. 1072.

Epizeuxis in eadem sententia voces easdem, **Epizeuxis**
continuo ordine repetit : *Land, Land, Land!*
Höre des Herrn wort.

§. 1073.

Anadiplosis easdem voces continuo ordi- **Anadi-**
ne iterat, sed id sententia diversa. *Hic tamen* **plosis**
vivit, vivit? imo vero in senatum venit.

§. 1074.

Climax easdem voces, continuo ordine lo- **Climax**
cat, sed sensu per gradus ascendente. *Calamitas*
patientiam gignit; patientia experientiam, ex-
perientia spem, spes autem non confundit Rom.

§. v. 3. 4.

§. 1075.

Similes voces autem, locatæ ordine, per in- **Anaphora**
tervalla distincto, sequentes [dictionis] figuras
formant : quarum prima est **anaphora**, qua
vox eadem aliquot sententias incipit : *equo fer-*
entis animo, si quis vos consumit, si quis vobis
eripit, si quis vobis insultat, si quis vobis ver-
bera infligit. 2. Cor. 11. v. 20.

§. 1076.

Epistrophe iisdem vocibus aliquot senten- **Epistrophe**
tias claudit. Citabo quædam ex Plauto verba, **phe**
non tam exempli causa, quam ejus argumenti
ergo, quod continent in *Trinumm. Act. 1. scen.*
2. vers. 163. seq. p. 1315. edit. Taubm.

Qui omnia se simulant scire, nec quidquam
sciunt

Quod quisquam in animo habet, aut habitu-
rus est, sciunt

Sciunt

*Sciunt id, quod in aurem rex regina dixerit:
 Sciunt quod Juno fabulata est cum Jove:
 Quae neque futura neque facta sunt illi sciunt
 Falsùm an vero laudent, culpent, quem velint,
 Non flocci faciunt; dum illud, quod lubeat,
 sciant*

Illustre exemplum Martialis habet, L. II. epigr.
 17. secundum alias edit. epigr. 18. p. 199. edit.
 Matth. Rader:

Capto tuam, patet heu! sed capto, Maxime!
 coenam:

Tu captas aliam, *jam sumus ergo pares.*
 Mane salutatum venio: tu diceris ìsse
 Ante salutatum: *jam sumus ergo pares*
 Sed comes ipse tuus, tumidique antambulo regis
 Tu comes alterius; *jam sumus ergo pares.*

§. 1077:

Symplo-
 ce

Symploce iisdem vocibus easdem senten-
 tias incipit & claudit: cujus exemplum est apud
 Ciceronem L. IV. ad Herenn. p. 26. col. a. edit.
 Schrev: *Qui sunt, qui federa saepe ruperunt?
 Karthaginenses: qui sunt, qui crudele bellum
 in Italia gesserunt? Karthaginenses.: qui sunt,
 qui Italiam deformaverunt? Karthaginenses:
 qui sunt, qui sibi postulant ignosci? Kartha-
 ginenses.*

§. 1078.

exem-
 plum.
 aliud.

Eodem loco & hoc Tullius exemplum præ-
 bet: *quem senatus damnârit, quem populus ro-
 manus damnârit, quem omnium existimatio
 damnârit, eum vos sententiis vestris absolvetis?*

§. 1079.

§. 1079.

Epanodos easdem voces repetit, sed ordi-epanodes
ne inverso, uti Cicero de offic. L. II. cap. 20.
§. *pecuniam qui habet, non reddidit, qui red-
didit, non habet: gratiam autem, & qui retu-
lit, habet, & qui habet, retulit.*

§. 1080.

Ovidius Libr. II. amor. eleg. 19. p. 329. exempla
330. edit. Jac. Micyll. *quod sequitur fugio,
quod fugit ipse sequor.* Item in epistola Helenæ ad
Paridem p. 156. edit. cit.

At tu dissimula, nisi tu desistere mavis.

Sed cur desistas? dissimulare potes.

Apud Aufon. in epitaph. heroum, p. 134.
num. XXX. edit. Burdigal. per Eliam Vinet:

In felix Dido, nulli bene nupta marito

Hoc pereunte, fugis: hoc fugiente peris.

§. 1081.

Antanaclasis idem verbum repetit, sed antana-
clasis diversa significatione: quod perinde delectat, ac clasis
in eodem cortice diversi clauderentur nuclei.

§. 1082.

Eò pertinet illud Suetonii de Nerone cap. 39. exempla
p. 221. edit. Boxhorn.

Quis negat Æneæ magna de stirpe Neronem?

Sustulit hic matrem: sustulit ille patrem
vel illud Plauti in milite glorios. Act. I. scen. 1.
vers. 4.

*Oculorum præstringat aciem in acie ho-
stibus.*

§. 1083.

Polyptoton est ejusdem vocis in diversis polypto-
casibus ^{ton}

casibus repetitio : cujus generis exempla dantur innumera.

§. 1084.

paronomasia

Sed & in adhibitis similibus vocabulis , ut dixi , §. 1071. & eorum ordine, delectatio inest. **Paronomasia**, quæ litteræ, aut syllabæ alicujus mutatione significationem mutat, hujus potissimum loci est.

§. 1085.

exempla

Ejus exemplum inter alia legitur apud Terent. in *heavtont*. Act. II. scen. 2. vers. 115.

Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.

Et Claudianus in epigrammate de sene Veronensi p. 245. edit. Amstelod. 1677.

Erret, & extremos alter scrutetur Iberos

Plus habet hic vita, plus habet ille via.

§. 1086.

homœoptoton

Homœoptoton est similitum vocum, eodem casuum sono, repetitio : quæ frequentissima est, nec exemplis indiget.

§. 1087.

homœotelevton

Homœotelevton denique, est cum verba vel aliæ particulæ inflexibiles sono simili desinunt.

§. 1088.

in his est sonorum symmetria

Est igitur in his vocibus sonorum quædam symmetria, quæ similitudine toni aures blande affectas delectat.

§. 1089.

de figuris sententiæ

Sed quid de figuris sententiæ habendum? Indicant sane, quod affectus dicentis cum oratione consentiat, §. 1043. ideoque denuo declarant

rant quandam symmetriam, materiam delectationis.

§. 1090.

Nulla sententiæ figura est, quæ non singularem animi commotionem arguat, ideoque vivo oratoris exemplo representet, quod verba, utpote rerum tantummodo signa, præstare per se sola non possunt.

symmetriam affectus & verborum innuunt.

§. 1091.

Quousque hæc ratiocinatio sana sit: *hunc oratorem affectu, de rebus, quas dicit, commotum video: loquitur itaque credibilia*, diximus de eloquentia corporis §: 158. nunc id tantum nobis negotii datum existimamus, ut commonstremus, qua ratione figuræ sententiæ affectum significant?

quamvis ideo res non sit semper credibilis

§. 1092.

Interrogatio primum locum occupat, quæ sane magnam dicentis pro sua causa fiduciam arguit, non dubitantis, quia se de assensu auditorum esse certissimum declarat, illos ipsos, quærendo, adhibere iudices.

interrogatio

§. 1093.

Fiducia autem est spei, tanquam affectus suavioris, gradus excelsior: quem, qui hac figura utitur, videtur conscendisse.

cur affectum significet?

§. 1094.

Exclamatio quid aliud est, quam animi vehementius commoti indicium: clamant enim voce intensa, quos vel fortunæ adversæ vel secundæ casus gravior, tetigit.

cur exclamatio?

§. 1095.

cur parrhesia?

Parrhesia, i. e. magna in monendo aut ob-
jurgando licentia, non utitur, nisi cujus animi
vires admodum accensæ sint, ut exemplo, pa-
rentum, magistrorum, aut superiorum quorum-
libet, in suos gravi zelo exardescentium, facile
quisque cognoscit.

§. 1096.

epanorthosis

Epanorthosis, quæ corrigat quod dictum est,
& magis idoneum supponit: subitanei in animo
motûs, qui præsentem compescit, index est.

§. 1097.

cur arguat affectum?

Ut autem visu perjucundum est, leni etesi-
arum adspirantium motu, in limpida aqua un-
dis undas frangi & opprimi; novis subinde ex-
furgentibus, quæ priores fluctuando vincant:
sic sane non mediocriter delectat, oratorem
dicendo quasi longius provectum, à se ipso re-
pente corrigi, id quod subitaneorum adtendentis
animi motuum nisus, tanquam fulgura common-
strat, errorum nubeculas disjicientia.

§. 1098.

aposiopesis

Aposiopesis, quæ sententiæ incoatæ cursum,
ita inhibet, ut reliquum ejus audientium relin-
quatur judicio, summi motûs, qui verba inter-
rumpere solet, argumentum est.

§. 1099.

accurritur dubio

Sunt quidem, qui Aposiopesin non semper
affectûs indicium putant, existimantes, eam
tum adhiberi, *cum, quod taceatur, adhuc in-
certum sit, vel longiore sermone explicandum:*
sed id ipsum auditorum reliqua scire cupientium
aviditatem

aviditatem eludendo accendit, aut saltem oratoris, omnia incerta & prolixiora refecandi ardorem, indicat : quod nisi illa figura præstaret, non esset earum numero adscribenda, quæ affectibus inserviunt.

§. 1100.

Ut ut est : nobis probasse sufficit, delectare ^{responsio} figuram omnem, ideoque afferre orationi or- ^{continua-} natum, sive id fiat affectuum motu, sive alia ^{ata} quadam verborum rebus adæquandorum symmetria.

§. 1101.

Exemplum aposiopeseos nobis Silius Italicus non incommodum præbet. Libr. VII. vers. 246. seq. exem-

- - - - - *quantum*

Detritum est fama? quin inter cetera nostra ^{plum a-}

Haud laude abfuerit, modo qui : sed parcere ^{posiope-}

Dictis sit melius &c. ^{seos}

singularia aposiopeseos exemplavid. Joh. 12. v. 27. Rom. 9. v. 6. quæ non omnes facile animadvertunt.

§. 1120.

Apostrophe, quâ oratio ad aliam personam vel ^{apostro-} rem convertitur, quam institutum videbatur, ^{phe} sive ad DEum, sive ad homines, sive ad bruta, sive ad res inanimatas, detectâ inopinatâ orationis cum rebus, quæ ab instituto remotiores videntur, connexionem, utique delectat.

§. 1103.

Sermocinatio, quæ personæ affingit sermo-fermosi- nem, ipsius moribus & instituto convenientem, ^{natio} dici vix potest, quantum jucunditatis pariat: quæ præcipua comicorum virtus esse debet.

§. 1104.

judicium
Ciceronis
in hanc
rem. Præclare in hanc rem, suo more, Tullius:
*tum servare decorum pœtas dicimus, cum id
quod quaque persona dignum est, & fit & di-
citur.*

§. 1105.

Ut si Æacus aut Minos diceret:

Oderint, dum metuant: aut:

Natis sepulcro ipse est parens
*indecorum videretur: quod eos fuisse justos ac-
cepimus. At, Atreo dicente, plausus excitantur:
est enim digna persona oratio.*

§. 1106.

judicium
nostrum. Est iterum hic verborum rerumque contem-
peratio, quæ sua symmetria non placere non
potest.

§. 1107.

profopop-
pœia cur
placeat? Profopopœia, quæ res vel inanimæ, vel ho-
mines mortuos loquentes facit, quoniam rem
effingit prorsus insolitam, qualem admirari so-
lemus semper, & affectum in oratore arguit, &
in auditoribus accendere potest.

§. 1108.

addubita-
tio cur
delectet? Addubitatio oratoris, de summa rei gravita-
te, opinionem, quâ temere judicare vetatur,
declarat, eamque ob causam, tacito motu, i.e.
facto dicentis ipso, auditoribus ingenerat simi-
les ideas.

§. 1109.

paradox-
on cur
jucundum? Et cum omne insolitum, admirationem cieat;
tum & paradoxon, quo quid contra opinionem
accidisse significamus, ejusdem efficaciz est.

§. 1110.

§. III 0.

Omittam hîc figuras probationi, & amplificationi infervientes: quarum illa scientiæ & veritatis, de quibus supra dixi, mater esse debet: hæc non tam ad ornatum, quam ad sermonis amplitudinem pertinet.

de figuris probatio- nis & am- plicatio- nis non h. l. agen- dum

§. III 1.

Ita tandem, quid sit ORNATE loqui, postquam varias ejus virtutes, perspicuitatem, decorum, elegantiam, & efficaciam in affectibus excitandis, exposuimus, pro instituto satis intelligitur.

quibus igitur contineatur orna- tus,

§. III 2.

Omnia eo referuntur, ut placeas, placere sine symmetria, personarum, rerum, verborum, non potes, symmetriam autem hanc observare, est perspicuitate, decoro, elegantia, efficacia orationis, semet exhibere commendabilem.

per sym- metriam audienti placen- dum

§. III 3.

Quidquid delectat, ornatus est §. 876. Cùm vero non solum audientium animi, sed & oculi, aures, delectari possint, ac debeant, teste experientia: consequitur, ut orator, exterior quoque corporis habitu, qui in auditorum sensus incurrit, ornatum sectari debeat, in eorum oculis, & auribus.

hactenus quid ani- mo, nunc quid fen- sibus pla- ceat?

§. III 4.

Hoc est illud fundamentum, cui universa corporis eloquentia superstructa est: de qua quemadmodum supra ex instituto egimus: ita

fundam- entum cui super- struitur

via cor-
poris:

hic sufficiat, ejus rei rationem ultimam obiter tetigisse.

§. 1115.

aures &
oculi de-
mulceantur

Pauca tamen hæc addam : placere orator studeat audientium auribus, placere & eorundem oculis.

§. 1116.

inde actio
oratoria

Huc omnia actionis oratoriae præcepta redeunt : & ex hoc fine sunt omnino æstimanda.

§. 1117.

Ciceronis
consilium

Summus orator Cicero, quid auditorum auribus placeat, verbis tradit sequentibus, in offic. Libr. I. cap. 37. §. 5 *sed cum orationis indicem vocem habeamus, in voce autem duo sequamur, ut clara sit, ut suavis : utramque à natura petendum est : verum alterum exercitatio augebit, alterum imitatio præse loquentium, & leniter.*

§. 1118.

qualis esse
vox de-
beat?

Reliqua verba, quæ huc pertinent, supra citavimus : *sonus sit dulcis, littera neque expressa neque oppressa, ne aut obscurum esset aut putidum. Sine contentione vox languens, nec canora. Man muß wol, deutlich, und nicht allzuderb aussprechen : daß es nicht auff einer Seit zu leins und unverständlich, auff der andern durch allzubreite Aussprach, unangenehm und widrig herauskomme.*

§. 1119.

æ æquus
placendum

Sed & oculos audientium commoda orator actione demulcet : cujus rei illustre exemplum memoriæ mandavit Valer. Max. L. VIII. cap. 10. num. 2.

§. 1120.

§. 1120.

Q. autem Hortensius, inquit, plurimum in corporis decoro motu repositum credens, penes plus studii in eodem elaborando, quam in ipsa eloquentia affectanda impendit.

exempla eorum, qui id sunt maxime consecuti.

§. 1121.

Itaque nescires utrum cupidius ad audiendum eum, an ad spectandum concurreretur: sic verbis oratoriis ad spectus, & rursus ad spectui verba serviebant. Itaque constat Aesopum & Roscium ludicrae artis peritissimos viros, illo caussas agente, in corona frequenter adstitisse: ut foro petitos gestus in scenam referrent.

continuerata

§. 1122.

Qui de hoc ornatu, quem auditorum sensus deponunt, plura legere non dedignatur: is, quæ de corporis eloquentia tradidimus, haud gravate evolvat.

plura de corporis eloquentia diximus supra.

§. 1123.

Tandem brevissimis, de ultimo in eloquentiæ idea vocabulo, differendum est. Adpellavimus, quod eloquentiæ præconio insignitur, talem sapientiam, quæ ornate loquatur. Quid sapientia, quid ornatus sit? explicatum est: restat ut de loquendi facultate non nihil subjungamus.

de facultate loquendi paucis

§. 1124.

Sonus quid sit, experiundo cognoscimus: in quo si certæ differentiæ existunt, vocatur articulatus.

quid sonus articulatus?

§. 1225.

Vocabulum est sonus articulatus, qui vel no-

quid vocabulum?

stras ideas, vel res, quas illæ repræsentant
signat.

§. 1125.

facultas
loquendi
quid?

Facultas ejusmodi vocabula ore pronuntian-
di, ut animi sensa declarem, dicitur facultas
loquendi.

§. 1126.

qui vult
loqui vult
intelligi.

Qui igitur vult loqui, idem & animi sensa
promere velle judicatur. Qui vero animi vult
sensa cum aliis communicare, is & vult intelli-
gi. Quare Xenophontis *de re equestri*, lat.
p. 404. edit. Henr. Steph. 1581. col. c. sci-
tur: effatum est, quod pag. græc. 552. ita ha-
bet, ἀνθρώπος μὲν ἐν ἀνθρώπον θεοὶ ἔδουσαν λό-
γῳ διδάσκειν ἂν θεοὶ ποιεῖν. *Ac Dii quidem hoc
concessere hominibus, alios ut doceant orati-
one, quo facto opus sit.*

§. 1127.

loquatur
lingua
cognita.

Neminem intelligimus, nisi lingua nobis no-
ta loquentem, 1. Cor. 14. v. 16. oratoris igi-
tur est eâ linguâ uti, quam callent auditores.

§. 1128.

Themis-
tocles id
sibi ha-
buit com-
menda-
tum

Themistoclem, ut sine interprete agere pos-
set, ob eam causam, persicæ linguæ operam
navasse, accepimus. Sic enim Plutarch. in a-
pophtegm. p. 185. T. II. edit. Xyl. litt. E. ἡτή-
σατο δὲ καὶ χρόνον ὅπως τὴν περσικὴν διάλεκτον
καταμαθὼν ὡς βέλεται, καὶ μὴ δι' ἑτέρου ποιήσαι
τὴν πρὸς αὐτὸν ἐνδείξιν.

§. 1129.

verba
Plutarchi
latina.

*Petiitque tempus sibi dari, dum persicam lin-
guam addisceret, ut suo arbitrio, suis ipsius
verbis,*

verbis, non per interpretem, regi suam posset
 explicare sententiam.

§. 1130.

Lingua uti nulla licet, sine regulis grammaticis, quibus continetur: est ergo & harum habenda ratio. Sane Quintil. L. I. institut. cap. 4. p. 24. edit. Obrecht. hanc sententiam tulit:

§. 1131.

Ne quis igitur tanquam parva fastidiat grammatices fundamenta, non quia magne sit opera, consonantes à vocalibus discernere, ipsasque eas in semi vocalium numerum, mutarumque partiri: sed quia interiora velut sacri hujus aduentibus, apparebit, multa rerum subtilitas, que non modo acuere ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem ac scientiam possit.

§. 1132.

Qui loquitur, vult intelligi, præter regulas grammatices igitur, det operam, ut ablineat à vocibus, ambiguis, obscuris, sensu vacuis; itemque à phrasibus, aut structuris, quæ sunt ex genere eodem.

§. 1133.

Sæpe tamen in oratione verba adhibenda, quæ tametsi determinato notionum distinctarum significatu destituuntur; pro vocibus nihili tamen habenda non sunt: quibus quippe auditis, saltem affectus vivacior in auditorum animo nascitur.

§. 1134.

Horatius L. I. od. 11. vers. 6. 7. 8. hæc habet: probatur
 vina exemplo

- - - - *Vina liques : & spatio brevi
Spem longam refecet : dum loquimur fug-
rit invida*

*Ætas carpe diem , quam minimum credu-
postero.* §. 1135.

dubium
Clerici

Putat Clericus in arte critica P. II. sect.
cap. 16. p. 334. 335. hæc valde obscura , ne-
fatis ipsi auctori intellecta fuisse.

§. 1136.

disertis
verbis ci-
tatum.

*At homini , inquit , brevi morituro , qui
faciendum ut vitam rapiat , diem carpat , quid
hæc audita , voce in animo habuit ?*

§. 1137.

verba non
ideas di-
stinctas ,
sed affe-
ctum in-
dicantia

Nihil cogitasse illum putat vir celebris. Se-
sufficit habuisse eum affectum, quo commoveri
solent, qui vehementer properant, etsi de di-
stincto verborum significato, in tanto animi
motuum turbine, cogitari non potuerit.

§. 1138.

frequen-
tata ora-
toribus
non sine
efficacia

Hæc oratoriæ vis nonnunquam maxima esse
solet : quæ affectu verba superante , magis com-
movere audientes, quam intelligi potest. Quare
etsi verba accuratius excussa significato determi-
nato careant : tanto majore tamen efficacia
motûs ad animum audientis adpellunt.

§. 1139.

exem-
plum
scripturæ

Sagittas meas sanguine inebriabo: אֲשַׁבֵּר בַּדָּם חִצַּי
מֹשֶׁה ait, spiritu DEI, gravissimas po-
puli hebræi pœnas prævidente, quasi extra se
raptus. Deuter. 32. v. 42.

§. 1140.

quod ad
hanc nor-

Si quis his verbis adhibere Clerici crisin ve-
lit ; dixerit forte , ea obscura esse , nec Mosen
intel-

intellexisse ipsum, quid significaverit. Absit enim ju-
erò huic sententiæ ut accedamus. Nam etsi dicand-
agittæ inebriari non possint, cruentari tamen dum.
possunt: &, quod potissimum est, qui ea legit,
leniora affectûs, quàm determinati significa-
tus, esse judicat.

§. 1141.

Jam vero, cum oratoris sit, seu poetæ, au-
cur ora-
tiores sæ-
pe indi-
geant
verbis,
affectum
non ide-
am distin-
ctam si-
gnifican-
tibus
tientes commovere, sæpe ea adhibet, quæ non
am ad distinctos conceptus, quàm ad affectus
tendidos, accommodata sunt. Summa autem
accuratio in vocum sensu determinando usur-
pata, animum tranquillum, & motibus vacuum
postulat: & vicissim qui percellere motu ani-
mos cupit, eum affectui magis, quàm rigidæ
trisi indulgere oportet.

§. 1142.

Si affectus vehementior in universum loquen-
affectus
fermo-
nem tar-
bant:
tium verba sive turbat, sive prorsus sistit, se-
cundum illud Senecæ Tragoed. in Hippolyt.
vers. 599. seq. edit. Amsterd. 1656.

Ph. *Sed ora cæptis transitum verbis negant*
Vis magna vocem emittit, at mag-
jor tenet.

Vos restor omnes cælites hoc quod volo.

Hip. *Animusne cupiens aliquid, effari nequit?*

Ph. *Curæ leves loquuntur, ingentes*
stupent,

sane mirum non est, eodem affectu protrudi
vocabulary plus ardoris, quàm lucis habentia, ^{confecta-}
magis raptum seu oratorium, seu poeticum, ^{rium pro}
oratore.
rede-

redolentia, quàm accuratum examen philosophicum.

§. 1143.

& tristes
& læti
efficiunt
idnm

Ne que vero aliter fieri potest. Nam & tristiores & lætiores affectus eâdem potentes efficiâ sunt. Apud Valerium Flaccum Lib. I. aëgonaut. vers. 257. seq. cum Achillem gnatum salutaret, stupuit præ gaudio : p. 8. edit. Burmann :

*Ut puer ad notas erectum Pelea voces
Vidit, & ingenti tendentem brachia passu
Adsiluit, caraque diu cervice pependit.
Illum nec valido spumantia pocula Baccho
Sollicitant : veteri nec conspicienda metallo
Signa tenent.* STUPETIN DUCIBUS &
Contra Terentius in Andr. Act. II. scen. I. vers. 4
*Ita, postquam adempta spes est, lassus cura con-
fectus stupet.*

nec ta-
men iis
saren-
dum
quod &
moveri &
doceri
auditores
volunt.
infigue
Corde-
mæi testi-
monium

§. 1144.

Ratio rei ulterior est, quod homines non tantum doceri, quod fit vocabulis ideas distinctas significantibus; sed per sermonem etiam commoveri velint, quod fit verbis qualibuscunque affectum exprimentibus.

§. 1145.

Certe si res nobis esset, verba sunt Cordemæi, de loquela pag. 86. edit. Genev. 1679. cum hominibus errori tantum obnoxiiis, non vero affectibus : satis esset res ordine dicere, clare exponere, ac probare, ut persuaderentur : atque tum sufficeret, partes cerebri bene dispositas esse, atque eo temperamento, ut facile non commoverentur.

§. 1146.

§. 1146.

*Sed fere alloquimur homines, qui præter er-
ores, adeo obnoxii sunt affectibus, ut persua-
leri non possint, nisi æque habeamus, quod ad
locendum atque commovendum requiritur: duo
utem ista pendent à duabus dispositionibus
ædeo contrariis, ut difficile sit reperire ho-
nines, quorum cerebrum in eo sit tem-
peramento, ut utramque dotem dare
possit.*

§. 1147.

*Non omnes & docendi & commovendi fa-
ultate præditos, Tullius duorum oratorum
xemplo illustri probat, de clar. oratoribus, seu
i Brut. p. 144. 145. edit. Schrevel. postquam
onsules dixerat, de cæde quadam cogno-
tenda mandasse, ejusdemque insimulatos pub-
canos, innocentia patronum elegisse Lælium:
um ita pergit:*

§. 1148.

*Caussam pro publicanis, accurate, ut semper
olitus esset, el-ganterque dixisse Lælium. Cum
onsules re audita amplius de consilii sententia
ronuntiavissent, paucis interpositis diebus ite-
rum Lælium multo diligentius, meliusque dixif-
è: iterumque eodem modo à consulibus rem esse
rolatam.*

§. 1149.

*Tum Lælium, cum eum socii domum reduxif-
ent: egissentque gratias, & ne defatigaretur,
ravissent, locutum esse ita, se qua fecisset ho-
oris. eorum caussa, studiose, accurateque fe-
nisse: sed se arbitrari, caussam aliam à Ser.
Galba, do.*

Galba, quod is in dicendo ornatior acriorque esset, gravius & vehementius posse defendi. Itaque auctoritate C. Lælii publicanos caussam detulisse ad Galbam. §. 1150.

trium-
phavit
Galba, ubi
non potuit
Lælius

Paucis deinde interjectis, ita pergit Cicero
Quid multa magna expectatione plurimis audientibus, eorum ipso Lælio sic illam caussam tanta vi tantaque gravitate dixisse Galbam, ut nulla fere pars orationis silentio preteriretur. Itaque multis querelis, multaque miseratione adhibita, socios, omnibus adprobantibus, illa disquisitione liberatos esse.

itaque
verba
quando-
que ex af-
fectu me-
tienda di-
centis,
non rigo-
re philo-
sophico

§. 1151.
Quæ cum ita habeant; verba metiamur facta est, non semper ex docendi scopo, sed & e illo fine, quem sibi orator in commovendis auditoribus propositum habet. Tum enim multo acrius & vehementius dicenda intelligemus quam ut accuratæ meditationis examen, quo in docendo utimur, subire possint.

loquentis
officium
studium
veritatis.

§. 1152.
Qui loquitur, animi sensa cum aliis communicare judicatur: itaque nefas est, ea significare quæ ab illis abhorrent. Pertinent huc iterum verba Cordemæi, de loquela, p. 95. edit. citat

testimo-
nium
Cordemæi

§. 1153:
Hoc loco expendere operæ pretium est; unde fiat, ut non modo orator vir probus esse debeat, sed & perfectè eloquens esse nequeat, nisi sit eâ qualitate preditus: idque difficile conceptu non est, si semel consentiamus, ad perfectam eloquentiam requiri artem auditores docendi, eorumque affectus reprimentendi, vel excitandi, prout fini proposito utile est.

§. 1154.

§. 1154.

Consentiendum est etiam, oratori, qui con- continua-
tra ea, qua novit, loquitur, tam facile non atum
suppetere verba, quibus se exprimat, quam si
verum diceret. Atque si, ne ab eo, quod dice-
re cupit, aberret, memoriter, quod dicturus est,
discat, agnoscendum est, ejus orationis, qua
memoriter tantum recitabitur, nunquam eam
ore vim atque venustatem, qualis est orationis
illius, qui, cum eleganter loqui didicerit, &
licet, quod cogitat, non veretur ne aberret. Ha-
tenus Cordemæus. §. 1155.

Non est tantum ob ethicas rationes, à lege duplex
 desumptas, necessarium, orator ut vera dicat; id veritatis
 quod supra §. 508. & seqq. præcepimus: sed, necessi-
 quod hoc maxime loco moneri debet, ob caus- tas, ethi-
 as ab oratoriæ scopo petitas. ca, orato-
 ria.

§. 1156.

Loquimur ut inveniamus fidem: quæ si in ora- probatur
 ore nulla sit, tametsi astutissime simulet, facile
 amen fraudem sagaciores subodorantur.

§. 1157.

Nulla, Morhofius inquit, in disp. de eloquen- testime-
tia in tacendo, num. VII. p. 453. edit. Hamb. nio Mor-
699. tam fucata & omnibus ingenii luminibus hofia
icta excogitabitur à sophisticis oratio, qua cau-
is & sagacibus auditoribus oblinat os, vel eo-
um animis irrepat.

§. 1158.

Addit deinde vir celebris: *atque sic oratores* oratoria
& poeta intelligendi sunt, cum virum bonum, non est
nec oratorem, nec poetam esse, voluit Epicurus. ars fal-
lectissime in eo quidem sentit. Nam si rhe- lendi
 S torica

torica nihil aliud sit, quam ARS FALLENDI ut Athenæus loquitur apud Quintil. L. II cap. 15. p. 117. edit. Obrecht: sane fieri non potest, ut vir bonus orator existat, & vicissim.

§. 159.

neque à
nobis
Epicurus
dissentit

At vero oratoriam alium in finem scopumque conniti, supra §. 508. seq. injunctum est. Neque etiam Epicurus quemquam oratorem virum bonum esse negavit, nisi fuerit mentiendi egregius artifex: quem scriptorem proin Gassendus in libr. V. de vita & moribus Epicuri p. 59. edit. auct. Hagæ Comit. 1656. sequentibus defendit.

§. 1160.

defensus
à Gassen-
do

Quod vero dixit κακοτεχνίαν (oratoriam) malam artem, imitatus Platonem est, dum artibus bonis, ac legitimis opponens pravas, ac spurias, ut medicina, artificium coquorum, exercitatrici, mangonum (qui scilicet colorem fuco, & verum robur inani sagina mentiuntur.) ac legali, cavillatricem; sic ipsi justitia oppositam Rhetoricen habuit. - Pugnât illud ἐπιτροχέυσειν καλῶς non contra perspicuitatem, sed contra pravam affectatamque multorum dicendi rationem, ac nominatim sophistarum, & demagogorum, quibus ludo est, facere fucum veritati.

§. 1161.

plura his
ad lere,
notrum
non est.

Plura, quæ de facultate loquendi tradenda essent, uti ad scopum oratoris minus, quam ad physicam scientiam, pertinent: ita, quoniam hæc muneris alii sunt exsequuti, v. g. Corde-mæus cit. de loquela, hæc pedem figimus.

ELO.

ELOQUENTIA seu speciatim ORATORIA.
alia versatur

I in Tacendo

II in Dicendo : §. 1. quæ in tacendo versatur duplex
est, §. 2.

(1) muta §. 3. seq.

(2) vel tacendo loquens. §. 8. seq.

III oratoria in dicendo

(1) ejus notio parum completa

(a) Thomasiiana §. 10. seq.

(b) Aristotelica §. 13.

(2) notio completa & princeps. §. 15. Eloquentia est
SAPIENTIA ORNATE LOQUENS:

cujus itaque sunt tres ideæ partiales : sapientia,
Ornatus, facultas loquendi, §. 20.

(a) Sapientia est scientia ac amor, veri &
honesti. §. 21. quæ idea cum aliis concii-
liatur, ac defenditur. 21 - 27 §.

(*) Sapientia est scientia §. 27. seq.

(*) rejicitur Aristotelis definitio, quâ scientiam explicat §. 28. 29. 30.

(β) scientia excludit opiniones §. 32.

(γ) usus scientiæ in oratoria §. 33 - 36.

(δ) objectiones solvuntur §. 37 - 39.

(ε) locum tamen verosimilitudo habet, ubi
scientiam non consequeris §. 41.

(N) quid sit verosimilitudo §. 42. - probabilia

(2) sæpe sunt usui §. 44. etiam in orationibus §. 45. probatur exemplis, ratione, &c §. 46. seq.

(β) Sapientia est amor v. §. 1. seq.

- (a) notio amoris Aristotelica & Leibnitiana §. 54.
- (N) amor veri & honesti oratoribus necessarius §. 55.
- (2) objectio solvitur §. 58. seq.
- (1) confirmatur testimoniis classicorum §. 61.
- (7) inde præcepta pro oratore §. 62. seq.
- (7) notio amoris opportunitatem habet in theologia §. 67. seq.
- (γ) Sapientia tendit in veritatem. §. 70.
- (N) allatratur à scepticis §. 71. veteribus, hodiernis §. 72.
- (2) veritatis definitio §. 73. probatur §. 74.
- (1) veritas in principiis, in conclusionibus quæ? §. 75.
- (aa) à DEO est §. 76.
- (bb) inde sequitur immensus sapientiæ & oratoriæ ambitus. §. 78. seq.
- (7) Veritas metaphysica. §. 83. probatur §. 84. seq.
- (aa) est etiam oratori subjecta. §. 87. seq.
- (bb) veritas physica §. 89. seq.
est oratori necessaria §. 102. seq.
- (cc) veritas historica §. 105. seq.
oratori convenit §. 121. seq.
- (dd) veritas practica §. 132. alia est ethica alia moralis §. 134.
- (αα) veritas ethica §. 135. seq.
oratori commendanda §. 145.
- (ββ) veritas moralis §. 154.
oratori injungenda §. 160.
- (ee) logica veritas §. 164. seq.
oratorem decet §. 174. seq.
- (ff) veri-

- (ff) veritas theologica §. 182. quotuplex §. 183. gradus ejusdem §. 189. seq. oratoris sacri officium §. 273. seq. optimus orator in ecclesia §. 277. seq.
- (g) Sapiencia versatur circa honestum §. 300. seq.
- (h) refutatur Carneadis sententia §. 310. seq.
- (i) omne honestum utile quo sensu? §. 323. seq.
- (j) convictio hominis, quod omne honestum sit futurum utile, est fides, generali sensu §. 352.
- (aa) oratori honestatis studium: in primis
- (7) convenit gradus honesti, seu juris naturæ §. 375. seq. infimus,
- (bb) oratori maxime necessarius §. 387. seq.
- (cc) secundus naturæ gradus §. 412. seq.
- (dd) ubi de iis, qui de genere humano præclare commeriti sunt §. 422. seq.
- (ee) quomodo orator de eo mereri possit §. 472. seq.
- (ff) de honesti speciebus §. 398. de ethica §. 500. seq. de honestate sociali, seu jurisprudentia. §. 545. seq.
- de societate universali plura §. 548. seq. quæ hîc delineare non possumus.
- de jure gentium plura præcipiuntur, per plures paginas, §. 576. seqq. des' coups d'etat. §. 642. seq.
- post plura refutatur Spinoza. §. 704.
- omnis honestas oratori commendanda §. 713.
- decorum quid sit? §. 771. seq.

- de verbis honorum §. 807.
 de pedantismo, oratorum, & eruditorum generatim §. 822. seq.
- (b) Ornatus quid sit? §. 876. in loquendo.
- (a) definitio nominalis §. 876. seq. definitio generativa §. 904. seq.
- (β) ornatus in loquendo ponitur
- (N) in perspicuitate §. 915.
 (D) decore §. 916.
 (J) prudentia §. 917.
 (7) vi & efficacia §. 918.
 (7) splendore actionis oratoriae §. 919.
 de omnibus agitur suo loco specialius. per centum paragrafos.
- (c) de facultate loquendi §. 1125.
- (a) loquendum lingua auditoribus cognita §. 1127. seq.
- (β) discendae grammaticae regulae §. 1130. seq.
- (γ) loquendum aut cum ideis distinctis, aut saltem verbis vehementem affectum innuentibus §. 1133. seq.
- (δ) loquendum ex vero §. 1152. seq.

Z. e.

DE LAUDANDA HY- POCRISI,

SEU DE ELOQUENTIA CORPORIS.

§. I.

Corporis heic eloquentiam adpellanti- de qua
 bus, de oratoria sacra illa, ad Christi qua elo-
 populum exercenda, sermonem non quentia
 esse, ex se ipso quisque intelligit. r) non
agatur?

§. 2.

Nam & sacrae illius praecepta oratoriae, nostrae cur?
 profecto disciplinae limites excedunt, multoque
 his sublimiora existunt : & unius sane Spiritus S.
 in animis obtemperantium efficaciam, plus profici
 potest ad illam divinam facundiam impetran-
 dam, quam oratorum profanorum sive doctrinis,
 sive exemplis, vel innumeris. Dico hoc in me-
 ritum honorem illius oratoriae sublimioris.
 Quamvis enim in sequentibus ostenderit, si
 profanae hujus oratoriae subsidia, cum sacra,
 quam spiritus S. docet, facundia, conjungan-
 tur ; nos scopum *διχοδομῆς* eo feliciter conse-
 quuturos esse : tamen id exploratum est, his
 quidem praeceptis carere posse illos, quicun-
 que, nullius contemptus, aut destinati consilii

stinctū, hæc naturalis eloquentiæ adminicula neglexerunt; sed potius ob externa quædam, in casu sita, impedimenta, ab illis discendis, & exercendis, avocati sunt.

§. 3.

argumen-
tum ab
auctorita-
te Chry-
sosthomi

Recte Chrysoſthomus ad verba Pauli 1. Cor. V. 4. ἔ γάρ, inquit ἀπλῶς δυνάμεως εἶπεν, ἀλλὰ πρῶτον πνεύματος, καὶ τότε δυνάμεως δεικνύς ὅτι πνευματικὰ ἦν τὰ γινόμενα. Vid. Tom. IV. oper. in 1. Cor. cap. 2. Homil. VI. p. 54. litt. E. 2. Non enim dixit virtutis solum, sed prius spiritus, & tunc virtutis ostendens ea, quæ fiebant (in Apostolorum dicendi facultate) esse spiritualia.

§. 4.

De qua
non agatur 2.)

Neque porro heic de eloquentia stricte dicta agitur, quæ proprie mentis est, atque, quod ne tyrones quidem hujus artis fugit, invenienti primò, tum disponendi, eloquendique demum dexteritate absolvitur: de qua & nos aliàs paucissima, & alii memoriæ prodidere infinita: inter quos, si recentiores cordi sunt, instar omnium esse potest, celebre istud nomen Gerardi Johannis Vossii, in commentariorum, sive oratoriarum institutionum, libris VI. comprehensarum, tum alibi sæpius impressarum, tum in forma quarta, Lugduni Batavorum, 1643.

§. 5.

quæ igitur
hujus
loſi?

Quin potius corporis, non animi, eloquentiam hoc loco delineatam potius, quam amplificatam

plificatam voluntus: cujus nec nomen, nec idea novitatem, sed jam multis retro seculis, ipsum dicendi principem laudatorem, quamvis passim duntaxat, nec iusta tractatione, habet.

§. 6.

Hæc enim sunt verba Tullii in oratore T. I. ratio ad-
 edit. Gothofred. J. C. p. 358. litt. F. *Est enim* pellati-
actio quasi corporis quedam eloquentia, cum ouis.
constet è voce atque motu. Vocis mutationes
cotidem sunt, quot animorum, qui maxime vo-
ce commoventur. - - Quibus omnibus, dici
vix potest, quantum intersit, quemadmodum
mutatur orator. Item Quintilian. L. XI. cap. 3.
 p. 669. edit. Obrecht: namque, ait, Cicero
actionem alias quasi sermonem, aliàs eloquen-
tiam quandam corporis dicit - - Habet autem
ipsa ipsa miram quandam in orationibus vim
atque potestatem.

§. 7.

Actio igitur oratoris, seu omnis ille mem- explicatio
 ororum corporeorum motus, quôcunque au- rei.
 ditorum sensus afficiuntur jucunde, corporis
 eloquentiam complectitur, & nostræ medita-
 tioni hac vice præbebit materiam.

§. 8.

Cujus quidem eloquentiæ præcepta, quo- an Veteri-
 usque antiquis temporibus exulta sint; ex Ari- bus co-
 stotelis, si quæ ejus apud nos est auctoritas, gnita?
 testimonio, non difficulter cognoscemus.

§. 9.

Ita enim Philosophus: rhetoric. L. III. cap. judicium
 §. 7. edit. Schrad: *ἴπω δ' ἐπιτεχίεργται τὰ* Aristote-
S 5 πρῶτι lis.

περὶ τὴν ὑπόθεσιν. Sed nondum à quoquam pertractatum est, quod ad actionem & pronuntiationem facit.

§. 10.

Græcorum dictio qua illam exprimunt. Quod igitur nos actionem, id Græci hypocrisis vocant, honesto vocabuli, non improbo significato.

§. 11.

momentum hujus eloquentie. In qua quidem hypocrisis, quantum ad commovendos auditores efficaciam, quantum momenti, situm sit, si nullius cujusquam testimonio intelligeretur, vel unius tamen Valerii Maximi, in hanc rem egregia scribentis, sufficeret fides.

§. 12.

probatur. Verba ejus L. VIII. cap. 10. num. 1. p. m. hæc sunt: *eloquentia autem ornamenta in pronuntiatione apta, & convenienti motu corporis consistunt. Quibus cum se instruxit, tribus modis homines aggreditur, animos eorum invadendo, horum alteri aures, alteri oculos permulcendos tradendo.*

§. 13.

probatur. Sed ut propositi fides, pergit, in personis illustribus exhibeatur, C. Gracchus, eloquentis, quam propositi, felicioris adolescens, quoniam flagrantissimo ingenio, cum optime rempublicam tueri posset, perturbare impie maluit: quoties apud populum concionatus est, servum post se musica artis peritum habuit, qui occulte eburnea fistula pronuntiationis ejus modos formabat, aut nimis remissos excitando, aut plus

justo

justo concitatos revocando : quia ipsum calor, atque impetus actionis attentum hujus temperamenti estimatorem esse, non patiebatur.

Scite Tullius in partit. orator T. I. edit. Godfr. p. 413. *Illustri oratio est, si & verba gravitate delecta ponuntur, & translata, & superlata, & ad nomen adjuncta, & duplicata, & idem significantia, atque ab ipsa actione atque imitatione rerum non abhorrentia. Est enim hæc pars orationis, quæ rem constituat pene ante oculos. Is enim maxime sensus attingitur : sed ceteri tamen, & maxime mens ipsa moveri potest.*

Recte Quintilian. Institut. orator. L. XI. cap. 3. p. 670. edit. citat. *quare neque probatio ulla, que modo venit ab oratore, tam firma est, ut non perdat vires suas, nisi adjuvetur asseveratione dicentis. Affectus omnes languescant necesse est, nisi voce, vultu totius prope habitu corporis inardescant,*

Nam cum hæc omnia fecerimus, felices sumus, si nostrum illum ignem iudex (auditor) conceperit. - - - Quodsi in rebus quas fictas esse scimus, & inanes, tantum pronuntiatio potest, ut iram, lacrymas, solitudinem afferat : quanto plus valeat necesse est, ubi & credimus ? - - - siquidem & Demosthenes, quid esset in toto dicendi opere summum, interrogatus, pronuntiationi palmam dedit, eademque secundum ac tertium locum, donec ab eo quari desineret.

§. 14.

Tractati-
onis par-
tino.

De hac igitur eloquentiæ parte, quoniam in tractatione rerum omni prælucere debet ordo; ita potissimum verba sumus facturi, ut partibus omnino tribus absolvamus omnia. *Prima* eloquentiæ hujus, quæ à corpore proficiscitur, præcepta sistet: altera præceptorum rationes, ex natura unionis, qua cum corpore anima copulatur, desumptas ostendet: extrema denique artificia demonstrabit, quæ, qui adhibet, præceptis illis obtemperare haud difficulter possit.

§. 15.

primæ
partis
subdivi-
sio.

Præceptorum, quæ ad formandam hanc eloquentiam pertinent, naturam indolemque propius, i. e. distinctius, consideraturis; quibus ipsa functionibus speciatim contineatur, vocare ad animum, consultum est.

§. 16.

juxta
mentem
Aristote-
lis.

Aristoteles L. III. rhetoric. cap. 1. §. 10. λέγει, inquit, δὲ αὐτὴ μὲν ἐν τῇ Φωνῇ. *Actio*, seu corporis eloquentia, *in VOCE posita est.*

§. 17.

Quincti-
liani po-
tius.

Sed verius, aut, si mavis, plenius, Quinctilianus L. XI. cap. 3. Instit. orat. p. m. 672. edit. Obrecht. *Cum*, ait, *sit autem omnis actio, ut dixi, in duas divisa partes, VOCEM, GESTUMQUE: quorum alter OCULOS, altera AURES movet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus: prius est, de voce dicere, cui etiam gestus accommodatur.*

Et hi duo quidem sensus, oculi & aures, uti in flectendo hominis animo, quamplurimum possunt, eundemque queunt versare, in partes propemodum omnes: sic & ad illos occupandos, suaviterque demulcendos, universa facundiæ vis componi, & in hunc scopum, voce & gestu, dirigi debet.

§. 18.

Dispiciamus igitur primo, quæ præcepta sint, **De voce** ut vocem accommodemus, ad consequendam ^{dicens} eloquentiæ vim. Id fieri congrue poterit, si, ^{dum.} quid vox sit, primo generatim expendimus.

§. 19.

Plutarchus de placitis Philosophorum L. IV. **quid sit** cap 19. p. 902. edit. Xylandr. T. II. Πλάτων vox? τὴν φωνὴν ἐρίζεται, πνεῦμα διὰ σώματος ἀπὸ διανοίας ἠγμένον, καὶ πληγὴν ὑπὸ αἴρος, δι' ὠτων καὶ ἐγκεφάλου καὶ αἵματος μέχρι ψυχῆς διαδιδόμενην - - - Κυρίως δὲ φωνὴ ἢ ἐναρθρὸς ἐστίν. ὡς φωτίζουσα τὸ νοούμενον.

§. 20.

Plato vocem definit spiritum per os ab animo deductum & ictum aris, qui per aures, cerebrum & sanguinem usque ad animam traditur. - - - Proprie autem vox articulata est, græcis ab illustrando mentis conceptu dicta.

§. 21.

Quæ si vera sunt, (sunt autem certe,) quis definiti-
onem intelligit, ad oblectandos audientium ani-
mos, plurimum referre jucundōne modo, an ^{onis me-}
ingrato, seu molesto, aëris, cujus motu tre-
mulo vox existit, agitatio, aures percerrat? ^{mentum}

Confir-

Confirmatur id Quinctiliani testimonio L. XI. cap. 3. p. 675. edit. Obrecht. *nam ut pronuntiatio emendata, dilucida, ornata, apta esse debet: ita hæc quoque emendata erit, i. e. vitio carebit, si fuerit os facile, explanatum, jucundum, urbanum, i. e. quo nulla neque rusticitas, neque peregrinitas resonet.*

*Non enim sine causa dicitur barbarum, gra-
cumve. Nam sonis homines, ut æra
tinnitu, dignoscimus. Ita fiet illud quod
Ennius probat, cum dicit suaviloquenti orator
Cetbegum fuisse: non quod Cicero in iis repre-
bendit, quos ait latrare, non agere.*

De præceptis circa vocem, hæc est Vossii, institut.
orat. L. VI. p. 524. edit. Joh. Maire, sententia:
*præcepta, quæ ad solam vocem pertinent, vel
totam respiciunt orationem, vel certas ejus
partes. In tota oratione, consideratur tum
quantitas vocis, tum qualitas.*

Quantitate vox est grandis, vel exigua
*starck, schwach; tarda, vel præcepto; lang-
sam, schnell.*

Qualitate est plena, *mannsstimm, exilis,
klare Weiberstimm, levis, zart, aspera, rauhe,
fusca, dümpffe, candida, belle, acuta, bobo,
gravis, tieffe stimm.* Subjungit postea:

In quantitate tria observanda: primum est,
ut soni magnitudinem, pro loci moderemur
amplitudine: deinde ut singula, cum mora ali-
qua

qua proferantur. Nam præceptus sermo est indecorus, minus etiam intelligitur: numerus quoque ejus in cassum aures prætervolat &c. Tertium est, ut cui vox sit imbecillior, rarius attoilat, sæpe deprimat, sæpe flectat.

§. 22.

Id equidem indubium esse minime diffiteor, ^{objectio} suam cuique homini distinctam à natura tributam esse vocem, nec jucunda ex æquo omnes uti, vel uti posse: quod jam vel olim doctissimi quique agnoverunt, inter quos Plinius, qui L. XI. cap. 51. Hist. Nat. p. m. 2 5. ita scribit: *totidem sunt ea, (voces) quot in rerum natura mortales, sua cuique sicut facies. Hinc illa gentium totque linguarum toto orbe diversitas, hinc tot cantus, & moduli flexionesque.*

§. 23.

Sed quemadmodum in facierum, quibus ho- ^{solutio} mines discernuntur, varietate infinita, non adprobata, modo omni omnibus, subinde tamen inveniuntur, quæ placeant omnibus, aut saltem plerisque, quæ itaque generalem pulcritudinis regulam fundant; quemadmodum non obstante tanta facierum difformitate, juvat eluere fordes, &, quoad fieri potest, nitorem inducere, qui, quod nauseam parit, submoveat: ita quoque, tametsi vocum magna sit diversitas, nec omnibus vox omnis placeat; sunt tamen quædam communia, in quibus laudandis cuncti consentiunt; nec, quæ in voce parum grata sunt, nullo emendari pacto posse, existimandum unquam est.

§. 24.

§. 24.

consilium
tradendi
leges de
voce.

Quin igitur nonnulla tradamus præcepta, ad vocem eo consilio fingendam, ut orator ad finem, quem sibi, in commovendis auditoribus, præfixum habet, quamproxime accedat.

§. 25.

prima lex

Prima lex esto, ne sit orator ultra modum clamorosus; ne se illo Juvenalis satyrico sale, sat. XIII. vers. 112. p. m. 444. dignum præbeat:

Tu miser exclamas ut Stentora vincere possis.
De Stentore enim, Homerus Iliad. Litt. E. vers. 686.

ὅς τόσον ἀυδήσας χ' ὅσον ἄλλοι πέντηκοντα.

Qui tantum vociferabatur, quantum alii quinquaginta.

Facit huc Quinctiliani monitum instit. orat. L. XI. cap. 3. p. 678. edit. Obrecht. *ne dicamus omnia clamose, quod insanum est: aut intra loquendi modum, quod motu caret: aut summissis murmure, quo etiam debilitatur omnis intentio: sed ut in iisdem partibus, iisdemque affectibus sint tamen quedam non ita magna vocis declinationes, prout aut verborum dignitas, aut sententiarum natura, aut depositio, aut inceptio, aut transitus postulabit: ut, qui singulis pinxerunt coloribus, alia tamen eminentiora, alia reductiora fecerunt, sine quo ne membris quidem suas lineas de dissent.*

Generalissima regula est: gestum voci, vocem rebus adtemperandam.

§. 26.

Recte enim illud antiquitatis in dicendo mi-
 aculum, Demosthenes, in orat. de falsa legat.
 v. m. 245. litt. C. contra magnam Æschinis vo-
 cem: *τηνικαῦτα ὡς καλὸν φθεγγομένων προσέ-
 ροιτε; μηδαμῶς μηδὲν ἀβέλτερον ὑμεῖς πάθητε.
 ἀλλὰ λογίζεσθε, ὅτι δεῖ κήρυκα μὲν ἂν δοκιμά-
 ητε, εἰ ἑυφώνος, σκοπεῖν δ&c.*

§. 27.

*Tum demum ut belle sonantem attente au-
 dietis. Minime verò! absit à vobis ea stulti-
 tia: cum vero præco approbandus est, id spe-
 ctandum esse ducite, AN SIT VOCALIS?*

§. 28.

Hæc ratio est, quamobrem Toxilus apud illustratus
 laut: in persa Act. III. scen. 3. vers. 22. leno-
 em colloquentem albis rideat dentibus, his
 tens verbis: *Næ tua vox valde valet.* Ni-
 mirum

*Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
 Quos ultra, citraque nequit consistere
 rectum.*

orat. L. I. fatyr. 1. vers. 106. 107. p. 275.

§. 29.

Verùm ex adverso fugiendum & extremum lex alia
 terum. **Vox oratoris ne sit justo sub-
 niffior aut exilior**, sive languoris cujusdam
 alpa, sive naturæ vitio, quod, quomodo cor-
 gendum sit, suo loco, dicemus.

§. 30.

Hinc ille oratorum, seu eorum, qui orato-illustratus
 s videri cupiebant, in emendanda voce, labor,
 T & coꝝ

& conatus. De Nerone Suetonius cap. 20. p. m. 207. memoriae prodit: *nec omittere quidquam eorum, quae generis ejus artifices, vel conservanda vocis causa, vel augenda, factitarent. Sed & plumbeam chartam supinus perfore sustinere - - & abstinere pomis cibusque officientibus: donec blandiente profectu, (quamquam exigua vocis & fusca) von einer leinsen und dumpffen stimm, prodire in scenam concepivit.*

Hæc duo præcepta pertinent ad vocis qualitatem, quæ claritate, & suavitate absolvitur. Ad claritatem quatuor illa requirunt: (1) ut in exordiis sedatâ oratione faciamus initium. Nam clamore guttur exasperatur, ut vox acerbata exeat. (2) ut vox crebro immutetur, ne in *monotoniam* incidat. vid. § 37. (3) Deinde intervalla necesse est sermonem distinguant, ut spatium auditori ad expendendum, & respiratio oratori ad recreandas arterias, concedatur (4) Denique cavendum, ne vocem intendamus exclamationibus nimium acutis, *daß man die stimm nicht übertreibe, oder überschrey, durch allzuhoh gefasten thon.*

Suavitas vocis plerumque naturâ ingeneratur, pertinetque ad ea, de quibus §. 48. diximus. Quisquis vero, procul esse justò affectandi studiò, eos, qui suaviter loquuntur, imitari, eaque soni moderatione uti potest, quæ nec firmitudinem, nec mollitudinem deserit; *welche weder abfalle, noch allzurauh wird: is à vocis suavitate non multum remotus erit. Vide tamen cautionem circa hanc regulam, §. 46.*

§. 31.

Difertis Tullius verbis scribit, in offic. L. I. probatur
cap. 37. §. 3. p. m. 355. *contentionis praecepta,*
(*da man sich in der stimm angreifen muß*)
rhetorum esse.

§. 32.

Quoniam porro verborum pronuntiatio, Alia lex probatur
quàm par est, tardior, velocibus audito-
rum ingeniis de aliis interim cogitandi occasi-
nem relinquit; non satis isthæc rebus, quas
oratione ornatas cupimus, digna videtur, quin
potius maxime fugienda. Sic enim Cicero L.
I. de inventione, edit. Gothofr. J. C. T. I. p.
81. litt. E. *pronuntiatio, inquit, est, ex rerum*
& verborum dignitate, vocis & corporis mo-
deratio.

§. 33.

Contra quemadmodum *Romanorum prisca,* Alia lex.
inter cetera obtinenda gravitatis indicia, illud
quoque magna cum perseverantia custodiebant,
ne Grecis unquam, nisi latine, responsa da-
rent; quin etiam ipsa lingua volubilitate, die
geläuffe Zunge, excussa, per interpretem loqui
cogebant: sic & magnopere perspicuum est,
linguam in pronuntiando nimis velocem, digni-
tatis parum conciliare orationi. Prius illud de
Romanis testatur Valer. Maximus L. II, cap. 2.
num. 2. p. m. 46.

§. 34.

Cum porro *Claudium, Casarem, à lingua* Lex alia
titubantia debonestatum fuisse, scribat. Sueton.
in Claud. cap. 30, p. m. 190: quid & de hac
T 2 sentien-

fentiendum sit, si quis orator eâ labore, non est difficile cognitu,

§. 35.

Lex alia

Sed & vox cantillans maxime oratorem decet : de qua Cic in offic. L. I. c. 37. §. 7. *sine contentione vox, inquit, ne languens sit, nec canora.* Alludit huc Quinctilianus, institut. orat. L. XI. cap. 3. p. 680. edit. Obrecht. *Sed quodcumque ex his vitiis magis tulerim, quam quo nunc maxime laboratur, in causis omnibus scholisque CANTANDI, quod inutilius sit, an fœdus, nescio.*

Idem auctor p. 677. hæc habet : *neque gravissimus, ut in musica, sonus, nec acutissimus, orationibus convenit.* Nam & hic parum clarus, nimiumque plenus, nullum afferre animis motum potest : & ille pertenuis, & immodicæ claritatis, tum est ultra verum, tum neque pronuntiatione flecti, neque diutius ferre intentionem potest.

§. 36.

Lex dubia

Disputant quidem Veteres : numquid vox rauca tolerari in oratore possit ? quare Cic. de oratore L. I. edit. Gothofr. J. U. D. T. I. p. 193. *Nes, inquit, raucos sæpe attentissime audiri video, tenet enim res ipsa atque causa. At Æsopum, si paulum irraucuerit, (alii irrauserit) explodi : quibus verbis vocis suavitatem fabularum actoribus magis relinquendam esse, significare videtur.*

§. 37.

novum

Id tamen exploratum, orationis pronuntiationem

onem uno factum continuoque sono, recitan- præcep-
 tum lectiones in trivio ad instar, valde in- tum.
 gratam, nec magnopere commendabilem esse.

Hinc non negligenda sunt, quæ Quinctili-
 anus suadet, instit. orator. L. XI. cap. 3. p. 678i
 edit. Obrecht. *vitemus igitur illam, quæ gra-
 ce μονοτονία vocatur, una quædam spiri-
 tus ac soni intentio.*

§. 38.

Addi huic præcepto meretur illud, de quo
 Tullius in offic, L. I. cap. 37. §. 6. 7. *sonus erat,
 (sit) dulcis : litteræ neque expressæ (allzuderb
 ausgesprochen) neque oppressæ (in etwas verbis-
 sen, oder die letze sylben verschluckt) ne aut
 obscurum esset, aut putidum.* Cavendum, ne
 syllabæ opprimantur. Audiendus Quinctili-
 anus, in instit. orat. L. XI. cap. 3. p. 675. edit.
 Obrecht. *dilucida vero erit pronuntiatio, pri-
 mum si verba tota exierint, quorum pars de-
 vorari pars destitui solet, plerisque extremas
 syllabas non proferentibus, dum primorum
 sono indulgent.*

§. 39.

Caveatur porro vox certis tantum sonis, v. aliud
 tribus, in omni rerum dicendarum argu-
 mento, distincta v. g. hõc modulo:

incipiendo vel ab inferiori graviorique sono ad
 superiorem acutum, vel vicissim, atque ita to-
 tius orationis pronuntiationem continuando.

§. 40.

aliud
præcep-
tum

Quin potius, quia Quinctilianus in casu quodam speciali scribit, institut. Orat. L. VIII, cap. 3. p. m. 458. edit. Obrecht: *nam rebus atrocibus verba etiam ipso auditu aspera conveniunt*: eâdem ratione, generatim de omni oratione verum erit, verba non minus ac vocem, & sonû, & pronuntiationis sive intensione, sive remissione, respondere debere, rerum dicendarum emphasi.

§. 41.

aliud
præcep-
tum

Nimirum, quæ exhilarare possunt, pronuntiare convenit voce liquida, & candida, de qua Horat. L. I. od. 24. vers. 3,

*Cantus, Melpomene: cui, liquidam pater
Vocem cum cithara dedit.*

Quæ terrere, voce aspera, quam paullo ante commendavit Fabius: quæ in oratione verba, quæ in verbis syllabæ emphasim inferunt, majori vocis contentione: quæ tristitiam afferre, voce, non quidem flebili, mulieribusque digna, sed interpolata gemitibus, gravi, seria, animique moesti indice.

Pertinent huc Fabii verba, institut. orat. L. XI. cap. 3. p. 682. edit. citat. *vox est mentis index, & velut exemplar, ac totidem, quot illa, mutationes habet. Itaque letis in rebus plena, simplex, & ipsa quodammodo hilaris fluit: at in certamine erecta totis viribus, & velut omnibus nervis intenditur. Atrox in ira, & aspera, ac depressa, & respiratione crebra. Neque enim potest esse longus spiritus, cum immoderate effunditur.*

§. 42.

§. 42.

Reprehendi quoque meretur verborum in- ^{aliud}
 culta pronuntiatio : qua homines utuntur agre- ^{præcep-}
 stes, Tullio forte damnata, ubi *adipatum di-* ^{tum.}
sendi genus, eine braite grobe aussprach, ex
 instituto damnat. Dixi : FORTE : quæritur
 enim adhuc, utrum, quæ Cic. in Brut. orat.
 T. I. edit. Gothofr. p. 353. dicit. *itaque Ca-*
ria, Phrygia, & Mysia, quod minime polite,
minimeque elegantes sunt, adsciverunt aptum
suis auribus, opimum quoddam, & tanquam
adipate dictionis genus: ad inconditam pronun-
 tiationem, an ad verborum, phrasiumque in-
 decorum, referenda sint?

Reliqua vocis vitia nervose à Quintiliano re-
 censentur, institut. orator. L. XI. cap. 3. p. 675.
 edit. Obrecht : *deinde vox non subsurda, (un-*
verständlich) rudis, (tölpisch) immanis, (un-
gebeur) dura, (frech, und unverschämt) ri-
gida, (raube) vana, (fladdricht) præpinguis,
(grob) aut tenuis, (zart) inanis, (öde) acer-
ba, (widrige, knarrende) pusilla, (kleinlaut)
mollis, (weich) effeminata; (weibisch) spiritus
nec brevis, nec parum durabilis, nec in re-
ceptu difficilis.

§. 43.

Differunt voces hominum, quantitate pari- ^{differe-}
 ter ac qualitate, vid. Quint. L. XI. cap. 3. p. ^{tiae vo-}
 m. 677. *nam est, inquit illa, candida, fusca,* ^{cum.}
reine dumpffe, & plena & exilis, starck und
schwach, lenis & aspera, sanfft und raub, con-
tracta & fusa, eine kurtz auff schnappende,
 T 4 oder

oder sich im ort ausbreitende, dura & flexilis :
eine harte, und auff und ab lenckbare, clara
& obtusa, helle und dunckele stimm.

§. 44.

alia lex. Utendi tamen his vocibus multiplex ratio :
quousque natura permittit. Tametsi enim non
eadem omnibus à natura ingenerata fuerit; ta-
men in earum unaquaque, *tum intentis, tum
remissis, tum elatis tum inferioribus modis opus
est, spatiis quoque lentioribus aut citatoribus.*
Verba sunt Quinctiliani L. XI. cap. 3. p m. 672.

§. 45.

founda-
mentum Cum affectatio oratori conveniat nulla; quoc
Aristoteles præcipit : rhetoricor. L. III. cap. 2.
§. 10. 11. Δείλανθανειν ποιῶντας, καὶ μὴ δο-
κεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως
Τὸτο γὰρ πιθανόν, ἐκείνο δὲ τεναγτίον, ὡς γὰρ
πρὸς ἐπιβλεῦσιτα διαβάλλονται, καθ' ἄπερ πρὸς
τὴς οἴους τὴς μεμιγμένως. *Quare danda est
opera, ut hoc clam fiat, ne videamur fide di-
cere, sed ut nobis dicat ipsa natura : sic enim
erit probabilis oratio, illo vero modo contra-
rium eveniet, nam oratorem tanquam insidi-
atorem suspectum habent, non aliter atque per-
mixta vina :*

§. 46.

novi præ-
cepti Facile intelligitur, nec vocis inflexione, quid-
quam, quod à natura dicentis abhorreat, mu-
tandum, nec præpostera & immatura vocis,
qua alii jucunda utuntur, imitatione, nauseam
auditori creandam, sive ejusdem reprehensioni
præbendam occasionem.

Invita Minervâ agendum nihil est. Perexi-
 nia est Tullii in hanc rem sententia, de offic.
 .I. cap 31. §. 3, *neque enim attinet, repu-
 gnare natura: neque quidquam sequi, quod
 esse qui nequeas. Ex quo magis emergit, qua-
 e sit decorum illud: ideo quia nihil decet in-
 vitâ, ut ajunt, Minerva, i. e. adversante, &
 epugnante naturâ.*

*Omnino, si quidquam est decorum, nihil est
 profecto magis, quam aequalitas universæ, vi-
 æ, tum singularum actionum: quam conser-
 vare non possis, si aliorum naturam imiteris,
 mittas tuam.*

§. 47.

Hactenus dari præcepta potuerunt fingendæ de omni-
 vocis, ad vim eloquentiæ pandendam; reliqua bus dari
 regibus determinari aut circumscribi non pos- præcepta
 sunt: quoniam cætera à generali conformitate nequeunt
 abluunt, & jucunditatis sensum, ab individu-
 s, quæ oratorem circumstant, rebus, demum
 nascuntur: quas, eo ipso, quia individuae sunt,
 sensum hujus vocis philosophicum innuo) ob
 varietatem infinitam, determinare nemo potest.

§. 48.

Heic igitur incipiunt hujus artis termini, quos sunt quæ-
 ultra, rationes suavitatis in voce reddere, nul- dam in-
 las amplius possumus: ideoque, quisquis hic, enarra-
 propter causas individuales, sive vocis, sive re- bilia.
 quorum gestuum interventu, suavitatem quan-
 dam consequitur: illius facundia habet hac
 parte nonnihil quod per se inenarrabile est,
 i. e. quod ulteriori rationum analysi, per-

vestigare, cumque aliis communicare, non possumus.

In omni objecto, quod in sensus incurrit alia per partes explicare licet, alia per parte inexplicabilia, & confuse representata, magis sentiri, quam verbis exprimi possunt. Oculi quæ v. g. obvia sunt, eatenus distincte cognoscuntur, i. e. per partes, quatenus discernere licet, situs, magnitudines, figuras, & motus diversos gradus: sed quatenus pulchri colores inventibus obversantur, nihil est, quod in eodem colore distinguas, nihil propterea, quod verbi cæco exponere, ea ratione possis, quâ situs figuræ, magnitudines & illorum, qui visu desituuntur, intellectui, representari possunt. Mirum non est, idem evenire circa vocem.

§. 49.

cur? Has tamen individuas rationes triplici adhuc termino definire licet. Aut enim populus ad quem facimus verba, aut ætas, quam sumus consecuti, aut denique natura singularis, quâ nos ab omnibus aliis, supremus donorum omnium arbiter, distinxit, actionem deposcunt, sibi seorsum consentaneam: à qua si recedas, omnem tua oratio gratiam penitus amittit.

§. 50.

determi- Auditor nat tamen actionem
 Primo quidem populi indoles, ubi oratio habenda, sæpenumero, qua voce, & actione, utendum sit, condocere solet. Hinc Cicero, in Bruto oratore, T. I. edit. Gothofr. p. 353. *omnes, inquit, qui probari volunt, voluntatem*

entatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad
emque, & ad eorum arbitrium, & nutum
tos se fingunt, & commendant. Itaque Ca-
ia, & Phrygia, & Mysia, quod minime polite
& minime elegantes sunt, adsciverunt aptum
is auribus opimum quoddam & tanquam adi-
ata dictionis genus, quod eorum vicini, non
a lato interjecti mari, Rhodii, nunquam
robaverunt.

§. 51.

Graci autem multo minus, Athenienses ve-
o funditus repudiaverunt: quorum semper fuit
rudens sincerumque iudicium, nihil ut pos-
ent, nisi incorruptum audire, & elegans.
orum religioni cum serviret orator, nullum
verbum insolens, nullum odiosum ponere au-
ebat.

§. 52.

Hinc Saxoniae inferioris incola sine aurium probatur
offensione non audit Suevum, nec Suevus illum exemplo
pronuntiantem recte percipit. Ut alia infinita obvio
xempla omittam,

Gravis Hispanorum actio, quæ serios vul-
us, ad fastum usque, affectat, placere Gallis
nullo pacto potest, Sed nec Gallorum in di-
cendo agilitas, volubilitas linguæ, orisque ad
affabilitatem compositi facilitas, Hispanis un-
quam adprobatur. Multum quoque refert,
certis in audiendo oratore gestibus, assuefa-
tus sis, nec ne? Sternutatorio pulvere, in di-
cendo, moris interpositis, uti, à Germanorum
consuetudine vehementer abhorreret: qui ritus
tamen

tamen apud Hispanos passim in elegantiorum numero ponitur.

Uti decori ratio duplex est, alia naturali i. e. in ipsa plerarumque gentium natura, fundata: ne nauseam aliis crees, ne pudorem profliges, ut aliorum amorem concilies, &c. alia autem arbitraria, quæ huius aut illius gentis propria est: ut caput nudare, honoris significandi causa, quod apud nos obtinet; aut tegumentum ejus relinquere, alio adhibito venerationis signô: si alia de pronuntiatione præcepta ad omnes pertinent; alia vero unius populi singularia sunt instituta, nec alibi usquam adprobanda.

§. 53.

ætas quo- Sed & ætatis hic non est habenda ratio nul-
que acti- la. Alia voce utuntur senes, alia juvenes: ali-
onem seu igitur illos, hos alia decet. Nam ut morum et
vocem diversitas mirifica, quam Cicero observat, d-
determinat senect. cap. 10. §. 13. 14. *infirmitas puerorum est, & ferocitas juvenum, & gravitas jan- constantis ætatis: & senectutis maturitas naturale quiddam habet, quod suo tempore percipi debet: sic & vocum est ingens in diversis ætatibus varietas. Quamobrem ea quisque orator utitur, quam præsentis anni vindicare sibi videntur.*

§. 54.

& natura Inprimis suam quisque orator naturam ducem in pronuntiando sequitur. Persona, quam à natura gerimus, duplex est. Audiatur Tullius:

lius:

ius : intelligendum est, duabus quasi à natura nos indutos esse personis : quarum una est communis, ex eo, quod omnes participes sumus rationis, præstantiaque ejus, quâ antecellimus bestiis - - altera autem, quæ proprie singulis est tributa. Cic in offic. cap. 30. §. 7. p. m. 309.

§. 55.

Et cap. 31. §. 1. idem ita scribit : *admodum autem tenenda sunt, sua cuique non vitiosa, sed tamen propria, quo facilius decorum illud, quod querimus, retineatur. Sic enim est faciendum, ut contra naturam universam nihil contendamus : eâ tamen conservatâ, propriam naturam sequamur : ut etiamsi sint alia graviora atque meliora, tamen nos studia nostra naturæ regula metiamur.*

§. 56.

Quod si igitur Suevus gente, illâ in pronuntiando dialecto utatur, quæ Saxonum propria est; etiamsi inter hos aliquamdiu veritatis sit; (naturalia enim adscitis semper præpollent) tum sua ipsius natura desciscentem, fieri non potest, quin alii jure reprehendant.

Risum ciet ille, qui in Suevia natus, Saxonum more syllabas pronuntiat. V. g. verbum est, germanico idiomate, ist, indecore Suevus effert ore, ut verbum edit, *er ist*, quod in homine Saxonum cive, utcunque toleres. Toleres, *inquam* : priorem quippe, eandemque Suevorum pronuntiationem posteriori anteponendam esse, ipsa vocum ambarum differentia docet, quæ & pronuntiatione distincta efferri debet.

§. 57.

de recta
gestus
confor-
matione.

§. 57.

Hæc de voce dicta sunt. Reliquum est, quæ in corporis eloquentia locum occupant secundum, nunc penitus consideranda sumamus. De recta scilicet vultus conformatione, quæ præcipue gestus natura absolvitur, nunc quædam observanda sunt.

in quibus
partibus
consistat;

§. 58.

Gestus nimirum omnis in congrua ac decore & vultus, capitisque totius, compositione, & manuum accommodato motu, collocatur. Primo de vultu, tum de manuum motu nonnulla dicemus.

Vultus in dicendo recte compositi vis est incredibilis. De qua re Quintilian. L. XI. c. : p. 684. edit. citat : *dominatur autem maximus vultus. Hic supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc summissi sumus : hoc pendent homines, hoc inveniuntur, hunc spectant etiam antequam dicamus : hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus : hic sæpe est pro omnibus verbis.*

§. 59.

lex generalis de componendo recte vultu

Ad vultum referimus os, frontem, oculos. Vultus generatim ita componi debet, ut oratore dignus sit. Hinc exulet tristior pedagogi vultus ; *wann man eine pedantische mine macht, und allzu saurtöpfisch darein sieht : grad als wolte man, nach art der schulmänner, den ungehorsamen Knaben einen pro-*

duct

duct geben, qui tametsi mortis supplicium non mereatur, quod infano, consceleratissimoque judicio, Neronem Patæ Thræseæ, ob eandem causam, addixisse, Suetonius in Neron. ap. 37. p. m. 219. memoriæ prodidit: tamen, cum favorem auditorum conciliare non possit, ejusmodi species oris summo studio devitanda est.

Vultus, ex generali regula, oratore dignus est, qui non solum tristem pædagogi habitum vitat: sed ex quo gravitas etiam comitate conlita eluxerit.

Idem vero vultus, ex generali præcepto, & debus esse propositis attemperatus debet. Teram ne respicias, ubi de cælo, nec cælum, ubi de rebus humilibus sermo est.

Si res fuerint lætæ, vultum induas hilarem; si funestæ, eundem ad tristitiam componas necesse est. De illo, qui oratore dignus est, vultu, hæc habet Horatius: de art. poet. vers. 112.

*Si dicentis erunt fortunis absona dicta
Romani tollent equites peditesque cacbinnum.
Intererit multum, Davusne loquatur an
Hærus?*

De hoc autem vultu, qui rebus attemperari debet, sic idem pronuntiat. cit. loc.

- - - *Tristia mixtum*

*Vultum verba decent, iratum plena minarum,
Ludentem, lasciva: severum seria dicta.*

*Format enim natura prius nos intus ad
omnem,*

*Fortunarum habitum: juvat aut impellit
ad iram.*

§. 60.

lex speci-
alis

Id potius tenendum, quod L. III. ad Herennium Tullius, edit. Godofr. J. C. p. 38. litt. G nervose tradit : *convenit igitur in vultu PUDOREM, & ACRIMONIAM esse. Pudor* quidem, ne minus quam decet, illius observantes videamur existimationis, quæ debetur auditoribus : quod dici vix potest, illorum animos, quanto alienet opere : *acrimonia autem*, ne animus rei præsentis gravitatem non fati adcurate videatur expendisse.

§. 61.

Primum in vultu locum oculi tenent : quorum, qui esse adspectus debeat, quanta vero & in commovendis auditoribus vis & efficacia Tullius exprimit, de oratore L. III. p. 137. edit Schrevel. col. 6. *In ore autem ipso dominatu est omnis oculorum : quo melius nostri illi senes, qui personatum, ne Roscium quidem, magnopere laudabant. Animi est enim omnis actio, & imago animi vultus est, indice oculi.*

§. 62.

quis ora-
ris debe-
at esse
vultus?

Nam hæc est una pars corporis, quæ, quorum animi motus sunt, tot significationes & commutationis possit efficere. - - Quare oculorum est magna moderatio. Nam oris non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculi sunt, quorum tum intentione, tum remissione, tum hilaritate, motus animorum significemus, apte cum genere ipso orationis. EST

enim

enim ACTIO quasi SERMO CORPORIS,
quo magis menti congruens esse debet.

§. 63.

Sint igitur præterea oculi, nec in uno loco ^{quales}
defixi semper, & irretorti Horat. od. 2. L. II. ^{oculi}
vers. 73.

Quisquis ingentes oculo irretorto
spectat acervos;

prodit enim id superstiosam mentis; in aliquam
rem, adtentionem: cum tamen, præter auditorum
excitationem consequendam, animum occupare
nostrum haud quidquam debeat: nec nutantes,
aut temere circumacti; sed recti, prudentis, con-
stantis, audientibusque bene cupientis viri, in-
dices. Quod de sapiente Seneca Libr. de con-
stant. sap. cap. 5. p. m. 709. scribit: *adversus*
apparatus terribilium rectos oculos tenet, ni-
hil ex vultu mutat: idem in oratore, quo-
ies pro concione verba facit, propterea requi-
ritur, ne, ullo se terrore præsentium, patiatur
concuti.

Ut oculorum varius adspectus variam animi
affectionem indicat: ita pro diversa orationis
necessitate, oculi quoque diverso modo regen-
di sunt. Admirationem significat, qui in ter-
ram oculos defigit, juxta illud:

dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno:
Regina ad templum formâ pulcerrima Dido
incessit &c.

Virg. Æneidi L. I. vers. 499. 500. Oculi vagi,
& nutantes lasciviam, aperti favorem, nimis
conducti, stultitiam, torpentes, segnitiam, clau-

si, odium, semiclausi, adulationem & insidia arguunt.

§. 64.

aliæ de
oculis
regulæ.

Tollantur oculi, ubi de DEO, rebusque cœlestibus sermo est; remittantur, in ea quæ incidimus, quæ contemtim tractanda sunt. In excitando vehementi affectu, ne langueant cave; sed ut ardorem, ut ignem spirent, omni contende studio. Mens ignea, & aliquo graviore affectu commota, ipso vultu ardorem præ se fert. Hinc de C. Mario Tullius in oratione pro L. Corn. Balb. XXXV. T. II. edit. Godof. p. 724. litt. D. *Quod si vultus C. Marii, vox, si ille Imperatoris* **ARDOR OCULORUM** &c. Et quis persequatur omnia? cuius & affectus, & exercitatio, & natura cujusque, docere debeant, quæ nulla charta, quæ talibet, capiat unquam.

§. 65.

de capite Caterum erecto pronuntiet orator capite nec ad tergum reclinato, nec prono in terram. Ita enim Quintilian. instit. orat. L. XI. cap. p. 683. edit. Obrecht: *capitis illa sunt, ut primo rectum, & secundum naturam. Nam & dejecto humilitas, & supino arrogantia, & in latus inclinato languor, & præduro ac rigente, barbaria quedam mentis ostenditur.*

Caveat etiam, ne corporis succussu, caput ipsum parum decore moveatur.

Idem ne gerat caput obstipum, in humerum reflexum, quod metuentis, aut adulant argumentum est juxta illud Horatii, L. II. sat. vers. 92. seq. St

*Stes capite obstipo multum similis metuenti
Obsequio grassare : mone si increbruit aurā
&c.*

Quassare vero caput, iræ gravioris signum est,
secundum Arati versum 1207.

*Superquattit ira furorque
§. 66.*

Tectōne vero capite facere verba conveniat an tege-
re ne ? quamvis eos romani, quos honora-
uri erant, detecto exciperent capite; secundum
illud Senecæ : epist. 64. p. m. 296. edit. Mo-
rell. *si consulem videro aut pratore, omnia,
quibus honor haberi solet, faciam : equo dis-
tiam, caput adaperiam, semita cedam*: tamen,
ad cuiusque ea res gentis, in qua vivitur, mo-
rem, accommodanda est.

Reliqui capitis motus cum toto corporis ge-
neru consentiant necesse est. Sic enim Fabius,
loco supra citato :

*Tum accipiat (caput) aptos ex ipsa actione
notus, ut cum gestu concordet, & manibus
e lateribus obsequatur. Aspectus enim sem-
per eodem vertitur quo gestus, exceptis, quæ
ut damnare, aut concedere, aut à nobis re-
solvere oportebit : ut illud vultu videamur
versari, manu repellere.*

Absit etiam ob oratore comas jactandi ille-
gitima consuetudo : meminere enim moniti à
Quintiliano dati, institut. orat. L. XI. cap. 3.
p. 684. edit. Obr. *jactare caput comasque, &
concutientem rotare, phreneticum est.*

De cervice, cui caput impositum, sequen-
tia tradit laudatus scriptor p. 686.

Cervicem rectam oportet esse, non rigidam aut supinam. Collum diversa quidem, sed pari deformitate & contrahitur & tenditur: secusso subest & labor, tenuaturque vox ac fatigatur. Affixum pectori mentum, minus claram, & quasi hebetiorem, presso gutture, facit

§. 67.

præceptum de fronte.

Frontis quoque hic est facienda mentio: quam integram, nec, conscientiae quidem malae stigmati, inustam esse, oportet. Non audimus enim cum favoris ullo sensu, quos recentis memoria sceleris adhuc suspectos, vel profus exosos, reddit. Nec interest, in re sacra versentur ejusmodi oratores, an in profana.

§. 68.

probatur

Quodsi enim vel testimonii in foro perhibendi aditu, per leges romanorum, prohibentur illi, quos sceleris cujusdam labes commaculatos exhibet; uti lex. 13. ff. *de Testibus* haud obscure significat, verbis sequentibus: *a quorum (Judicum) officium pertinet, ejus quoque testimonii fidem, quod integra frontis homo dixerit, perpendere*: quanto magis ab oratore, qui causis patrocinator est, veterum more, aut qui hodie aliorum quoque consiliorum instinctu, ut conciliet, ut doceat, ut incitet, &c verba pro populo facit, criminis macula abesse debet?

§. 69.

probatur
alia lex

Frontem quoque ostendere juvat *verecundam*, sed nec *ferream*, nec *mollem*. Sunt quos

quos, nescio quæ, occupavit *δυσωπία*, ut sint in-
tempeſtively verecundi, ubi primum magnam ho-
minum coronam intuentur, ſed inutiliter: juxta
illud Horatii Sat. 6. L. I. verſ. 56. 57.

Ut veni coram ſingultim pauca locutus

Infans namque pudor prohibebat plura profari.

ſunt autem & ex parte altera, qui fronte exu-
ta omni, quidvis audent pro concione eloqui.
ſere ut Euripides in *Medea* Act. III. p. 148.
edit. Stiblin.

γλώσση γὰρ ἀνχῶν τὰ δίκ' ἐν περισελῶν
τολμᾷ πανκρηστῶν. ἔσι δ' ἐκ ἄγαν σοφός.

*Nam quem facundia fretum prava & injusta
non pudet fucare, is audet etiam dolose agere,
nec valde sapiens est.*

Cæterum frons, ut obſervant omnes, quot-
quot animorum vultuumque characteres perve-
tigant, jam eſt exporrecta, hilaritatis præbens
indiciũ: jam adducta & caperata, ſeveritudi-
nis, vel & triftitiæ affectum arguens. Ut Ho-
ratius habet: L. III. od. 29. verſ. 15. 16.

Sine auleis & oſtro

Sollicitam explicuere frontem

Ex adverſo adſtringere frontem mœſtitiæ argu-
mentum, ſecundum illud:

Quid me ſpectatis conſtrieta fronte Catonem?

ſ. 70.

Hinc & oratorem frons condecorat expor-
recta, in rebus lætis; ubi ſerias tractat, graves-
que, adducta, ſeu obducta, juxta illud:

*Scire velim quare toties mihi, Nævole, triftis
Occurras fronte obducta, ceu Marſya viſtus?*

U 3

ſed

sed tamen ne migrentur limites : quum & caperata, quæ Epidici similis apud Plaut: Act. V. scen. 1. vers. 3. p. m. 524.

Quid illuc est, quod illi caperat frons severitudine?

& nimis remissa, ut est eorum, quibus curæ cordique nihil est, dicentem maxime dedecet : ab utraque erit abstinendum.

§. 71.

De ore Os nec sit hians, eorum, qui stupent ritu queis vox faucibus hæret

- - - - pars tollere vocem

Exiguam: inceptus clamor frustratur hiantes
Virgil. Æneid. L. VI. vers. 492. 493. aut more hominum effusorum in cachinnos. Ut est apud Nonium Marcellum Libr. IV. num. 228. p. m. 665.

Credo ridere hiantes

nec vero etiam compressis labiis verba licet opprimere, ut *mutila loquamur & hiantia, daß man die Worte verbeißt*, si hæc quidem Tullii verba in oratore T. I. edit. Gothofr. p. 354. litt. G. de pronuntiatione magis, quam de phrasibus ipsis, intelligenda sunt.

Illud quoque sedulo tenendum, ut oris decus conserves, quod Fabius injungit, de institut orat: cap. 3. L. XI. p. 680. edit: Obrecht: *Jam suffire, & exspuere crebro, & ab imo pulmone pituitam trochleis adducere, & oris humore proximos spargere, & majorem partem spiritus in eloquendo per nares effundere, etiamsi non utique sint vocis vitia, quia tamen propter*

ter vocem accidunt, potissimum huic loco subiciantur.

§. 72.

Qui vero auram ore apertius captat, seu alia de erem per dentes, non sine sibilo, immittit; ore regue
ujus buccæ turgentes & inflatæ conspiciuntur, ^{la}
t sunt iratorum.

*Quid caussa est, merito quin illis Juppiter ambas
iratus buccas inflet, neque se fore posthæc
Tam facilem dicat.*

Horat. L. I. sat. 1. vers. 20. 21. 22. vel ut sunt
astu elatorum, quibus quandoque tonitus ex
enarum inflatione erumpit, secundum illud
ersi.

Nec scloppo tumidas intendis rumpere buccas
at. V. vers. 13. p. 79 : is commisisse se nôrit,
quæ ab oratorum decore abhorrent maxime.

§. 73.

Pervenio nunc ad illa præcepta, quæ, ma- ^{Transitus}
uum, reliquarumque corporis partium, motui ^{ad præ-}
dirigendo, infervire debent. Traxit ab hoc ^{cepta, de}
notu, nisi fallor, suam gestus adpellationem. ^{manuum}
Cum enim, ut bene monuit *Sextus Pomp. Fe-*
tus, in verborum significatione, cum Pauli
Diaconi epitome, conjuncta, in corpore auctor.
latinor. edit. 1595. p. 293. gestus sit, quo in-
dicatur, quid geratur, præter participium,
quod à gerendo, deducitur; & vero oratoris
manus, vicinæque corporis partes, eo po-
tissimum spectent, ut facti quadam similitudi-
ne, manuum repræsentet motus id, de quo ora-
tor agit : perspicuum est, hanc eloquentiæ,
quâ

quâ corpus ornatur, partem minime deserendam, aut incultam relinquendam esse.

De manuum motu sic pronuntiat Quinctilian : L. XI. cap. 3. p. 686. edit. Obrecht ; *Manus verò, sine quibus trunca esset actio ac debilis, vix dici potest, quot motus habeat : cum pene ipsam verborum copiam prosequantur. Nam cetera partes loquentem adiuvant, hæ (prope est ut dicam) ipsæ loquuntur. Annon his poscimus, pollicemur, vocamus, dimittimus, minamur, supplicamus, iuramus, interrogamus, negamus, gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus ? Non eadem concitant, supplicant, inhibent, probant, admirantur, verecundantur ? Non in demonstrandis locis atque personis, adverbiorum atque pronominum obtinent vicem ? ut in tanta per omnes gentes, nationesque, linguæ diversitate, hic mihi omnium hominum communis sermo videatur haberi,*

§. 74.

quo extrema fugienda.

Duas hîc iterum, ubi de manuum, reliquique corporis motu, sermo est, extremitates fugiendas esse, tum ratio commonstrat, tum præstantium scriptorum auctoritas. Illud quidem : quid enim rerum naturas, earumque consequentias intuenti, (harum enim perspicientia ratiocinandi comprehenditur facultas ;) clarius, quid manifestius est, quam in omnibus sequendam

dam

dam mediocritatis regulam auream? Recte enim Demipho apud Terentium:

Dum nimium dici nos bonos studemus & benignos,

Ita fugias, ne præter casam.

In Phormion. Act. V. scen. 3. vers. 2. Recte Horatius in hypothese, quæ ad thesin revocari facile queant:

Auream quisquis mediocritatem

Diligit, tutus caret obsoleti

Sordibus tecti: caret invidenda

Sobrius aula

Libr. II. od. 10. vers. 5. seq. p. m. 94. Recte Tullius offic. L. II. cap. 17. §. 8.

In his autem ipsis mediocritatis regula optima.

Mediocritas est, quæ inter duo extrema interjacet. Arduum vero negotium est, dignoscere cancellos, quos ultra citraque nequeat consistere rectum. Puto tamen ibi sitos esse limites, qui à mediocritate extrema dividunt; ubi, sive defectu, sive excessu, nocetur scopo, quem sibi habet mediocritas propositum. v. g. in mediocritate ponitur liberalitas, quæ tanta beneficii mensura alios afficit, ut ne sibi nocent, nec aliis desit: idque ex sententia apostoli 2. Cor. 8. v. 13.

Ὅτι γὰρ ἵνα ἄλλοις ἀνεσις, ὑμῶν δὲ θλίψις. ἀλλ' ἐξ ἰσότητος ἐν τῷ νῦν κερεῖ τὸ ὑμῶν περισσεύμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα.

Jam vero in extremum incurrit, limites migrando, quisquis ita benefacit, ut vel sibi de-

lit, vel aliis. Ibi peccatur in excessu, hic in defectu.

Similis ratio est mediocritatis ad alias virtutes translatae. Gravissimum oratoriae sacrae negotium est, in comprobando adversus flagitia zelo, adhibere mediocritatem.

Sed ubi, quaeso, sunt limites, quos, ultro citroque, observare, quosque intra subsistere oportet? Nemo quippe est, sive excessu peccet, sive defectu, quin, se mediocritatem assecutum esse, interferat causam.

Ille vero zelus mediocritatem attingit, qui pro redarguendis malis tantum facit, quantum hinc solida rerum cognoscendarum scientia, earundemque in omni obvio casu, adplicandarum prudentia permittit: illinc vero studium bona promovendi, impediendique mala, injungit.

Qui in primo peccat, ζήλον θεῶν ἔχει. ἀλλ' ἔκαστ' ἐπίγνωσιν, *zelum pro DEO habet, sed absque cognitione solida*: Rom. 10. v. 2. qui vero alterum negligit, is θέλει εὐπροσωπήσασθαι ἐν σαρκί, ἵνα μὴ τῷ σαυρῶ τῷ χριστῷ διώκηται: *vult placere externis, ne propter Christi doctrinam, exemplumve, male habeatur*. Gal. 6. v. 12.

Idem sentias necesse est, de mediocritate gestuum in movendis manibus. Omne consilium eo refertur, ut placeas. Placere vero nec excessus potest, nec defectus: quorum utrumque auditores vel nimia quiete frigidus relinquit, vel nimia actione offendit: itaque & istud & hoc, pro extremis mediocritati fugiendis, habendum est.

§. 75.

Cum igitur in omnibus, tum maxime vero, quænam in manuum motu, suffragante rationis dictamine, orator, ne vel excedat, vel deficiat, studiosius cavet. Videamus igitur, quæ, ex utraque parte, fugienda sint, ut, de sequenda mediocritate, tutius ferri iudicium possit.

§. 76.

In altera plaga, quæ dextrorsum spectat, in extremi-
tas una
quæ? quam quisquis incurrit, modum transiisse, censendus est, collocamus nimio fascinosos gesticulandi studio, histrionum magis, quam oratorum similes. Quorum gesticulationes Tullius egregie reprehendit: *nam & palæstrici motus*, inquit, *sæpe sunt odiosiores & histrionum nonnulli gestus inepti non vacant offensione, & in utroque genere, quæ sunt recta, & simplicia, laudantur.*

§. 77.

Succinit Quintilianus L. XI. cap. 3. p. 687. testimo-
nium
contra
illam edit. Obrecht: *Abesse, ajens, plurimum à saltatore debet orator, ut sit gestus, ad sensus magis, quam ad verba adcommo-
datus: quod etiam histrionibus paulo gravioribus facere moris fuit.*

§. 78.

Ad tantum culmen imitandi artem veteres exem-
plum à
saltatori-
bus pris-
cis peti-
tum ex-
tremita-
tem as-
tendit, evexerunt histriones, ut ob eam causam **SAPIENTES MANU** adpellati fuerint. Nectamen sobrii oratores permisere, ut suorum quisquam illorum sibi exempla sequenda proponeret, sine grano salis.

§. 79.

§. 79.

imitatur Non sine admiratione legas, quæ de sapientibus manu, memoriæ Lucianus prodidit. T. I. de saltatione p. 809. edit. Amstel. 1687: τὸ δὲ ὅλον ἡθῆ καὶ πάθῃ δείξειν, καὶ ὑποκρινοῦσθαι ἢ ὄρχησις ἐπαγγέλλεται νῦν μὲν ἐρῶντα, νῦν δὲ ὄργιζόμενόν τινα, καὶ ἄλλον λελυπημένον καὶ πάντα τᾶντα μεμετρημένως τὸ γὰρ παραδοξότατον τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἄρτι μὲν Ἀθάμας μεμηνώς, ἄρτι δὲ Ἰνώ φοβεκμένη δάκνυται. Λεσβώναξ γὰρ ὁ Μιτυλιναῖος ἀνὴρ καλὸς καὶ ἀγαθὸς χειριστὸς τῆς ὄρχησις ἀπεκάλει.

§. 80.

In universum autem saltatio pollicetur se mores & affectum demonstraturam, & simulaturam, nunc quidem amantem, nunc irascentem aliquem introducens: mox alium insanientem, alium mœrentem: atque omnia ista servata mensura. Quare quod maxime est admirandum, eodem die Athamanta furentem, & Inonem metuentem representat. - - - Quocirca Lesbomax Mitylencus, vir honestus ac bonus, saltatores MANU SAPIENTES appellabat.

§. 81.

applicatur regu-
la de fu-
giendo
extremo

Non convenit igitur oratori esse manu sapienti. Parum decore, quin potius ridicule, manu idem illorum actiones imitatur, de quibus verba facit: ut si de arantium labore dicens, manûs, reliquique corporis motu, eorundem gestus exprimeret. De qua re Quintilianus: *& ii quidem, de quibus sum locutus, cum ipsis vocibus*

vocibus naturaliter exeunt gestus : alii sunt , qui res significant imitatione ; ut si agrum tentantis venas medici similitudine , aut citharæ dum formatis , ad modum percutientis nervos , manibus ostendas : quod est GENUS QUAM LONGISSIME IN ACTIONE FUGIENDUM.

Memini me audire verba facientem in illud : *τις ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τῆ μνημείῃς ; quis nobis saxum à sepulcri aditu removebit ?* Marc. 16. v. 3. qui, manu, quousque potuit, pronò corpore, ad terram demissâ, speciem præbebat hominis, saxum ingens, magno nunc molimine, volutaturi.

Qui gestus profecto gratiæ & leporis parum, multum vero offensionis habuit.

§. 82.

Quamobrem nec brachia jactet orator, eademque ultra caput attollat, ad modum pugnantis : applicatur ulterrime

*Talis prima Dares caput altum in prælia tollit
Ostenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, & verberat ictibus
auras.*

Virgil. L. V. Æneid. vers. 376. seqq. neque cubiti commonstratione pronuntiet : quod reprehendit his verbis Quinctilianus : *Vitiose vero idem sinistrum quasi humerum petens in latus agi solet : quanquam adhuc pejus aliqui transversum brachium præferunt, & cubito pronuntiant.*

§. 83.

§. 83.

extre-
mum
contrari-
um

Ne tamen in nos cadat illud poetæ tritum : *Stulti quum vitant vitia in contraria currunt;* committendum non est, ut secundum manus, cæterasve corporis partes, stemus immoti, formam duntaxat hominis, non vitam, repræsentantes. Hinc Quintilianus : *manus vero, sine quibus trunca esset actio, ac debilis, vix dici potest, quot motus habeant.* L. XI. cap. 3. p. 686. quæ verba manuum motu actioni vim accedere significant.

Saxeus profecto orator est, qui una eademque perpetua *μεντορία*, absque ulla actione, sine capitis, reliquarumque corporis partium vel tantillo motu, orationem, præclare quidem elaboratam, frigide recitat. Tanti nimirum refert, non formam duntaxat hominis, sed & vitam, concinno corporis motu, exprimere.

§. 84.

cur pri-
mo

Idem de reliquorum membrorum motu scribit : *emunctio frequentior non sine causa reprehenditur labra & porriguntur male & scinduntur - - & dentes nudant - - ore magis quam labris loquendum est : cervicem rectam oportet esse non rigidam aut supinam. Collum diversa quidem sed pari difformitate & contrahitur & tenditur. Affixum pectori mentum, minus clarum, & quasi hebetiorem vocem, presso gutture, facit. Humerorum raro decens allevatio & contractio est. Breviatur enim cervix & gestum quendam humilem atque servilem, & quasi fraudulentum facit.*

Bracchiis

Brachii moderata projectio remissis humeris, atque explicantibus se in proferenda manu digitis.

§. 85.

Hæc Auctor de reliquis membris, pergittum, paucis interjectis, de manu: *cætera*, inquit, *partes loquentem adjuvant, hæ, prope est ut dicam, ipse loquuntur. Annon bis* (manibus) *poscimus, pollicemur, vocamus, dimittimus, minamur, supplicamus, timemus, interrogamus, negamus, gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus &c.*

cur secundo

§. 86.

Cum igitur tanta sit manuum in significando efficacia, immotas certe eas esse non oportet, ne statuarum, ne imaginum, videamur esse similes.

fugien- dum?

§. 87.

Qui hinc inde scopuli declinandi sint, diximus; de ipsa mediocritate ut nunc loquamur, res ipsa, & præstitutus ordo, videtur deponere. Nihil autem illius inventionem difficilius, ut in cæteris, sic in præsentis quoque negotio.

mediocritas ostendenda

§. 88.

Bene profecto Aristoteles ad Nicom. L. II. cap. 9. & quæst. 13. cum vers. Riccobon. 1610. p. 104. ἐν ἐκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν, ἔργον. Καθάπερ κύκλις τὸ μέσον ἢ παντός, ἀλλὰ τῆ εἰδότος. ἔτω δὲ μὲν ὀργισθῆναι πάντος. τὸ δὲ ἔσ, καὶ ὅσον, καὶ ὅτε καὶ ἔνεκα, καὶ ὡς, καὶ ἔτι πάντος

difficultas

παντὸς ἕτε φαδίον. *In unaquaque re medium assumere laboriosum ; quemadmodum circuli medium non cujuslibet : sed scientis est , sic ὀίρασκι cujuslibet est , ὀί facile ; - - Sed cui , & quantum , & quando , & cujus gratia , & quomodo , non est cujuslibet neque facile.*

In attingenda rerum mediocritate , uti summa est difficultas ; sic ea omnis , quanta est , ad solidæ cognitionis penuriam refertur. Qui explicatiores rerum sibi obversatarum notiones consequitur , is , computatis omnibus , facile , quod optimum factu sit , & qua ratione extrema hinc inde mala declinari debeant , perspiciet.

Si methodus de maximis & minimis , quam incomparabili artificio Leibnitius , & ambo Bernoullii locupletârunt , ex mathesi transferri in alias disciplinas posset : dubium non esset , quin & in morum scientia , mediocritatis in omni perplexo casu inveniendæ , paterent egregia artificia.

Mediocritas in rebus quippe nihil est aliud , quàm τὸ κρᾶτισον , seu quod opportunitatem maximam vel minimum incommodum habet. Verum enimvero , cum , quæ nostras actiones circumstant , tum propter naturæ varietatem , tum propter multitudinem insignem , accurata determinatione figendi , adjumentum hucusque nullum detectum profert : nemini mirum videbitur , vasto adhuc

hiatu laborare disciplinas non mathematicas.
Sed è diverticulo in viam.

§. 89.

Primo quidem modesto orator rerum sive ^{prima} actarum, sive agendarum, de quibus verba fa- ^{medio-} ^{critatis} ^{functio.} cit, manibus suscipiendo, utatur indicio. Si in cœlestium mentionem incidat, tollat aliquantisper manum; si affectum in corde natum significaturus sit, eandem admoveat pectori; preces fusurus, utramque complicabit; plagam erræ, in qua quid factum, indigitaturus, vel inistrorsum vel dextrorsum, retrorsum, antrorsum manum ferat suam.

§. 90.

Inprimis tenendum, quod Quintilianus ^{secunda} ^{regula} .XI. cap. 3. p. 688. edit. Obrecht: monet verbis sequentibus: *Est & ille verecundæ orationi aptissimus, (gestus) quo quatuor primis viter in summum cœountibus digitis, non procul ab ore aut pectore fertur ad nos manus, & deinde prona, ac paululum prolata laxatur. Hoc modo cœpisse Demosthenem, creditur, in illo pro Ctesiphonte timido summissoque principio: sic formatam Ciceronis manum, cum diceret: si quid est in me ingenii, Judices, quod mentio quam sit exiguum. Eadem aliquatenus liberius deorsum spectantibus digitis colligitur et os, & fusius paulo in diversum resolvitur, et quodammodo sermonem ipsum proferre videatur.*

§. 91.

Rem omnem ulterius declarat Cicero de oratore L. III. p. 137. col. b. edit. Schrevel: ^{ulterius} ^{illustrata}

omnes autem motus subsequi debet gestus, non hic verba exprimens, scenicus, sed universam rem, & sententiam, non demonstratione, sed significatione declarans, laterum inflexione hac forti, ac virili, non ab scena, & histrionibus, sed ab armis, aut etiam à palestra. Manus autem minus arguta, die hand nicht zu schnell bin und her schnurrend, digitis subsequens verba, non exprimens: brachium procerius projectum, quasi quoddam telum orationis: suppositio pedis in contentionibus aut incipientibus, aut finiendis. Den Fuß ein wenig gegen die Erde gestossen.

§. 92.

de reli-
quis præ-
cipi ne-
quit

Reliqua iterum accuratius determinari non possunt. Suam quisque in illis sequatur naturam singularem, in generalibus ad præcepta formatam, affectumque, quo hac vice commovetur: ad quas normas quisquis se composuerit, corporis eloquentia artificiosa pollebit, sed non affectata: naturam ducem sectabitur, sed non sine artificio.

Ars naturam excolat necesse est: natura vero artem reddat vitalem. Ars sine natura affectatio est. Natura sine arte ruditas. Naturam quatenus sequeris TUAM, inimitabilis habebis. Artem vero quatenus respicis, cuius præcepta, ex communi omnium hominum natura, formata novimus; tua licet & aliis premere vestigia. Fac utrumque, quantum per te fieri potest, combines. Arti substerne natu-

naturam, & naturæ superstrue artem. Illud fiet, si, quæ didiceris, ad naturam referas : hoc ; si, quæ tibi naturâ insunt, ad artis exigas præcepta.

§. 93.

Nescio an vestitus quoque oratori sit com-^{regula de}pendenda ratio : quam si requiris, Tullii in-^{vestitu.} vestitu. servire consilium poterit. *Adbibenda est ; inquit, munditia non odiosa, neque exquisita nimis ; tantum quæ fugiat agrestem, & inhumanam negligentiam. Ea ratio est habenda vestitus : in quo sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est.* In offic. L. I. cap. 36. §. 6. p. m. 352. Et luxus nimirum declinari lebet, & sordities ; dignitas adsciscenda est, non muliebris venustas : *venustatem enim muliebrem ducere debemus ; dignitatem virilem.* Verba iterum Ciceronis sunt in offic. E. I. c. 6. §. 1.

§. 94.

Hæc ad corporis eloquentiam comparandam ^{transitus} vel facienda vel omittenda : nunc reliquum est, ^{ad cap.} in præceptorum horum rationes ut inquiramus, ^{seq.} quod est hujus tractationis

Cap. II.

DE HORUM PRÆCEPTORUM RATIONIBUS.

§. 95.

Ad profundam cognitionem non sufficit habere ^{necessitas} perspectum, quid verum falsumque, quid ^{hujus} ^{cap.} ^{agen-} ^{pitis}

agendum sit omittendumve : quin potius refert etiam scire, CUR id verum falsumque sit, CUR agendum omittendumve ?

Prior cognitio à philosophis vocatur clara, posterior distincta. Illa plerumque historica, hæc philosophica. Illa nititur experientia, quæ in percipiendo rerum effectu subsistit, hæc fundatur in scientia, quæ ad rerum causas indagandas progreditur.

Illà exoterica, hæc acroamatica. Illa tyronibus conveniens, hæc provectoribus condigna.

§. 96.

rationum
discrimen

Regularum igitur ad impetrandam corporis eloquentiam præscriptarum fontes aperiemus : quos partim in naturæ humanæ phænomenis, quotidie obviis, notissimisque in vulgus; (oportet enim rationes & rebus notiores esse, & connexas) partim in illorum *φαινομένων* conformitate quadam, mente & animo seorsum cogitata, perque id artificium ad veritatem philosophiæ generalem revocata, inveniemus, & inventos admirabimur, DEO sapientiæ ac potentiæ gloriam, magnopere debitam, lubentes inde reddituri.

§. 97.

illustratur

Illæ rationes à phænomenis ipsis petitæ, sunt propiores, vel cuique obiter animum adplicanti obviæ : hæc vero à *φαινομένων* conformitate, animo seorsum considerata, desunt, ac philosophiæ fastigium non infimum nos eve-

hunt

hant : ideoque paulo sunt remotiores, nec, nisi oculo mentis intentiore, distinguendæ.

Phænomena, à quibus eloquentiæ corporis rationes petuntur, hæc sunt : **suavitate vocis, actionis splendore, concinnitate gestuum, & gravitate personæ dicentis** &c plurimum commoveri mortales per orbem omnes. Rationes autem horum **φαινομένων** : cur videlicet gestuum, aut vocis, cum sententia orationis, consensu, homines tanto delectentur opere ? sunt altioris indaginis, suo tamen loco evolvendæ.

§. 98.

Tres potissimum oratoriæ fines sunt : quod ^{fundamentum} ^{nexus} Tullio teste habemus compertum : qui de oratore L. II. p. 103. column. a. edit. Schrevel : *ta differit : mea totius orationis, & istius ipsius in dicendo facultatis, quam modo Crassus in cælum verbis extulit, tres sunt rationes, et ante dixi : una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia conciliandorum.*

Triplici huic oratoriæ fini, quem Tullius propositum habuit, inserviunt argumenta ejusdem naturæ, alia personalia, alia realia. Personalia jam conciliant personam dicentis : nam vero commovent personas audientium Realia vel docent quid verum, falsumve sit : vel persuadent bonum aut malum, quod vel agendum, vel omittendum.

nexus ip-
se orato-
riæ acti-
onis cum
phæno-
menis, seu
rationi-
bus.

§. 99.

Atqui vero actio oratoria, seu quod tantumdem sonat, eloquentia corporis, maximam vim habet ad conciliandos, concitandos, interdum ad docendos quoque: ergo corporis eloquentia idonea ratione nititur.

§. 100.

probatur
nexus

Quodsi verum est, (est autem sane) actionem oratoriam plurimum valere ad commovendos homines: dubitari de prioris versu conclusionem nequaquam debet.

Explorato nempe credendum, corporis eloquentiam, mentis eloquentiæ maximum adjicere pondus.

§. 101.

probatur
per singu-
la, primo
in actione

Jam vero doceri tum generatim potest, tum actione oratoria, in se spectata, quod in persuadendis animis plurimum possit; tum de quibusvis ejusdem classibus, voce, vultu, manuum motu, &c quod idonea rerum harum conformatio, maximum in flectendis auditoribus pondus habeat: eodem igitur negotio, quo demonstrari primum potest, etiam secundi intelligetur fundatissima veritas.

Primum illud continuo demonstratum ibimus, allegatis præstantissimorum doctorum testimoniis. Antea vero, quam illa proferamus tenendum est, nihil esse corporis eloquentia ad triplicem Ciceronis finem, conciliandum, docendum, concitandum, accommodatum.

Vox enim conciliat, manus do-

cent

cent, vultus concitat. Illa jucundam sono mentis affectionem gignendo istz locum, tempus, modum rei indicando: hic denique, tanquam affectuum sedes, quibus jam occupatur, similes in auditoribus provocando.

§. 102.

Expendamus, quæso, quam efficax sit actio à testimonio oratoria, spectata generatim. Prodeat in re testimonium summus philosophus Aristoteles, qui Rhetoric: L. III. cap. 1. §. 7. τρίτον δὲ τάτων, inquit ὁ δύναμιν ἔχει μεγίστην. ὅπως δ' ἐπιχειρηται, τὰ περὶ τὴν ὑπόκρισιν. Tertium, quod horum omnium vim habet maximam, sed nondum à quoquam pertractatum, quod ad actionem facit.

§. 103.

Ne forte philoſopho in oratoria non magno-à testimonio Iſocratis
pere credendum cauſeris, quamvis credendum
ſit: en tibi clariffimi oratoris, Iſocratis, aucto-
ritatem! In oratione ad Philipp. p. m. 206.
edit. Hier. Wolff. in hanc rem his verbis uti-
tur: ἐπειδ' ἂν γὰρ ὁ λόγος ἀποσερηθῆ τῆς τε δό-
ξης τε λέγοντος, καὶ τῆς φωνῆς καὶ τῶν μετα-
βολῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις γιγνομένων, ἔτι δε
καὶ τῶν χειρῶν καὶ τῆς περὶ τὴν πρᾶ-
ξιν καὶ μηδὲν ἢ τὸ συναγωνιζόμενον καὶ συμπαῖ-
θον, ἀλλὰ τῶν μὲν προσηρημένων ἀπάντων ἔρη-
μος, γένηται καὶ γυμνός, ἀναγινώσκῃ δὲ τις αὐ-
τὸν ἀπιθανῶς καὶ μηδὲν ἴθος ἐνημικινόμενος ἀλλ'
ὡς περ ἀπαριθμῶν: εἰκότως οἶμαι Φᾶυλος εἶναι
δοκοῖν τοῖς ἀκροῦσιν.

§. 104.

Nam si oratoris & auctoritate, & voce, & actionis varietate, in eloquentiæ studiis usitata, destituatur oratio, atque etiam occasionibus & studio gerenda rei, nihilque sit, quod vires augeat, & ad persuadendum adjuvet, sed cum his omnibus careat, tum vero inepte, nulloque cum affectu, ab aliquo recitetur, qui verba quodammodo numeret: ea contemni ab auditoribus, quis miretur?

§. 105.

quod validum est.

Quantum oratoriæ actioni Isocrates tribuerit, quantum ipsi efficaciam convenire judicaverit, ex his luculenter cognoscimus. Quod si illorum apud nos auctoritas meretur fidem, qui multo rerum usu periti fuerunt: quidni exercitatissimo oratori, de actione pronuntianti, præbeamus assensum?

Accedit ad Isocratis auctoritatem Quintilianus, qui institut. orat. L. XI. cap. 3. p. 683. edit. Obrecht: sequentia habet: *nec mirum si ista, quæ tamen in aliquo posita sunt motu, tantum in animis valent; quum pictura, tacens opus, & habitus semper ejusdem, sic in intimos penetret affectus, ut ipsam vim dicendi nonnunquam superare videatur.*

Pergit deinceps: *contra si gestus ac vultus ab oratione dissentiant, tristitia dicamus hilares, affirmemus aliqua renuentes: non auctoritas modo verbis, sed etiam fides desit.*

Decor quoque à gestu atque motu venit. Ideoque Demosthenes grande quoddam intuens speculum componere actionem solebat.

§. 106.

Suo id exemplo nos condocet facit Demosthenes. Plutarchus quippe in X orator : vitis exemplo Demosthenis. T. II. op. edit. Xyl. p. m. 845. litt. A. ita scribit : ἐκπεσῶν δὲ ποτὲ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀθυμῶν, ἰβίδιζεν οἰκοί. συντυχῶν δὲ αὐτῷ εὐνομος ὁ Θριασιος, πρεσβύτης ἤδη ἠνπροετρέψατο τὸν Δημοσθένην. Μάλιστα δὲ ὑποκριτῆς, Ἀνδρόνικος, εἰπὼν ὡς οἱ μὲν λόγοι καλῶς ἔχοιεν. λείποι δὲ αὐτῷ τὰ τῆς ὑποκρίσεως - - ὅθεν ἐρομένῃ αὐτὸν τί πρῶτον ἐν ῥητορικῇ, εἶπεν, ὑπόκρισις. καὶ τί δευτέρον, ὑπόκρισις. καὶ τί τρίτον, ὑπόκρισις.

§. 107.

Quodam tempore, cum eiectus è concione, maestus domum abiret, Eunomus ei Thriasius occurrit jam senex, atque cohortatus est. (Demosthenem) Maxime autem confirmatus est ab Andronico histrione, eique operam dedit, edoctus ab eo, orationes suas bene habere, sed actionem deesse. - - Itaque interrogatus, quid primum, quid secundum, quid tertium in arte esset oratoria, subinde respondit: ACTIO.

Cave existimes, hæc tantum artificia ethnicis digna fuisse, qui spiritu sancto vacui, nulla alia re efficaciori moveri potuerint, nisi hac externa, umbratili, aures oculosve tantum titillante, non animum, non pectus, majori omnino vi percellendum.

X §

Nam

Nam etsi christiani nunc sumus, homines tamen sumus, & quidquid in homines cadere potest, ne à nobis quidem alienum esse, putandum est.

Jam vero hominum ea natura est, ut res externæ, per sensus mentem subeuntes, maximam commovendi eorum animi, facultatem habeant.

Fidibus quum scite canentem Saulus rex Davidem audit, ab intemperie affectuum, quam cacodæmon excitaverat, ad recipienda solatia, mentis tranquillitati servientia, peropportune revocatur. 1. Sam. 16. v. 23.

Quidni, in actione oratoria, vocis dulcissima suavitas, decus gestuum, vultusque eximia, orationique congrua dignitas, quæ virtutes omnes animos audientium mirifice per sensus externos occupant atque demulcent, præstare idem, & sensuum impedimenta, quæ in audiendo DEI verbo mortalibus opposita esse deprehenduntur, removeere possint?

Cum eloquentia corporis auditorum externos sensus maxime afficiat, eosdemque auditores oratori conciliet; cum omnis fere remora, quam verbo DEI objicimus, à sensuum desultoria levitate oriatur: perspicuum est, si hos velut inimicos prius in partes traxerit orator, pro concione sacra, non exiguum sermoni ejus pondus accessurum.

Quis non majorem, attendendi aliorum sermonibus, difficultatem sentit, ubi corpus friget,

get, ubi doloribus vexatur, ubi aliena vehementer sensus nostros irritant, ubi offensione quadam animi conturbatur : quam ubi nihil ejusmodi sensus occupat. Jam vero hæc impedimenta omnia vinci illa voluptate, quam sensibus præstat corporis eloquentia, ipsa concedemur quotidiana experientia : nisi forte externus dolor tantus sit, ut nullum, quod in sensus cadit, oratoris decorum, in leniendo eo quidquam efficere possit.

Sufficit interea, audientium sensus, facile ἀλλοτριῶς occupandos, per corporis eloquentiam muniri, ne aliena subire queant.

§. 108.

Cum actio igitur oratoria in movendis auditorum animis omne punctum ferat ; mirum non est, orationes scriptas, sine actione recitatas, effectu in audientium mentibus prorsus cassas esse. Testem voco locupletem, Stagiritam philosophum, rhetoric. L. III. cap. 12. §. 8. p. m. 227. διὸ καὶ τὰ ὑποκριτικὰ, ἀφηρημένης τῆς ὑποκρίσεως, ἔποιεῖν τὰ αὐτῶν ἔργον. *Quamobrem illa, quorum vis in actione posita est, sublata actione, cum suo munere non fungantur, inania sunt.*

§. 109.

Quæ ratio actionis generatim consideratæ, ea etiam conformationis speciatim illius, ad vocem, vultum, reliquosque corporis gestus pertinet : quorum nihil est, rite accommodatum, quin in hominum animis conciliandis, vel concitandis, maximam vim exerceat.

§. 110.

§. IIO.

Faciamus ejus rei periculum in expendenda viva voce, quæ quantum litteræ duntaxat scriptæ præstet, omnium hominum communi sensu confirmatur. Nam tametsi, si durationem, stabilemque rei memoriam spectes, vox scripta, vivæ, quæ ubi primum ore exit, dissipatur in auras, omnino sit anteponenda: unde illud:

*Et cum rupta situ Messala saxa jacebunt,
Altaque cum Licini marmora pulvis erunt
Me tamen ore legent, & secum plurimus
hospes*

Ad patrias sedes carmina nostra feret.

Martial. epig. 3. L. VIII. p. 545. edit. Rader. cui & Cicero succinit, in orat. pro Sylla c. 16. *Littera fidissima sunt memoria custodes; littera posteritatis causa reperta sunt, quæ subsidio oblivioni esse possunt*: tamen, si præsentem in movendo, delectando, conciliando, animo, efficaciam respicias; scriptam vox viva innumeris post se parasangis relinquit.

§. III.

probat
à testimo-
nio.

Testis erit Plinius junior, qui epist. 3. L. II. §. 5. 6. 7. seq. ita differit: *dices: habeo hic quos legam, non minus disertos. Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Præterea multo magis, ut vulgo dicitur, viva vox afficit. Nam licet acriora sint, quæ legas, altius tamen in animo sedent, quæ pronuntiatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis affigit: nisi vero falsum putamus illud Æschinis, qui quum legisset Rhodiis orationem*

Demosthenis, admirantibus cunctis, adiecisse fertur: τί δὲ εἰ αὐτῷ τῷ Θηρίῳ, τὰ αὐτῷ ῥήματα βουῶντος ἀκηκόετε: quid si ipse viventis, verbaque ipsius loquentis audissetis? Et erat Æschines, si Demostheni credimus, μεγαλοφώνιατος. Fatebatur tamen longe melius eadem illa pronuntiasse ipsum qui pepererat. Hucusque Plinius.

§. 112.

Quæ omnia huc tendant, ut, tot illustrium oratorum exemplis compulsi, fateamur, in viva dicentis voce, commode attemperanda, permultum ad id interesse, ut eloquentia finem, qui in persuadendo collocatur, facilius consequamur. cui bono offeratur?

§. 113.

Vox scripta nimirum inanimis, & veluti mortua, per se non habet, nisi vim significandi sensa scribentis: vox autem ore pronuntiata, quoniam viva est, languidos excitando, cum illis tanquam vitam communicat, ideoque voluptatis sinceræ est efficiens. Litterarum chartæ mandatarum figura ex se est sine motu: quas ore profers, cum linguæ motu, per articulatam sonum formentur, ejusmodi sunt, ut aëris, illo motu verberati, interventu, ad aures penetrent, varia jucunditate, & jucunda varietate, easdem moveant, atque delectent. voci scriptæ & vivæ comparatio

§. 114.

Quæ igitur de flectenda ad suavitatem voce, & pronuntiatione, in antecedentibus præcepta exposita fuerunt; ea non temere, aut per otium quid inde sequatur?
in-

injuncta, sed ob idoneas rationes monstrata: quòd iis neglectis, in animo audientium non facile consequimur, quod consequendum tamen esse, ratio dicitare solet.

Neque hîc corporis eloquentiæ virorum θεοπνεύτων exempla obstant.

Nam tametsi illa criminatio pseudapostolorum quâ Paulum exagitârunt, his verbis significata: 2. Cor. 10. v. 10. ἡ δὲ παρουσία τῆ σώματος ἀθενής, καὶ ὁ λόγος ἐξυθενήμενος. *præsentia corporis infirma, & sermo contemptus*, innuere videatur, in Paulo hoc donum desideratum fuisse:

tamen sciendum est primo, Paulo licere, homini divinitus adflato, quod nobis, qui tanta prærogativa destituti sumus, minime licet.

Quid? quod secundo, ille corporis eloquentia carere nequeat, cujus totum pectus vehementissimo ejus rei, de qua dicturus est, affectu perfunditur: id quod de se Paulus testatur 2. Cor. 11. v. 29. Nam si, teste Christo, cordis ubertas, oris sermonisque copia proditur: sane & reliqui affectus animi, cætera corporis membra, immota non ostendent.

Sic nec eloquentiæ corporis obest illud 2. Tim. 4. v. 3. *erunt κνηθόμενοι τὴν κοίην, quibus prurient aures*: neque enim hæc verba de actione oratoria, quæ sensus afficit, magis, quam de doctrinis, assentandi causa, ad auditorum gustum, accommodatis, intelligenda sunt.

§. 115.

rationes

Pergimus ad investigandas rationes eorum præ-

præceptorum, quæ ad recte componendum oratoris VULTUM pertinuerunt. Ex humanæ naturæ phænomenis, i. e. ex omnium, quotquot sana præditi ratione sunt, hominum actionibus, latissime patens veritas, nullo in partem contrariam exemplo limitanda, elicitur, ut, cum Oratoris scopus PERSUASIO sit, nemini quisquam persuadere possit, qui speciem non persuasi, de eadem re, ipse præ se ferat.

præceptorum de vultu, à certa observatione.

§. 116.

Quam enim de re persuasionem te non habere significas, sive factis, sive aliis indiciis; tametsi te eâdem affici oratione mentiaris: eam tu, quâ quæso ratione, persuadebis alteri, i. e. quomodo, tibi ut credatur, exigas, cum idem te ipsum non credere, haud obscure præ te feras? Hoc enim perinde esset, ac si quis profiteatur: equidem me mentiri non dissimulo: *sed, ut mentienti credas, peto.* Mentienti autem, quem falsa proloqui scias, tribuere fidem, est credere, quod sentias, non credendum: quibus ideis aliæ in mundo nullæ repugnantiores fangi possunt.

altius re-
petitur
observatio.

Minus igitur cohærentia agit, qui aliud vultu significat, reliquoque gestu, aliud autem verbis. Ineptus est, qui de tragicis ridens loquitur; de gravissimis DEI pœnis verba, sine horroris sancti significatione, facit; de vitæ æternæ incomparabili gloria, frigide, jejune, sine dulcedinis illius prægustatæ argumento, non magnifice, non splendide, non excitato, non hilari,

hilari, non fereno, nec, Mosis ad instar, vultu radiante vultu, pronuntiat.

Una hęc, uti fere, in omni eloquentiæ corporis ambitu, esse solet, regula est: **INDUI ILLUM AFFECTUM, QUO COMMOTERE AUDITORES CUPIS. EA AGE QUÆ HUIC AFFECTUI CONSENTANEA SUNT.**

§. 117.

applicatur ad assignandam rationem præcepti de vultu

Stat igitur sententia, velut marpesia cautes cavendum oratori, ne ex animi sententia non videatur proloqui. Sed quomodo de animi sententia iudices, nisi ex vultu quod confestim probatum dabimus: ergo oratori vultus habenda ratio, neque illæ quidem regulæ, quas supra tradidimus, ei inserviente fini, sine gravissima præscriptæ causâ sunt. Quod ipsum illud est, cujus probandi causâ quæ hęc legis, differimus.

§. 118.

cautela in istâ observatione

Quamvis autem veritas observationis: *ne tibi persuadeas quidquam, cujus te persuasivonem nondum consecutum ostendis*, ex primo repugnantiae principio demonstrari potuerit: §. 116. tamen illa non patrocinatori errori hominum, à sensu negante, ad sensum agentem, male ratiocinantium. Uti nemini ea persuadeas, [quorum persuasione te nondum affici, palam significas; uti proin recte ratiocinaris: **credendum ei non est, qui, quod dicit, ipse non credit**: sic tamen fallit propositio

in affirmantem transformata : qui, quæ loquitur, ex animi sententia profert : ei fides dicenti tribuenda est.

Hoc errore tum plerumque decipimur, si quem auctoritatis penes nos maximæ, ac de cujus pietate optima quæque sentimus, verba facientem animadvertimus. Fallit profecto *ὁμιλία* : pius est, ex animi loquitur sententia : ergo vera, ergo optima loquitur.

§. 119.

Est hoc sophisma etiam eorum, qui oratoriam plus, quam veritati, tribuunt ; qui ab illa philosophiam secernunt ; qui affectu dicentis, formæ dignitate, suavitate pronuntiationis, gravitate officii, auctoritate testimoniorum, magis capiuntur, quam argumentorum convincentium ponderibus.

Hunc errorem illi errant, qui plus affectuum dulcedini, quam veritatis ponderi tribuunt : qui plurimum sentiunt, intelligunt parum : qui non tam quid, quàm à quo dicatur, pensi habent : qui magis externis delectari, quam rerum interno de valore erudiri cupiunt.

§. 120.

Quemadmodum igitur prior veritas, quantum oratoria actio possit, commonstrat ; ita posterior, quantum non debeat efficere, nos docet. Sicuti illa actionis oratoriam vim ostendit ; sic hæc ejusdem actionis limites indicat. Uti illa eo valet, ut a

Y

tores

tores commoveantur; sic hæc eo pertinet, ne commoti decipiantur.

§. 121.

explicatur ultorius.

Quibus præmissis, patet, quamobrem oratoris sit, de componendo ad omnia recte vultu cogitare: qui etsi, apud prudentes actionum æstimatores, de animi affectione testari exploratò nequeat; quod Sallustius, in hypothesi, ad romanos relata, pereleganter exprimit: *Bell. Catilin. cap. 10. p. m. 18. ambitio multos mortales falsos fieri subegit: aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum habere, amicitias, inimicitiasque non ex re, sed ex commodo æstimare*; **MAGISQUE VULTUM quam ingenium, BONUM HABERE**: tamen quoniam, positò vultus ab eloquentia dissensu, id quidem certe colligitur, non esse natam in animo orationem; quamvis, si vultus consentiat, nonnisi verosimiliter, de animi sententia conicere possis; hanc certe ob causam, *ne impostores videamur, vultus idonea conformatio negligenda non est.*

§. 122.

quo sensu capienda testimonia seq. de consensu animi & vultus?

Eo pertinent testimonia scriptorum, jamjam alleganda, quæ ex vultu animum esse metiendum dictant: à dissensu enim vultus, orationisque, ad contrariam animi affectionem exploratò; à consensu utriusque autem ad animi harmoniam, nonnisi vero similiter, ratiocinandum esse, docent.

§. 123.

testimo-

Agendum audiemus illa testimonia. Ipsa vocabuli

cabuli adpellatio, VULTUS, quid aliud indicat, quàm facie aliquando significari, quod homo VULT? Ita enim Aufonius Popma de different: verb. L. II. in voc. (FACIES) p. 197. edit. J. Frid. Hekel. *Facies est naturalis oris species, quæ eadem semper manet; vultus est habitus faciei adscititius, qui pro motu animi & voluntatis mutatur.*

§. 124.

Idem fere docet Nonius Marcell. cap. V. p. 724. edit. auctor: lat. in unum corp. redact. 1595. num. 21. *Vultus & facies, inquit, hoc distant. Vultus est voluntas, quæ pro motu animi in facie ostenditur: facies ipsa oris species.*

Cum igitur affectus in vultu plerumque resident: cum ea natura hominum sit omnium, quotquot dissimulando non tegere conantur, quod alta mente repositumvolvunt: sequitur, oratoris esse, naturæ huic instinctui cedere locum, & quantum per finem eloquentiæ licet, omnimodo eundem excolere,

§. 125.

Significantius Cicero L. III. de oratoribus T. I. edit. Gothofr. p. 291. litt. G. *Quare, ait, in hac nostra actione secundum vocem vultus valet: is autem oculis gubernatur. Atque in iis omnibus quæ sunt actionis, inest quadam vis à natura data: quare etiam hac imperiti, hæc vulgus, hæc denique barbari maxime commoventur. Verba enim neminem movent, nisi eam, qui ejusdem lingue societate conjunctus est.*

§. 126.

testimo-
nium Pli-
nii & ob-
jectionis
solutio

Eodem accedit Plinius Hist. nat. L. XI. cap. 37. p. 203. lin. 19. seq. *frons & alius* : (animantibus) *sed homini tantum tristitia, hilaritatis, clementiae, severitatis index.* Etiam si enim, quo minus animum ex vultu semper cognoscas, obstet saepius simulatio; unde Curtius L. VI. cap. 7. §. 33. *ad hoc Philotas, baud sane trepidus, si animus vultu aestimaretur* : tamen existunt complures casus, ubi plus vultu, quam verbis loquimur. Exemplo est id, quod Cornelius Nepos memoria prodidit : Imperator. IV. cap. 5. §. 1. p. m. 118. *de vultu ejusdem Ephori, qui cum admoneri cupiebat, insidias sibi fieri, intellexit.*

Hinc scite Tullius, orat. in L. Calpurn. Pison. XXXVII. T. II. edit. Godofr. p. 741. litt. A. scribit : - *vultus denique totus, QUI SERMO QUIDAM TACITUS MENTIS EST, his in errorem homines impulit, his eos, quibus erat ignotus, decepit.*

Alibi, in orat. II. pro Roscio Amerin. T. II. edit. cit. p. 27. sub fin. ita pronuntiat : *etenim si id, quod preclare a sapientibus dicitur VULTU SAepe LAEDITUR PIETAS : quod supplicium satis acre reperietur in eum &c.* Ex quibus intelligitur, non verbis tantum, sed & vultu injuriam aliis fieri posse. Adeo verum est, nos vultu non minus ac verbis loqui.

§. 127.

vultus
non cum
actu vo-

Et si vel maxime vultus non subinde animi quendam actum, quo in hoc aut istud fertur.

vel & ab eo averfatur, indigitat; propenfi-
 onem tamen, ad id faciendum, prodere
 videtur. Ob quam cauffam, qui vultu fem-
 per ad rifum, vel ad morofitatem, composito,
 adparent, eorundem affectuum proclivitate uti
 putantur. Inde, quæ à Platone Aristotelem
 divifit, inimicitia. Vultu Aristoteles cavillati-
 onem & irrifionem præ fe ferebat. Ælian. var.
 hift. L. III. cap. 19. p. 204. edit. Joach. Kuhn.
 καὶ μωκία δὲ τις ἦν αὐτῷ περὶ τὸ πρόσωπον. &
 irrifio quedam in ejus vultu comparuit.

Faciei enim habitus adfcititius, sæpe repeti-
 tus, tandem ipfa confuetudine, in alteram na-
 turam abit, ut ex constanti ejusmodi adfpectu,
 non minus animi liceat conjicere propenfiones,
 ac ex vultu quodam temporario, præfentis af-
 fectus indice, motus cognofcitur animi.

His conjecturis nititur physiognomia, quæ
 ex infinita vultuum diverfitate, quam fruftra
 conditam nemo dixerit, de animi proclivitati-
 bus argumenta capit.

Sed cum in hominis animum, educatio,
 vitæ genus, confuetudo, converfatio
 cum aliis, quos paulatim imitari difcimus,
 dignitas, facultates, fexus, ætas &c mi-
 rifice influant: nemini videbitur mirum, in
 tanta varietate, φαινόμενων omnium certas con-
 formitates, i. e. regulas ftabiles, quibus ratio-
 cinia fuperftrui firma poffint, nondum potuif-
 fe inveniri.

§. 128.

probatur
testimo-
nio

Ex eodem fonte manat, quod Quintilianus, L. XI. cap. 3. p. 684. edit. Obrecht : per erudite observat : *dominatur autem maxime vultus. Hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc summissi sumus : hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc spectant etiam antequam dicamus : hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plura intelligimus, HIC EST SÆPE PRO OMNIBUS VERBIS.*

§. 129.

exemplo

Quid ? quod summi principes adeo se oris verecundia commendari vellent, ut ex ea animi affectionem ab omnibus judicari præoptarent. Sic enim Domitianus apud Sueton. cap. 18. p. m. 297. *usque adhuc certe animum meum probastis & vultum.*

§. 130.

in ætate
tenera

Ferreo munitus vultu sit, oportet, cujus animi *παθήματα* non aliquando certe erumpant. Non dicam de ætate tenera, quæ per imbecillitatem naturæ, impedire non potest, quo minus per vultum animi motus frequentius prodantur : cujus rei exemplum Marcelli filius præbet, de quo Plutarch : in Marcell. T. I. op. ed. Xyl. p. 299. litt. A. testatur, quod attentatæ pudicitiae, signa in vultu luculenta, ediderit : *ἔδοξε μεταπέμπεσθαι τὸν παῖδα τῆ βελῆ παραγενομένῃ δ' ἰδόντες ἔρύθημα, καὶ δάκρυον καὶ μεμιγμένον ἀπαύσῳ θυμῶν τὸ αἰδόμενον, ἕδενός ἄλλῃ δεηθέντες τεκμηρίῳ κατε-*
Φησί-

Ἐνφθίσαντο &c. *Placuit senatui puerum accersere ; cujus ruborem & lachrymas presentis , mixtumque flagrantissima ira pudorem , quum cernunt Patres , nullo ultra quæsito indicie damnant &c.*

§. 131.

De adultis tantum, firmiorisque ætatis viris firma & matura loquar, qui ne ipsi quidem semper, & ubique, effervescentes animi motus, vultu dissimulare possunt. Sane Tullius in hanc rem ita differit: *licet ora ipsa cernere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti sunt, aut voluptate nimia gestiunt : quorum omnium vultus, voces, motus, statusque mutantur.*

Hoc & in communi vita, & in eloquentiæ exercitio, frequentissime venire usu solet. Caini iram vultus dissimulare non potuit. Genes. 4. v. 5. vehementem Nebucadnezaris indignationem gestus deformis arguere cepit. Daniel. 3. v. 19.

Cum Servator Marc. 3. v. 21. ad populum frequentiore concitatus verba faceret : ita zelo exarsit, ut stolidi eum in furorem versum fuisse crederent. Neque enim Marci verba de populo explicanda arbitror, ob graves rationes, quas præsens non admittit institutum.

§. 132.

Cum animo igitur, in multis casibus, quos nexus horum argumentorum cum præceptis de §. 122. determinavi, vultus consentit : ex quo percipi- ille judicari potest, & solet. Sin hoc autem percipi- verum est, de quo cum ratione nemo dubitat :

compon-
do
vultu.

perspicuum est, oratori vultum ita componendum esse, ne ab animo dissentire videatur, contrario nutu: quamobrem illæ de vultu regulæ, quas cap. 1. tradidimus, quibus non committere jubemur, ut *aliud oris species præ se ferre videatur, aliud autem oratio*: idoneis nixæ rationibus omnino cognoscuntur.

§. 133.

transitus
ad regula-
las de
manuum
motu.

Supereft, ut breve illarum caussarum examen instituamus, ex quibus regulæ, de manuum motu, consequutæ sunt: quas equidem ex superioribus, maximam partem, judicari posse arbitror.

§. 134.

exem-
plum, de
manuum
motu, ge-
neratim
allega-
tum.

Quantopere ad conciliandos pariter ac in attentione conservandos, valeant, accommodati ad orationem, manuum motus, si nullo alio argumento intelligi possiet: (potest autem ex pluribus) ex saltatorum, quos Veteres tanto colebant opere, festivo lepidoque motu, qui, uti in corporis totius, sic & manuum delicato gestu, cum summa spectantium admiratione, collocatus fuit, certe quidem satis superque cognoscitur.

§. 135.

speciatim
in exem-
plo saltationis ve-
terum.

*Jam tibia multiforabiles cantus lydios dulciter consonant: quibus spectatorum pectora suave ulcentibus, longe suavior - - placide con-
noveri, contantique lente vestigio, (per) fluctuantes pinnulas, & sensim annutante capite, capit incedere, & ollique tiliarum sono delicatis respondere gestibus: & nunc mite con-*

noven-

teritas : jucunda sane est recentioris cujusdam scriptoris hypotyposis, quâ certum saltationis genus ita expressit :

§. 138.

ejus quæ-
dam hy-
potyposis

Aliquando iracundiam, indignationemque, præcipiti ac turbulento motu testabatur : aliquando moderatiorem affectum exprimens, moderatiore saltatu, suspiria videbatur trahere, destitui viribus, animo delinqui, languentes, errantesque oculos circumjicere, multifariâ demum conversione ac contorsione brachiorum & corporis, nunc temere, nunc remisse, nunc perturbate projectorum, tantum peperit sibi existimationis & gratiæ, ut quamdiu prestigiatrix hæc saltatio duravit, omnium tenuerit animos amore devinctos, quorum oculos voluptate tenuerat, & admiratione defixos. divers. descriptions de Pomay p. 23. num. III.

Dic, an liceat, ea, quæ homines levissimi ad voluptatem duntaxat aliorum vanissimam fovendam adhibent, transferre ad rectiorem usum in arte oratoria, quantum hujus nempe permittit finis ?

Constituæ tecum, malisne præbere aures oratori, lenta, & per multas intermissiones pronuntiatura voce, vultu ad austeritatem, sive invidiam, sive ferociam, composito, manuum motu, sive nullo, sive histrionico, utenti, orationem licet optime elaboratam recitanti :

an vero malis audire, qui oratione mediocriter bonæ adjungit vocem longe suavissimam, expedi-

expedito & excitato linguæ motu jucundam, vultum omnes affectus aptissime exprimentem, & manuum motus tam apte temperatos, ut vel his solus docere videatur, etiamsi sermonem non exciperes auribus?

Nullus dubito, quin, his expensis, quantum obrem de concinno saltantium motu dixerim, sis intellecturus.

§. 139.

Iterum hîc moneo, me cum saltatoris gestu, quo officia oratoris confundi nolle: illius tamen artificia, cum grano salis adhibita, huic esse usui posse, Quintilianus docet L. I. cap. 11. p. 71. 72. edit. Obrecht: *ne illos quidem reprehendendos putem, qui paululum etiam palestricis (non exercendo, sed observando, quæ actioni oratoris idonea sunt) vacaverint - - ut recta sint brachia, ne indocta rusticave manus, ne status indecorus, ne qua in proferendis pedibus inscitia, ne caput oculique ab alia corporis inclinatione dissideant. Nam Lacedæmonios quidem etiam saltationem quandam, tanquam ad bella quoque utilem, habuisse inter exercitationes accepimus. Neque id veteribus romanis à decori fuit: argumentum est, sacerdotum nomine ac religione durans ad hoc tempus saltatio: & illa in tertio Ciceronis de oratore libro verba Crassi, quibus præcepit, ut orator utatur laterum inclinatione forti ac virili, non à scena & histrionibus, sed ab armis aut etiam à palestra.* Hactenus ille.

§. 140.

Et si vel maxime, à saltandi artificibus, oratori,

explicatur ulterius.

tori, in componendo gestu, discendum nihil esse contendas; (quod per me licet) tamen ex illis, quantum, ad affectus auditorum movendos, oratoria actio valeat; uti regulas supra traditas usui esse sentias, didicisse, non erit prorsus supervacuum.

§. 141.

probat
gestuum
necessitas
porro.

Quod eo magis tenendum est, quo certius esse novimus, hanc maxime ob causam antiquorum Demosthenem admirationem excitasse, quod in proverbium abierit, magnam ejus partem ab orationibus scriptis abesse, i. e. quanti fuerit ille, judicari non posse, ubi coram audire dicentem non liceat.

Neque ejus rei ratio obscura est. Maxima vis enim facundiae, quâ polluit Demosthenes, in *ὕψιστοις*, ut ipse agebat, sita fuit, i. e. in eloquentia corporis, in vultu, in voce, in gestu, in habitu reliquorum membrorum omnium. Quæ omnia, cum literis exprimi non possint, (quod tantum abest, fieri ut queat, quantum abest, ut vita, seu motus possit picturis, scriptisque directe representari: non enim vita, aut motus in se, sed corporis situs talis, qui sine motu aut vita non existit, proprie loquendo pingitur:) mirum non est, maximam oratoriae partem, quâ Demosthenes usus est, à scriptis ejus abesse.

§. 142.

exemplo
Demost.
henis

Notanda idcirco sunt, quæ Plinius tradit, L. VII. cap. 30. p. 116, ed. Frob. Basil. 1549.
his

his verbis : *Æschines Atheniensis summus orator, cum accusationem, qua fuerat usus, Rhodi legisset; legit & defensionem Demosthenis, ob quam in illud depulsus fuerat exilium: mirantibus tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audivissent: in calamitate testis ingens factus inimici.*

Eandem ob causam veterum nonnullos optasse accepimus, ut Christum in carne, Paulum in ore, Romanam in flore, conspicari ipsis licuisset.

Cur Christum in carne, cur Paulum in ore? Nam etsi divina eorum scripta in nostris versentur manibus, quæ ad veritates cœlestes invicta ratione docendas, ineffabili spiritus S. efficaciam iugenerandas, sat omnino ponderis habent: tamen, cum summa auctoritas præfens, & sensibus subjecta, nescio quid singulare ad commovendam mentem habeat; ejusmodi votum non omni plane causa fuisse videtur destitutum.

Loquor de illis, qui fidem in Christum jamjam conceperunt: reliquos enim Christi persona contempta potuisse offendi, si aut à fide alieni, aut in ea non satis confirmati erant, facile concesserim.

§. 143.

Cum autem ex æquo omnibus, ob ingeniorum varietatem infinitam, adprobetur nihil, ut recte Pindarus canit: *ὄλουσα ἢ αὐτίσει. γ. κω.* in quo licet quædam reprehensus
 §. p. 214. edit. Erasm. Schmid. 1616. *ἱερπύου*
 δ' ἰω

δ' ἐν ἀνθρώποις ἴσον ἔσεται ἔδεν, *delectabile autem inter homines equaliter erit nihil*: mirum non est, quod nobis objici nolimus, ipsius Demosthenis actionem oratoriam nonnullis displicuisse. Sic enim Plutarch: in Demosth. T. I p. 851. litt. A. ed. Xyl. οἱ δὲ χαριέντες ταπεινὸν ἠγάγντο καὶ ἀγενὲς αὐτῷ τὸ πλάσμα, καὶ μαλακόν. ὦ καὶ Δημήτριος Φαληρεὺς ἐστίν. *Elegantiores, in quibus est Demetrius Phalereus, humilem ejus gestum, abjectum, & mollem censebant esse.*

Nihil tam eximium, tam singulare, tam præstans est, quod non quorundam obtrectationibus pateat. Cujus rei causam investiganti sive hominum obtrectantium malitia, cui ne DEUS quidem facit, quod satis videtur; quare de Socrate Vitruvius præfat. L. III. p. 77. edit. Lugd. 1586. scribit, *eum dicere solitum: oportuisse hominum pectora fenestrata & aperta esse, uti non occultos haberent sensus, sed patientes ad considerandum: sive rerum obtrectatarum perfectio omnis, certis ubique mensuris circumscripta occurreret, ultra quas in re qualibet multa desiderari posse, quotidiana docet experientia. Nihil enim omnibus absolutum, perfectumque numeris est, quidquid alterius vitæ bonis nondum adscribitur. Qui rem, ejusdemque vim, & naturam in se considerat, habet, quod laudet: qui ejusdem limites expendit, nanciscitur, quod reprehendat, aut saltim desideret.*

Oratoriam intuenti res laudatissima occurrit:
limites

limites vero ejus cogitanti perspicuum est, non omnia, quæ vitæ necessitas humanæ deposcit, oratoriam posse. Quodsi omnes huic arti navarent operam homines : quis expleret famem ? Venter quippe caret auribus.

Ipsarum oratoriæ partium simile est judicium. Paucos profecto in omnibus, multos in quibusdam, plurimos in paucissimis, seu plane nullis, excellere videas. Non qui sacra, idem & profana facundia, non qui asiatico, idem & laconico dicendi genere pollet.

Adest ergo res laudanda, adest etiam limes, ob quem infinita, quæ absunt, sive jure, sive injuria, desideres.

Illud igitur reprehendere licet : non, in quo plura desiderantur : sed in quo desiderantur, quæ adesse deberent : adesse vero debent, quæ HIC ET NUNC possunt, exigente bono publico.

§. 144.

Quodsi igitur ex vero nonnihil illa quidem tamen ea nobis criminatio traxit ; quamvis non obstant, & cur?

Non nostrum inter vos tantas componere lites Virg. Eclog. III. vers. 108. id non tam artis, quam oratoris vitio factum est : in qua, quicumque excelluerunt, maxima præstare judicati sunt. *Hortensius plurimum in corporis decoro motu repositum credens, pene plus studii in eodem elaborando, quam in ipsa eloquentia affectanda, impendit. Itaque nescires utrum cupidius ad audiendum eum, an ad spectandum,*

concurreretur : sic verbis oratoris adpectus, & rursus adpectus verba serviebant. Itaque constat *Æsopum & Roscium*, ludicra artis peritissimos viros, illo causas agente, in corona frequenter adstitisse; ut fore petitos gestus in scenam referrent. Verba sunt Valerii Maximi L. VIII. cap. 10. num. 2. p. 297. edit. Ernest. Gohl. 1672.

§. 145.

conclusio
ex ante-
ced :

Quæ quisquis expenderit, gestuum quoque rationem necessariò oratori habendam esse, facile senserit. Id si verum est, etiam præcepta, ad illos rite formandos, tradita, non destituentur fundamento : id, quod probandum suscepimus.

§. 146.

Transitus
ad ratio-
num rati-
ones.

Hactenus præceptorum rationes ex certis desumpsimus phænomenis, quæ omnia huc redeunt : usu & experientia cognitum, actionis oratoricæ in eloquentiæ exercitio, maximam vim esse & efficaciam : ideoque, *prioribus regulis opus esse* : nunc rationum rationes, i. e. ipsorum *Φαινομένων causas* investigaturi, paulo profundius de corporis eloquentia differendi, & expendendi : cur externa corporis actio tantum in eloquendo vim exerceat ? peropportunam præstabitur occasione.

§. 147.

quomodo
evolvend-
æ?

Regularum, ad corporis eloquentiam formandarum, spectantium, rationem ex phænomeno
hoc

hoc repetimus, quod omnium confirmatur experientia mortalium: maxima est actionis oratoriae in eloquendo vis: audiemus nunc hujus ipsius phaenomeni causam: cur in hominibus movendis externus ille oratoris in agendo decor tantum operetur? quae res altioris indaginis occasionem praebit.

§. 148.

Primam ejus phaenomeni causam hanc esse, ^{prima} sum persuasus: ubi, quod intelligi debet, ^{phaenomeni} idem, congruo modo, sentire possis; ubi ejusdem rei imaginibus corporeis afficiuntur ^{caussa} sensus externi, cujus omnino rei ideis spiritualibus (ut voce Vitruvii L. X. c. 1. p. 397. 1586. ed. utar) occupatur intelligendi facultas; ubi demum plus causae operantis est: ibi plus consequi efficaciae, mirum esse non debet. Atqui, quum orator externo corporis habitu motuque, coram auditorum sensibus, id omne unà exprimit, ac velut depingit, quod oratione, menti tantum adsequenda, significaturus est: tum & sensuum & intelligendi facultates, in audientium animis occupantur, plus ideoque causae praesto est, quam esset, ubi sola mentem alliceret facundia, cessante reliquorum consensu: itaque oportet existere actionis oratoriae vim non exiguam.

Corporis igitur eloquentia, mentis facundiae addita, felicissimo connubio, intelligibilibus sensibilia jungit, ut his illa depingantur, illustrenturque.

Nititur ergo hoc institutum generali, nec satis unquam laudanda, veritate, quæ normæ vim habet : FAC, si fieri potest, SENTIANTUR QUOQUE, QUÆ INTELLIGENDA SUNT, tum res difficillimæ, & ad facilitatem intelligendi, & ad certam scientiam, & ad perpetuam revocabuntur memoriam.

Primo quidem per res sensibiles facilius intelligas rerum abstrusissimarum connexiones: ut exemplo signorum algebraicorum cognoscitur. Adde quod pueris ardua scientiarum elementa planiora reddantur, & jucundiora, per ea, quæ illorum sensibus objicias.

Inde chartarum geographicarum, astronomicarum, epigrammatum, emblematum, comœdiarum, fabularum, orbis picti, usus æstimandus est.

Quo pertinet ethica picta, principi Altenburgico, quem fata terris tantum ostenderunt, destinata. Huc spectat ludus ille artificiosissimus, cujus meminit Rossencreutz, ubi ad modum ludi lattrunculorum, virtutes in albo, vitiaque in nigro habitu, mira inter se invicem arte, depugnant.

Secundo per res sensibiles, quæ suo modo intelligibilia repræsentant, hæc omnino ad summum exploratæ scientiæ gradum revocantur.

Inde in mathesi tam certa omnium cognitio; quia imagines, circa quas versatur, v. g. lineæ, superficies, circuli, &c. facile ad sensus revocantur.

Eâdem

Eâdem via, quæ imaginamur, ad lapidem lydium, qui nunquam fallit, exigi possunt. Nam si somnianti de rebus futuris imaginati-
oni, eventus tandem, qui in sensus cadit, ex-
acte respondeat: quis de illius veritate dubitet?

Eandem ob causam ænigma fidei 1. Cor. 13.
v. 12. ad consummatam reducetur cognitionem,
cum primum *Servatorem intuebimur, ut est*, nem-
pe id simul fiet, atque Christum coram conspicia-
bimur sensibus gloria cœlesti vestitis. Inde illa
Pauli 2. Cor. 12. inde Stephani, quorum uterque
Christum hac in vita sensui subjicere potuit Act.
7. v. 55. summa *πληροφορία* per omnem modum.

Tertio sensus memoriæ, præsertim in ora-
toria, inservire, dubio caret. Quæ & audi-
mus, & videmus, eorum recordamur diu-
tius. Itaque corporis eloquentia, quoniam
sensibus repræsentat, quod verba menti signi-
ficant, singularem usum habet.

§. 149.

Recte Veteres observârunt, sensibus non-probatur
nisi res singulares i. e. individuas, objici: teste ^{ulterius}
Plutarcho de Anim: procreat. Timæo T. II. op.
ed, Xyl. p. 1025. litt. D. *καὶ μὴν θεωρητικῆς
γε τῆς ψυχῆς ὕψους ἅμα καὶ πρακτικῆς, καὶ
θεωρήσεως δὲ τὰ καθ' ὅλα καὶ τὰ καθ' ἕκαστα
καὶ νοεῖν μὲν ἐκῆνια, τὰντα δὲ αἰσθάνεσθαι δοκῆσης:*
*Jam cum anima & contemplandi vim habeat,
& agendi: consideret autem cum universalia,
tum singulas res, de quibus HAS SENTIRE,
ILLAS INTELLIGERE dicitur &c.* Itaque
Z 2 cum

cum res singulæ sint rerum cognoscendarum exempla totidem, quorum aliorum cum aliis similitudo, mente seorsum cogitata, universalem notionem parit: prius certe & facilius res cognoscuntur in exemplis, i. e. sentiendo, ideoque & orator, qui corporis eloquentiam, sensibus obviam, adhibet, ea quæ oratione animis persuasurus est, mirifica facilitate commendat.

§. 150.

testim-
niis

Animum proinde hîc subit, quod Epicurus apud Senecam, Epist. 124. p. 518. ed. Morell. 1613. pronuntiat: *quemadmodum omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum, sensu comprehensum, ex quo oriatur & crescat: sic & beata vita fundamentum & initium à manifestis ducit, & eo, quod sub sensum cadit.*

§. 151.

aliâ pha-
nomeni
caussa.

Sed hîc ulterius quæras: *cur sensuum cognitio rebus facilitatem percipiendis afferat?* cur eorum ministeria, intellectus facultati adjuncta, v. g. in auditoribus plus efficiunt, quàm si hîc illa satellitio stipata non sit? Præter causam illam, quam §. 148. obiter tetigi, quod plus effectûs sit, ubi causæ plus operantis existat, addemus aliam, pondere non minore gravem.

§. 152.

quænam
sit?

Imagines, quæ, à rebus perfectæ externis, sensui offeruntur, vehementer compositæ, ex infinitis, quas non internoscimus, partibus coalescunt:

lescunt : ideæ vero , quas ex illarum denu-
 imaginum varia comparatione , intelligendi fa-
 cultas , format , simpliciores , & ab individu-
 arum , quæ infinitæ sunt , conditionum , invo-
 lucro , mente seorsum cogitatæ , repræsentan-
 tur. Illæ vividius , (plurium quippe re-
 rum vis composita major , quam , quæ
 ex eis sejunctæ sunt , paucarum) hæ de-
 bilius ; *contra hæ distinctius & ordinatius* ,
 illæ confusius *mentem percellunt & afficiunt* ;
 in illis est ardor , in his lux ; illæ quod
 res existant , hæ ; quid sint , quæ *solæ*
 contineantur , *nosmet erudiunt*.

Hæc est illa clavis animorum famosa , quâ
 quemadmodum oratoria ad optimum uti finem
 potest ; sic eâdem rerum terrestrium illecebræ
 ad salutis hominum perniciem potiuntur.

Nempe quoniam res sensui obviæ fortius &
 vividius ; intellectui autem objectæ licet ordi-
 natius , debilius tamen , mentem afficiunt : fieri
 non potest , quin , mundi bonis præsentibus ,
 quæ sensum percellunt , ita omnes capiantur ,
 nisi per DEI gratiam sibi caveant , ut illa rati-
 ocinatio , quam theologia de æternis explorato ,
 & efficacissime ; philosophia vero verisimiliter
 docet , animum ad spem sempiternorum bono-
 rum , præ vehementi caducorum irritatione ,
 rarissime erigat.

Cum igitur semper sensibilia intelligibilibus
 fortiora sint ; licet minime digniora : necesse est ,
 corporis eloquentiam , quæ sensibus satisfacit ,
 cum eloquentia mentis jungas.

§. 153.

quid inde
fluat?

Itaque, si auditorum sensus occupentur imaginibus, ab actione oratoria prodeuntibus, quæ tanquam totidem umbris, orationis lumen, mentis tantum oculo intelligenti subiectum, distinguant: idem eveniat necesse est, quod de arte pictoria Plinius scribit L. XXXIV. cap. 5. p. 615. edit. cit. *tandem se ars ipsa distinxit, & invenit lumen & umbras, differentia colorum, alterna vice sese excitante.* Nam & actio eloquentem juvabit, & eloquentia vicissim actionem diriget.

Ut se habent adumbrationes, in arte pictorum, ad colorum lumina: sic eloquentia corporis se habet, ad mentis præclaram facundiam, ingeniosa primo inventione, judiciosa post dispositione, ac suavi denique elocutionis ubertate, comprehensam.

Pictores primo lineas ducunt futuræ imaginis, quæ ichnographiam constituunt, cui inventionem, dispositionemque comparaveris: secundo inducunt colores umbram referentes, quibus expressior, nondum tamen perfecta species exhibetur: quod institutum cum corporis eloquentia consentit. Denique succedit operis perfectio, in ipsa elocutione, quam in arte pictoria artificis ultima manus repræsentat.

§. 154.

alia eanſſa
phæno-
meni.

Huc pertinet alia caussa: quidquid subire animum potest, per duos sensus, id esse efficacius fatebere, illô, quod per unum duntaxat sensum penetrat eodem. Atqui oratoria actio &

voce aures jucunda delectat : & reliquo corporis motu apto, concinno, ἀρμενικῶν, oculos conciliat : majorem ergo vim exertum iri, quoties eâ utimur, quam si sola intelligendi facultas, orationis licet elegantis significatu, pascatur, facile, quisquis diligenter secum exputaverit, cognoscet.

§. 155.

Abiit in hanc quoque sententiam Valerius Maximus cit. loc. L. VIII. c. 10. p. 297. *Eloquentiæ autem ornamenta in pronuntiatione apta, & convenienti motu corporis consistunt: quibus cum se instruxit, TRIBUS MODIS homines aggreditur, ANIMOS eorum invadendo, horum alteri AURES, alteri OCULOS permulcendos tradendo.* testimonium de ea

Totus igitur homo arte oratoria occupandus est : qui tribus hisce portis, quantus, quantus est, eloquentiæ patet. Uti §. sequenti continuo indicabimus.

§. 156.

Sensibus, per actionem oratoriam, seu corporis eloquentiam, occupatis, pariter ac ipsa intelligendi facultate, tum per cogitationum inveniendi, & disponendi, partarum, ordinatarumque, præstantiam, tum per verborum ac phrasium, in eloquendo adhibitarum, decorem, mirifice delectata : totus sane homo afficitur, ideoque idearum & spiritalium, & imaginum corporearum, circa eandem rem, convenienti modo, repræsentandam, consensu, magna existit perfectio, quam quippe, plurium ad eundem finem contendentium consensu, metimur. nova phænomeni causa.

§. 157.

alia iterum phænomeni causa.

Denique illud etiam non parum ponderis habet, quod facta oratoriæ actionis, cum eloquentia mentis, consensione, tot animi significationes, quas & oratio & externa actio parit, tandem auditoribus persuadeant, fieri non posse, quin ex animi sententia illud dicatur, quod tot undique signis esse videtur confirmatum.

§. 158.

quantum probet.

Falli quidem auditores, certum est, ubi ita ratiocinantur: *Et facies affectus index, Et oculi, Et frons, Et vocis gravitas, Et contentio, Et manuum accommodati motus, Et reliqua exterior oratoris figura omnis, ad id significandum componitur, quod Et oratio præ se fert verbis: ergo eundem serio loqui censere debemus*: quoniam hoc ratiocinium tamen cogitatione quadam nititur, in qua ab errore veritas non satis distincta est, ac depurata: juvabit eam rem explicatioribus illustrare ideis.

§. 159.

evolvitur

Error veritati adhærere potest: quoties temere ratiocinamur ex ea, non plene cognita. Qui auditores, in oratore, ex corporis, conspirantibus in unum cum verborum fine, signis, animum ejus metiuntur: illi præ oculis habent gravissimam in omni disciplina veritatem, ANIMÆ & CORPORIS esse HARMONIAM ADMIRANDAM. Recte id quidem sentiunt, sed non plene cognitum.

Dico: non plene cognitum: ut enim de
vera

vera animi dicentis sententia persuasus sis, non sufficit harmonia corporis motuum, cum notionibus mentis, significatis oratione: quin potius plerarumque, quæ in hominis potestate sunt, actionum, cum illa oratione, consensus accedat necesse est.

Deinde rem plene non cognoscit, qui ejus limites, quibus determinatur, non prorsus perspectos habet.

At vero, quis est, quem fugiat, harmoniam inter corporis motus, & mentis notiones, limitatam esse, ut sæpe corporis motus in mente plus non innuant, quam voluntatem signi non beneplaciti?

Inde oratoria hypocrisis, quæ per se laudanda est, quoniam ea perversi rhetores facile perperam utuntur, nomen dedit theologicæ hypocrisis, detestando in sacris, & personato monstro.

In omni igitur actione corporis & animæ harmoniâ accurata locum habet, sed limitibus circumscripta, corporis actionibus animi affectionem non arguentibus, nisi in toto fere vitæ exterioris spectentur ambitu.

§. 160.

Sive enim corpus omnium suarum actionum distinctius impulsus ab anima recipiat, tanquam aliquod ejus instrumentum, quale corpus esse nostrum καὶ ἔξοχὴν, putârunt Platonici, animæ immortalitati hoc modo patrocinatori: ὡς ἴ' εἰ μὲν μέρες ἡμῶν τῆτο ἔ τὸ πᾶν ἀθάνατοι. εἰ δὲ ὄργανον ἔδει γὰρ αὐτὸ εἰς χρόνον τινὰ δοθεὶν, τοιῶτον

τὴν φύσιν εἶναι : *quamobrem si corpus pars est nobis, non sumus utique immortales; sin autem nostrum est instrumentum, oportet ipsum ad tempus tributum nobis tale esse natura* : Plotinus Ennead. IV. L. VII. cap. I. p. 456. edit. Marsil. Fic. 1615: sive DEUS ipse, occasione appetituum, quibus commovetur anima, nostrum corpus, sine alterius cujusquam interventu, hoc aut illo modo cieat : quæ Malebranchii est sententia de inquirend. Veritat. L. VI. cap. 3. p. 420. seq. edit. 1691. Genev. sive denique DEUS motus corporis, à nativitate primos, ita præfinivit, ut ex illis, naturali ordine, consequentes evolvantur omnes; quæ nonnullorum hodie sententia est, permultis exofa : id tamen in hac opinionum varietate firmum semper fixumque manet : inter omnes animæ corporisque actiones, mutuam servari, eandemque ACCURATISSIMAM HARMONIAM, sed tamen LIMITATAM.

§. 161.

solvitur
dubium

Nec obstat illorum sententia, qui tres humanæ naturæ confinxerunt parres, **mentem**, **animam**, & **corpus**, illam extra commercium cum corpore evehentes : de qua re testimonium perhibet, (pluribus enim hoc loco opus non est) Suidas in vocabulo (Νῆς) T. II. p. 243. edit. Æmil. Port. 1619. ἡ δὲ τῆ νῆ ἐνεργεια ἐκείνοις παραγίνεται, εἰς εἰς ἄκρον καθάρσεως καὶ ἐπισήμης γέγονεν ἀφικέσθαι, καὶ διὰ τῶν καθαρτικῶν ἀρετῶν, ἀφαντάσως, καὶ δίχα αἰσθήσεως ἐνεργεῖν συνηθισμένης. εἰς γὰρ ὁ νῆς μύξις

τῆς ψυχῆς τελειοτάτη. καὶ γίνεται τοίνυν ὁ μὲν
 νῦς περὶ τὰ νοητά : *Mentis autem actio contin-*
git illis quibus datum, ut ad summum fa-
stigium puritatis & scientiæ perveniant, qui-
que per purgatorius virtutes, SINE IMAGI-
NATIONE & SENSU agere consueverunt. Est
enim mens mixtio animæ perfectissima. Quare
mens quidem existit in intelligibilibus : neque
enim hæc opinio idoneis rationibus nititur.

Si niteretur, tum suprema illa nostræ natu-
 ræ pars, quam mentem Suidas, hodierni vero
 mystici, spiritum vocant, supra commercium
 cum corpore elevata, nulla ratione cum eo
 conspiraret.

Sed cuilibet etiam divinæ animi nostri ope-
 rationi, vel in cerebro, vel interdum in reliquis
 quoque corporis artubus, sive motum, sive
 movendi conatum respondere, testatur & ex-
 perientia. & ratio, quæ actionem extra cor-
 pus, uti ab anima defunctorum separata, fieri
 dicat, quum sine corporis commercio susci-
 pitur 2. Cor. 12. v. 3.

Hinc & fallit illa Servii ad Virg. L. II. Æneid.
 vers. 772.

In felix simulacrum atque ipsius umbra Creuse
nec non ad vers. 654. Libr. IV.

Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 sententia sequens, quam hodie celebris in Sa-
 xonia medicus suam fecit :

Valde, queritur apud philosophos, quid
illud sit, quod inferos petat. Nam TRI-
BUS CONSTAMUS : ANIMA, quæ superna
est, & originem suam petit ;
 UM-

UMBRA, quam Lucretius sic definiuit, *spoliatus lumine æer. Ergo umbra, si ex corpore creatur, sine dubio perit cum eo, nec est quidquam reliquum de homine, quod inferos petat.*

Sed deprehenderunt esse quoddam simulacrum, quod ad nostri corporis effigiem fictum, inferos petit. Et est species corporea, quæ non potest tangi sicut ventus.

Cum igitur non existat pars humanæ naturæ, quæ ab omni corporis commercio exoluta esset: consequitur, non esse quidquam in homine, sive spiritus, sive mentis, sive animæ vocabulo insignitum, cui non respondeant corporis motus.

§. 162.

Harmonia corporis & animæ limitata.

Quin potius & ideæ mentis, & corporis motus sibi invicem accuratissime respondent, sed non sine limitibus, *partim* respectu effectûs, quando alterum ab altero impeditur, præter conatum agendi, effectum parere ut nequeat: *partim* respectu rerum, circa quas actiones animæ & corporis versantur: in quibus corpus & anima non ita semper ἀρμονικῶς agunt, ut illius habitu externo hujus cognoscere possis destinationes.

§. 163.

distinctius explicata. Loquar explicatius. Quidquid anima vult, id exsequitur corpus, sed quantum permittit hujus inertia, qua, ne effectum semper exter-

num

num attingat, mentis conatus circumſcribitur. Cui natura vocem oratori exiliorem voluit tributam, idem, tametsi nitatur, quam maxime poteſt, ob gutturis indolem, emendare quidem aliquantiſper illam, mutare in aliam prorsus, non poterit. At, inquis, ſic ceſſat harmonia: non ceſſat ſane, mentis enim appetitui reſpondet in corpore etiam conatus, effectus, ob hujus inertiam, non reſpondet. *Itane vero, ais, harmonia manet, dum, volente animâ, nullus à corpore obtinetur effectus? Manet utique harmonia, ſed limitata: qualis, uti tamen eſſe oportet, foret nunquam, ſi, quidquid anima cupit, à corpore effici poſſet.*

§. 164.

Idem feras iudicium de corporis in animam & viciffim actione: quæ animam non ita obnoxiam habet, ^{ratione} quin per leges animæ *Logico-ethicas* circum- ^{corporis} ſcribi poſſit ſimili ratione, quâ, mentis in cor- ^{in ani-} pus, actio limitatur corporis legibus *phyſico-* ^{mam ſpe-} *mechanis*. ^{ctata.} Inde temperamenta corporis, inclinationem duntaxat in anima ita volendi pariunt, non vero, cognitio fortioribus, in alteram partem agendi, motivis, adpetitum ſubinde ipſum. *Quæ hæc eſt, iterum inquis, harmonia? Eſt ſane! nam & ipliſ, contra pro- penſionem temperamentorum agendi, rationibus, in anima repræſentatis, reſpondent certi corporis motus exactiſſime: eſt igitur harmonia anima & corporis: ſed non temper adpetitûs & effectûs.*

Primo quidem harmoniam corpus cum anima ostendit, sed, ut dixi, limitatam.

Linguam impeditiorem mens oratoris non plus corrigit, quam materiæ permittit inertia. Leges ergo corporis physico-mechanicæ terminis circumscribunt actionem animæ.

Vicissim pronus agilius sanguinis particularum in corpore cursus, linguæ volubilis inclinationem gignit: ita tamen ut leges mentis logico-ethicæ hanc corporis constitutionem certis possint coarctare cancellis, ac impedire quo minus illa linguæ velocitas opere ipso exerceatur.

Cerebrum molle in anima oblivionis proclivitatem parit: quam tamen leges mentis logico-ethicæ, prudentiâ, assiduitate &c non difficulter arctioribus terminis claudunt, ideoque memoriam labantem suffulciunt.

§. 165.

eadem li. mitata ratione ob-jecti Actiones, quas libere suscipimus, ex illarum numero sunt rerum, circa quas, ut dixi §. 162. actiones corporis & animæ non semper versantur, omni modo ἀσμονικῶς, scil. & sensu morali & physico. Sæpe actiones corporis consentiunt tantum cum voluntate signi, non beneplaciti. Sæpe igitur obtinet utriusque generis actionum dissensus; sed moralis, non physicus.

Exemplo sunt, qui affectus quoslibet vultu possunt & verbis mentiri: qui egregii sunt simulandi artifices: in quibus corporis & animi actiones harmoniam habent, sed saltim exter-

nam,

nam, quæ in oculos cadit, non omnimodam, quæ interiora quoque cuncta pervadat.

Dubitandum enim non est, quin, si omnes corporis in hypocrita interiores partes τετραχλισμένοι, & resupinatæ essent; ex illarum motu de animi vafritie conjectari posset.

§. 166.

Itaque *cavendum* est auditoribus, ne actioni applicatur oratorix nimium tribuant, uti & nihil tribui non posse, experienciâ constat. *Nimis* tribuitur, si ex hac ratione illa commovet, quoniam ita forte ratiocinamur: ex animi orator sententia pronuntiat: ei ergo credendum est; cum & antecedens, & ejus, cum consequente nexus, fallat. Nihil tribuitur, contra communem omnium sensum, si nos ei ferreos præbemus & immobiles, quod miro ad eundem typum concentu, & oratione intelligendi facultatem, & eloquentiâ corporis duos unâ sensus, aures & oculos, afficit.

Cap. III.

DE ARTIFICIO CORPORIS ELOQUENTIAM CONSEQUENDI.

§. 167.

Primo capite theorematâ, de corporis forma Transitus manda tradidimus eloquentia: altero eorum, nisi fallor, exhibuimus demonstrationes, seu, si mavis, fundamenta: nunc tandem problema perneccesarium solvendum erit, quâ via, ad hanc eloquentiam, quam primum perveniri possit?

§. 168.

§. 168.

Tria
media

Quæ tria Aristoteles tyronibus necessaria esse dixit, ingenium, exercitationem, & disciplinam : ea &, in hac eloquentiæ parte laboranti, observanda, optima cum ratione credideris.

Ingenium bonum est veluti ager, quem non oportet esse petrosum, sed fertilem. Disciplinam contendas cum femine, cui convenit esse fecundo. Exercitatio cum vi illa Raji, botanici celebris, *πλασικῆ* comparanda, (*mit dem Trib des Wachsthumbs*) quas tres opportunitates non sequi non potest effectus.

§. 169.

proban-
tur

Ita nimirum de Aristotele Diogenes Laërtius L. V. p. græc. 171. p. lat. 154. edit. Heinr. Steph. 1570. *τρίων ἔφη δὲ παιδεία, φύσεως, μαθήσεως, ἀσκήσεως* : tria dicebat pueris necessaria **INGENIUM, DISCIPLINAM, & EXERCITATIONEM.**

§. 170.

Natura
primum
tenet lo-
cum.

Prima opportunitas non ab hominis arbitrio, si ab ejus cultura discesseris, sed ab uno supremi Numinis, quod omnium donorum, quotquot homines ornantur, diribitor est, potentissimo nutu dependet. Naturam heic intelligo eorum

- - - - *quibus arte benigna*

E meliore luto fixit præcordia Titan

Juvenal. sat. XIV. vers. 34. 35. p. 465. ed. Wettstein.

§. 171.

prebatur
I.)

Recte Aristoteles Rhetoricor. L. III. cap. I.

§. 21.

§. 21. p. 190. edit. Christ. Schrad. καὶ ἐστὶ φύσεως, inquit, τὸ ὑποκριτικὸν εἶναι: καὶ ἀτεχνότερον. *Atque hoc quidem, quod ad agendum attinet, à natura potius habetur, & parvo eget artificio*: nempe quatenus naturale est, quod tamen aliquo modo excoli posse, suo loco dicemus.

§. 172.

Quæ Pythagoras, de puero, ad divinam naturam revocando, quæ ei insita, & tantum ob-
 livionè sopita, ac sauciata credebatur, dictitare solitus est, teste Apuleio in Apolog. p. 302. edit. Eimenhorst 1621: *non enim ex omni ligno, ut Pythagoras dicebat, debet Mercurius exsculpi. Quod si ita est, nominate quis ille fuerit puer, tanus, incolumis, ingeneriosus, decorus, quem ego carmine dignatus sim initiare*: ea ipsa quoque in illo requiruntur, qui corporis eloquentiam sibi propoluit consequendam. Præsto quippe debet esse, quædam & vocis, & vultus, & corporis totius, *habilitas*, (ut cum Cicerone loquar:) de leg. L. I. c. 9. quam ingeneraverit indulgentior mater, neque noverca, natura.

Vox, quam bovis potius, nec hominis dicas: vultus qui tetricus ingratisissimusque adparet: manus plumbeæ, reliquique corporis artus inconditi, apto motui impares: magna profecto in corporis eloquentia incrementa non capient.

§. 173.

Habet ex veritate plurimum, tametsi poëticae probatur
 A a scriptam 3.)

scriptum sit, quod in hanc rem Pindarus canit,
 ολυμπ. Β. ερωφ. Ε. κω'. p. 100. edit. Erasmi
 Schmid:

Σοφὸς ὁ πολ-
 λὰ ἰδὼν Φυᾶ
 μαθόντες δέ, λαβροί
 παγγλωσσία κέρακες ὡς
 ἄκραντα γαρεύετον.

*Is demum sapiens est, qui mul-
 ta scit natura sagacitate:
 at discendo rem affecuti, vehementes
 loquacitate ceu corvi
 irrita garriunt.*

§. 174.

Inde se-
 quitur, ut
 naturam
 explores.

Cum igitur negotio huic omni singularis
 quædam naturæ felicitas substerni debeat; quan-
 topere necessarium sit, ut suam quisque prius
 naturam exploret, juxta illud:

- - - - - *equam*
Viribus & versate diu, quid ferre recusent;
quid valeant humeri;

Horat. art. poet. vers. 38. quam ineptos cor-
 poris gestus in concionem protrudat, facili ra-
 tione intellexerit unusquisque.

Ex hujus officii intermissione factum, ut mul-
 ti se ad eloquentiam pervenisse putarent, ac eti-
 amnum putent, quos non pervenisse facile sen-
 tias. Quare Cicero de offic. L. II. cap. 19. §. 10.
*admonebat me, inquit, res, ut hoc quoque lo-
 co intermissionem eloquentiæ, ne dicam interi-
 tum, deplorarem, ni vererer, ne de me ipso
 aliquid viderer queri.*

Sed tamen videmus, quibus extinctis oratoribus, quam in paucis spes, quam in paucioribus facultates, quam in multis sit audacia. Hæc Tullius.

§. 175.

Sane idem optime ita: *suam igitur quisque* probatur
noscat ingenium, acremque se & vitiorum, & bonorum suorum judicem præbeat: ne scenici plus, quam nos videantur habere prudentia. Illi enim non optimas, sed sibi accommodatissimas, fabulas eligunt - - - Ergo histrio hoc videbit in scena, quod non videbit sapiens in vita? Ad quas igitur res aptissimi erimus, in iis potissimum elaborabimus. de offic. L. I. cap. 31. §. 11-15. p. 326. edit. Albr. Chr. Roth. quibus verbis & id docemur, non ad-
 sciscendos gestus, tametsi in aliis jucundissimos, invita penes nos Minervâ affectatos.

Ne igitur imitetur vocem aliorum suavem, quem non æque gratâ natura dotavit: ne quis æmuletur aliorum plenam & heroicam, qui flebili & exiguâ per naturam, pronuntiat.

Absit, ut gestus illorum quisquam adsciscere studeat, quibus agilitatem membrorum multo majorem communis omnium rerum effectrix tribuit natura.

§. 176.

Quantum natura in hoc negotiorum gene- probatur
 re, uti in aliis, momenti habeat, Quintilianus, porro
 L. XI. cap. 3. p. 705. edit. Obrecht: his verbis commonstrat: *unum jam his adjiciendum*

est, cum præcipue in actione spectetur decorum, sæpe aliud alios decere. Est enim latens in hoc ratio & inenarrabilis: & ut verò hoc dictum est, caput esse artis, decere quod facias: ita id neque sine arte esse, neque totum arte, (naturâ quippe continetur) tradi potest.

§. 177.

ut naturæ viribus nec nimium fidas, nec desperes. Cum naturæ partes, in ea, quæ ad corpus pertinet, eloquentia, primum obtineant locum: nec ea felici nimis fidendum, nec, eadem natura difficili existente, animum despondendum esse, illi profecto intelligent, qui mediocritatis esse in omnibus voluerint studiosi.

§. 178.

vel optimam naturam excolas. Quamvis igitur natura polleas optima, ut & jucunditate vocis, & dignitate vultus, & oculorum amabili splendore, & rubore genarum, & manuum accommodatissimo motu, & corporis proceritate, & affectûs, in perorando, vigore, & gravitate vocis, &, ut paucis complectar multa, divino actionis oratoriæ ornati, præ reliquis cunctis exsplendescas: tamen quantalibet hæc sunt, limam eis adhiberi posse ac debere, si nullo succurreret monito, illud certe Horatii, me arbitro, sufficiet:

*Fortes creantur fortibus & bonis
- Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquila columbam.*

Doctrina sed vim promovet insitam
Rectj-

Rectique cultus pectora roborant
 Utcunque defecêre mores
 Deducorant bene nata culpæ.

Horat : carm. 4. Libr. IV. vers. 30. seqq. Ex quibus, generosissimam indolem, ut in virtutis studio, sic & in reliquarum studio artium, limâ indigere, non sine voluptate, ex poëmate capienda, cognoscas.

Quod in oratoriæ studio nonnunquam evenit, idem in omni aliarum litterarum cultu fieri solet.

Sunt, qui indolis bonitate freti, litteras nonnisi obiter tractant : quorum tamen ingeniū pauca, quæ forte sive audit, sive legit, avidissime arripiat, ad instar arvi, nunc primum proficisci, quod solet esse fecundissimum, secundum Maronis tritum Eclog. I. vers. 71.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit. tamen eos non consequuntur profectus, quos facere, adhibita diligentia, artisque cultura potuissent.

Sunt vero vicissim, qui pertinaciori diligentia ingenium non stupidissimum ita defatigant, ut, si alternam requiem interponerent, majoribus locupletarentur incrementis. Id quod & in re agraria evenire solet, ut canit Lucret : L. II. vers. 1163. edit. Lambin :

*Sponte sua primum mortalibus ipsa (terra)
 creavit :*

Ipsa dedit dulces fœtus & pabula læta

**Quæ nunc vix nostro grande leunt au-
 ctâ labore.**

Est igitur naturæ adhibenda cultura, sed ita quidem, ut mediocritatis regulas, præsertim in corporis eloquentia addiscenda, non intermittamus.

§. 179.

nec diffi-
cillimæ
diffidas

Verum ex adverso, quibus natura iniquiorem se præbuit, & veluti novercam; eis tamen, ut in emendanda natura, spem abjiciant, & plane segnescant, multo minus sim auctor suaſorque. Ignavissimum quemque maximo detestandum opere putamus esse. Contrà cogitemus illud: *nihil tam altè natura constituit, quo virtus non possit eniti.* Curt. L. VII. cap. 11. §. 10. Si scrutando tandem subegimus cœlestia: cur non ad concinnitatem rudes corporis revocemus actiones?

Omnia conando docilis solertia vincit:

*Nec prius imposuit rebus finemque modumque,
Quam cœlum adscendit ratio, cœpitque profundam*

Naturam rerum caussis, viditque quod usquam est.

Manil. L. I. astronom. vers. 95. seq. p. 4. edit. Boecler. cum not. Scalig. 1655.

§. 180.

non mi-
racula
exspe-
ctando

Non hîc dicam de extraordinariis, improvisis, & plane mirandis eventibus, quos scriptores nonnulli, sive veros, sive fictos, scriptis concelebratos suis, jactare passim solent. Mutus Croesi filius, à naturæ vitio repente liberatus, facundissimum emendatæ naturæ, sed non semper expectandum, exemplum est.

§. 181.

§. 181.

Sic enim Valerius Maximus L. V. cap. 4. quale de Cræsi filio Vale-
rius M. num. 6. extr. p. 184. edit. Ernest. Gohl. *Captis à Cyro Sardibus, cum unus è numero Persarum, ignarus viri, in cædem ejus (Cræsi) concitato ferretur impetu: velut oblitus, quid sibi nascenti fortuna denegasset, ne Crœsiam Regem occideret, proclamando, pene jam impressum jugulo mucronem revocavit.*

Quod quidem exemplum, in quadam Wurtembergiæ civium familia, simili ratione, cognitum fuit. Vid. Lexic. histor. Basil. in Tit. Jerasch. qui, quod inter posteros ejus explorato hodie constat, à maximo linguæ vitio, singulari divina gratia, liberatus est.

§. 182.

Sic & Aulus Gellius in noct. attic. L. V. Aulus Gell. & Herodotus cap. 9. p. 192. edit. Lugdun. 1566. *Filius Cræsi Regis, quum jam per atatem fari posset, infans erat: & quum jam multum adolevisset, item nihil fari quibat. - - Quum vero in patrem ejus bello magno victum, & urbe, in qua erat, capta, hostis gladio deducto, Regem esse ignorans, invaderet: diduxit adolescens os, clamare nitens, eoque nixu atque impetu spiritus vitium, nodumque linguæ rupit &c. Quam emisit, in tanto parentis periculo, vocem, Herodotus L. I. cap. 85. p. 36. edit. Gothofr. Jungerm. 1618. memoriæ prodidit: ἀνθρώπος μὴ κτείνε Κρῆισον.*

§. 183.

Non multum abludit illa, quam Pausanias de Batto de Pausanias

de Batto, Cyrenæorum in Africam ductore, tradidit: ἐπιόντων κυρηναίων τὴν χώραν, ἐν τοῖς ἐσχάτοις αὐτῆς ἐρήμοις ἔτι ὄσι, θεᾶται λέοντα, καὶ αὐτὸν τὸ δαῖμα τὸ ἐκ τῆς θείας βοῆσαι σαφές, καὶ μέγα ἠνάγκασεν. *Dum Cyrenæi in extrema Africa deserta excurrunt, leonem conspexit: re improvisa territus magnum & clarum necessitate cogente sustulit clamorem.* Libr. X. cap. 15. p. 834. edit. Joach. Kuhn. 1696.

§. 184.

sed ordi-
nariis u-
tendo ar-
tificiis

De ordinariis nos tantum, & à quolibet sedulo calcandis, naturæ emendandæ viis, loquamur. Primo quidem præter illa, quæ supra exposui, præcepta, generalia illa, & semper tenenda: domi sæpius expendendum est, quinam maxime gestus, huic loco, huic tempori, his auditoribus convenient? Prævit Roscius, de quo Valer. Max. L. VIII. cap. 7. p. 288. edit. cit. *Ne Roscius quidem subtrahatur scenica industriæ, notissimum exemplum, qui nullum unquam spectanti populo gestum, nisi quem domi meditatus fuerat, ponere ausus est.*

Quo quis autem diutius congruo gestui, domi explorationis causa, abhibendo, operam navaverit; quo majorem, frequenti repetitione, consuetudinem, eundem corporis motum sæpius exprimendi, contraxerit: eo certius id tantum in alteram naturam abibit ita, ut, quæ ab ineunte ætate, gestui adherent vitia, paulatim abstergantur, eorundemque aut exigua amplius, aut nulla vestigia compareant.

Pertinent huc sequentia, de quibus alibi; asuefa-

suffectio fit, per actionis imprimētis quantitatē. Quantitas vero vel extendit, vel intendit : illa in multitudine, hæc in magnitudine, seu in fortitudine collocatur, ad habitum ingenerandum. Multitudinis in agendo efficacia conformatur vulgari illi effato :

*Adde parum parvo magnum cumulabis
acervum.*

Et isti, quod canit Ovidius :

*Gutta cavat lapidem, consumitur annulus usu
Et teritur pressa vomer aduncus humo.*

Sed & magnitudinis in comparando habitu non mediocris quandoque efficacia est. Sæpe singulari casu alicujus rei faciendæ majorem consequimur facilitatem, quam permultis omnino repetitionibus.

Uti facti alicujus singularis, ioci inexpectati, actionis, cum singulari nostra fortuna conjunctæ, v. g. quæ laudem nobis, vel pudorem peperit, memoria, menti interdum penitissime infixæ esse solet : sic & affectus quoque plane singularis & repentini, nec non alius cujusdam casus mirifice percellentis ortus, sæpe motus corporis elicit, quibus antea ciendis impares fuimus : ut vel exemplo parvulorum, quando primum currere incipiunt, &c constat. Quod in exuendis vitiis, quæ corporis eloquentiæ obstant, tenuisse iuvabit.

§. 185.

Secundo naturæ laboranti succurrat exerci- in exer-
tatio, cendo

tatio, quæ altera illa opportunitas est, quâ nos ad corporis eloquentiam idoneos futuros dixi §. 169. Vix satis laudare sibi posse videntur Demosthenem scriptores, eo, quod incredibilem in linguæ vitio corrigendo adhibuerit industriam.

§. 186.

at fecit
Demost-
henes

Valerius Maximus loco, quem §. 184. citavi, in externis, num. 1. sequentia narrat: *Demosthenes, cujus commemorato nomine, maxima eloquentiæ consummatio audientis animo oboritur, cum inter initia juventæ, artis, quam affectabat, primam litteram dicere non posset, oris sui vitium tanto studio expugnavit, ut ea à nullo expressius efferretur. Deinde propter nimiam exilitatem acerbam auditu vocem suam EXERCITATIONE continua ad maturum & gratum auribus sonum perduxit. Lateris etiam firmitate defectus, quas corporis habitus vires negaverat, à labore mutuatus est.*

§. 187.

speciale
ejus arti-
ficium

Et ne specialius artificium ignores, quò, in corrigendis his naturæ vitiis, is princeps Græciæ orator, fuerit usus: pergit citatus scriptor: *Multos enim versus uno impetu spiritus complectebatur, eosque adversa loca celeri gradu scandens, pronuntiabat. Ac vadosis littoribus insistens declamationes, fluctuum fragoribus obluantibus, edebat, ut ad fremitus concitatarum concionum, patientiâ duratis auribus, in actionibus uteretur.*

Quo exemplo quidem perspicue cognoscitur,

tur, etiam quorum spiritus interclusus arcte meat, adhibita tamen industriâ corrigi posse.

Vocem quoque debiliorem, diuturna exercitatione, tam plenam effici posse, ut ne concitatarum quidem concionum fremitu amplius intercipi possit,

Nam si exercitatio & temperantia in senectute etiam conservare aliquid pristini roboris potest: ut Cicero ait, de senect. cap. 10. §. 15. quanto magis id fieri poterit, & obtineri in juventute?

§. 188.

Alia ejus summi viri artificia, quibus ad corporis eloquentiam strenue contendit, Plutarchus recenset in Demosthen. T. I. ed. Xyl. p. 849.

aliud

Προσθέντα δ' ὅσον ἐκ τῆς ὑποκρίσεως τῷ λόγῳ κόσμησιν καὶ χάριτος πρόσθεσι, μικρὸν ἠγῆσασθαι καὶ τὸ μηδὲν εἶναι τὴν ἀσκήσιν, ἀμελεῖν τῆς προφραῆς καὶ διαθέσεως τῶν λεγομένων. ἐκ τῆς καταύγειον μὲν οἰκοδομήσασιν μελετητήριον. (ὃ δὴ διεσώζετο καὶ καθ' ἡμᾶς) ἐνταῦθα δὲ πάντως μὲν ἐκάστης ἡμέρας προσιόντα πλάττειν τὴν ὑπόκρισιν καὶ διαπονεῖν τὴν φωνήν. πολλάκις δὲ καὶ μῆνας ἐξῆς δύο καὶ τρεῖς συνάπτειν. ξυρῶμενον τῆς κεφαλῆς θάτερον μέρος ὑπὲρ ἕ μὴδὲ βυλομένῳ πᾶν προσελθεῖν ἐνδέχεσθαι διαίχυνον.

§. 189.

Ut jam intellexit, quantum ex actione dignitatis atque venustatis accederet orationi, rem tenuem atque inanem duxisse declamationem si PRONUNTIATIONEM atque ACTIONEM negligas: hinc cellam adificasse subterraneam,

raneam, in qua lucubraret : quæ existit etiam nostro ævo. Huc se omnino quidem quotidie contulisse, dicunt, ad formandam actionem & effingendam vocem : sæpe menses ibi continuasse duos aut tres, ac rasisse capitis alteram partem, quò, ne si summe quidem cuperet, prodire auderet verecundia causa.

Quodsi hac exercitatione illi uterentur, qui sive sacræ, sive profanæ sunt destinati oratoriæ: dubium non esset, quin & linguæ vel tarditas, vel volubilitas, vocis ingratus sonus, corporis sive immoti rigor, sive nimium mobilis vana gesticulatio, vultus sive levitas sive torvitas, adhibita quotidiana diligentia emendari posset.

§. 190.

confir-
matur

Idem generatim scribit Dionys. Halicarn :
περὶ τ. Δημοσθ. δεινότητος p. 195. edit. Sylburg:
καὶ γὰρ τὰ παθητὰ τῆς Φωνῆς καὶ τὰ σχήμα-
τα τῆ σώματος, οἷς κράτιστὰ ἔξην ἔμελλεν, ἔ-
μικρῶ πόνῳ κατειργάσατο, καὶ τοι φύσει πρὸς
τὰυτὰ ἔ πάνυ εὐτυχῆ χρησάμενος, ὡς Δημήτριος
ὁ Φαληρεὺς Φησὶ καὶ ἐι ἄλλοι πάντες οἱ τὸν βίον
αὐτῆ συγγράψαντες : quod ita interpretor : Nam
& ea, quæ in voce affectum concitare poterant,
& quæ ad corporis habitum pertinent, quibus
prestantiora consecuturus erat, magno sibi la-
bore comparavit : quamvis ad ea omnia na-
turam haberet novercam, ut auctor est Deme-
treus Phalereus, reliquique omnes, quotquot
ejus vitam conscripserunt,

§. 191.

Faciet huc illa quoque opportunitas, quam
lauda-

alia op-
portuni-
tas

laudatus Scriptor, loc. cit. subministrat : ἡ λέξις
 μένιν, ἔπιποιμ' ἀγ, δικειώς κατεσκευάσαι πρὸς ἑαυτοῦ
 μεσὴ πολλῶν ἔσα ἡθῶν καὶ παθῶν, καὶ διδάσκεισθαι
 οἰας ὑποκρίσεως αὐτῇ ὁθεὶ ὡσεὶ τὸς ἀναγινώσκοντας
 τὸν ρήτορα τῆτον ἐπιμελῆς χρῆ παρατηρεῖν ἴνα
 τῶτων ἕκαστα λέγηται τὸν τρόπον, ᾧ ἐκείνος ἐβύλετο
Diditio enim (Demosthenis) convenienter ac-
commodata est adhæc omnia : plena quippe est
captata benevolentia & affectûs, quæ unâ do-
cet, quæ actione eam oporteat pronuntiari : ita,
ut qui oratorem hunc legunt, observare me-
rito debeant, ut eo quidque modo pronuntient,
quo Demosthenes ea voluit pronuntiata.

§. 192.

Nempe optimi cujusquæ oratoris scripta, quæ ^{explicatur} vim habent, non legenda tantum frequentius, sed crebro etiam, intra privatos parietes, periculum faciendum, quo quidque gestu, quo vocis modulo, quo motu manuum, pronuntiari conveniat : hoc sane effectu, ut, quæ parum decora in nobis exsistunt, sensim deponamus, quæ autem concinna, quæ cum affectu excitando conjuncta, ea omnino nobis magnopere sequenda proponamus.

Præterquam enim, quod recitatione orationis privata, memoriæ etiam eximie consulatur; quæ sæpius eadem repetendo, tandem, quæ necessaria sunt, conservat tenacissime, ac sine oblivionis periculo majori:

tum vero & id expendi meretur, privata, quam h. l. commendamus, præparatione, animum ad singula attentius adplicatum, in omni-

um

um rerum dicendarum naturam feliciter penetrare : ut, quo quæque res sono, quo motu corporis, quo vultus habitu, pronuntianda sit, egregie constituere secum orator possit.

Dupliciendum ei porro est, hoc sequenti consilium : qua quidvis occasione à scriptoribus eloquentibus dictum ; quos quæque occasio affectus poscat, quem quisque affectus vocis sonum, vultus nutum, corporis motum requirat; quis vocis sonus, quæ vultus compositio, quis denique corporis gestus non affectatus, sed à natura tributus, ad pareat?

§. 193.

non ob-
stat natu-
ræ diffi-
cultas

Neque quemquam, quod iterum non sine causa moneo, naturæ impotentia deterere debet : quam vinci, & expugnari posse, toties commendati Demosthenis exemplum, de quo Tullius singularia tradit, commonstrat. Ita enim Cicero de oratore L.I. T.I. edit. Gothofr. p. 193. litt. B. C. *Demosthenem in quo tantum studium fuisse, tantusque labor dicitur, ut primum impedimenta naturæ, diligentia industriaque superaret, cumque ita balbus esset, ut ejus ipsius artis, cui studeret, primam litteram non posset dicere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur.*

§. 194.

quia po-
tius hoc
obser-
vandum

Deinde, cum spiritus ejus esset angustior, tantum continenda anima in dicendo est affectus, ut una continuatione verborum, (id quod ejus scripta declarant) bina ei contentiones vocis, & remissiones continerentur. *Qui etiam;*

etiam, ut memoriae proditum est, conjectis in os calculis, summa voce, versus multos, uno spiritu, pronuntiare consuebat, neque is consistens in loco, sed inambulans, atque adscensu ingrediens arduo.

§. 195.

Speculi heic & quasdam partes esse, tritissimum famâ, Demosthenis exemplum declarat: de quo in Apolog: Apulejus p. 283. edit. Elmenh. ita scribit: *Demosthenem vero, primum dicendi artificem, quis est qui non sciat semper ante speculum, quasi ante magistrum, causas meditari: ita ille summus orator, cum à Platone philosopho facundiam hausisset, ab Ebulide dialectico argumentationes edidicisset, NOVISSIMAM PRONUNTIANDI CONGRUENTIAM AB SPECULO PETIUIT.*

artificium
à speculi
usu sum-
tum.

§. 196.

Accedit summum hujus quidem, quæ à corpore proficiscitur, eloquentiæ prætidium, quod in ipsa πρᾶξι & experientia collocatur. Experientia ad omnes, quæ rem circumstant, individuas condiciones, exporrigitur, de quibus regulas generales, ante rei ipsius usum, tradere, ob infinitam varietatem, nemo potest. Si mille præcepta perdideris; si optimis ingenii viribus sis instructus; si privata meditatione & actione perpetua, nec interrupta unquam, exercearis; neque tamen in concionem prodeas tempore ullo; nec id feceris sæpius, nec ad-

præcipue
commen-
datur
praxis, se-
cundum
medium

hibitis

hibitis tuorum gestuum observatoribus quos postea monitores habeas ; nec iudicium publicum exploraveris , ut , præ ejus sensu , subinde te componas : semper manebis timidus , semper rudis , nonnunquam frigidus , certe quidem fluctuans , tenuis , nec magna laude dignus orator.

Nam uti sine maris periculo nauta , sine belli discrimine miles , sine agro proficisso rusticus , sine exercitatione musicus , vel mille præceptis parum profecerit : sic nec sine usu & experientia in hoc quidem studiorum genere incrementa quisquam capiet.

Bene Cicero de offic. L. I. cap. 18. edit. Roth. p. 203. seq. *hæc igitur & talia circumspicienda sunt in omni officio , & consuetudo exercitatioque capienda , ut boni ratiocinatores officiorum esse possimus , & addendo deducendoque videre , quæ reliqui summa fiat , ex quo quantum cuique debeatur , intelligas.*

Sed , ut nec medici , nec imperatores , nec oratores , quamvis artis præcepta perceperint ; quidquam magna laude dignum sine usu & exercitatione consequi possunt : sic officii conservandi præcepta traduntur illa quidem , ut facimus ipsi : **SED REI MAGNITUDO QUOQUE USUM EXERCITATIONEMQUE DESIDERAT.**

S. 197.

cur? Multa sunt , ex quibus nonnulla dixi , quæ ,
ad

ad formandam corporis eloquentiam, faciunt præcepta : plura autem, quæ nec à me, nec ab alio quoquam præscribi, sed usu & experientia sensim perditici, necesse est. Optime De-
mea apud Terentium in Adolph. Act. V. scen. 4.
vers. 1. seqq.

*Nunquam ita quisquam bene subducta rati-
one ad vitam fuit*

*quin res, etas, usus semper aliquid appor-
tet novi :*

*aliquid moneat : ut illa qua te scire credas,
nescias,*

*¶, qua tibi putaris prima, in experiundo
ut repudies.*

§. 198.

Sine experientia, quidquid rerum cætera-
rum, ad hanc corporis eloquentiam, pertinent-
tium, tibi perspectum, excultum, frequenta-
tumque sit : alio haberi loco non possis, quam
Phormio ille philosophus, cujus de re militari
præcepta, ab Hannibale, illo romanorum ter-
rore bellico, derisa fuisse, Tullius scribit de ora-
tore L. II. p. 99. column. a. b. edit. Schrev.
cum Annibal Carthagine expulsus Ephesum ad
Antiochum venisset exul : proque eo, quod ejus
nomen erat magna apud omnes gloria, invita-
tus esset ab hospitibus suis, ut eum (Phormi-
onem) quem dixi, si vellet, audiret : cumque
se non nolle dixisset, losutus esse dicitur homo
copiosus aliquot horas de IMPERATORIS OF-
FICIO, ¶ de omni re militari. Tum cum
ceteri, qui illum audierant, vehementer essent
delectati

delectati, quarebant ab Hannibale, quidnam ipse de illo philosopho judicaret? hic Pænus non optime græce, sed tamen libere respondisse fertur: Multos se deliros senes sæpe vidisse: sed qui magis quam Phormio deliraret, vidisse neminem.

Nescio, an cum philosopho hoc, illi oratores pro suggestu sacro comparari possint, qui de rebus divinis, quas nullo unquam tempore sunt experti; sed ex solis aliorum scriptis desumserunt, verba facere haud quaquam dubitant.

Qui e. c. dicendo unionem mysticam de prædicare constituit orator; quem nullus unquam tantæ felicitatis radius exhilaravit; tametsi notiones de illa christianorum prærogativa aliunde hausit, verbis non pessime exprimat: is & affectu & *πνευματικῆς* carebit, quâ tangitur alius, tantæ profecto gratiæ non expers.

Ubicunque autem ille affectus desideratur, quem res, de qua loquimur, deposcit: ibi nec respondebunt corporis motus, nec auditores ab eloquentia quantalibet vim animo unquam concipient talem, qualem sentire tum licet, ubi cum cognitione experientia conjungitur.

§. 199.

præceos
necessi-
tas.

Si ex nullo alio exemplo, sane ex hoc, quantum intersit, viam præceptorum, ac præceos inter, clarissime elucescit. Cum enim in omni disciplina, haud inconsulto conatu, quin potius *prudenter, i. e.* habito ad praxin semper respectu, juxta illud Euripidis in Iphigen.

Act.

Act. IV. p. 329. edit. Gassb. Stiblin. Basil. ver-
fandum sit:

λελογισμένοι γὰρ οἱ τοιοῦτ' εἰσὶ βροτῶν

ἐρθεὶς διαζῆν τὸν βίον γνώμης μέτῃ:

Sapientis sunt hæ rationes hominis

*Transfigere & gubernare vitam cum pruden-
tia:*

profectò, quin & in hac studiorum parte, ut
in reliquis cunctis, exercitatione opus sit, vel
me tacentè, intelligetur.

§. 200.

De multis crebro, possintne fieri, annon? tam ^{continu-}
diu dubitamus, dum eorum usus & experi-
entia, nos certos, & ab ancipiti conjectura,
liberos, præstet:

Διάπειρά τοι

βροτῶν ἑλεγχᾶς

Experientia utique

Mortalium est convictio

Pindar : Ολυμπ. Δ. αὐτισρ. α. κώ. 16. p. 135.
edit. Erasmi Schmid. itaque, quantum in audi-
torum animis, oratoris gestus efficere possit, pri-
us non cognoscas, quam verba pro concione
faciendo publice, ipse frequentiora ceperis ex-
perimenta.

§. 201.

Hanc igitur exercitationem publicam com-^{effectus}
mendamus, huic inesse plurimum præsidii de-^{ejusdem}
prædicamus, hac semper utendum arbitramur:
*quoties cum auditorum attentione, deinde
voluptatis sensu, postea eorundem affectu,
denique ad plausu & laude, prodire in pub-*

licum, oratorem agere, &, quod huic propositum est, dicendo consequi, cum animo statuimus. Hanc esse experientiam, corporis eloquentiæ parandæ inservientem, ἢ πάντως λόγῳ κρείττων πᾶρα ἡμῶν μαρτυρεῖ, *experientia, omnibus verbis potior, testatur*. Dionys. Halicarn. L. III. p. 148. lin. 47. ed. Sylburg.

Exercitatio animum addit, doctrina scientiam: illa objicit, quæ nulla unquam doctrina ante rerum usum, exponere potest: hæc monstrat, sine quibus nulla unquam exercitatio, at empiricorum fraudibus, erroribusve tuta manere potest: illa afficit animum, hæc erudit mentem: illa singularia docet, hæc generalia. De doctrina vero jam sequens comma, cum reliquis, plura quidem suppeditabit.

§. 202.

certum
hujus
eloq.
med.
μαθήσει

Accedit ad exercitationem tertium comparandæ hujus eloquentiæ artificium, quod ponitur in μαθήσει, seu arte, & doctrina. Nititur vero ars seu doctrina duobus potissimum fundamentis: quorum alterum in præceptis fundatur alterum vero in exemplis.

§. 203.

quibus
partibus
contine-
atur?

Eo spectat Ciceronis ad filium Marcum de rectus sermo, egregio de officiis libello præmissus L. I. c. 1. §. 1. *quanquam te, Marci fili, annum jam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis, institutisque philosophiæ, propter summam & doctæ auctoritatem, & urbis; quorum altera scientiæ augere potest, altera exemplis: &*

qu:

quæ verba, in quo *μᾶθης* collocata sit, haud obscure significant: *nimirum* ad scientiam, quæ præceptis continetur, ex arte petendis, exempla, in eadem arte peritissimorum accedant necesse est.

§. 204.

Itaque de præceptis primo agendum loco: præcepta hujus artis quotuplicia quorum alia ad istud hominum genus omne pertinent, quod huic, de qua quæritur, arti studet; alia autem sunt hominum singulorum, ita quidem, ut, si duo idem sequendum putarent, revera idem non esset. Illa generis præcepta vocare hæcbit, hæc individuorum. Illa ex libris summorum oratorum haurienda, hæc ex singulari demum usi nostro & exercitatione. Illa igitur in decoro, quod omnes artis studiosos exornat, ponuntur fundanturque, hæc in singulari convenientia, quæ non decet, nisi hunc unum. Utrorumque præceptorum fundamenta erui §. 47. 48. quorum in memoriam ut redeat benev. lector, est, cur enixe rogem.

Præcepta singulorum in varias iterum classes dispesci possunt. Aut enim pertinent ad singulos homines, qui oratoriæ student, aut ad singulos ordines, aut ad singulas ætates.

Non omnis oratoria actio, quæ Titium decet, decet quoque Sempronium: illum forte gravitas, hunc in gestu comitas condecorat.

Nec iidem gestus in omnes ordines, dignitatesque cadunt.

Ecclesiastico oratori convenit vultus ad pietatem significandam compositus, ex quo eluceat modestia & religio, sed tamen haud fucata, aut affectata consulto.

Politicum oratorem vultus, prudentiæ index, nec à dignitate disjunctus, exornat.

Aulicum nitor, elegantia, suavitas, habitus concinnus, & quidquid externo corporis splendore gratiam inire potest, commendat.

Diversarum quoque ætatum varia est eloquentia corporis. Pueros decet acuta vox, corporis agilior motus, oculus vivax, velocioris ingenii speculum.

Vir contra maturæ ætatis, ac subacti iudicii, toto corpore firmioris animi argumenta præ se ferat necesse est.

Frons gravis, oculus consideratior, vox plena & mascula, gestus à muliebri molliæ remotissimus.

§. 205.

præcepta
generis
quomo-
do tra-
ctanda

Præcepta generis tum in veterum scriptis, v. g. *Ciceronis*, *Quintiliani*, &c tum in recentiorum, v. g. Gerhard. Joh. Vossii in instit. orat. L. VI. c. 8. & seq. p. § 14. seqq. edit. 1643 aliisque compluribus passim invenias, si qua adjuncta hæ nostræ præstiterint chartæ: finem quem præfiximus, certe sumus consecuti. Verum non legenda solum, sed & memoriæ tradenda, ruminanda, meditanda tamdiu sunt: donec primo utilia eadem esse in se luculentissime intellexeris; secundo, quoc

ampliu

amplius est, & tibi profutura omnino senseris; tertio, quod maximum, ea sic animo volveris, revolverisque, ut eorum recordatio, animum, in omni casu, quotiescunque opus est, afficiat, affectum, corporis ad ea componendi cupidum reddat, redditumque quâdam sic agendi exornet promptitudine. Paucis sic plurima complector.

Hâc via omnes artes discuntur. In disciplina præsertim morum, quæ ad emendandum animum pertinet, id primum est, ut virtutis necessitatem, utilitatemque intelligas: tum ut & eam tibi profuturam esse, persuadearis: præterea, ut ejus colendæ incitamenta, in omni casu, HIC & NUNC, partim animum moneant, partim eundem ad obsequia virtutis moveant.

Sunt, qui honesta quidem intelligunt; sed ita, ut ipso vitæ usu, ea ad se pertinere nihil arbitrentur. Sunt, qui ea ad se referunt, sibi que injuncta esse agnoscunt; sed quorum nondum tam firmata in virtutis exercitio facultas est, ut in omni omnino casu subiret animum: QUOD, QUOMODO, QUARE hoc aut illud honestum persequendum sit?

Sunt denique, quibus & generatim, virtutem colendam, & speciatim sibi sequendam, persuasum est; & tanta etiam ejus exercendæ facilitas comparata, ut nulla existere occasio

possit, in qua se honestatis studium non exferat. Quod quidem genus hominum, uti rarum, sic longe præstantissimum esse, ex se quisque haud difficulter cognoscit.

§. 206.

Præcepta singulorum duobus adjumentis discuntur. Præcepta vero singulorum, quæ tibi conveniunt uni, quæque nequeas ex libris intelligere, ut consequare sensum, plenum laboris & exercitationis, arduumque opus est. Duo heic potissimum adjumenta intervire illi poterunt, corporis eloquentiam, qui excolere studuerit. Primum positum est in privato alicujus monitoris, alterum in publico populi, ad quem verba facienda sunt, judicio.

§. 207.

adjumentum primum Veteres in scena monitoribus stipatos fuisse, qui allucinantibus passim verba subjiciebant, Festus in voce (*Monitores*) p. 321. auctor. lat. in corp. redact. edit. 1595. docet his verbis: *Monitores dicuntur, & qui in scena monent histriones, & libri commentarii*: quidni orator amicum substituatur monitorem, qui oratoris in pronuntiando actionem observet, observatam, quousque decora sit nec ne, cum illo communicet, ideoque occasionem, quod dedecet fugiendi, peropportunam exhibeat?

§. 208.

probatur Præterquam enim, quod suum cuique pulcrum sit, ac sibi quisque, in eo, quod agit, maxime placeat;

- - - *egomet mi ignosco Mævius inquit*

Stultus & improbus hic amor est dignusque notari deni-

- - - - denique te ipsum

*Concute, num qua tibi vitiorum in se verit olim
Natura aut etiam consuetudo mala : namque
Neglectis aranda filix innascitur agris.*

Horat. sat. 3. L. I. v. 23. 24. 34. 35. &c ex quo
consequitur, ut, in decori iudicio nostri, non
admodum rigidos nos præbeamus censores: id
sane etiam monitoris cuiusdam necessitatem
suadet, quod vel ii, qui magnopere sibi non
placent, non tamen semper, qui corporis mo-
tus in perorando parum deceat, ex se ipsis
sentiant.

§. 209.

Maxime autem illius populi, ad quem ver-adjumen-
ba facienda sunt, sensus explorandus eo con- tum se-
filio est, ut, ad ipsius maxime favorem conci- cundum
liandum, actionem componas oratoriam. Ha-
bemus hic Demosthenem præeuntem, de quo
Plutarch. in X. orator. Vit. p. 845. T. II. edit.
Xyl. ἐκπεσῶν δὲ ποτε ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀθυ-
μῶν ἐβιάδιζεν ὀικοὶ συντυχῶν δὲ αὐτῷ Εὐνομοσ δ
θραύσιος πρεσβύτης ἤδη ᾧ προετρέψατο τὸν Δη-
μοθένην μάλισα δὲ ὑποκριτῆς Ἀνδρόνικος, ἐπιπῶν
ὡς οἱ μὲν λόγοι καλῶς ἔχοιεν, λείποι δὲ αὐτῷ τὰ
τῆς ὑποκρισεως. *Quodam tempore cum eiectus
δ concione mæstus domum abiret, Eunomus ei
Thriasius occurrit senex, atque cohortatus est.
Maximæ autem confirmatus est ab Andronico
histrione, eique operam dedit, edoctus ab eo,
orationes suas bene habere, sed actionem iis
deesse.*

. Cavendum vero, ne hoc fiat, vanæ ductu

cujusdam ambitionis . quà , præfertim in oratore sacro , foedius ne fingi quidem quidquam potest .

Detestamur illos , quibus non tam , quantum fuorum animos emendaverint , quam quanto placuerint opere , curæ , cordique est : qui quaslibet domos honoratiorum obeunt , ut in partes trahere , suæque laudis præcones conciliare possint . Exemplum habetur 2. Tim. 3. v. 6. Immo hodie nobilis ordo , qui suprema opum fastigia attigit , documento esse insigni potest .

Corinthii etiam plus externæ actionis oratoriaræ radio , quo quidem præ Paulo resplendebat Apollo , 2. Cor. 10. v. 10. collat. cum 1. Cor. 1. v. 12. capti fuisse videntur , more eo , qui tum Græcos , extrinseco decore facile commovendos , occupavit : quam Pauli in docendo divinis viribus , nulli secundis apostolo .

§. 210.

probat

Accommodanda nimirum erat oratio ad græci populi genium , qui scenicis actionibus sæpe delectatus , externi in agendo splendoris oratorii (sic enim Cicero loquitur offic. L. I. præfat. §. 10.) amorem sensim sensimque concepit . Hinc de judicio publico , in suas partes alliciendo , solliciti semper fuere comici , quos , ut Roscii & Ciceronis exemplo cognoscitur , oratores , quoad licuit , imitati sunt . Certe Terentius in Andr. prol. vers. 24. seq. populi favorem his verbis captat :

*Favete adeste æquo animo rem cognoscite ,
Ut pernoscatis ecquid spei sit reliquum*

Posthac

*Posthac quas faciet de integro comœdias
Spectandæ an exigendæ sint vobis prius.*

§. 211.

Ex amicorum igitur iudicio tam privato, ^{confesta-}
quam populi publico, quæ tibi singularia se-^{riam}
quenda sint præcepta, si fueris animo docili
atque adtento, tanto facilius intelliges, quo
certius est, quæ ad individuum decorum
in perorando pertinent, non ex libris, sed ex usu
& exercitatione perdisci, quibus rebus plus
proficitur, quam reliquis omnibus, quæ in ali-
orum posita sunt imitatione.

Coëat igitur commilitonum ternio, quater-
nioque, hac potissimum lege, ut in alium ver-
ba faciendi munus conferatur, alii vero se in-
terim illius iudices præstent: ut, quid in voce,
quid in vultu, quid in reliqui corporis omni
motu, ad affectus orationi convenientes exci-
tandos, ad rerum, quæ dicuntur, characteres
depingendos, vel erratum, vel non satis felici-
ter actum est, amico arbitrio monere, atque
mox similem operam, idem examen subituri,
ab eodem expectare possint.

§. 212.

Ad præcepta, exemplorum quoque typus ut exempla
accedat, necesse est. Sed idem hic observan-
dum, quod in præceptis considerandum dixi: ^{μαθησασθε}
quorum uti alia generalia sunt, quæ plures ar-^{os partem}
tis studiosos sequi, par esse cognoscitur; alia ^{constitu-}
vero singularia, quæ docent, quæ mihi seor-^{unt quo-}
sum, nec alteri ulli, gratiam concilient: sic ex-^{tu pl. gen.}
sistunt quoque partim exempla, quæ imitari
liceat

liceat plerisque , partim vero exempla plane heroica & singularia , quibus tantum abest ut occupari debeas imitandis , ut potius in aliorum sis incurfurus ludibrium , simulatque , invitâ Minervâ , eorum tibi fequenda eſſe veſtigia , duxeris.

§. 213.

probat
exemplo-
rum ge-
nus unum

Quod in hypotheſi diſciplinæ moraliſ Cice- ro judicat L. I. de offic. cap. 41. §. 11. *neque quemquam hoc errore duci oportet , ut , ſi quid Socrates aut Ariſtippus contra morem conſuetudinemque civilem fecerint , locutive ſint , idem ſibi arbitretur licere.* **MAGNIS ILLI & DIVINIS BONIS HANC LICENTIAM ASSEQUEBANTUR :** idem de omni diſci- plina , ideoque & de corporis eloquentia , ve- rum eſt , non eſſe cuilibet imitandos viros pla- ne ſingulares , heroico in omni eloquentia ſpi- ritu , afflatos.

§. 214.

Lepide id exprimit Phædri fabula 24. L. I.

*Inops potentem dum vult imitari perit
In prato quodam rana conſpexit bovem
Et taſta invidia tanta magnitudinis
Rugofam inflavit pellem : tum natos ſuos
Interrogavit , an bove eſſet latior ?
Illi negârunt ; rurfus intendit cutem
Majore niſu : ſi ſimili quaſivit modo
Quis major eſſet ; illi dixerunt bovem.
Noviſſime indignata dum vult validius
Inflare ſeſe , rupto jacuit corpore.*

objectio
ſolvitur

§. 215.

Quamvis enim Plinius junior de ſe dicere potu-

potuerit: L. I. epist. 5. p. 15. edit. Minell. 1712. *est mihi cum Cicerone emulatio, nec sum contentus eloquentia seculi nostri. Nam STULTISSIMUM CREDO, ad imitandum non optima queque proponere*: tamen id vel Plinius tantum, & Plinii similes de se gloriari possunt, reliqui inferiores non possunt; vel de eo, quod in quoque imitabile est, intelligendum erit. Quæ vero in viris, plane singulari donorum adparatu instructis, inimitabilia sunt, (dari vero talia, vel illud Paterculi L. II. cap. 97. de Druso Claudio dictum docet: *morum certe dulcedo ac suavitas, & adversus amicos aqua ac par sui aestimatio INIMITABILIS*:) ea à nullo proponi posse sequenda, ipsa ratio dicitur.

Inimitabilis maxime natura est, cui, adhibitâ industriâ quidem, alteram interdum naturam surrogare, i. e. consuetudinem in contraria tendentem gignere licet: id tamen, ni circumspectus sis, sine periculo primæ recursuræ, facere non licet.

Quid? quod id in voluntatis potissimum propensionibus, ut naturam aliquandiu expellas, prospere succedat: in viribus ingenii, seu corporis, speciatimque vocis, vultûs, oculorum nutûs, morûs manuum, commutandis, prospere non succedat.

Quem natura voce exili instruxit: quomodo plenam & heroicam imitetur cum successu? Qui vultu febrili & moroso, à natura dato, comparet: qui possit æmulari decorem vultus excitatoris auctoritatem? Di-

Distinguamus igitur id, quod hinc à natura, illinc ab arte proficisci cognoscitur: hoc nobis imitandum proponamus: illud nos magis è longinquo secuturos, quam affecturos esse, cogitemus.

V. G. Tardam alterius pronuntiationem perperam ille imitatur, qui per naturam non utitur, nec uti potest, nisi stylo circumscripto: cum longo temporis spatio vix pauca auditor addiscat.

Et vicissim celerem Titii & volubilem linguam, imprudenter adsciscit, qui nervoso dicendi genere pollet: obruitur enim auditor plurimarum rerum, brevi tempore propositarum, multitudine. Pronuntiatio velox circumscripto stylo: tardior autem succincto dicendi generi convenit.

Proinde non omnia omnibus imitabilia sunt: quod ut in omni, sic in præsentì quoque, negotio, inprimis observandum.

§. 216.

alterum
genus
exemplorum

Intueamur igitur illa exempla, corporis eloquentiam exculturi, quæ nostræ naturæ propiora sunt, quæque adeo, ob similitudinem, sui quendam amorem, tacito motu, nobis ingenerant. *Vix autem dici potest, quanto libentius imitemur eos, quibus favemus.* Verba Quintilianiani sunt, inst. Orat. L. II. c. 2. p. 81. edit. Obrecht. Quod etiam in legendis auctoribus observandum. Neque enim homini, quem temperamento, quod vocant, sanguineo,

disting-

distinctum dixeris, Livii, aut Cæsaris, quin potius Curtii, aut similis auctoris scripta, fabularum quas romanenses vocant, stylo insignita, commendaverim: neque homini melancholico ero unquam auctor, suasorque, ut in actione oratoria id imitandum putet, quod de Attico scribit Nepos XXV. cap. 1. §. 3. *erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, ut non solum celeriter acciperet, quæ tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret: quin potius, naturam ut sequatur, judicabo consultum, quam si condire suavitate nequeat, gravitate adpersa tamen, religiosam ad spectu auditoribus exhibeat.*

§. 217.

In exemplis igitur, respectu nostri imitabilibus, id primo cavendum, ne, specie decepti externa, vitia pro virtutibus sequamur. Sæpe videas, auctoritate pollentes, dum tolerabili in actione oratoria vitio laborant, tanto ab ineptis quibusdam observatoribus studio coli, ut, si alia non recte pronuntiant, alia corporis non undiquaque accommodato moto exprimunt, ea illi adsciscere, pulcrum arbitrentur, & omnino decorum: in quo magno falluntur opere.

*Rupit Hyarbitam Timagenis amula lingua
Dum studet urbanus, tenditque disertus
haberi*

*Decipit exemplar vitiis imitabile. Quod si
Pallerem casu, hiberent ex sanguine caminum*

O imi-

*O imitatores servum pecus, ut mihi sæpe,
Bilem, sæpe jocum vestri movere tumultus*
Horat. epist. 19. L. I. vers. 15 - 20.

Sæpe oris titubantia nescio quid gratiæ in Sempronio habet : quam si forte Titius imitetur, nihil eo cogitari ineptius potest.

Sæpe à Cajo, affectu graviore commoto : brachia plus justo jactari, non iniquo ferimus animo : quem si alius æmuletur, dici vix potest. quantopere audientium animos offendat.

Sæpe vox tarda in alio gravitatis speciẽm habet, quam si alius, invita natura, sibi adsciscendam esse putet : adeo à scopo oratoris, quæ ad commovendos auditores pertinet, aberrat : ut somnum magis eisdem, quam motum inducere & videatur, & soleat.

§. 218.

sed obser-
vanda
tantum

Consultum autem ex adverso judicamus, aliorum vitia hõc intueri animõ, ut similia in nobis, pro re nata, & oblata occasione, studiosissime declinemus. *Quo in genere non est incommodum, quale quodque eorum sit, ex aliis judicare : ut, siquid dedeceat in aliis, vitemus & ipsi. Fit enim nescio quo modo, ut magis in aliis cernamus, quàm in nobismet ipsis, si quid delinquitur. Itaque facillime corriguntur in discendo, quorum vitia imitantor emendandi causa magistri.* Verba Ciceronis sunt, L. I. offic. cap. 41. §. 3. 4. 5.

Omnia in rem vertere suam homo prudens & potest, & debet. Vitia observat, ut evitet ; virtutes, ut imitetur, Totius

hinc

hinc historiae utilitas pendet, quæ rerum præ-
teritarum memoria sapere docet. Quare &
circa ea, quæ coram sunt, fieri eadem posse,
non difficulter intelligitur.

Ex hominis immoti in dicendo rigore, quan-
tum interfit, gestuum decoro, sermonem ut
exornes, perdiscito. Ex austero, tetricoque
oratoris vultu, quantopere referat, gravitatem;
si qua te conspicuum credis, comitate condire,
intelligito.

Similia de reliquis, quæ occurrunt, aliorum
erratis, judicanda esse, sine verborum ulteriori
additamento, conjectabis.

§. 219.

Si, quamobrem aliorum facilius vitia depre-
hendamus, quam nostra ipsorum, exputare
velis; nulla alia causa occurret, quam depra-
vatae philantia ratio, inde à protoplastorum
crimine adversus DEum primo, ad nos usque
pro pagata.

Penas imposuit Jupiter nobis duas :
Propriis reptetam vitiis post tergum dedit ;
Alienæ ante pectus suspendit gravem
Hæc re videre nostra mala non possumus
Alii simul delinquant, censores sumus.

Phædr. L. IV. fab. 9. p. 62. Adde Terent. He-
aut. Act. III. sc. 1. vers. 97. seq.

Itan' comparatam esse hominum naturam
omnium :

Aliena ut melius videant & dijudicent
Quam sua ? an eo fit, quia in re nostra aus
gaudio
Sumus præpediti nimio, aut egritudine.

§. 220.

Imitandæ
autem
virtutes

Uti vitia declinanda, sic virtutes optimorum quorumque oratorum imitandæ, & novo exemplo exprimendæ sunt. Hic autem opus est natura non admodum ejus dissimili, quam imitabere, ne pecces in id, quod §. 213. 214. observatum est. Pana non imitabitur feliciter, nisi qui jam artis deposuerit tyrocinia:

*Mecum una in sylvis imitabere Pana canendo
nec summos sequi oratores possumus, corporis eloquentiâ, nisi nos eò natura potius duxerit, quam nos naturam.*

§. 221.

effectus

Sic &, qui peraccommodatos oratoris, affectu commoti quòdam, gestus, in sua effingere persona cupit: cum eodem affectu concitatum successus beabit exoptatissimus: minus; affectati, inepti, nec jucundi corporis motus erunt.

Hæu mihi difficile est imitari gaudia falsa

Difficile est tristi fingere mente jocum

Nec bene mendaci risus componitur ore

Nec bene sollicitis ebria verba sonant

bene omnino cecinit Tibullus L. III. eleg. 7. vers. 1. seq.

Sic equidem existimo, illud v. g. oraculum, quod Joh. 12. v. 27. legitur de Servatore, neminem, nisi simili tristitiæ divinæ affectu tactum, nec eloquentia mentis, nec corporis, unquam affecuturum esse. Faciat rei periculum, qui meis his verbis fidem tribuendam esse, sive negat, sive dubitat.

§. 222.

§. 222.

Iuvabit etiam in imitandis aliorum, qui corporis eloquentia prælucent, exemplis, eandem organorum corporis, quibus oratoria actio perficitur, suscipere curam, quam ab illis gestam, veterum documenta commonstrant. De Nerone Suetonius cap. 25. p. 211. edit. Boxhorn. 1668. *Ac posthac tantum absuit à remittendo laxandoque studio : ut conservanda vocis gratia, neque milites unquam, nisi absens, aut alio verba pronuntiante, appellaret : neque quidquam serio jocove egerit, nisi adstante pho-nasco, qui MONERET, PARCERET AR-TERIIS, ac sudarium ad os applicaret.*

§. 223.

Pertinet huc Tullii L. III. ad Herenn : *con-* probatum
filium, Tom. I. p. 37. edit. Gothofr. firmam ulterius
igitur maxime poterimus in dicendo vocem con-
servare, si quam maxime sedata & depressa
voce principia dicemus. Nam LÆDUNTUR
ARTERIÆ, si, antequam leni voce perculsa
sunt, acri clamore compleantur.

§. 224.

Sic igitur excellentium oratorum actionem imitandi imitabimur, ut primo an concinna sit, tum opportu-
 à quo sit profecta, præterea cur maxime nitas ner-
 placeat, porro quomodo suscepta, vose con-
 vissime quo in auditorum animis effe- tracta
 ctu fiat, nobiscum adcurate constituamus.

Primam quidem cautionem si adhibueris, id maxime impetrabitur, ut nonnisi ea imiteris,

quæ digna, & imitanda sunt : id quod nos quidem §. 217. præcepimus.

Alterâ si tibi regula perpetuo obversetur, cavebis, ne ea imitere, quæ tibi inimitabilia sunt. Quod quidem, quantopere fieri oratoris interlit, §. 213. satis, opinor, expositum est.

Præterea, cur actio oratoria hæc aut illa potissimum placeat, ut expendas, distinctior imitandi ratio deponit. Ut enim quidque maxime intelligis, sic in eo rectius sequendo, eris felicissimus.

Quomodo autem actio quædam oratoria suscipiatur, si curatius observes, propius quoque ad affingendam similem accedes.

Denique, ut, quo in audientium animis affectu gestus omnis adhibeatur, ad animum vocare nunquam desistas : ipse scopus oratoria omnis, qui ad persuadendum refertur, vel me non monente, condocet.

§. 225.

transitus
ad dubia
quædam.

Hæc sunt, quæ de corporis eloquentia, compendio non inutili forte, proponenda putavi : in quibus, cum primum pauca à me dubia subjuncta erunt, subsistam, reliqua & lectoris, & eorum, qui pleniora, rectiora, nec non accommodatiora callent, & faciunt, judicio commendaturus.

§. 226.

dubium
primum.

Simiarum, illi forte inquirunt, quorum animus ab eloquentia corporis existit alienior. *Simiarum* illa consuetudo est, ut, actionum quarundam externa specie, hominum mentiantur negotia, & affectus.

§. 227.

Simiarum est, hominum præ se ferre externa, ^{responsio}
 at sine humana mente. Cum vero nos
 oratorem cum corporis eloquentia mentis fa-
 cundiam, i. e. ingeniosam inventionem,
 dispositionem judiciosam, & affectu sua-
 vi animatam elocutionem, conjungere ju-
 beamus: non est, cur quisquam metuat, ne cum
 simiarum gesticulationibus vanissimis, orato-
 ria actione quidquam conformitatis habitu-
 ra sit.

§. 228.

Alii veritatis plus, quam speciei externæ, ju- ^{secundum}
 dicii potius, quam corporis motuum, rerum ^{dubium.}
 magis, quam signorum in sensus incurrentium,
 curam gerendam esse dicentabunt.

§. 229.

Hoc sane quisquis requirit, nos minime dis- ^{responsio}
 sentientes habet.

§. 230.

Namque profecto existimamus, de rebus ^{continua-}
 sapienter, pro loco & tempore ^{atq;} excogitan-
 dis, de animo ad affectum, propositis re-
 bus conformem, instruendo, tum de ver-
 bis idoneis, denique de accurato ordine
 prius cogitandum, quàm de actione oratoria,
 rite componenda, suscipiatur cura.

His quatuor momentis non oratoriæ tantum
 profanæ, sed & sacre pondus ita librari potest,
 ut quidquid exemplorum occurrat, fere ad
 quatuor possit revocari classes.

Sunt, qui sola loquacitate commendabiles, non nisi verba dant, prætereaque nihil.

Sunt, qui verborum, & rerum abundantiam magnam consequuntur copiam: sed sine ordine & affectu.

Sunt, qui verborum, rerumque adparatu ordinem adjungunt; frigida oratione vero haud commovent cujusquam affectus.

Sunt denique, qui & verborum copia, & adparatu rerum, & ordinis accurato nexu, & affectus, omnes auditores percellentis, efficaciam, plane admirabiles, sed rarissimi, existunt.

Non diffiteor tamen pro varia horum quatuor characterum, in singulis oratoribus, combinatione, plures classes constitui posse.

Videas, qui verba, tantum & affectus, videas qui res & verba sine affectu, videas qui res sine verborum copia, videas qui ordinem absque affectu consequuntur.

Quibus si accesserit quinta actionis oratoriae virtus, divina facundiae vis exoriatur necesse est.

§. 231.

continua-
tur

Itaque plus veritatis, quam speciei externae, judicii potius, quam corporis motuum, rerum magis, quam signorum habenda ratio est: sed uti, qui magis colendum esse DEum affirmat, quam

quam parentes, hos colendos esse minime inficiatur : sic, qui mentis facundiam sibi primo commendatam loco habet, corporis eloquentiam deinceps non prætermittit.

§. 232.

Eloquentiæ, quæ ad corpus spectat, præcepta nonnulla forte & oratorum simulationibus, & auditoris decipiendi occasionebus esse patrocinatura, causabuntur. tertium
dubium

§. 233.

Sed usum abusu non tolli, quis nescit? Nihil tam præstans, nihil tam sanctum, nihil tam divinum est, quo homines ad malitiam suam, coloribus tingendam, non utantur. responsio

§. 234.

Nec deerunt forte, qui regulis ad corporis eloquentiam pertinentibus nos indigere negabunt. quartum
dubium

Hi nobis naturam sequendam ducem commendabunt. Motus ergo corporis, qui ad exprimenda orationis artificia pertinent, odiosius adscita, ideoque affectata, & evitanda ob eam esse causam, prætexent.

§. 235.

Sed, quod §. 220. jamjam occupavimus, id hoc loco repetendum est. Invita utique Minerva nihil à quoquam agi debet. Nemo tamen negabit, quin arti natura subterni, & vicissim ars supertrui naturæ possit. responsio

§. 236.

Artem puto ita disci posse, ut à natura inditam, nec continuè adscitam existimes : & vicissim naturam sic in corporis eloquentia posse adhiberi, ut tamen arte multis modis exculsa adpareat.

§. 237.

Histrionibus, inquis, illa quidem ætio oratoria, seu quintum eloquentia corporis, digna est : non prudenti, non gravi, non denique serio viro. dubium

§. 238.

responsio

§. 238.

Si actionis oratoriae, seu corporis eloquentiae studium immodicum affectatumque existat; si à solida mentis sapientia, quæ proloquitur ornate, sejuncta sit: quin histrionibus condigna judicetur, dubium est nullum:

§. 239.

continuatur

Sed spuriam ejusmodi corporis eloquentiam præcepta à nobis in antecedentibus tradita minime formant: quin potius talem, quæ mentis eximiam facundiam præstruat; quæ eidem respondeat exacte; quæ non exprimat corporis motu, nisi quod affectus animi concepit antea.

§. 240.

Hac quicumque utitur, ab histrionum more toto sejunctus cælo est.

Ars histrionis fabularum, jocosumque salibus, gestu offerendis, inservit: corporis eloquentia mentis facundiae, majoribus ornandæ jucunditatibus, succinit. Illa spectatorum risum captat, hæc animas auditorum, i. e. sensus recludit, ad intromittendam sapientiam ornate loquentem, i. e. facundiam.

§. 241.

sextum
dubium

Divos viros, prophetas DEI, apostolosque, nunquam hac oratoria actione usos, alii forte, nobis ad-versaturi, objicient.

§. 242.

responsio

Primo de sacra quidem oratoria, quæ superioris fori est, nos hoc loco non maxime solliciti sumus. Tum vero ne rhetoricam illi quidem didicerunt, quam nostrorum propterea ex manibus excutiendam non dixeris.

§. 243.

septimum
dubium

Denique erunt, qui magis QUID dicendum, quam QUOMODO, aut quo corporis gestu, oratori commendandum esse, suadebunt.

§. 244.

responsio

Sed quid, si utrumque curæ commissum tuæ arbitreris? Quid, si hoc faciendum, & illud non omit-tendum esse, fixum animo firmissimumque sit?

Hæc sunt dubia, quibus aliàs occurri doctrinæ de corporis eloquentia solet. Si cujus animum plura subeunt, is aut ex se ipso, aut ex superioribus, quid respondendum, facili negotio

perspiciet.

Pars secunda agit

De laudanda actione oratoria

(α) κατ' ἀρχήν. De illa eloquentia ad Christi populum exercenda hic non agitur §. 1. ratio §. 2. test. Chryl. §. 3.

(β) neque de Eloquentia stricte sic dicta, quæ est facultas inveniendi, disponendi, & eloquendi. §. 4.

Sed κατὰ θερίν. de eloquentia corporis §. 5. ratio adpellationis §. 6. explicatio rei §. 7. an Veteribus cognita §. 8. iudicium Aristotelis §. 9. Græcis dicitur hypocritis §. 10. momentum hujus eloquentiæ §. 11. probatur §. 12. 13. Tractationis partitio §. 14.

Primum caput eloquentiæ hujus præcepta sistit §. 14.

(α) quæ subdividuntur secundum Aristotelem §. 15.

(β) juxta Quintilianum scilicet ad aures oculosque demulcendos §. 17.

a. voce. §. 18. quid vox. §. 19. definitionis Platoniciæ momentum. §. 21. objectio §. 22. solutio §. 23. consilium tradendi leges de voce §. 24.

(α) lex. I. caveatur vox nimium clamosa. §. 25. probatur §. 26. illust. §. 27.

(β) II. justo submissior. §. 29. illust. §. 30. prob. §. 31.

(γ) III. justo tardior. §. 32.

(δ) IV. lingua nimium volubilis §. 33.

(ε) V. titubans. §. 34.

(ζ) VI. cantillans. §. 35.

(*) an in oratore vox rauca turpis an commendanda, disquiritur. §. 36.

(η) VII. non eadem sit spiritus & soni intentio §. 37.

(θ) VIII. non literarum oppressio. §. 38.

(ι) IX. nec vox certis saltim sonis distincta §. 39.

(κ) X. vox & verba rerum emphasi respondeant

§. 40.

D d

(λ) XI.

- (λ) XI. quæ exhilarant, pronunciantor voce liquida. §. 41.
- (μ) XII. caveatur inculta & agrestis pronuntiatio §. 42. differentia vorum ratione quantitatis & qualitatis §. 43.
- (ν) XIII. natura maxime sectanda §. 44. fundamentum §. 45.
- (ξ) XIV. non loquendum lingua mutuata. §. 46.
de omnibus dari leges nequeunt. §. 47. sunt quaedam inenarrabilia §. 48. ratio §. 49. determinat tamen actionem
1. auditor. §. 50. probatur exemplo obvio. §. 52.
2. ætas. §. 53.
3. natura §. 54. illust. exempl. §. 56.
- b. gestu. §. 57. cujus recta conformatio consistit in decenti
- (α) vultus motu. §. 58.
lex generalis de vultu componendo, ut dignus sit oratore. unde Corollaria deducuntur §. 59.
lex specialis ut insit vultui pudor & acrimonia §. 60. quis oratoris vultus esse debeat, §. 62. quales oculi. §. 63. 64.
- (β) capitis. orator dicat capite erecto §. 65. an tegendum caput §. 66. frons integra §. 67. prob. §. 68. verecunda §. 69. in lætis exporrecta, in feriis & gravibus adducta §. 70. os non hiato §. 71. nec aërem captato §. 72.
- (γ) manuum. duo sunt cavenda extrema
a. nimia gesticulatio. §. 76. test. contra illam. §. 77. exemplum a saltatoribus priscis §. 78. citatur §. 79. applicat. §. 81. 82.
b. nimia gestuum quies §. 83. cur primo §. 84. cur secundo §. 85.
Mediocritas ostendenda. §. 87. difficultas tenenda mediocritatis §. 88. prima mediocritatis

tis functio §. 89. secunda Regula §. 90. illustr.
§. 91. regula de vestitu §. 93.

CAP. II.

De Præceptorum Rationibus.

quæ petuntur

à naturæ humanæ phænomenis:

Phæn: actione plausibili nos maxime moveri §. 96.

oratoriae est docere, conciliare atque concitare §. 98.

quod hypocrisis præstat §. 99. conclusio §. 100. vox en. conciliat, manus docent, vultus concitat §. 101. test. Aristot. 102.

Ifocratis 103. Quintiliani 105. exemplo Demosthenis 106.

Homines rebus per sensus externos perceptis multum mo-

ventu 107. test. Aristot. 108. transitus ad species hypocriseos.

109. præstantia literæ vivæ præscripta.

(α) de vultu decenter componendo.

Phæn. qui persuasi speciem ipse præ se fert, persuadet. 115. in-

due affectum, quo vis alios movere. 116. applic. 117. cau-

tela. 118. à quibus negligatur 119. quid tamen proficit. 120.

explicatur ulterius. 121. de vultu compon. Oratoris affe-

runtur testimonia 122. Auf. Popmæ. 123. Non. Marcelli 124.

Ciceronis 125. Plinii. vultus non semper signum animi. 126.

resp. 126. vultus non cum actu voluntatis sed & ejus proclivi-

tate consentit. 127. test. Quintil. 128. exemplo 129.

erumpunt tamen animi *παθήματα* sæpe (1) in ætate tenera

130. (2) matura. 131. conclusio.

(β) de manuum vultu. 133. exemplum saltationis antiquæ

& hodiernæ 135. seqq.

(γ) probatur in genere necessitas gestuum 141. exemplo De-

mosthenis 142. qui etsi non cuivis placeant, 143. nihil ta-

men nobis obstant 144. conclusio ex antecedentibus. 145.

Rationum Rationes

I. intelligibilibus addita sensibilia movent fortius: ubi plus cau-

sæ, ibi major effectus §. 148. prob. 149. test. Senecæ 150.

II. Ideæ externorum sensu perceptæ sunt magis compositæ, hinc

afficiunt vividius. §. 152. Corollaria. 153.

III. quod per duos ingreditur sensus fortius movet eo, quod per

unum 154. test. Valer. Max. 155.

IV. ex ideæ spiritalis & imaginis corporeæ consensu oritur persè-

ctio, adeoque voluptas, adeoque nisus ad assensum. 156.

V major fit animi significatio.

evolvitur, quantum probent gestus, animi qui videntur indices. 158. 159. distinctius 160. Harmonia animi & corporis est limitata 162. distinctius explicata 163. etiam corporis in animam est limitata 164. & ratione objecti utraque 165. applic. 166.

CAP. III.

De Artificio Eloquentiam Corporis consequendi.

Tria adnuncula 169.

α. Οὐσίς 170. test. Aristot. 171. Pythagoræ. 172. Piadari 173. hinc opus est, ut explores (a) naturam. 174. test. Tullii. 175.

Quintilianii 176. b. ne eidem nimium fidas, nec desperes. 177. c. ut eam vel optimam excolas. 178. d. nec. difficillimæ diffidas. e. non miracula expectando. 180. quale de Cræsi filio Valerius M. 181. Aulus Gellius & Herodotus de eodem. 182. de Batto Pausanias 183. f. sed. ordinariis utendo artificiiis 1. in assuefaciendo. 184. 2. in exercendo 185. Exemplo Demosthenis. 186. 190. 3. legendo optima scripta & pronuntiando suo quidque gestu. 192. non obstat naturæ difficultas 193. 194. g. ante speculum recitandæ orationes. 195.

β. ἀσκησις. 196. ratio. 197. praxeos necessitas. 198 - 201.

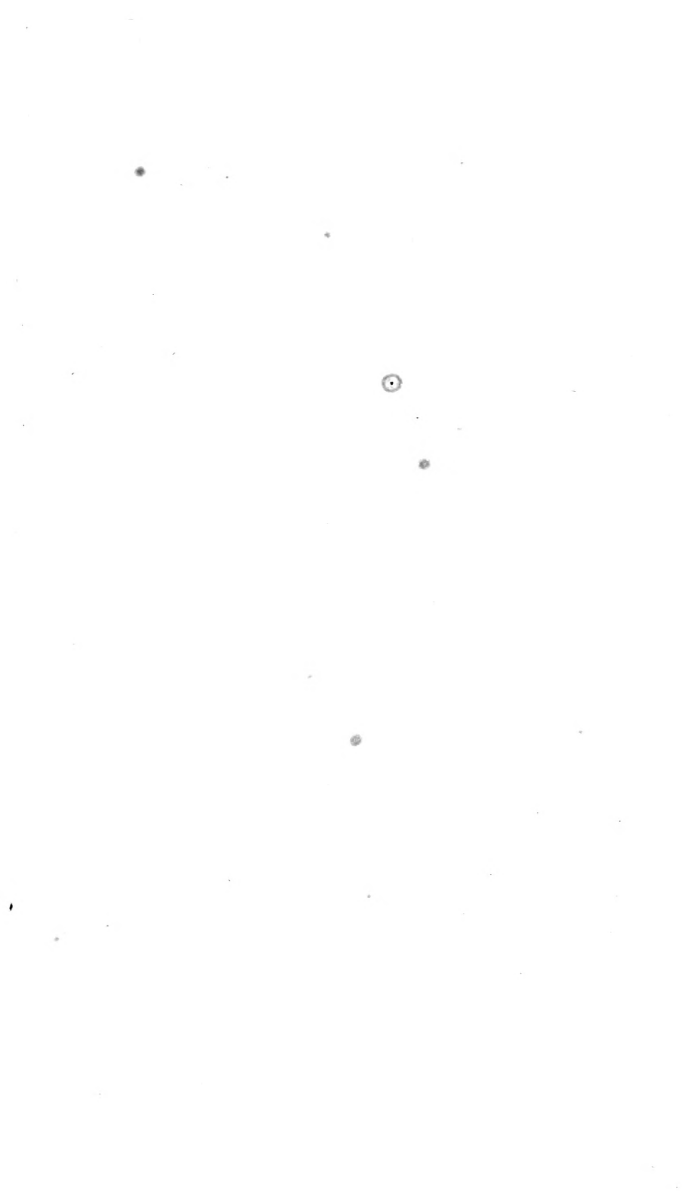
δ. μάθησις. quæ nititur *α* præceptis. *β*. exemplis. 203.

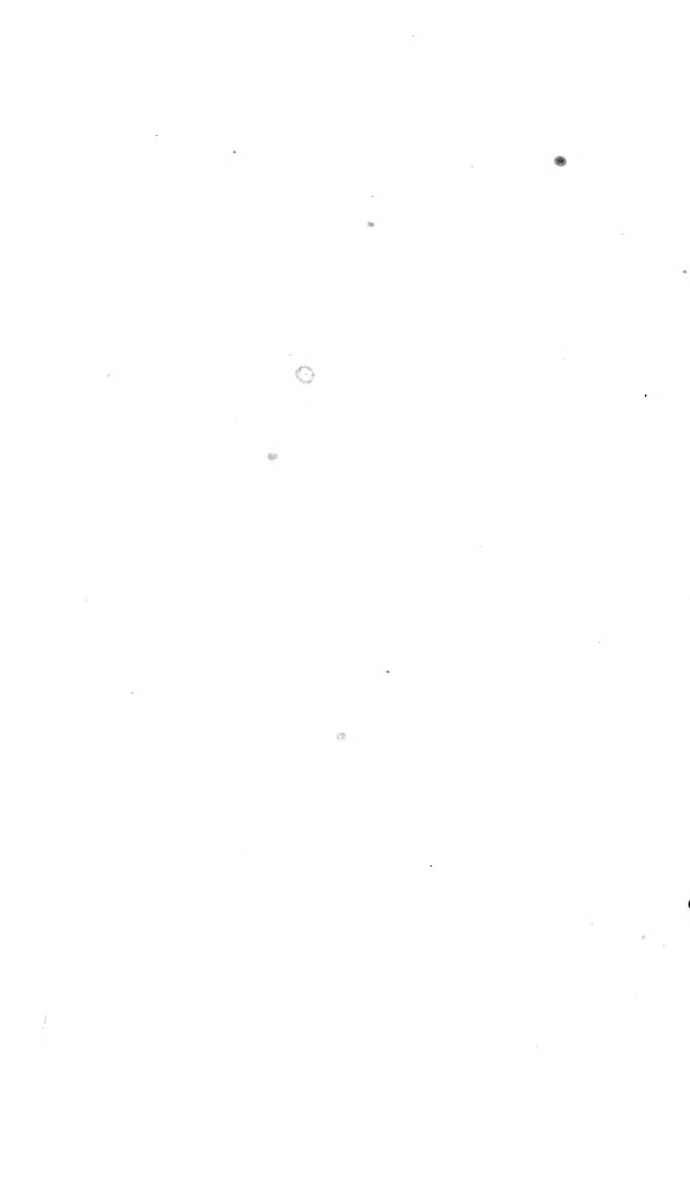
α. præcepta sunt vel generis vel individuorum 204.

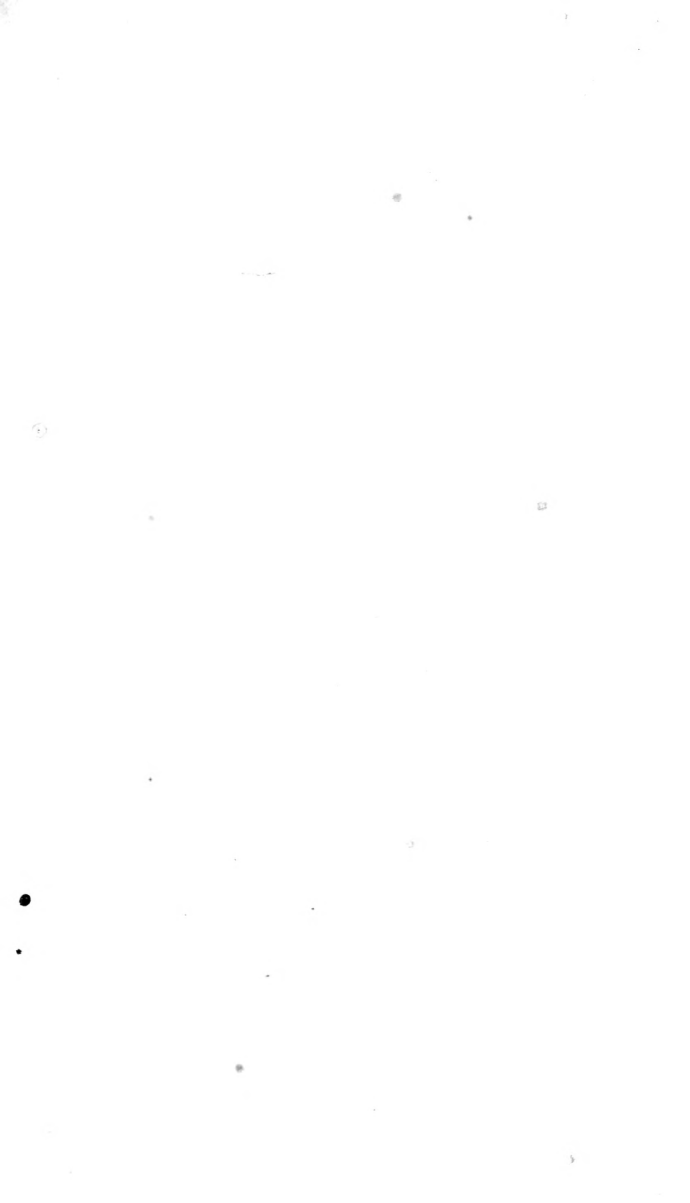
præcepta generis quomodo tractanda 205. præcepta singulorum discuntur 1. in privati monitoris 2. in publico populi iudicio 206. adiumentum unum probatur 207. 208. 2dum 209. prob. 210.

β. exemplis, quæ sunt vel generalia, vel specialia 212. probatur primum genus 213. solvitur objectio 215. 2dum, 216. non imitanda vitia 217. sed observanda. 218. ratio §. 219. sed imitandæ virtutes 220. affectus 221. cura organorum corporis gerenda 222. probatur ulterius 223. imitandi opportunitas nervose contracta. 229.

Proponuntur dubia contra hypocrisin. primum quod ista sit simularum 226. responsio 227. secundum. curetur magis veritas, quam species externa 228. responsio 229. 231. tertium. favet simulationibus 232. responsio 233. 4tum. Natura sequenda est. nec opus regulis hypocriseos. 234. responsio 235. 236. 5tum. histrionibus hypocrisis digna est. 237. responsio 238. seqq. 6tum. Divi Prophetæ & Apostoli nunquam usi sunt hypocrisi 239. responsio 242. 7tum. curetur potius quid dicendum quam quomodo 243. responsio 244.

Canz, Israel Guttler

